ఓమ్

సర్వవేదాన్తార్థసారమగు

అష్టావక్రగీత

వ్యాఖ్యాత:

చుక్కా అప్పలస్వామి

సాహిత్యశిరోమణి

చిత్తూరు శ్రీ వేదవ్యాసముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

1959

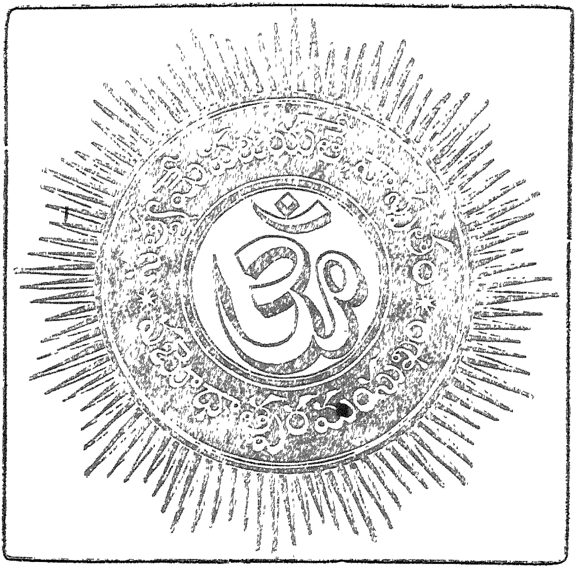
తెలుగుసంవత్సరాది] [వెల రూ. 3-0-0.

వలయువారు ఈ క్రిందివిలాసమునకు వ్రాసుకొనవలయును:—

శ్రీ వ్యాసాశ్రమము (పోస్టు), (వయా) ఏర్పేడు, చిత్తూరుజిల్లా.

APF

నివృత్తిరపి మూఢస్య

ప్రవృత్తిరుపజాయతే ।

ప్రవృత్తిరపి ధీరస్య

నివృత్తిఫలభాగినీ ॥

ఓమ్

విషయసూచిక

స మా ప్త ము

విజ్ఞప్తి

★

భారతీయసాంప్రదాయానుగుణ్యముగా అనాదినుండియు సనాతనమగు ఆర్షప్రోక్తగ్రంథములకు ఆధిక్యమిచ్చుచుండుట ప్రాజ్ఞలోక వేద్యమే. అందు ఆధ్యాత్మికగ్రంథము లారాధ్యము లగుట జగద్విదితము. సాక్షాన్మోక్షసాధనములగుటయే దానికి కారణము. ఈ విషయమునే భగవానుడు గీతయందు ప్రసాదించి యుండెను "అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం" విద్యలలో అధ్యాత్మవిద్యను నేను అని. ఈ భగవద్వాక్యమొక్కటియే పై విషయమును నిరూపించుటకు చాలును. ఇక పెక్కుప్రమాణము లేల? అట్టి అధ్యాత్మవిద్యాప్రతిపాదకములే ఉపనిషత్తులు. కాని సంస్కృతభాషాపరిజ్ఞానము లేనివారికి ఉపనిషదర్థము సుబోధకము గాదని తలంచి లోకకల్యాణతత్పరులగు మహానీయులు కొందరు "గీత" అను పేరుతో ఆ యర్థమునే సుగమమొనరించిరి. కావుననే ప్రపంచమున శివగీత - రామగీత - ఋభుగీత - భగవద్గీత ఇత్యాది నామములతో నెన్నియోగీతలు వెలసినవి. ఈ విషయము ప్రాజ్ఞలోకవిదితమే. ఇట్టి ఆధ్యాత్మికప్రబోధక

ములగు గీతలలో శ్రీ అష్టావక్రగీత ఒకటి. మానవునకు పరమ గమ్యమైన కేవల జీవన్ముక్తావస్థను, అతీతబోధను మాత్రమే అది నిరూపించునదై యున్నది.

ముముక్షుజనారాధ్యమగు నిట్టి యుత్తమగ్రంథరాజమునకు జగద్గురువులును, సద్గురువులు నగు సద్గురువరేణ్యులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహర్షి మలయాళస్వాములవారు వ్యాఖ్యానమొనరించుటకు నన్నాజ్ఞాపించి అనుగ్రహించినందుల కెంతయు కృతార్థుడను. శ్రీ సద్గురుస్వాములవారికి యీ యష్టావక్రగీతకు టీకా-తాత్పర్యములు వ్రాయించి ముముక్షులోకమున కందజేసిన మహోపకృతి కాగలదని యెన్నడో సంకల్పముండియుండెను. శ్రీవారి యాజ్ఞను శిరసావహించగల పండితులెందరో యున్నను, నాభాగ్యవశమున గాబోలు ఆ పని నాకై మిగిలినది. శ్రీవారి దివ్యానుగ్రహమే యీ పనిని నాచే చేయించినది.

శ్రీ అష్టావక్రగీతకు యింతవరకు నా యెరింగినంతమట్టుకు ఆంధ్రమున టీకా-తాత్పర్యములు వ్రాయబడియున్నట్లు లేదు. శ్రీ కామర్షి వెంకటసుబ్బయ్యగారిచేత మాత్రము 1937-వ సంవత్సరమున యీ గీత తాత్పర్యసహితముగ ప్రకాశింపజేయబడినది. కాని అయ్యది లఘుతాత్పర్యమువలె నుండుటయేగాక

టీక లేనిదిగా నున్నది. కావున సంస్కృతభాషాపరిజ్ఞానములేని ముముక్షువులకు శ్లోకార్థము సులభగ్రాహ్యమై అత్యంతోపయుక్తమగుటకు టీక యుండినచో బాగుండునని తలంచియే శ్రీవారు నన్నీపనికి నియోగించిరి. ఇక దీనికి తాత్పర్యము వ్రాయుటలో హిందీలో "రాయబహాదూర్ బాబూ శ్రీజాలిమ సింహో"గారిచే వ్రాయబడిన అష్టావక్రగీత యెంతయో నుపకరించినది. వారి కెంతయు నా ధన్యవాదములు.

ఇట్టి లోకోపకారకమగు పవిత్రకార్యమును చేయుటకు సదవకాశమును గల్పించిన శ్రీ సద్గురుమూర్తి మద్గురువరేణ్యులగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ మలయాళస్వామీంద్రుల చరణకమలముల సన్నిధిని నా కృతజ్ఞతాపూర్వకసుమాంజలిని సమర్పించుకొనుచున్నాడను.

విశేషించి యిది 1958 జూలై 26 తేదీని రాజమండ్రి గోదావరీతీరమున ప్రారంభించబడిన శ్రీ చాతుర్మాస్యమహావ్రతసందర్భమున వ్రాయబడుట మరింత ముదావహము.

మరియు యీ వ్రతసందర్భములో [illegible] కార్యక్రమములో నున్నను అడుగగానే అనుగ్రహించి నా దేహావృత్తి

జేసి గ్రంథమునకు సమగ్రస్వరూపము నిచ్చిన శ్రీవారి అపార కరుణ నేమని కొనియాడగలను ?

మరియు నీ గ్రంథమునం దేదేని మంచి గనుపించుచో నది అస్మద్గురుదేవుల యనుగ్రహవిశేషమేననియు, దోషములున్నచో నవి మదీయబుద్ధిజనితము లనియెంచి ప్రాజ్ఞులు హానోపాదానము లను సూచించుచో మరుముద్రణమున సవరింపబడగలవు.

శ్రీ వ్యాసాశ్రమము,
22—11—58.

ఇట్లు శ్రీసద్గురుచరణరజోరేణువు,
చుక్కా అప్పలస్వామి,
సాహిత్యశిరోమణి.

పీ ఠి క

★

జననమరణరూపప్రవాహముతోగూడిన సంసారరూప దుస్తరసాగరమును దరింపగోరువారికి "బ్రహ్మజ్ఞానము" అనగా "వేదాన్తవిద్య"గాక మరి యేయితర విద్యయు సాధనము కాదు. ఈ సిద్ధాన్తమును నిరూపించుటకై శ్రీ శంకరాచార్యులవారు శ్రీ వివేకచూడామణియందు --

"న యోగేన న సాంఖ్యేన కర్మణా నో న విద్యయా ।
బ్రహ్మాత్మైకత్వబోధేన మోక్షస్సిద్ధ్యతి నాన్యథా॥"

అనియును, "పాకస్య వహ్నివజ్జ్ఞానం వినా మోక్షో న సిద్ధ్యతి" అని ఆత్మబోధమునందును చెప్పియున్నారు. కావుననే సమస్త విద్యలకు ఆత్మజ్ఞానవిద్యయే శిరోమణియని ఆత్మవిదులగు మహాత్ములు నిశ్చయించిరి.

శ్రీ కృష్ణభగవానులు భగవద్గీతయందు-- "న హి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమిహ విద్యతే" అనియు "రాజవిద్యా రాజ గుహ్యం పవిత్రమిదముత్తమమ్" అనియు, ఇంకను యిట్టివే అనేకప్రమాణములు జ్ఞానమునుగూర్చి ఆనతిచ్చిరి. ఈ బ్రహ్మ విద్య సమస్తవిద్యలలో పవిత్రమును ఉత్తమమునైనది. ఎందు కనగా జననమరణరూపప్రవాహమునుండి మానవుని తరింపజేసి మోక్షసామ్రాజ్యాభిషిక్తుని జేయుట కిది యొక్కటిమాత్రమే యేకైకసాధనమై యున్నది. ఈ విషయమే పైని నిరూపింపబడి

నది. కాని యిది మిగుల దుర్లభమైనది; అనేకజన్మకృత సుకృత విశేషమునగాని సామాన్యముగా ప్రాప్తించునది గాదు. కావుననే "అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాంగతిమ్" అని భగవద్వాక్యము. ఇట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందుటకు అధికారులు ఉత్తమ, మధ్యమ, కనిష్ఠ భేదములతో మానవులు మూడు విధములుగా నున్నారు. సాధనచతుష్టయసంపత్తి గలిగి, సంపూర్ణ విషయవిముఖుడగువాడు ఉత్తమాధికారి. అట్టివారు అరుదుగా నుందురు. కనిష్ఠాధికారులసంఖ్య మిగుల విస్తృతము. ఈ యర్థమునే శ్రీకృష్ణభగవానులు గీతయందిట్లు నిరూపించిరి:

"మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే।
యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః॥"

"అనేకమంది మనుష్యులలో మోక్షసిద్ధిని పొందవలెనని యత్నించువాడు యే ఒక్కడో ఉండును. అట్లు ప్రయత్నించువారలలో గూడ నిజముగా నన్ను తెలుసుకున్నవాడు ఒకానొకడు మాత్రమే." కావున అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానప్రాప్తి అనేకజన్మసుకృత విశేషమునగాని లభింపదని శాస్త్రములు, అనుభవజ్ఞులగు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. మలవిక్షేపావరణదోషములు నశించనివారికి బ్రహ్మజ్ఞానప్రాప్తి కలుగదు. ఎవనికి మలవిక్షేపావరణదోషములు సంపూర్ణముగా నశించుచున్నవో అట్టివాడే సర్వోత్తమసాధన సంపన్నుడై బ్రహ్మజ్ఞానమున కర్హుడగును.

మరియు బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠుడగు సద్గురువు నాశ్రయించి "తత్త్వమసి" ఇత్యాది మహావాక్యరూపమహామంత్రములను విశ్వాసముతో విని మననము చేయుటవలన నతిశీఘ్రముగ బ్రహ్మజ్ఞానము గలుగును. శమాదిషట్కసంపత్తి గలిగి మలవిక్షేపావరణరహితుడై ఉత్తమాధికారి యైనందుననే జనకమహారాజు బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠుడగు అష్టావక్రమునీంద్రుని గురువుగా బడసి ఆ మహాత్ముని దివ్యోపదేశమువలన అచిరకాలముననే అనగా గుఱ్ఱమునెక్కుచు ఒక రికాబులో కాలువెట్టి రెండవ రికాబులో కాలువెట్టునంత స్వల్పకాలములోనే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును బడసెను అనునది యీ క్రింది కథాసంగ్రహమువలన దెలియగలదు.

కథాసంగ్రహము

పూర్వకాలమున గొప్ప మేధావియు, రాజకార్యధురంధరుడును, నీతికుశలుండును, అనేకసద్గుణసంపన్నుడును, రాజోత్తముడు నగు జనకమహారాజు రాజ్యపరిపాలనమును జేయుచున్న సమయమున నొకనాడు తన సభయందు నిత్యము శాస్త్రప్రవనము చేయుచున్న ఆస్తికుడును కులగురువు నగు నొక బ్రాహ్మణుడు ప్రసంగవశమున "రికాబులో కాలు వెట్టునంతలో బ్రహ్మోపదేశమును, అనుభవమును కలుగు"నని చెప్పెను. అది విని అత్యంతాశ్చర్యనిమగ్నుడై రాజు ఆ బ్రాహ్మణు నిట్లు ప్రశ్నించెను.

"స్వామీ! రికాబులో కాలువెట్టునంతలో బ్రహ్మోప దేశమగునను శాస్త్రవాక్యము సత్యమా? లేక కల్పితమా?"

అందులకు బ్రాహ్మణు డిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసగెను. "ఓ మహారాజా! పవిత్రమైన యీ శాస్త్రవాక్యము యథార్థము కాకపోవునా? ఇందులకు నీ వేమియు శంకింపవలదు."

జనకరాజు — ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నా బుద్ధికీశాస్త్ర వాక్యము కేవల మసంభవమని తోచుచున్నది. ఆ వాక్యము యథార్థమే యైనచో నిప్పుడే నా గుఱ్ఱమును రప్పించెదను. ఆ యశ్వమును నే నెక్కునప్పుడొక రికాబులో కాలువెట్టి రెండవ రికాబులో కాలు వెట్టునంతలో నాకు బ్రహ్మోపదేశ మొనరించి యీశాస్త్రవాక్యముయొక్క సత్యత్వమును ప్రతిపాదనచేయుడు.

బ్రాహ్మణుడు — ఓ రాజా! ఈ శాస్త్రవాక్య మెంత మాత్రము నసత్యము కాజాలదు. అయినను దాని సత్యత్వ మును ప్రతిపాదనచేయు సామర్థ్యము నాకు లేదు.

జనకరాజు — ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! విద్వాంసుడ వయ్యును నీ కట్టి సామర్థ్యము లేనిచో యీ శాస్త్రవాక్యము సత్యమని యెట్లు చెప్పుచున్నావు? ఈ శాస్త్రోక్తిని నిరూపించుట నీ కసాధ్యమగుచో నిది కేవలము కల్పనారచితమై యుండును. ఈ వాక్యముయొక్క సత్యత్వమును నిరూపింప నీ వసమర్థుడవైతి వేని యీ వాక్యమును ఖండింపుము. (అనగా గ్రంథములో తుడుపు పెట్టుమని భావము.)

రాజు అప్రసన్నుడైనట్లు తెలిసికొని బ్రాహ్మణుడు నమ్రతతో నిట్లనియెను — "ఓ రాజా! శాస్త్రవచనముయొక్క సత్యత్వమునుగూర్చి నాకెట్టి సందేహమును లేదు. కావున దీనిని నేను ఖండింపజాలను". ఇది విని రాజత్యంతక్రుద్ధుడై వెంటనే ఆ బ్రాహ్మణుని కారాగారమందుండ నియమించి నగరమునందు గల పండితులనందరిని సభకురప్పించి వారల సమ్ముఖమున శాస్త్ర ప్రసంగముచేయుచు "ఓ విద్వజ్జనులారా! ఈ శాస్త్రము నందు రికాబునందు కాలువెట్టునంతలో బ్రహ్మజ్ఞానానుభవము గల్గునని యున్నది. ఈవాక్యము సరియైనదేనా?" అని యడిగెను. అందరు నైకకంఠ్యముతో 'సత్యం, సత్య'మని ఉత్తరమిచ్చిరి.

జనకమహారాజు — అయితే యిదిగో! అశ్వము సిద్ధముగానున్నది. ఈ శాస్త్రవాక్యముయొక్క సత్యత్వమును ప్రత్యక్షముగ ఋజువుచేయ మీలో సమర్థులగువారలు సిద్ధముగా నుండుడు. లేదా యీ వాక్యమును ఖండింపుడు అనెను. అదివిని సకలవిద్వాంసులును తమతమ యశక్తతను దెలుపుచు రాజు విధించెడు శిక్షనైనను సహింపగలముగాని యీ శాస్త్ర వచనమును మేమెంతమాత్రమును ఖండింపజాలమని దృఢముగ చెప్పివేసిరి.

ఆ ప్రత్యుత్తరమును విని జనకమహారాజావిద్వాంసుల నందరిని కారాగృహమునందుంచి పిదప నా నగరమునందు ప్రవేశించు బ్రాహ్మణుల నందరిని తనయొద్దకు తీసికొని రమ్మని భటుల

కాజ్ఞాపించెను. అదిమొదలు ఆయా దేశములనుండి క్రొత్తక్రొత్త పండితులు మిథిలానగరమును దర్శించుటకు వచ్చుటయు, జనకు డడిగిన యీ ప్రశ్నకు సమాధానము నొసంగజాలమిచే వారలను చెరసాల యందుంచుటయు జరుగుచుండెను. జనకుని యీ యపూర్వ దుర్భర భయంకరప్రవర్తనము దేశదేశముల వ్యాపించెను. అందువలన విద్వాంసు లెవరును ఆ నగరమున ప్రవేశింప కుండిరి. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట అదృష్టవశమున శ్రీఅష్టావక్రముని యను మహాత్ము డానగరసమీపమునకువచ్చి నగరము వెలుపల నొక వృక్షము నీడను విశ్రమించియుండెను. అప్పుడచట పాంథులగువారిరువురు కూర్చొనియుండిరి. వారలం జూచి మునీంద్రుడు — ఈ నగరమును పాలించురాజెవ్వడని యడిగెను. అందులకా బ్రాహ్మణులు — మునీంద్రా! మీరు యిచ్చటికి వచ్చుటకు గల కారణమేమి? ఈ నగరమునకు మీరు పోదలంచితిరా? అని యడిగిరి. మునీంద్రుడు "ఔను" అనెను. అందులకా పాంథులు అష్టావక్రమునికి సాగిలి నమస్కరించి "మహాత్మా! మాయందు కరుణించి తమరెన్నడును యీ నగరమున ప్రవేశింపవలదు. కారణమేమన - ఈ నగరపాలకుడగు జనకమహారా జత్యంతక్రూరవర్తనుడును, దురాగ్రహుడునై అనేక మంది పండితుల కారాగృహమున బంధించెను. దౌర్భాగ్యవశమున క్రొత్తగ నేబ్రాహ్మణుడైన నీ నగరమున బ్రవేశించుచో, 'రికాబులో కాలువెట్టునంతలో బ్రహ్మోపదేశమగు' నని

శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. కావున నీ శాస్త్రవచనముయొక్క యాథార్థ్యమును ప్రత్యక్షముగ ఋజువుచేయుమని యాజ్ఞాపించి, అట్లు ఋజువు చేయజాలనియెడల వెంటనే వానిని కారాగార మున బంధించుచున్నాడు” అని విన్నవించి మీరీ నరగమునకు పోవలదని ప్రార్థించిరి.

మునీంద్రు డీమాటలు విని ఆ పథికబ్రాహ్మణులతో నిట్లనెను. “నన్ను ఒకడోలికయందు గూర్చుండబెట్టి ఆ జనకరాజు సమ్ముఖమునకు గొని పొండు. ఆ శాస్త్రోక్తవాక్యముయొక్క సత్యత్వమును బ్రతిపాదించి కారాగారబద్ధులై యున్న విద్వాం సుల నందరిని విడిపించెదను.” అష్టావక్రమునీంద్రుడు చెప్పిన గంభీరవాక్యములను విని ఆ పథికబ్రాహ్మణులు యీ మునీశ్వ రుడు విద్వాంసుల దుఃఖములను, బాధలను తప్పక తీర్చగలడని నిశ్చ యించుకొని, త్వరితగతింజని ఒక డోలికను గొనివచ్చి దానిపై నష్టావక్రమునీంద్రుని గూర్చుండబెట్టి తామే స్వయముగ మోసి కొని జనకమహారాజు సమక్షమున నాస్థానమంటపమునకు తీసికొనిపోయిరి. అప్పు డష్టావక్రమునీంద్రుని దివ్యమైన తేజోవంత మగు ముఖచంద్రు నవలోకించినంతనే జనకునకు యీ మహాను భావు డెవడో పూజనీయుడువలె నున్నాడని మరల మరల చూచుచు దృఢముగా నిశ్చయించుకొని ఆతని పూజింప బుద్ధి పొడమి, వెంటనే మునికి సాష్టాంగనమస్కార మాచరించి రెండు చేతులు జోడించి వినయముతో - ఓ మునీంద్రా ! మీరిచ్చటి

దృఢనిశ్చయముతో గూడిన అష్టావక్రమునీంద్రుని మాటలు వినినతోడనే జనకున కావిషయమై మరింత యాసక్తి గలిగెను. వెంటనే కారాగారబద్ధులగు విద్వాంసులనందరిని విడిచిపెట్టుటకు ఆజ్ఞాపించి పిమ్మట తానశ్వారూఢుడై, శ్రీ అష్టావక్రమునీంద్రుని శ్రేష్ఠమగు పల్లకిలో కూర్చుండబెట్టుకొని అమాత్యాదులతోడను, పురప్రముఖులతోడను వనమునకు వెడలెను. ఇట్లు వెడలి వనము నందొక విశాలమగు వటవృక్షము నీడను విశ్రమించి యున్నం తట, తనతో వచ్చిన మంత్రి, సామంత, పురోహిత, పౌరాదులను పంపివేయుమని మునీంద్రుడు జనకున కాజ్ఞాపింప, రాజు వారల నందరిని శీఘ్రముగ పురమునకు బంపివేసెను. అంత నిర్జనమగు నా ప్రదేశమున జనకమహారాజు అష్టావక్రమునీంద్రుని యాజ్ఞం గొని ఒక రికాబులో కాలువెట్టి గుఱ్ఱము నెక్కుటకుద్యుక్తు డయ్యెను. అంతట నష్టావక్రమునీంద్రుడు — ఆగుమురాజా! ఆగుము. ధైర్యముతో నుండుమని ఆపి, నీవు నీ రెండవపాదము నెత్తకముందు నా ప్రశ్నల కుత్తర మిమ్ము అనెను.

జన — ఆజ్ఞాపింపుము మహాత్మా! సిద్ధముగా నున్నాను అనెను.

అష్టా — రాజా! శాస్త్రములో "రికాబులో కాలు వెట్టునంతలో బ్రహ్మోపదేశమగును" అను వాక్య మొక్కటియే వ్రాయబడినదా! ఇంక నేమైన లిఖింపబడియున్నదా?

జన — ఇతర విషయములుగూడ అనేకములు వ్రాయ బడియున్నవి మునీంద్రా !

అష్టా — బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశము నొందుటకు గురువు నొకని నేర్పరచుకొనవలెనను విధానమేమైనను ఆ శాస్త్రము నందు వ్రాయబడియున్నదా?

జన — ఆహా! మహాత్మా! గురువవశ్యముగ నుండ వలెనని శాస్త్రములో విధింపబడియున్నది.

అష్టా — అట్లయిన నోరాజా ! ఇప్పుడు నన్ను గురు వుగా స్వీకరింపకయే బ్రహ్మోపదేశము నొందగోరుచున్నా వా యేమి ?

జన — లేదు - మహాత్మా! లేదు. శాస్త్రవిధిపూర్వక ముగా నుపదేశము నొంద నుత్సుకుడనై యున్నాను. కాన తండ్రీ! మిమ్ములనే నా గురువుగా నిపుడు నిశ్చయించుకొన్నాను.

అష్టా — రాజా ! ఉపదేశమొందునపుడు గురుదక్షిణ సమర్పింపవలెనను విధానము శాస్త్రములో వ్రాయబడి యున్నదా ?

జన — ఆ ! ఉన్నది - మహాత్మా ! శాస్త్రవచనాను సారగముగ నీక్షణమందే నా తను మన ధనములను మూడిం టిని తమ చరణారవిందములయం దర్పించినాడను. మహాత్మా! నాయందనుగ్రహముంచి యిపుడు నాకు బ్రహ్మోపదేశ మొన రింపుడు.

ఇట్లు జనకుడు చేసినప్రార్థన వినినతోడనే అష్టావక్ర మునీంద్రుడు అదృశ్యుడై దూరముగ నొక గుహాయందు దాగి యుండెను. జనకమహారాజు తన గుఱ్ఱముయొక్క రికాబులో పెట్టిన కాలు నట్లేయుంచి కదలక మెదలక యుండెను.

సూర్యాస్తమయ మయ్యెను. జనకరాజింకను నగరమునకు తిరిగిరాలేదు. అప్పు డమాత్యులందరు చింతాక్రాంతులై తత్క్షణమే వడివడిగా నడవికిఁ జనిరి. అటుల పోయిచూడగా నొక విశాలవటవృక్షముక్రింద అష్టావక్రమునీంద్రుని గొనిపోయిన పల్లకి మాత్రముండెను. మునీంద్రు డెచ్చటను కనబడకుండెను. అచటికి కొంచెము దూరముననే జనకమహారాజొకకాలును గుఱ్ఱపు రికాబులోనుంచి చైతన్యరహితమగు ప్రతిమవలె నిశ్చేష్టుడై యుండెను. అది చూచి అమాత్యాది పరివారమంతయు భయకంపితమయ్యెను. ప్రధాని త్వరితగతిని రాజునొద్దకు బోయెను గాని రాజాతనిని జూడనేలేదు. ప్రధాని తన రెండుచేతులను జోడించి మహారాజా! ఈ స్థితికి కారణమేమి? అని యడిగెను. కాని ప్రత్యుత్తరమేమియు లేదు. అప్పుడు వారందరును మునీశ్వరుడు రాజున కేద్దియో మంత్రప్రయోగము జేసియుండునని యనుకొనిరి. మునీంద్రుని కొరకు కొంతసేపు వెదకిరి. కాని ముని యెచ్చటను కనుపడలేదు. అమాత్యాదులందరు నిరాశాహతులై రాజును బల్లకిలోఁ గూర్చుండబెట్టుకొని నగరమునకు గొనిపోయి రాజమందిరమున నొక యుత్తమశయ్యను బరుండ

బెట్టి పరిచర్యలజేయుచు అనేకమంది ఆశ్వికులను పదాతులను రప్పించి తత్క్షణము వనమునకుంబోయి మునినివెదకి తోడితెండ నియు, మునీశ్వరుడు వచ్చునంతకు నెవరు తిరిగి రాకూడదనియు కఠినముగ నాజ్ఞాపించి వారలను బంపిరి. జనకమహారాజు శయ్యపై పరుండబెట్టినప్పు డేస్థితియందుండెనో యిప్పుడును అదేస్థితియందు కాలుగాని, చేయిగాని కదల్పకుండెను. నోట నొక్కమాటైనను రాకుండెను. భోజనమిడిన కొంచెమైనను గ్రహించుటలేదు. జల పాత్రమును నోటి కందించినను యించుకైనను జలమును పానము చేయుటలేదు. రాజుయొక్క యీ దశనుజూచి రాణియు, రాజ మండలియు, పరివారము అత్యంతశోకనిమగ్నులైరి. ఈ వార్త సర్వత్ర వ్యాపింప నగరమందంతట నాహాకారములు పుట్టెను. రాత్రియంతయు దుఃఖముతో గడచెను. అంత సూర్యోదయ మయ్యెను. మునీశ్వరు డింకను రాడయ్యెను. వారిలో ఆందోళన మరింత యెక్కువయ్యెను. ఇంతలో నొకభటుడు మునీంద్రుని గొనివచ్చెను. మునీశ్వరుని చూడగనే ప్రధాని కత్యంతకోపము ప్రజ్వలితమయ్యెను. కాని మునీంద్రునకు క్రోధ మగపరచిన యెడల కార్యసిద్ధి గానేరదనియును, ఇంకనేదైన విపరీతము జరుగునేమో యనియు యోచించి నమ్రతతో నిట్లనియెను: మునివరా! మా మహారాజు కేదిరేని మంత్రప్రయోగమును జేసితిరా ?

అష్టా — మీ రాజుపై మంత్రప్రయోగము చేయునెడల నాకు గలుగుప్రయోజన మేమి? అంతేగాక అతనికి నేనేమైనా విరోధినా? నేనేమియు జేయలేదు. రాజును నీవేమియు నడుగ లేదా? అనెను.

ప్రధాని — "స్వామీ! రాజు నేమి ప్రశ్నించిన నుత్తర మీయడు. రెండుదినములనుండి ఉపవాసియై యున్నాడు." అని రాజుయొక్క స్థితినంతయు మునీంద్రునకు విన్నవించి — మహాత్మా! రాజు భుజించునట్లనుగ్రహింపుడని వేడుకొనెను.

అప్పు డష్టావక్రమునీంద్రుడు జనకుని సమీపించి — ఏమి జనకా! అనెను.

జనకుడు — మహాత్మా! ఏమి యాజ్ఞ?

అష్టా — నేను నీకేమి చేసితిని?

జన — మీరేమియు చేయలేదు మహాత్మా! అట్లని యెవరు చెప్పిరి?

అష్టా — జనకా! ఏమి అట్లు పడియుంటివి? లెమ్ము. ఆనందముగా కూర్చుండి భోజనాదికమును చేయుము.

జనకమహారా జప్పుడులేచి నిత్యకృత్యములు తీర్చుకొని భోజనముచేసి నిశ్చలుడై యుండెను. అది చూచి యెల్లరును నానందాశ్చర్యనిమగ్నులైరి. అంత ప్రధాని అంజలిపుటబద్ధుడై మునివరా! మా ప్రభువు నెప్పటిస్థితికి రప్పింపుడని ప్రార్థించెను.

అది విని మునీంద్రుడు [illegible]
తమ తమ గృహములకు [illegible]
మచట నేకాకిగా లోపలి ద్వారమును [illegible]
సమీపించి ఆతనితో నిట్లనెను.

మునీంద్రు — ఓ [illegible]! [illegible]
కారణమేమి?

జన — గురువరా! ఈ దేహము [illegible]
ము లేదు. ఈ కాళ్లు నావికావు. ఈ [illegible]
ఈ జిహ్వ నాదికాదు. [illegible]
కావు. ఈ రాజ్యము నాది కాదు. [illegible]
నాకేదియును [illegible] లేదు. [illegible]
మీ చరణకమలములు [illegible]
లేక నేనెట్టి [illegible]
శ్రద్ధాయుక్తములకు [illegible]
వక్రమునీంద్రుడు [illegible]
మస్తకముపై [illegible]

కుమారా! [illegible]! [illegible]
జ్ఞానాధికారివగుదువో లేదో [illegible]
చేయుట ఆవశ్యకమయ్యెను. [illegible]
సంతోషము. నీవిప్పుడు [illegible]
మోత్తమాధికారివి. [illegible]

దేశము నొందుటకు నీవ తగిన యధికారివి. ఇపుడు నీవు నాకు లభించితివి. ఓయీ పుత్రా! నిశ్చయముగ నీవిప్పుడు బ్రహ్మ స్వరూపుడవు. నీవు సర్వదా నిశ్చయముగ ముక్తుడవే. నీవు కృత కృత్యుడవు, ప్రాప్తప్రాప్యుడవు, అఖండసుఖస్వరూపుడవు అని మునీంద్రుడు చెప్పగా విని జనకమహారాజు తనలో 'నేను పరిచ్ఛిన్నుడను, వికారిని, అజ్ఞానిని. నేనెట్లు బ్రహ్మస్వరూపుడ నగుదు'నని విచారించినవాడై, తనకు గలిగిన యీసందేహమును నివృత్తిజేసికొనదలచినవాడై మునీంద్రు నిట్లు ప్రశ్నించెను.

"కథం జ్ఞానమవాప్నోతి కథం ముక్తిర్భవిష్యతి ।
వైరాగ్యం చ కథం ప్రాప్తమేతద్బ్రూహి మమ ప్రభో !"

ఓ సద్గురుమూర్తీ! జ్ఞాన మెట్లు పొందబడుచున్నది? ముక్తి యెట్లు కలుగును? వైరాగ్య మెట్లు ప్రాప్తించును? దయయుంచి దీనిని నాకు చెప్పగోరుచున్నాను.

ఇదే అష్టావక్రగీతకు బీజము. ఈ ప్రశ్నను పురస్కరించుకొనియే మునీంద్రుడు అతీతాగాధబోధను జనకునకు జేసెను. ఆ బోధలయొక్క సారమే అష్టావక్రగీత. పై కథవలన అష్టావక్ర మునీంద్రుని మహామహిమ, జనకుని బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశార్హత విస్పష్టము కాగలదు. అట్టి మహానుభావునిచేత నొనరింపబడిన అతీతబోధ స్వరూపసంగ్రథితమగు నీ గ్రంథముయొక్క మహోత్కృష్టత యిట్టిదని చెప్ప నెవరితరము? అది కేవలమనుభవైకవేద్యము. "విద్వానేవ విజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమమ్"

అన్నట్లు అట్టి మహనీయులే దానిని తెలిసికొనగలరు. [illegible]
ముముక్షువులకు తత్త్వజిజ్ఞాసువుల కిది [illegible]
వేరే చెప్పవలయునా ?

ఇట్లు అష్టావక్రగీత సంగ్రహమై [illegible]
పూర్ణతత్త్వోపదేశమును చేసినట్లే జిజ్ఞాసువులు [illegible]
నరు చేయుగాక ! ముముక్షువులకు [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

అభిప్రాయములు

నా ప్రమోదవాక్కులు

శ్రీ వ్యాసాశ్రమమువారు అష్టావక్రగీతను ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితముగ ప్రకటించుచున్నారు. శ్రీ వ్యాసాశ్రమమహర్షులవారు ఆంధ్రమాతనలంకరించు అన్యతమభూషణములలో నిది యొకటి. మిత్రుడు, హితమితవ ర్తనుడు, సాహిత్య శిరోమణి చుక్కా అప్పలస్వామిగారు తెలుగువ్యాఖ్యాతలు. శ్రీ మహర్షి మలయాళస్వాములవారి ఆధ్వర్యమున రాజమహేంద్రవరమున జరిగిన చాతుర్మాస్యవ్రతసందర్భమున నేనును పాల్గొనుట తటస్థించినది. మిత్రులు అప్పలస్వామిగారు నన్ను కలిసికొని తమ రచనను ఆయా యెడల నాకు చదివి విని పించిరి. వారిమూలమున అష్టావక్రగీత నామూలాగ్రముగ చదువు భాగ్యము నాకొదవినది. ఈ పుణ్యకార్యము నాతో చేయించిన ఆ సజ్జనునికి నా ధన్యవాదములు.

వీరి యీ రచనకు హిందీలో రాయబహాదూర్ బాబూ జాలిమసింహాగారిచే రచించబడిన అష్టావక్రగీత చాలవరకు సహాయ పడినట్లు తోచుచున్నది. అష్టావక్రగీత తెలుగున నీవరకొకటి యున్నను అది సంగ్రహముగా తాత్పర్యముమాత్రమే గలది యగుటచే నా కొరతదీర్చుటకై యీ గ్రంథమాంధ్రభూమి కెక్కినది. ఇది టీకాతాత్పర్యములతో కూడుకొనియుండుటచే

చదువరులకు విపులముగా [illegible]
కాగలదు — శుభమస్తు.

ఈ అష్టావక్ర[illegible] అష్టావక్ర[illegible]
కును జరిగిన తత్త్వసంభాషణము [illegible]
మహాభారతమున నున్నది. ఆ [illegible]
పేర్కొనబడియున్నది. మహా[illegible]
జగత్ప్రసిద్ధము. అధికారియగు శిష్యునకు [illegible]
బోధించిన అమూల్యతత్త్వ[illegible]

మానవునిలోని [illegible]
ప్రసాదించునవి శాస్త్రములు. దేహము [illegible]
భావము. దేహా[illegible] ఆత్మ[illegible]
చర్మదృష్టిగలవాడు చండాలుడు. [illegible]
బ్రాహ్మణుడు. ఇదియే అష్టావక్రగీత[illegible]
దేశసారము. దృష్టి విశాలమైనగాని [illegible]
కాగలదు. వేదాన్తము దృష్టిని [illegible]
“దృష్టిం జ్ఞానమయీం కృత్వా పశ్యేద్బ్రహ్మ[illegible]
అని శ్రీశంకరాచార్యులవా[illegible]. [illegible]
మైనచో దృష్టి బ్రహ్మాకారము కాగలదు. [illegible]
అంతఃకరణవృత్తియని యర్థము. [illegible]
[illegible]హం) నని తెలిసికొనుట శాంతి[illegible]
ర్ముఖుడై తన్ను మరచి [illegible]

పరి పని చేసినది. అట్లే అధికారియగువానికి ఆత్మసాక్షాత్కార మును పొందుట కెంతమాత్రము కాలవ్యవధానముతో పనిలేదు.

అజ్ఞానమను ఆంతరతమస్సును నివారించుటకు కోటికోటి సూర్యులు చాలరు; చంద్రులు చాలరు. విద్యుద్దీపదీప్తి అచ్చటికి చొరలేదు. మానవుల బుద్ధిగుహల నావరించిన అచ్చపు చీకటి నుచ్చాటనమొనర్చుటకు బ్రహ్మజ్ఞానుల బోధామృతము వినా "అన్యథా శరణం నాస్తి".

ఇది జ్ఞానప్రధానమైన గ్రంథము. ఉత్తమాధికారికి కావలసిన ఉత్తమజ్ఞానమే యిందు చెప్పబడినది. ఉత్తమస్థాయికి చెందిన వేదాంతమిది. ఇందలి శ్లోకములు యోగవాసిష్ఠముయొక్క పోకడను స్మరణకు తెచ్చుచున్నవి. మనము స్వభావతః బ్రహ్మస్వరూపులము. అవిద్యారోగప్రభావమున మన స్వభావము చెడినది, స్వస్థత చెడినది. అస్వస్థులమై జీవభావమునకు దేహాభావమునకు గురియై నానావెతలపాలై యున్నాము. ఈ తత్త్వబోధౌషధమును సేవించి మనము జాడ్యవిముక్తులము, జడవిముక్తులము కావలయును. తథాస్తు!

ఓం తత్ సత్

మకాం- ఓంకారధ్యానమందిరం,
చిత్తూరు,
21—11—58.

ఇట్లు,
స్వామి శ్రీరామకృష్ణానందు
గీతావాణిసంపాదకులు.

అష్టావక్రగీత

మొదటి ప్రకరణము

ఆత్మానుభవోపదేశము

ఓం సచ్చిదానందబోధైకరూపిణం సకలేప్సితం ।
సద్గురుం తమహం వందే మోక్షసామ్రాజ్యదం పరమ్॥

అవతారిక॥ జనకమహారాజు తన సంపూర్ణశ్రద్ధాభక్తులతో ప్రసన్నుడైన అష్టావక్రమునీంద్రుని ప్రశ్నించుచున్నాడు.

శ్లో॥ కథం జ్ఞానమవాప్నోతి కథం ముక్తిర్భవిష్యతి ।
వైరాగ్యం చ కథం ప్రాప్తమేతద్బ్రూహి మమ ప్రభో॥

టీ॥ హేప్రభో ! = సర్వసమర్థులరగు నో స్వామీ ! (పురుషః = పురుషుడు), కథం = ఎట్లు, జ్ఞానం = జ్ఞానమును, అవాప్నోతి = పొందుచున్నాడు, ముక్తిః = ముక్తి, కథం = ఎట్లు, భవిష్యతి = కలుగును, చ=మరియు, వైరాగ్యం = వైరాగ్యము, కథం = ఎట్లు, ప్రాప్తం = ప్రాప్తించునదిగా, (భవిష్యతి = అగును), ఏతత్ = దీనిని, మమ = నాకు, బ్రూహి = చెప్పుము.

తా॥ మహారాజగు జనకుడు శ్రద్ధాభక్తులతో కూడు కొన్నవాడై, తన సందేహనివృత్తికై అష్టావక్రమునీంద్రుని మొదట మూడు ప్రశ్నల నడిగెను. అందు —

(1) ఓ స్వామీ! పురుషుడాత్మజ్ఞానము నెట్లు పొందగలుగును?

(2) ఆతడు సంసారబంధమునుండి యెట్లు విముక్తి నొంద గలుగును?

(3) వైరాగ్యము నెట్లు పొందగలుగును? దయయుంచి నా యీ సందేహమును నివర్తింపుడు.

మునీంద్రుడు వైరాగ్య జ్ఞాన మోక్షములయొక్క స్వరూపహేతుఫలములను ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా వివరించుచో దానిని తెలిసికొనవలెనని జనకుని యభిమతము.

జనకమహారాజడిగిన యీప్రశ్నలను విని, అష్టావక్రమునీంద్రుడు తనలో నిట్లని తలంచెను. ప్రపంచములో జ్ఞాని, ముముక్షువు, అజ్ఞాని, మూఢుడు అని జనులు నాలుగువిధములుగానున్నారు. వీరిలో రాజు నిప్పుడే శ్రేణిలో చేర్చవచ్చును? — జ్ఞాని యని యందమా? జ్ఞానియగుచో సంశయ-విపరీతభావనారహితుడై నిత్యానందనిమగ్నుడై యుండవలయును. ఈతడన్ననో సంశయముతో కూడియున్నట్లు విస్పష్టమగుచునేయున్నది. అజ్ఞానియని యందమా? అజ్ఞానియగుచో, విపరీతభావనా - అసంభావనాది దోషయుక్తుడై యుండవలెను. ఈతనియం దట్టి దోషములేవియు కనుపించుటలేదు. పోనీ స్వర్గాదిభోగములయం దాసక్తి గల

వాడుగా నున్నాడని చెప్పుదమన్నను, యజ్ఞాదికర్మల చేయుట యందు అభిరుచి గానుపించదు. యజ్ఞాదికర్మలుగదా స్వర్గాది ప్రాపకములు. పోనీ మూఢుడని యనుకొందమా? మూఢుడగుచో అప్పుడప్పుడు మహాత్ములను దర్శించుట, వారికి సాష్టాంగ నమస్కారాదు లాచరించుట, సత్కరించుట మొదలగు క్రియ లుండవు. అంతేగాక మూఢుడు "నేనీజాతికి లేక యీ కులము నకు చెందినవాడను, నాకింత సంపదున్నది, నేనే గొప్పవాడ"నను యభిమానముతో నిరంతరము సతమతమౌను. ఈ జనకునియం దట్టిగుణములు మచ్చునకైనను కనబడుటలేదు. ఎందుకనగా నన్ను జూచినతోడనే మహాత్ముడని తెలుసుకొని ఉచిత మర్యాద లతో సత్కరించి వినయవినమితుడై, "దుస్తరమగు యీ సంసారబంధమునుండి నేనెట్లు విడివడగల"నని జిజ్ఞాసువై ప్రశ్నించు చున్నాడు. దీనివలన నీతడు ముముక్షువనియు, ఆత్మవిద్యా ప్రబోధమునకు సంపూర్ణాధికారియనియు తేలినది. అయితే అట్టి అధ్యాత్మజ్ఞానము సాధన వినా యెట్లు సంప్రాప్తమగును? అని తలంచి మునీంద్రుడు మొదట రాజునకు సాధనల నుద్దేశించి చెప్ప మొదలిడెను.

అష్టావక్ర ఉవాచ = అష్టావక్రమునీంద్రుడు చెప్పెను.

శ్లో॥ ముక్తిమిచ్ఛసి చేత్తాత విషయాన్విషవత్త్యజ ।
క్షమార్జవదయాతోషసత్యం పీయూషవద్భజ ॥

టీ॥ హే తాత! = ఓ నాయనా!, (త్వం = నీవు), ముక్తిం = మోక్షమును, ఇచ్ఛసి చేత్ = కోరుచున్నవాడవైనట్లయితే, విషయాన్ = విషయములను, విషవత్ = విషమువలె, త్యజ = త్యజింపుము, చ = మరియు, క్షమా = ఓరిమిని, ఆర్జవ = ఋజుత్వమును (మంచి మార్గమున నడచుటను), దయా = భూతదయ గలిగియుండుటను, తోష = సంతోషమును, సత్యం = సత్యమును, పీయూషవత్ = అమృతమును వలె, భజ = సేవింపుము.

తా॥ నాయనా! నీకు సంసారమునుండి విడివడుటకు కోరికేఉన్నచో చక్షురాదీంద్రియములకు విషయములైన శబ్ద స్పర్శ రూపాదివిషయములను విషమువలె విడిచిపెట్టుము. ఎందుకనగా విషమును తిన్నవాడు మరణించునట్లు యీ విషయభోగ లాలసుడుగూడ సంసారచక్రరూపమైన మృత్యువువాతబడి నశించిపోవును. అందువలన మోక్షమును గోరువాడెవడైనను మొదట యీ విషయములను అవశ్యము త్యాగము చేయవలెను. మరియు యీ విషయములను మితిమీరి అనుభవించుట చేత రోగాదులు ఉత్పన్నమగును; అంతేగాదు బుద్ధిగూడ మలినమై పోవును. అట్లే యిదిసారము, యిది అసారమని తెలుసుకొను వివేకముగూడ నశించిపోవును. ఈ కారణమువలన ముముక్షువు అవశ్యము మొదట విషయములను పరిత్యజించవలెను.

ప్రశ్న॥ మునీంద్రా! విషయభోగములను విడిచిపెట్టినచో శరీరమే ఉండదే? అంతేగాక యెంతెంత గొప్పగొప్ప ఋషులు రాజర్షులుగూడ వీటిని విడిచిపెట్టలేదు సరిగదా! ఆత్మజ్ఞానమును పొందియే భోగముల

ననుభవించియుండిరి. ఇట్లుండగా తమరు నాతో యీ భోగముల నన్నింటిని విడిచిపెట్టుము అని చెప్పుచున్నారు. ఈ విషయమై నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. దీనిని నివారింపగోరెదను.

ఉ॥ ఓ రాజా! నీవుచెప్పినది సత్యమే; వస్తుతః మొదలంటు యీ విషయములను విడిచిపెట్ట నక్కరలేదు. అయితే వీటియందుగల అత్యాసక్తి అనగా శబ్దాది పంచవిషయములలో ఏయొక్కటి ప్రాప్తించకపోయిన మనస్సు వ్యాకులతను పొందుచున్నదో, మరియు మనస్సెల్లప్పుడు దానియందే లగ్నమయి ఉంటున్నదో అటువంటి ఆసక్తినిమాత్రము త్యజించుటయే విషయములను త్యజించుట. అలాగే యేది ప్రారబ్ధానుభవరూపముగా వచ్చుచున్నదో దానితో సంతోషించవలసినదేగాని లోలుపుడు కారాదు. మరియు ఆ భోగముల ననుభవించుటకు అసత్య మాడరాదు. ఒకవేళ ప్రారబ్ధవశమున నవి ప్రాప్తించినను వాటిని దోషదృష్టితో చూచుట, దుఃఖభాజనములని తలంచుట, వాటిని తొలగించుకొనవలెనని యత్నించుట మరియు నా భోగముల ననుభవించుటకు ఒరులవద్ద దీనభావముతో యాచింపకుండుట యనునదే వైరాగ్యమనబడును. ముముక్షువు మొదట దీని నాశ్రయించవలసియున్నది.

ప్రశ్న॥ స్వామీ! లోకములో దిగంబరుడుగా ఉన్నవానిని, భిక్షమెత్తుకొని జీవించువానిని విరాగియని లోకులందురు. ఈ విషయమై జడభరతాదులను దృష్టాంతముగా చూపుదురు. తమరు చెప్పినదానికిని, లోకులనుకొనుదానికిని పరస్పరవిరుద్ధ మున్నదిగదా?

ఉ॥ రాజా! ప్రపంచములో మూఢజనులుమాత్రమే ఆడంబరము కొరకు వేషమువేసికొన్న యిటువంటి దిగంబరులను, ఇంటింట భిక్షమెత్తుకొని తిరుగువారిని విరాగులని భావింతురు. ఈ భావన యుక్తికిని, ప్రమాణమునకును, అనుభవమునకు విరుద్ధమైనది. ఒకవేళ వస్త్రధారణము చేయకనే

యున్నందువలన విరాగియైనచో, పిచ్చివారుగూడ విరాగులని చెప్పవలసి యుండును. కాని యీ విధముగా ప్రపంచమునందెచ్చటను గనుపించుటలేదు. మరియు బిచ్చమెత్తుకొని జీవించువాడు విరాగియని చెప్పినచో, ప్రపంచమున గల దరిద్రులందరున్ను విరాగులని చెప్పవలసివచ్చును. అట్లెన్నటికినీ చెప్ప వలనుపడదు. పైని చూపించిన యుక్తులవలన దిగంబరుడుగా నున్నంతమాత్రము చేతగాని, బిచ్చమెత్తుకొని జీవించినంతమాత్రముచేతగాని విరాగిగాడని తేలి నది. ఒకవేళ తాను దిగంబరుడుగా నుండుటకు బుద్ధిపూర్వకముగా నిశ్చ యించుకొని అట్లున్నవానిని విరాగియని చెప్పవచ్చునుగదా ? యనినచో నది గూడ శాస్త్రవిరుద్ధముగనే కనబడుచున్నది. విచారణాదృష్టితో చూచిన మొదటి విషయము అపతితమగుచున్నది. ఎక్కడ ప్రకాశముంటున్నదో అక్కడ చీకటి ఉండదు. ఈ రెండును యెట్లు పరస్పరవిరుద్ధములో అట్లే - సత్యగుణముయొక్క కార్యము సత్యము. అనగా అసత్యరూపవస్తువును వివేచన చేసి తెలుసుకొనే విచారణరూపమైయున్నది. దిసమొలతోనుండుట తమో గుణకార్యము. చూడుము; సంవత్సరములో పండ్రెండు నెలలుగూడ దిగంబరుల శరీరమునకు యెంతో బాధ కలుగుచున్నది. శీతకాలములో చలివలన అతని తెలివిరేమే నశించిపోవుచున్నది. అప్పుడు వారి హృదయములో విచారణజ్ఞానము కలుగుటకు అవకాశముండదు. ఇట్లే వర్షకాలమునందును, వేసవికాలము నందును దోమలు మొదలైనవి కరచుటచేత నిరంతరము అతని స్థితి దుఃఖా కారముగానే తయారగుచున్నది. విచారణగంధలేశముగూడ ఉండదు. అంతే గాదు, శ్రుతికిగూడ యిది విరుద్ధమే.

"ఆత్మానం చేద్విజానీయాదయమస్మీతి పూరుషః ।
కిమిచ్ఛన్ కస్య కామాయ శరీరమనుసంజ్వరేత్ ॥"

తత్త్వవేత్త "ఆత్మయే బ్రహ్మమనియు, ఆ పరబ్రహ్మస్వరూపుడ నేనేననియు"

ఆత్మస్వరూపమును తెలిసికొన్నచో, ఇక దేనికొరకు సంకల్పించును? ఏ కోరికను దీర్చుకొనుటకొరకు శరీరమును తపింపజేయును? అతడెప్పుడూ శరీరమును తపింపజేయడు. మరియు "గీత"యందుగూడ భగవానుడు దీనిని తామసికతపస్సని పేర్కొనెను. ఇందువలన "దిగంబరిగా వున్నంతమాత్రమున విరాగికాడనియు, వస్త్రము ధరించకుండా వుండుట వైరాగ్యము కాదనియు ఋజువగుచున్నది. ఏదియో కావలెనని కోరికగలవాడే యీ విధముగా వ్యవహరించును. కోరికలేనివాడిట్లు చేయనే చేయడు. అనగా యిట్లు వ్యవహరించడు. మరియు జడభరతాదులకు తమ పూర్వవృత్తాంతము జ్ఞప్తియందుండెను. ఒక జింకపిల్లపైని ప్రేమ కలవాడగుటచేత అతనికి మృగాది మూడు జన్మ లెత్తవలసివచ్చినది. ఈ కారణమువల్ల అతడు సంగదోషమునుండి భయపడి నిస్సంగుడుగా నుండెను. పంచదశియందు వ్రాయబడిన విషయమును చూడుము:

"న హ్యాహారాది సంత్యజ్య భరతాదిః స్థితః క్వచిత్ ।
కాష్ఠపాషాణవత్కింతు సంగభీత్యా ఉదాస్యతే॥"

జడభరతాదులు తినుట, కట్టుట మొదలగువాటిని విడచి యెప్పుడూ వుండలేదు. అయితే రాయి, కర్ర మొదలగువాటివలె జడులై సంగమమునుండి భయపడి వుదాసీనులైయుండిరి. ఎంతవరకు ఆత్మకు దేహతాదాత్మ్యభావనముంటున్నదో, అనగా దేహాత్మభావముంటున్నదో అంతవరకు దిగంబరిగానుండుట దుఃఖమూనకు మూర్ఖతకు కారణమగుచున్నది. ఎప్పుడైతే అధ్యాస లేదో అనగా తానుగానిది తానను తలంపులేదో, అప్పుడు యే దుఃఖమూ లేదు. ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగినందువలన మనస్సు ఆ మహదానందములో నిమగ్నమైపోవును. అప్పుడు శరీరాదుల అధ్యాసే వుండదు. విశేషించి సంసారవిషయములయందు ఆ పురుషునికి తలంపే వుండదు. కల్లుత్రాగి ఉన్మత్తు

డైనవానికి వాని శరీర మేమయినదో, వస్త్రాదులేమైనవో ఆ సమాచారమే తెలియనట్లు జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞానియొక్క స్థితిగూడ కేవలము ఆత్మాకారమై ప్రపంచమునే మరచునదిగానుండును. అయితే యీ వుదాహరణము జీవన్ముక్తునికి మాత్రమే చెప్పబడినది గాని ముముక్షువునకు, జిజ్ఞాసువునకు చెప్పబడలేదు. ఎందుకనగా అతనికి సాంసారిక పదార్థములయందలి బుద్ధి యథాతథముగానే వుంటున్నది. సంసారవిషయములయందలి దోషదృష్టి మరియు జుగుప్సయేగదా వైరాగ్యము? దుష్టజనుల సహవాసమునకు భయపడి వారితో చేరక సత్పురుషుల సంగమమునకు తగిన క్షమ, మృదుత్వము, దయ, సత్యభాషణము మొదలగు గుణములను అమృతమువలె పానముచేసి అనగా ధారణ చేసినటువంటివాడే విరాగి. అట్టివాడే జ్ఞానమునకు అర్హుడు, అధికారిం

శ్లో॥ న పృథివీ న జలం నాగ్నిర్న వాయుర్ద్యౌర్న వా భవాన్।
ఏషాం సాక్షిణమాత్మానం చిద్రూపం విద్ధి ముక్తయే॥ 3

టీ॥ భవాన్ = నీవు, న పృథివీ = భూమివికావు, జలం న = జలముకావు, అగ్నిః = అగ్నివి, న = కావు, వాయుః = గాలివి, న = కావు, న ద్యౌః = ఆకాశమవుకావు, వా = అయితే, ముక్తయే = ముక్తికొరకు, ఏషాం = వీటికన్నిటికి, సాక్షిణం = సాక్షివిగను, చిద్రూపం = జ్ఞానస్వరూపుడవుగను, ఆత్మానం = నిన్ను, విద్ధి = తెలిసికొనుము.

తా॥ అనాదికాలమునుండి దేహాదులతో ఆత్మకుగల తాదాత్మ్య అధ్యాసమువల్లనే పురుషుడు దేహమును ఆత్మయని తలంచుచున్నాడు. మరియు దీనివల్లనే జననమరణరూపమైన సంసారచక్రమునందు మాటిమాటికీ తిరుగుచున్నాడు. ఆ అధ్యాసకు కారణము అజ్ఞానము, ఆ యజ్ఞానముయొక్క నివృత్తి ఆత్మ

జ్ఞానమువలననే కలుగుచున్నది. అజ్ఞానము నశించినతోడనే అధ్యా సగూడ నశించుచున్నది. ఇందుకొరకే అష్టావక్రమునీంద్రుడు మొదట కార్యసహిత కారణనివృత్తికి హేతువైన ఆత్మజ్ఞానమునుగూర్చి జనకునికి చెప్పుచున్నాడు.

ఓ రాజా! పృథివ్యాది పంచభూతములలో నీవేదియు కావు. అంతేగాదు; పృథివ్యాది పంచభూతములయొక్క సముదాయస్వరూపమగు స్థూలశరీరముగూడ నీవుకావు. ఎందుకనగా శరీరము క్షణక్షణమునకు పరిణామమును పొందుచూపోవుచున్నది. బాల్యావస్థలోనున్న శరీరము కౌమారములో, కౌమారములోని శరీరము యౌవనములో, అయ్యది ముసలితనములోను ఉండుట లేదు. కాని ఆత్మమాత్రము అన్ని అవస్థలలోను యథాతథముగా ఒక్కటిగానే ఉంటున్నది. అందువలననే అతనికి (జడభరతునకు) బాల్యావస్థనుండి స్మృతిజ్ఞానము కలుగుటకు కారణము. నేను బాల్యావస్థలో తల్లిదండ్రుల పోషణలోనున్నాననీ, కుమారావస్థలో ఆటపాటలతో గడిపితిననీ, యౌవనములో స్త్రీలోలుడనైతిననీ యీామొదలగు విషయములను చెప్పుచున్నాడు. దీని వలన అవస్థలుమారినను, ఆత్మకుమాత్రము మార్పులేదని విస్పష్టమగుచున్నది. ఒకవేళ శరీరముతోపాటు ఆత్మగూడ పరివర్తనమును బొందుచున్నదని చెప్పరాదా? అనినచో — అది పొసగదు. ఎందుకనగా, అనుభవించేవానికే స్మృతిజ్ఞానము కలుగుచున్నది అనే నియమముండుటవలన, చూచువాడొకడైనచో స్మృతిజ్ఞా

ముగలవాడింకొకడెట్లు కాగలుగును? అట్లగుటకు వీలులేదు. దీని వలన ఆత్మ దేహాదులకంటె భిన్నమైనదని వాటికిసాక్షిగా ఉంటున్నదని తెలిసినది. కావున ఆ చైతన్యమునే నీవు ఆత్మనుగా తెలిసికొనుము. గృహాయజమాని "ఇది నా గృహము, ఇది నా మంచము, ఇది నా పడక" అనిచెప్పుచు వాటికంటె యెట్లుభిన్నముగానున్నాడో, అట్లే ఆత్మ, ఇది నా శరీరము, ఇవి నా యింద్రియములు, ఇది నా మనస్సు, ఇది నా బుద్ధి యని చెప్పుచూ వాటికంటె వేరై యున్నది. శ్రుతి చెప్పుచున్నది — "అయమాత్మా బ్రహ్మ" ప్రత్యక్షముగానున్న యీ నా ఆత్మయే బ్రహ్మము. ఆత్మయే ఈశ్వరుడు*.

శ్లో॥ యది దేహం పృథక్కృత్య చితి విశ్రామ్య తిష్ఠసి।
అధునైవ సుఖీ శాంతః బంధముక్తో భవిష్యసి॥ 4

టీ॥ (త్వం = నీవు) దేహం = శరీరమును, పృథక్కృత్య = వేరుచేసి, చితి = చైతన్యరూపఆత్మయందు, విశ్రామ్య = విశ్రాంతిని బొంది, (మనస్సును ఏకాగ్రపరచి) తిష్ఠసి యది = ఉంటున్నవాడవైనట్లయితే, అధునా ఏవ = ఇప్పుడే, సుఖీ = సుఖివిగను, శాంతః = శాంతుడవుగను, బంధముక్తః = బంధమునుండి విడివడినవాడవుగను, భవిష్యసి = కాగలవు.

---

* పృథివ్యాది పంచభూతములు, వానికార్యమగు స్థూలశరీరము, అట్లే ఇంద్రియములు, శబ్దాది విషయములు, వీటన్నిటికంటె నీవు విలక్షణుడవు. మరియు వీటన్నిటికిని నీవు సాక్షివై యున్నావు. ఈ విధముగా నిశ్చయించుకొనుటే ఆత్మజ్ఞానము.

తా॥ ఓ రాజా! దేహముకంటె ఆత్మవేరని విచారించి తెలుసుకొని, మరియు నీ యాత్మయందే మనస్సెల్లప్పుడు లగ్న మగునట్లు చేసితివేని అప్పుడు నీవు సుఖమును, శాంతిని పొంద గలవు. ఎంతవరకు చిజ్జడగ్రంథియొక్క నాశముకాలేదో అనగా పరస్పరాధ్యాసయొక్క నాశముకాలేదో అంతవరకు జీవుడు బంధనమునందే ఉంటున్నాడు. అధ్యాసగ్రంథి యెప్పుడు తొలగి (విడి) పోయినదో ఆ క్షణమె జీవుడు ముక్తుడగుచున్నాడు. శివగీతయందుగూడ యీ విషయము చెప్పబడియున్నది —

"మోక్షస్య న హి వాసోఽస్తి న గ్రామాన్తరమేవ వా।
అజ్ఞానహృదయగ్రంథినాశో మోక్ష ఇతి స్మృతః॥"

మోక్షమేదో యింకొక లోకాంతరములో కాపురముండలేదు. లేక యేదో యింటిలోపలగాని, గ్రామములోగాని కాపురముండ లేదు. అయితే అది మరెక్కడున్నది? చిజ్జడగ్రంథియొక్కనాశమే మోక్షము. అనగా జడమైన అంతఃకరణముయొక్క కర్తృత్వ భోక్తృత్వాద్యభిమానధర్మము ఆత్మయందును, ఆత్మయొక్క చేతనాదికధర్మము, అగ్నియందు తపింపజేయబడిన లోహపిండము నకువలె జడమగు అంతఃకరణమునందును పరస్పరము ఆరోపించు టయే అధ్యాస. అదియే గ్రంథి. దాని నాశనమే ముక్తి. దీనికి మించి ముక్తియనేవస్తువు వేరొకటిలేదు.

శ్లో॥ న త్వం విప్రాదికో వర్ణో నాశ్రమీ నాక్షగోచరః।
అసంగోఽసి నిరాకారో విశ్వసాక్షీ సుఖీ భవ॥ 5

టీ॥ త్వం = నీవు, విప్రాదికః = బ్రాహ్మణుడు మొదలగు, వర్ణః = వర్ణము (జాతి) గలవాడవు, న = కావు, ఆశ్రమీ = నాలుగు ఆశ్రమములకు చెందినవాడవు, న = కావు, అక్షగోచరః = ఇంద్రియవిషయము, న = కావు, పరంతు = అయితే (నీవు), అసంగః = సంగరహితుడవు, నిరాకారః = నిరాకారుడవు, విశ్వసాక్షీ = విశ్వమునకు సాక్షివి, అసి = అగుచున్నావు, ఇతి = ఇట్లని, మత్వా = తలంచి, సుఖీ భవ= సుఖివి గమ్ము.

తా॥ నిరాకార సచ్చిదానంద నిర్గుణబ్రహ్మ మొక్కటియే ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకమైనది. అయితే ఘటము, మఠము మొదలగు ఉపాధిభేదముల ననుసరించి ఘటాకాశమని, మఠాకాశమని ఆకాశమునకు భేదప్రతీతి యెట్లు కల్పింపబడినదో, అట్లే సర్వవ్యాపకమైన ఆత్మ ఒక్కటే అయినప్పటికీ అంతఃకరణరూపోపాధి ననుసరించి భిన్నముగా తోచుచున్నది గాని వాస్తవమునకు ఆత్మకు భేదమేలేదు. ఈ విషయమునే మునీంద్రుడు జనకునితో చెప్పుచున్నాడు. ఓ రాజా! నీవు బ్రాహ్మణాదిజాతికిగాని, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములకుగాని చెందినవాడవుకావు. నీవు వీటికన్నిటికి సాక్షివి, అసంగుడవు, ఆకారరహితుడవు అని తెలుసుకొని సుఖింపుము.

ఇది విని జనకుడిట్లు ప్రశ్నించెను.

ప్రశ్న॥ మునీంద్రా! వేదములు వర్ణాశ్రమధర్మములను విధించినవి. వర్ణాశ్రమధర్మములను విడిచినచో పాపియగునని శాసించుచున్నవి. మరి మీరు వర్ణాశ్రమములతో పని లేదని చెప్పుచున్నారే. ఇదెట్లు?

ఉ॥ రాజా! వేదములు విధించిన వర్ణాశ్రమాది ధర్మములు — అజ్ఞానులగు మూర్ఖులనుగూర్చి గాని, జ్ఞానులను గురించి ముముక్షువులనుగురించి కాదు. దీనినిగూర్చిన యీ ప్రమాణమును చూడుము —

"జ్ఞానామృతేన తృప్తస్య కృతకృత్యస్య యోగినః ।
నైవాస్తి కించిత్కర్తవ్యమస్తి చేన్న స తత్త్వవిత్ ॥

తా॥ జ్ఞానామృతముచేత తృప్తుడై ఆత్మజ్ఞానముచేత కృతకృత్యుడైన వానికి చేయవలసినది ఒకటిగూడ లేదు. ఒకవేళ "నేను కర్మ చెయ్యవలసియున్నది" అని తలంచెనా, అతడు జ్ఞానికాడు. ఇట్లు జ్ఞాని చేయవలసిందేమియు లేదని చెప్పెడి ప్రమాణములు అనేకములున్నవి. గీతయందుగూడ జిజ్ఞాసువునకు కర్మ నిషేధము:

"జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే"

తా॥ ఆత్మజ్ఞాన జిజ్ఞాసువుకూడ శబ్దబ్రహ్మను అనగా వేదాజ్ఞను ఉల్లంఘించి వుంటున్నాడు, అని భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు. తాత్పర్యమేమనగా జిజ్ఞాసువునుగూడ కర్మకాండతోగూడిన వేదము "కర్మ చేయవలసినది" అని శాసింపలేదు. అందువలన నీవు జిజ్ఞాసువుగా వున్నావు. కాబట్టి నీకు వర్ణాశ్రమ ధర్మములతో నిమిత్తములేదు. ఒకవేళ లోకసంగ్రహముకొరకు కర్మలను చేయవలయుననెడి కోరిక నీకున్నచో, అవి ఆత్మకంటె భిన్నమగు అంతఃకరణ ధర్మములని జ్ఞప్తియందుంచుకొని చేయుము.

శ్లో॥ ధర్మాధర్మౌ సుఖం దుఃఖం మానసాని న తే విభో ।
న కర్తాఽసి న భోక్తాఽసి ముక్త ఏవాసి సర్వదా ॥ 6

టీక॥ హే విభో! = ఓ సర్వవ్యాపకుడా!, మానసాని = మనస్సంబంధములైన, ధర్మాఽధర్మౌ = ధర్మాధర్మములున్ను, సుఖందుఃఖం = సుఖ

దుఃఖములున్ను, తే = నీకు, న = లేవు, చ = మరియు, త్వం = నీవు, కర్తా = కర్తవుగాని, భోక్తా = భోక్తవుగాని, న అసి = కావు, సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, ముక్త ఏవ అసి = ముక్తుడవే అగుచున్నావు.

తా॥ ఓ రాజా ! ధర్మము, అధర్మము, సుఖము, దుఃఖము యివన్నియు మనోధర్మములు; ఆత్మధర్మములు కావు. అందువలన పరిచ్ఛిన్నమైన మనోధర్మములకు అతీతుడవై వ్యాపకుడవైన నీవు కర్తవుగాని, భోక్తవుగాని కావు.

శ్లో॥ ఏకో ద్రష్టాఽసి సర్వస్య ముక్తప్రాయోఽసి సర్వదా।
అయమేవ హి తే బంధో ద్రష్టారం పశ్యసీతరమ్॥ 7

టీ॥ ఏకః = ఒక్కడవై, సర్వస్య = సర్వమునకు, ద్రష్టా = చూచువాడవు, అసి = అగుచున్నావు, చ = మరియు, సర్వదా = నిరంతరము, ముక్తప్రాయః = అత్యంతము ముక్తుడవు, అసి = అగుచున్నావు, ద్రష్టారం = చూచువానిని, ఇతరం = ఇతరునిగా, పశ్యసీతియత్ = చూచుచున్నావనున దేదిగలదో, అయమేవ = ఇదియే, తే = నీకు, బంధః = బంధము, హి = నిశ్చయము.

తా॥ ఓ రాజా ! నీవు యేకమై, సచ్చిదానందస్వరూపమై, పరిపూర్ణమైన ఆత్మస్వరూపుడవు, సర్వసాక్షివి, మరియు నిరంతర ముక్తస్వరూపుడవు. నీకు మూడు కాలములయందును బంధము లేదు. త్రికాలములయందును సూర్యునియందు తమస్సు లేనట్లు నీవు ప్రకాశస్వరూపుడవు, సర్వజగద్రష్టవు అయ్యును నీవు నీకంటె భిన్నుడింకొకడున్నాడని తలంచుటయే బంధము.

శ్లో॥ అహం కర్తేత్యహంమానమహాకృష్ణాహిదంశితః।
నాహం కర్తేతి విశ్వాసామృతం పీత్వా సుఖీ భవ॥ 8

టీ॥ అహం = నేను, కర్తా = కర్తను, ఇతి = ఇట్లనెడి, అహంమాన = అహంకారమనెడి, మహాకృష్ణాహి = గొప్పకాలసర్పముచేత, దంశితః = కరువబడిన నీవు, నాహం కర్తా= నేను కర్తనుగాను, ఇతి = ఇట్లనెడి, విశ్వాసామృతం = విశ్వాసరూపమైన అమృతమును, పీత్వా = పానము చేసి, సుఖీ = సుఖివిగా, భవ = అగుము.

తా॥ ఓ రాజా! "అహం కర్తా" అనగా నేను యీ కర్మకు కర్తను, యీ ఫలము ననుభవించుచున్నాను అనెడి అహంకారరూప కాలసర్పముచేత కరువబడి — అనగా అహంకారరూప విషమెక్కి బాధపడుచున్నవాడు, ఆ విషము దిగి సుఖముగా నుండవలెనన్నచో, అహంకర్తృత్వరహితరూప అమృతమును పానము చేయవలెను. అప్పుడా విషము నశించి సుఖియగును. వేరొకవిధముగా సుఖింపజాలడు.

శ్లో॥ ఏకో విశుద్ధబుద్ధోఽహమితి నిశ్చయవహ్నినా।
ప్రజ్వాల్యాజ్ఞానగహనం వీతశోకస్సుఖీ భవ॥ 9

టీ॥ అహం = నేను, ఏకః = ఒక్కడను, విశుద్ధబోధః = అతిశుద్ధబోధస్వరూపుడను, ఇతి = అను, నిశ్చయవహ్నినా = నిశ్చయరూపమగు అగ్నిచేత, అజ్ఞానగహనం = అజ్ఞానరూపారణ్యమును, ప్రజ్వాల్య = దహింపజేసి, వీతశోకః = పోగొట్టబడిన దుఃఖముగలవాడవై, సుఖీ భవ = సుఖివి కమ్ము.

తా॥ ఓ రాజా ! ఈ విధముగా నీవు నిశ్చయరూపమగు అమృతమును త్రాగి, నేను అద్వితీయుడను అనగా సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యుడను, శుద్ధుడను అనగా అవిద్యాది రూపమలరహితుడను, కేవల బోధస్వరూపుడననెడి నిశ్చయ రూపాగ్నిచేత అజ్ఞానరూపారణ్యమును దహింపజేసినచో నీవు జన్మమృత్యురూపశోకమునుండి విడివడినవాడవై పరమానంద మును పొందుచున్నావు.

శ్లో॥ యత్ర విశ్వమిదం భాతి కల్పితం రజ్జుసర్పవత్ ।
ఆనందపరమానందః స బోధ స్త్వం సుఖం చర ॥ 10

టీ॥ యత్ర = ఏ యానందస్వరూపమైన ఆత్మయందు, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, కల్పితం = కల్పించబడినదై, రజ్జుసర్పవత్ = త్రాటియందు పామువలె, భాతి = తోచుచున్నదో, సః = ఆ, ఆనందపరమానందః = ఆనందాతీత పరమానందస్వరూపుడవును, బోధః = జ్ఞానస్వరూపుడవును, త్వం = నీవు, అసి = అగుచున్నావు (అందువలన), సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, చర = సంచరింపుము.

తా॥ ఓ రాజా! ఏ పరబ్రహ్మరూప ఆత్మయందు, యీ జగత్తు రజ్జువునందు సర్పమువలె కల్పింపబడి తోచుచున్నదో ఆయాత్మ ఆనందస్వరూపమైనది. 'ఇది త్రాడు' అని తెలియక పూర్వము మందాంధకారములో రజ్జువే యెట్లు సర్పముగా తోచుచున్నదో, లేక రజ్జువునందు సర్పప్రతీతి కలుగుచున్నదో, వాస్తవమునందు రజ్జువెట్లు సర్పముకాదో, రజ్జువునందు సర్పము

పూర్వముండలేదు; వెనుక ఉండబోదు; ప్రస్తుతమందును లేదు. అయితే ఇది త్రాడని తెలియకపోవుటవలన మందాంధకారము మొదలగు సహకారకారణములద్వారా భ్రాంతివలన త్రాటి యందు సర్పప్రతీతి కలుగుచున్నది. ఈ మిథ్యాసర్పమును చూచియే పురుషుడు పరుగెత్తుచూ, పడుచూ, లేచుచూ భయపడిపోవుచున్నాడు. అయితే 'ఇది త్రాడు' అని తెలిసిన ఒకడు వచ్చి 'అయ్యా! ఇది పాముకాదు; త్రాడు. దీనిని చూచి మీరెందుకట్లు భయపడెదరు' అని చెప్పినప్పుడు వాని యొక్క భ్రాంతి, భయము లెట్లు దూరమైపోవుచున్నవో అట్లే ఆత్మయొక్క స్వరూపము తెలియనికారణముచేత పురుషునకు జగత్ప్రతీతి కలుగుచున్నది. అట్లే జననమరణములయొక్క భయా దులుగూడ కలుగుచున్నవి. ఎప్పుడు బ్రహ్మవేత్తయగు గురువు "నీవు పరబ్రహ్మస్వరూపుడవు, నీ స్వరూపమును నీవు తెలిసి కొనని కారణమున యీ మిథ్యాప్రపంచము నీకు సత్యమని తోచుచున్నది. వాస్తవమునందు మూడుకాలములయందును యీ ప్రపంచము లేనేలేదు." అని ఉపదేశించునో అప్పుడు జగద్భ్రాంతి నశించును. నిద్రారూపమైన దోషమువలన స్వప్నము నందు పురుషుడెట్లు సింహాది క్రూరమృగములను కల్పించుకొని వాటినుండి భయపడుచున్నాడో, నిద్రనుండి మేల్కొనినపిదప ఆ కల్పితసింహవ్యాఘ్రాదులయొక్క భయమెట్లు నాశనమగు

చున్నదో అట్లే ఓ జనకమహారాజా! అజ్ఞానమునంజేసి యీ సమస్త జగత్తు కల్పితమగుచున్నది. ఎప్పుడు నీ స్వరూపమును ఉన్నదున్నట్లు తెలుసుకొనుచున్నావో అప్పుడీజగత్తు మిథ్యయని అనగా లేనిదని తెలిసిపోగలదు.

దీనిపైని జనకుడిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాడు. మునీంద్రా! ఆత్మజ్ఞానము వలన అజ్ఞానము దానికార్యరూపమగు జగత్తులేకుండా పోయినచో మరి జగత్తు యింతవరకు ఉత్పత్తికాకుండానే వుండవలయును. ఎందుకనగా అనేక మంది జ్ఞానవంతులలోగల జ్ఞానమొకటే అయిన కారణమున దానినుండి అజ్ఞానప్రపంచమే ఉత్పన్నముకానిచో యిక నీ జగత్తే ఉండకూడదు. కాని అట్లు కనిపించుటలేదు. జగత్తు యథాతథముగానే ఉన్నది. అటువంటప్పుడు అజ్ఞాననాశమువలన జగత్తు నశించిపోవునని తమరెట్లు చెప్పగలరు?

ఉ॥ ఓ రాజా! జగత్తు లేకుండాపోవుచున్నదనగా, ఇది కనబడకుండా ఉంటున్నదని అర్థముకాదు. జగత్తు మిథ్యయని నిశ్చయము కలుగుటయే దీనియొక్క నాశము. ఆలోచించినచో స్వరూపముతో యీప్రపంచమునకు నాశములేదు. ప్రవాహరూపముగా నిదెయెప్పుడు ఉత్పత్తియగుచునే ఉన్నది. కాని నాశరూపమగు యీ జగత్తుకంటె సచ్చిదానందరూపమగు ఆత్మవేరని తెలిసికొని ఆ స్వరూపమునందు నిలకడకలిగి యుండుటయే ప్రపంచముయొక్క వినాశము. అప్పుడే జననమరణరూప బంధమునుండి బయటబడగలడు.

ప్రశ్న॥ మునీంద్రా! ఈ సంసారకారణమైన అజ్ఞానము యేకమా? అనేకమా?

ఉ॥ అజ్ఞానమొకటే!

ప్రశ్న॥ అజ్ఞాన మొకటియే అయినచో అది నశించినపిమ్మట దాని కార్యరూపమైన జగత్తుయొక్క స్వరూపముగూడ నాశమైపోవలయునుగదా?

ఉ॥ అట్లుగాదు. విచారించినచో అజ్ఞానకార్యము తన్మాత్రలు, ఆ తన్మాత్రలయొక్క కార్యము అంతఃకరణము. ఆ యంతఃకరణముయొక్క విభాగ మనంతము. ఆకాశ మొక్కటే అయినప్పటికీ ఘటరూపోపాధులతోగూడ అది అనేక భేదములనుపొందుచూ ఘటరూపోపాధి నష్టమైన వెంటనే ఘటాకాశము మహాకాశములో కలిసిపోయినట్లు యేయంతఃకరణములో జ్ఞానరూప జ్యోతి ఉదయించుచున్నదో ఆయంతఃకరణము నశించుచున్నది. అప్పుడు ఇంతవరకు ఆ యంతఃకరణోపాధిగల జీవుడు ముక్తుడగుచున్నాడు. తక్కిన జీవులందరు బంధమునందేపడి ఉంటున్నారు. నిద్రావస్థలోనున్న వారు రెవరికి వారే స్వప్నప్రపంచంలో ఉంటున్నారు. అయితే అందులో రెవరు నిద్ర నుండి మేల్కొనుచున్నారో వారికి ఏ స్వప్నము లేదు. అందువలన రాజా! నీవుగూడ అజ్ఞానరూపస్వప్నమునుండి మేలుకొని నీయొక్క నిజమైన జ్ఞానస్వరూపమును తెలుసుకొని సుఖముగా ప్రపంచములో మెలగుము.

శ్లో॥ ముక్తాభిమానీ ముక్తో హి బద్ధో బద్ధాభిమాన్యపి ।
కింవదంతీహ సత్యేయం యా మతిస్సా గతిర్భవేత్॥1

టీ॥ ముక్తాభిమానీ = ముక్తియందు అభిమానముకలవాడు, ముక్తః = ముక్తుడగుచున్నాడు, బద్ధాభిమానీ = బంధమునందు అభిమానముకలవాడు, బద్ధః = బద్ధుడగుచున్నాడు, మతిః = బుద్ధి, యా = ఎటువంటిదో, గతిః = గతి, సా = అటువంటిది, భవేత్ = అగును, ఇతి = ఇట్లని, ఇహ = యీ లోకములో, ఇయం = ఈ, కింవదంతీ = లోకప్రవాదము, సత్యా = సత్యమైనది.

తా॥ ఓ జనకా! బంధమునకు కారణము అభిమానము. 'నేను బ్రాహ్మణుడను, నేను క్షత్రియుడను, నేను వైశ్యుడను, నేను శూద్రుడను' అని ఎవనెవనికి ఏయే విధముగ అభిమానముంటున్నదో వాడు ఆ యా విధముగ కర్మలనుచేసి వాటిఫలములకు భోక్తయగుచున్నాడు. మరియు జన్మనుండి జన్మాంతరమును పొందుచున్నాడు. ఇదే బంధమని చెప్పబడుచున్నది. లేక "నాహం బ్రాహ్మణః, న క్షత్రియః". నేను బ్రాహ్మణుడకాను, క్షత్రియుడనూకాను. మరి "శుద్ధోఽహం, నిరంజనోఽహం, నిరాకారోఽహం, నిర్వికారోఽహం= నేను శుద్ధుడను, మాయామలరహితుడను, ఆకారరహితుడను, నిర్వికల్పుడను, బంధమోక్షములన్నియు మనోధర్మములుగాని, ముక్తుడనగు నాయందవి మూడుకాలములలోను లేవు. నేను అన్నిటికిసాక్షిని" అని ఇటువంటి అనుభవముగల అభిమానము యెవనికి ఉంటున్నదో, అతడు నిత్యముక్తుడు. ఈ విషయము గ్రంథాంతరమునందుకూడ చెప్పబడియున్నది —

"దేహాభిమానాద్యత్పాపం న తద్గోవధకోటిభిః ।
ప్రాయశ్చిత్తాద్భవేచ్ఛుద్ధిర్న్నృణాం గోవధకారిణామ్॥"

తా॥ మానవునకు దేహాభిమానము చేత కలిగినంతపాపము కోటి గోవులనుచంపినను కలుగదు. ఎందుకనగా గోవధచేసినటువంటివాడు శుద్ధుడగుటకు శాస్త్రము ప్రాయశ్చిత్తమును విధించినది. అనగా కోటిగోవులను చంపినవాడైనను ప్రాయశ్చిత్తము

వలన ఆ పాపమును పోగొట్టుకొనవచ్చును. కాని దేహాభిమానము గలవానికి శుద్ధికొరకు యే శాస్త్రమునందును ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పబడియుండలేదు. కావున వర్ణాశ్రమాది దేహధర్మములను ఆత్మయందారోపించుకొనుటయే అభిమానము. అట్టివాడే నిత్య బద్ధుడు. అట్లుగాక యెవడు ఆత్మకు వర్ణాశ్రమాది ధర్మములు లేవు; అది నిత్య, శుద్ధ, బుద్ధ, ముక్తమైనదని తలంచునో వాడే నిత్యముక్తుడు. ఎందుకనగా శాస్త్రములో — ఒకటి శాస్త్ర దృష్టియని, రెండు లౌకికదృష్టియని ద్వివిధదృష్టులు చెప్పబడినవి. శాస్త్రదృష్టిలో దేహాదికచర్మమును అభిమానించువానికి చమారి అనిపేరు. ఎవడు చర్మాభిమానరహితుడో అతడు దేహాదికము కంటె భిన్నమగు ఆత్మస్వరూపుడు. అతడే ముక్తుడు. లోకము గూడ "మతియెంతో, గతియంతే" అని చెప్పుచూ ఉంటున్నది. అనగా యెవడు యేనిశ్చయముతోనుండునో వాని కాఫలము ప్రాప్తమగును, అందువలన ఓ రాజా! నీవు శుద్ధ, బుద్ధ, ముక్త స్వరూపుడనని నిశ్చయించుకొనుము.

ప్రశ్న॥ మునీంద్రా! జీవునకుగల యీ బంధమోక్షములు వాస్తవములా? అవాస్తవములా? ఒకవేళ బంధము వాస్తవికమే అయినచో జీవుడు మరెప్పుడూ నివృత్తిని (మోక్షమును) పొందకుండా ఉండవలెనా? లేదా మోక్షమే నిత్య మైనచో బంధమెప్పుడూ ఉండదని తలంచవలెనా? అను యీ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ ఆత్మా సాక్షీ విభుః పూర్ణ ఏకో ముక్తశ్చిదక్రియః ।
అసంగో నిస్పృహశ్శాంతో భ్రమాత్సంసారవానివ॥12

టీ॥ ఆత్మా = ఆత్మ, సాక్షీ = సాక్షి, విభుః = వ్యాపకము, పూర్ణః = పూర్ణము, ఏకః = ఏకము, ముక్తః = ముక్తము, చిత్ = చైతన్య రూపము, అక్రియః = క్రియారహితము, అసంగః = సంగరహితము, నిస్పృహః = ఇచ్ఛారహితము, శాంతః = శాంతమునైయున్నది, భ్రమాత్ = భ్రాంతివలన, సంసారవాన్ ఇవ = సంసారము కలదివలె తోచుచున్నది.

తా॥ ఓ జనకా! బంధముగాని మోక్షముగాని, వాస్తవములో యీ రెండునూలేవు. అయితే కేవలము తన స్వరూపాజ్ఞానమువలన దేహమునం దభిమానముంచుకొని, జీవుడు బద్ధుడనుకొని, ముక్తికొరకు ప్రయత్నించుచున్నాడు. వాస్తవములో వానికి బంధమూలేదు, మోక్షమూలేదు. వాస్తవములో జీవుడు నిత్యుడు, పూర్ణుడు, ముక్తుడు, అసంగుడు, నిస్పృహుడు, శాంతుడునై యున్నాడు. భ్రమమూలముననే సంసారినని అనుకొనుచున్నాడు. నిజమునకు అతనియందు సంసారము మూడు కాలములలోనూ లేదు.

ఈ విషయమున ఒక దృష్టాంతమును చెప్పుచున్నాను - వినుము. ఒకని పేరు బేవకూఫ్ (మూర్ఖుడు). అతని భార్య పేరు ఫజీతి. ఒకనాడు అతనిభార్య అతనితో కలహమాడి యెక్కడికో వెళ్ళెను. తరువాత అతడు భార్యను వెతకుతూ వెతకుతూ, ఒక అడవిలో బడిపోవుచూ ఉండెను. అక్కడ ఒకముని వీనికి

కనబడెను. ఓయీ! అడవిలో యెందుకు తిరుగుచున్నావు? అని అడిగెను. అప్పుడు అతడు — అయ్యా! నా భార్యకనబడలేదు. ఆమెను వెదకుచూ తిరుగుచున్నానని చెప్పెను. అదివిని ఆ ముని — నీ భార్య పేరేమి? నీపేరేమి? అని ప్రశ్నించెను. అయ్యా! నా పేరు బేవకూఫ్. నా భార్య పేరు ఫజీతి అని చెప్పెను. అట్లయితే బేవకూఫ్‌నకు ఫజీతులకు యేమితక్కువ. వాడు యెక్కడికి వెళ్లితే అక్కడే అది దొరుకుతుంది అని ఆముని చెప్పెను. దార్ష్టాంతములోగూడ యెంతవరకు జీవుడు అజ్ఞానిగను, మూర్ఖుడుగానుండునో, అంతవరకు అతనికి జనన-మరణరూపప్రమాదములకుయేమీకొదువయుండదు. ఎప్పుడు జ్ఞానవంతుడగునో, ఆ క్షణమే బంధమునుండి విముక్తుడు కాగలుగుచున్నాడు.

ప్రశ్న॥ మునీంద్రా! నైయాయికులు ఆత్మకు బంధమోక్షములు వాస్తవికములే అని అనుచున్నారు — అదెంతవరకు సమంజసమైనది?

ఉ॥ జనకమహారాజా! నైయాయికుల యీ యుక్తి వేదవిరుద్ధముగా కనబడుచున్నది. ఆత్మ వాస్తవికబంధముకలదే అయినట్లయితే యెప్పటికీ దానికి నివృత్తి ఉండదు. అంతేగాదు సాధనలన్నీ వ్యర్థములు కావలయును. కాని ఆలాగున వేదము చెప్పలేదు. అది ఆత్మకు నివృత్తిమార్గమును సూచించుచూ, ఆ విషయమై పదివిధములగు హేతువులను చూపించుచున్నది.

1. అహంకారాదులకన్నిటికీ ఆత్మ సాక్షిగానున్నది గాని కర్తగాదు.

2. ఆత్మ విభువు — అనగా సర్వాధిష్ఠానమైయున్నది.

3. ఆత్మ — ఒకే ఒకటి — అనగా సజాతీయ — విజాతీయ — స్వగతభేద రహితమైనది.

4. ఆత్మ ముక్తము — అనగా మాయకంటె, మాయాకార్యములగు దేహాదులకంటె విలక్షణమైనది.

5. ఆత్మ చిత్తు అనగా చైతన్యస్వరూపము.

6. ఆత్మ అక్రియ అనగా చేష్టారహితమైనది. ఎందుకనగా పరిచ్ఛిన్నమునందే క్రియ (చేష్ట)లు కలుగునుగాని వ్యాపకమునందు కలుగవు.

7. ఆత్మ అసంగము అనగా సంపూర్ణసంబంధరహితమైనది.

8. ఆత్మ నిస్పృహము అనగా విషయాభిలాషలు లేనిది.

9. ఆత్మ శాంతమైనది అనగా ప్రవృత్తి, నివృత్తిరూప దేహేంద్రియాంతఃకరణధర్మములు లేనిది.

10. ఆత్మ కేవల భ్రమ కారణముననే సంసారివలె తోచుచున్నది.

ఈ పది కారణములవలన వాస్తవముగా ఆత్మ సంసారి కాజాలదు. "న జాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్" ఇది గీతావాక్యము. ఇంకను అనేక శ్రుతి వాక్యములుగూడ ఆత్మయొక్క అసంగమునుగూర్చి ప్రమాణములై యున్నవి.

అయితే పైని నిరూపించిన యీ పరస్పరాధ్యాసరూపభ్రమ నివృత్తి కావలయునన్నచో, ఒకసారి "ఆత్మ అసంగమైనది" అని వుపదేశించినంత మాత్రమున కలుగదు. దీనినిగూర్చి వ్యాసభగవానుడు చెప్పిన సూత్రమును చూడుడు —

సూ॥ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్ ॥

తా॥ జ్ఞానోపలబ్ధికొరకు శ్రవణ - మననాదులయొక్క ఆవృత్తి మాటిమాటికి చేయువలయును. ఎందుకనగా - ఉద్దాలకుడు తన కుమారునకు "తత్త్వమసి" మహావాక్యోపదేశమును అర్థసహితముగా తొమ్మిదిసారులు చేసెను. పలుసారులు శ్రవణ-మననాదులు చేసినందువలన చిత్తవృత్తి విజాతీయభావనను త్యజించి సజాతీయభావనగలదియై ఆత్మాకారమును పొందుచున్నది.

శ్లో॥ కూటస్థం బోధమద్వైతమాత్మానం పరిభావయ ।
ఆభాసోఽహం భ్రమం ముక్త్వా భావం బాహ్యమథాంతరమ్ ॥

టీక॥ అహం = నేను, ఆభాసః = ఆభాసరూపాహంకారిజీవుడను, ఇతి = ఈ ప్రకారమగు, భ్రమం = భ్రాంతిరూపమగు, బాహ్యం = బాహ్యమైనట్టియు, ఆంతరం = లోపలనున్నట్టియు, భావం = భావమును, ముక్త్వా = విడిచిపెట్టి, కూటస్థం = కూటస్థుడననియు, బోధం = జ్ఞానస్వరూపుడననియు, అద్వైతం = ద్వైతరహితుడననియు, ఆత్మానం = నిన్ను, పరిభావయ = చింతింపుము.

తా॥ ఓ జనకా! "నేను ఆభాసుడను, అహంకారిని" అనెడి భ్రాంతినిన్ని, "ఇది నా శరీరము, ఇది నాకన్ను, ఇది నా చెవి" అను యీ మొదలగు బాహ్యభావమునున్ను, మరియు ఆంతర అంతఃకరణధర్మములగు సుఖదుఃఖాదులయందలి అహంత్వాది భావమునున్ను విడిచిపెట్టి ఆత్మ అకర్త, కూటస్థము, అసంగము, జ్ఞానస్వరూపము, అద్వైతము మరియు వ్యాపకమైనదని భావింపుము.

శ్లో॥ దేహాభిమానపాశేన చిరం బద్ధోఽసి పుత్రక।
బోధోఽహం జ్ఞానఖడ్గేన తన్నికృత్య సుఖీ భవ॥ 14

టీక॥ పుత్రక = ఓ కుమారా!, (త్వం = నీవు), దేహాభిమానపాశేన = దేహాభిమానమనెడి త్రాటిచేత, చిరం = చాలకాలమునుండి, బద్ధః = కట్టబడినవాడవు, అసి = అగుచున్నావు, "అహం = నేను, బోధః = జ్ఞానస్వరూపుడను", ఇతి = అనెడి, జ్ఞానఖడ్గేన = జ్ఞానఖడ్గముచేత, తత్ = ఆపాశమును, నికృత్య = ఛేదించి, సుఖీభవ = సుఖివికమ్ము.

తా॥ ఓ రాజా! 'నేను దేహమును' అనెడి యీ ప్రకారమగు అభిమానమువలన నీవు చాలకాలమునుండి బంధింప

బడితివి. అనగా సంసారబంధమునందు తగుల్కొంటివి. ఇప్పుడు నీవు "నేను జ్ఞానస్వరూపుడను, నిత్యముక్తుడను" అని నిశ్చయించుకొని ఆ రూపమగు జ్ఞానఖడ్గముతో ఆ పాశమును ఛేదించుము. అప్పుడు నీవు సుఖింపగలవు.

శ్లో॥ నిస్సంగో నిష్క్రియోఽసి త్వం స్వప్రకాశో నిరంజనః।
అయమేవ హి తే బంధః సమాధిమనుతిష్ఠసి ॥ 15

టీ॥ త్వం = నీవు, నిస్సంగః = సంగరహితుడవు, నిష్క్రియః = క్రియారహితుడవు, స్వప్రకాశః=స్వయంప్రకాశరూపుడవు, నిరంజనః=దోషరహితుడవు, (ఇట్లుండగా) త్వం = నీవు, సమాధిం=చిత్తవృత్తినిరోధమాత్రరూపసమాధిని, అనుతిష్ఠసి=అనుష్ఠించుచున్నావు, (ఇతియత్= అనునదేదిగలదో) అయమేవ = ఇదియే, తే = నీకు, బంధః = బంధము.

తా॥ నిస్సంగుడవును, నిష్క్రియుడవును, నిర్దోషుడవును, స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడవగు నీవు పాతంజలయోగశాస్త్రానుయాయులుచెప్పినట్లు చిత్తవృత్తినిరోధరూపయోగము బంధనివృత్తిని కలుగజేయుననెడి ఉద్దేశముతో చిత్తవృత్తి నిరోధమాత్రసమాధి ననుష్ఠించుచున్నావనునదేదిగలదో అదియే నీకు బంధము. స్వయంప్రకాశమానమైన ఆత్మధ్యానమును జడవృత్తిని నిరోధించి చేయుచున్నాడనుటకంటె గొప్పబంధము మరియొకటి లేదు. అంతకంటె అజ్ఞానమూలేదు. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానముకంటె భిన్నమైన మరి దేనినుండి మోక్షోపాయము చెప్పబడినను అవన్నియు బంధకారణములనీ, బంధరూపములనీ తెలిసికొనుము.

శ్లో॥ త్వయా వ్యాప్తమిదం విశ్వం త్వయి ప్రోతం యథార్థతః
శుద్ధబుద్ధస్వరూపస్త్వం మాగమః క్షుద్రచిత్తతామ్ ॥ 16

టీ॥ ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, త్వయా = నీచేత, వ్యాప్తం = వ్యాప్తమైనది, త్వయి = నీయందే, ప్రోతం = కూర్చబడినది, త్వం = నీవు, యథార్థతః = నిజముగా, శుద్ధబుద్ధస్వరూపః = శుద్ధ చైతన్య స్వరూపుడవు, క్షుద్రచిత్తతాం = నీచమైన చిత్తవృత్తిని, మాగమః = పొందకుము.

తా॥ ఓ రాజా! బంగారమునుండి కంకణాది భూషణములున్ను, మృత్తికవలన ఘటాదిభాండములున్ను వ్యాప్తమైనట్లు, యీ సమస్త ప్రపంచమున్ను చైతన్యరూపుడవగు నీనుండి వ్యాప్తమైనది. దారమునందు పూసలు గ్రుచ్చబడినట్లు యీ సమస్త ప్రపంచమును నీయందు కూర్చబడియున్నది. వాస్తవమునందు రజతము లేకున్నను ముత్యపుచిప్పయొక్క సత్తానుసరించి యెట్లు అది సత్యముగాతోచుచున్నదో అట్లే చైతన్యసత్తాసంపర్కమున యీ జగత్తు సత్యమైనట్లు తోచును. కాని వాస్తవమున సత్యముగాదు. వస్తుతః యీ ప్రపంచము లేనిదే అయినను నీ సంకల్పముచేత ఉత్పన్నమగుచున్నది. మరల సంకల్పము లేక పోయినచో యీ జగత్తున్ను లేనిదియగుచున్నది. అందువలన నీవు నీ నిజస్వరూపమునందే నిలిచియుండుము. నీచత్వమును పొందకుము.

మదాలసగూడ తన పుత్రులకు యీ ఉపదేశమునుచేసియే సంసార బంధమునుండి విముక్తుల నొనరించినది.

"శుద్ధోఽసి బుద్ధోఽసి నిరంజనోఽసి సంసారమాయాపరివర్జితోఽసి।
సంసారస్వప్నం త్యజ మోహనిద్రాం మదాలసావాక్యమువాచ పుత్రమ్॥

తా॥ ఓ తండ్రీ! నీవు శుద్ధుడవు, జ్ఞానస్వరూపుడవు, మాయామల రహితుడవు. సంసారరూపమాయ నీయందు లేదు. స్వప్నసదృశమైన సంసారమును మోహనిద్రను విడువుము. ఈ ప్రకారమగు ఉపదేశమువలన వారు ముక్తులయిరి. ఓ జనకా! నీవుకూడ యిటువంటి విచారణచేసి జీవన్ముక్తుడవై మెలఁగుము.

శ్లో॥ నిరపేక్షో నిర్వికారో నిర్భరశ్శీతలాశయః।
అగాధబుద్ధిరక్షుబ్ధో భవ చిన్మాత్రవాసనః॥ 17

టీ॥ త్వం = నీవు, నిరపేక్షః = కోరికలేనివాడవుగను, నిర్వికారః = వికారరహితుడవుగను, నిర్భరః = చిద్ఘనరూపుడవుగను, శీతలాశయః = శాంతిముక్తిస్థానముగను, అగాధబుద్ధిః = అగాధచైతన్యబుద్ధిరూపుడవుగను, అక్షుబ్ధః = అవిద్యాక్షోభరహితుడవుగను, చిన్మాత్రవాసనః = చైతన్యమాత్రస్వరూపస్థితుడవుగను, భవ = అగుము.

తా॥ ఓ రాజా! నీవు నిరపేక్షుడవుకమ్ము. అనగా షడూర్మిరహితుడవు కావలయును. ఆకలిదప్పులు, శోకమోహములు, జననమరణములు వీనినే షడూర్ములందురు. ఇందులో ఆకలిదప్పులు ప్రాణధర్మములు. శోకమోహములు మనోధర్మములు. జననమరణములు సూక్ష్మదేహధర్మములు. జాయతే, అస్తి, వర్ధతే, విపరిణమతే, అపక్షీయతే, వినశ్యతి — అనగా పుట్టుట, ఉండుట, వృద్ధిని బొందుట, పరిణామమునొందుట, క్షీణించుట, నాశనమగుట—యీ ఆరున్ను స్థూలదేహముయొక్క-

ధర్మములు. ఇవి ఆత్మధర్మములుకావు. అందువలన యీ స్థూల సూక్ష్మ దేహములకు నీవు పరుడవు. ఈ రెంటికిని సాక్షివి. ఇందుచేత నీవు నిర్వికారుడవును, సచ్చిదానందరూపుడవును, శీతల అనగా సుఖరూపుడవును, అగాధబుద్ధిగలవాడవును, అవిద్యాకృత క్షోభ లేనివాడవును, క్రియారహితుడవును, చైతన్య స్వరూపనిష్ఠుడవును అయియున్నావు.

అవః అష్టావక్రమునీంద్రుడు ప్రారంభమున రెండవ శ్లోకమునందు "విషయములను విషమువలె త్యజింపుము. సత్యాదులను అమృతమువలె సేవింపుము" అని జనకునకు ఉపదేశించెను. కాని అట్లు చెప్పుటకు హేతువేమో చెప్పలేదు. దానిని యీ క్రిందిశ్లోకమున చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ సాకారమనృతం విద్ధి నిరాకారం తు నిశ్చలం ।
ఏత త్తత్త్వోపదేశేన న పునర్భవసంభవః ॥ 18

టీ॥ సాకారం = శరీరాదికములగు దృశ్యములను, అనృతం = మిథ్యగా, విద్ధి = తెలిసికొనుము, నిరాకారం = నిరాకారమగు ఆత్మతత్త్వమును, నిశ్చలం = చలనరహితమై నిత్యమైనదానినిగా, విద్ధి = ఎరుగుము, ఏతత్ = ఈ, తత్త్వోపదేశేన = యథార్థోపదేశముచేత, పునః = మరల, భవసంభవః = సంసారమునందు పుట్టుట, న భవతి = జరుగదు.

తా॥ ఓ జనకమహారాజా ! కనబడుచున్న యీ శరీరాదులు మిథ్యయని తెలిసికొనుము. ఏది మిథ్యయై బంధనహేతువగుచున్నదో అది విషమువలె త్యజింపతగినదై యున్నది. దీనిని గూర్చి ఒక దృష్టాంతము చెప్పెదవినుము. ఒక గ్రామములో ఒక పెద్దషాహుకారుండెను. అతనికి పిల్లలులేరు. ఒకనాటిరాత్రి

భార్యాభర్తలు ఒకేమంచముపై పండుకొనియుండు సమయములో — భార్య భర్తతో, "ఏమండీ, పరమేశ్వరుడు అనుగ్రహించి మనకొక కొడుకును ప్రసాదించినచో యెక్కడ పండుకొనబెట్టుకొందుము?" అని అడిగెను. ఆ షాహుకారు కొంచెము వెనుకకుజరిగి "యిదిగో మనయిద్దరి యీ మధ్యను పండుకొనబెట్టుకొందము" అని అనెను. మరల ఆమె, "మరియొకబిడ్డ పుట్టినను కొనుడు,అప్పుడో?" అనెను. మరికొంచెం జరిగి "ఇదిగో వానిని కూడ యీ మధ్యనే పరుండబెట్టిక"మని ఆతడనెను. మరల ఆమె ఊరుకొనక "మరొకడు పుట్టెనుకొనుడు, అప్పుడేమిజేయుదురు?" అని అడిగెను. "ఇదిగో వానినిగూడ యిక్కడే పండుకొనబెట్టుకొందు"మనిమరికొంచెం జరగబోవుసరికి క్రిందపడిపోయెను. అంత కాలువిరిగిపోయెను. అమ్మో! అమ్మో! అని ఏడవడం మొదలు పెట్టెను. ఇరుగుపొరుగువారువచ్చి — "ఏమయ్యా! ఏమిజరిగినది? ఎందుకేడ్చుచున్నావు? కాలెందుకు విరిగిపోయిన"దని అడిగిరి. అప్పుడాషాహుకారు — "అయ్యా! ఏమిలేని — అనగా పుట్టని మిథ్యాపుత్రుడే నా కాలును విరిచివేసెను. నిజమైన కొడుకే అయినచో మరింకేమి అనర్థములు కలుగజేసి ఉండునో" అని అనెనట. అదేవిధముగా సాకారులగు స్త్రీ పుత్రాదులందరు దుఃఖకారకులు. నిరాకారమగు ఆత్మతత్త్వమొక్కటే నిశ్చలమైనది, నిత్యమైనది. ఈవిషయమున శ్రుతి యీవిధముగా చెప్పుచున్నది—

"నిత్యం విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ"

అనగా ఆత్మ నిత్యము, విజ్ఞానమయము, ఆనందస్వరూపము. అట్టి ఆత్మతత్త్వమునందు స్థిరత్వమునుపొందిన మరల నీవు జనన మరణరూపసంసారమును పొందకుందువు.

శ్లో॥ యథైవాదర్శమధ్యస్థే రూపేఽంతః పరితస్తు సః ।
తథైవాస్మిఞ్ఛరీరేఽంతః పరితః పరమేశ్వరః ॥ 19

టీ॥ యథా ఏవ = ఏ ప్రకారముగానైతే, ఆదర్శమధ్యస్థే = అద్దముయొక్క మధ్యభాగమునందున్న, రూపే = ప్రతిబింబమునందు, అంతఃపరితః = అంతట, సః = ఆ శరీరము, భాసతే=తోచుచున్నదో, తథైవ = అట్లే, అస్మిన్ శరీరే = ఈ శరీరమునందు, అంతఃపరితః = లోపల వెలుపల కూడ, పరమేశ్వరః = పరమేశ్వరుడు, భాసతే=భాసించుచున్నాడు.

తా॥ ఓ మహారాజా ! అద్దమునందు ప్రతిబింబించిన శరీరాదులు అద్దముయొక్క-బయటాలోపలా-అన్నివైపులావ్యాప్తమై యుంటున్నట్లు (అయితే ఆ ప్రతిబింబము అధ్యస్తమాత్రమే, అనగా దర్పణమునందు చూచుటకుమాత్రమేగాని సత్యముగా ఉండనట్లు) ఆత్మయందు ఆరోపింపబడిన యీ శరీరాదులు అంతట నిండి ఉన్నట్లుతోచును. అయితే కల్పితపదార్థములకు తమ అధిష్ఠానమైన సత్తాకుమించి మరేమీఉండదు. అధిష్ఠానసత్తాను పురస్కరించుకొని సత్యపదార్థమువలె తోచుచున్నది. ఎట్లు శుక్తియందు వెండి, దర్పణమునందు ప్రతిబింబము తోచుచున్నదో, అట్లే శరీరాదులు ఆత్మయందు దాని సత్తాననుసరించి శరీరాదికములు సత్యమువలె తోచుచున్నవి. వాస్తవమునందు యివి సత్యములుగావు, మిథ్యాభూతములు.

అవ॥ అద్దము పరిచ్ఛిన్నమైనట్లే ఆత్మగూడ పరిచ్ఛిన్నమానేమోయను భ్రాంతి జనకునకు దర్పణదృష్టాంతముచే గలుగునేమోయని ఆశంకించుకొని మునీంద్రుడు రెండవదృష్టాంతము నిచ్చుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఏకం సర్వగతం వ్యోమ బహిరంతర్యథా ఘటే ।
నిత్యం నిరంతరం బ్రహ్మ సర్వభూతగణే తథా॥ 20

టీ॥ యథా = ఏ ప్రకారము, సర్వగతం = సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, ఏకం = అద్వితీయమైనట్టియు, వ్యోమ = ఆకాశము, బహిః = వెలుపల, అంతః = లోపల, ఘటే = ఘటమునందు, అస్తి = ఉంటున్నదో, తథైవ = అట్లే, నిత్యం = నిత్యమైనట్టియు, నిరంతరం = నిరంతరమైనట్టియు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, సర్వభూతగణే = సమస్త భూతశరీరములయందును, అస్తి = ఉంటున్నది.

తా॥ సర్వగతమై, ఒక్కటియైన ఆకాశము ఘటాదికములయందు వెలుపల, లోపల, మధ్యను, అంతటను యెట్లు వ్యాపించియున్నదో, అట్లే నిత్యమును అవినాశియునైన ఆత్మగూడ సమస్త భూతగణములయందు వెలుపల, లోపల, మధ్యను, అంతట వ్యాప్తమైయున్నది.

"ఏష తే ఆత్మా సర్వస్యాంతర ఇతి శ్రుతేః"

ఈ నీ ఆత్మసర్వభూతములయొక్క అంతరములయందును వ్యాప్తమైయున్నది — అని తెలిసికొని నీవు సుఖివై యుండుము.

ఇది మొదటి ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

రెండవ ప్రకరణము

ఆత్మానుభవోల్లాసము

శ్లో॥ అహో నిరంజనశ్శాంతో బోధోఽహం ప్రకృతేః పరః।
ఏతావంతమహం కాలం మోహేనైవ విడంబితః॥ 1

టీక॥ అహం = నేను, నిరంజనః = దోషరహితుడను, శాంతః = శాంత స్వరూపుడను, బోధః = జ్ఞానరూపుడను, ప్రకృతేః = ప్రకృతికి, పరః = పరుడను, (అయితే) అహో = ఆశ్చర్యమేమనగా, ఏతావంతం = ఇంత, కాలం = కాలపర్యంతము, మోహేనైవ = అజ్ఞానము చేతనే, విడంబితః = మోసపోతిని.

తా॥ నేను దోషరహితుడను, శాంతుడను, జ్ఞానస్వరూపుడను, ప్రకృతికి పరుడనై నను యింతకాలము అజ్ఞానముచేత నా నిజస్వరూపము తెలిసికొనలేక మోసపోయితిని.

అష్టావక్రమునీంద్రుని ఉపదేశముచేత జనకునకు ఆత్మసాక్షాత్కారము కలిగిన పిమ్మట జనకుడు తన అనుభవమును ప్రకటించుచు యిదివరకు పూర్వము తనను బాధించిన మోహమును స్మరించుచు మిక్కిలి ఆశ్చర్యముతో దానినే ప్రకటించుచున్నాడు.

నేను సంపూర్ణోపాధిరహితుడనై, సంపూర్ణవికారరహితుడనై, మాయారూపమైన అంధకారమునకంటె పరుడనై, జ్ఞానస్వరూపుడనైయుండియు యింతవరకు ఆత్మానాత్మవివేకము లేనికారణమున దుఃఖినైయుంటిని. ఇప్పుడు ఓ సద్గురూ! తమయొక్క కృపవలన నేను ఆత్మానందమును అనుభవించుచున్నాను.

శ్లో॥ యథా ప్రకాశయామ్యేకో దేహమేనం తథా జగత్।
అతో మమ జగత్సర్వమథవా న చ కించన॥ 2

టీక॥ యథా = ఏ ప్రకారము, ఏనం = ఈ, దేహం = దేహమును, ఏకః = అద్వితీయుడనై, ప్రకాశయామి = ప్రకాశింపజేయుచున్నానో, తథా = ఆ ప్రకారముగానే, జగత్ = ప్రపంచమును గూడ, ప్రకాశయామి = ప్రకాశింపజేయుచున్నాను. అతః = ఈ కారణమువలన, సర్వం = సంపూర్ణమైన, జగత్ = ప్రపంచము, మమ = నాసంబంధమైనదిగా నున్నది. అథవా = లేక, మమ = నాకు, కించన = కొంచముగూడ, న = లేదు.

తా॥ నేను యీ దేహాదుల నెట్లు ప్రకాశింపజేయుచున్నానో అట్లే యీ ప్రపంచమునుగూడ ప్రకాశింపజేయుచున్నాను. ఇందువలన యీ ప్రపంచమంతయు నా సంబంధమైనదిగానే యున్నది. లేక ఒకప్పుడు నాకు సంబంధించినది కాదు.

వి॥ పూర్వవాక్యమునందు జనకుడు మోహముయొక్క మహిమను వర్ణించెను. ఇప్పుడీ శ్లోకమునందు గురుకృపచే తనకు గలిగిన దేహము మరియు ఆత్మయొక్క వివేకజ్ఞానమును యుక్తిపూర్వకముగా చెప్పు

చున్నాడు. నేను ఒక్కడనైయుండి, యీ సమస్తప్రపంచమును ప్రకాశింప జేయుచున్నాను. మరియు స్థూలదేహమునకుగూడ ప్రకాశకుడనై యున్నాను. ఈ దేహము అనాత్మ, అనగా జడమగుటవలన అప్రకాశమగు జగత్తువలె నున్నది.

జడమైన దేహమునకు, చైతన్యస్వరూపమగు ఆత్మకు ఆధ్యాసిక సంబంధమున్నది. అనగా కల్పితతాదాత్మ్యసంబంధమున్నది. అయితే సత్య మునకు, మిథ్యకు వాస్తవికసంబంధము లేనందున యీ రెంటికి పారమార్థిక సంబంధములేదు. ముత్యపుచిప్పకు, వెండికి కల్పితతాదాత్మ్యసంబంధమున్నట్లే దేహాత్మలసంబంధముగూడ. ఎట్లు ముత్యపుచిప్పసత్తావలన వెండి సత్యమైనది గా తోచుచున్నదో, అట్లే ఆత్మసత్తా ననుసరించి దేహముగూడ సత్యమైనది వలె తోచుచున్నది. వాస్తవమునందు దేహము మిథ్య. ఈ విధముగా నే ఆత్మసత్తాను పురస్కరించుకొనియే సమస్తప్రపంచమును సత్యమైనదివలె తోచుచున్నది. ఆత్మకంటె వేరైన జగత్తు మిథ్య. అనగా యెప్పుడు ఉండు నదికాదు. ఈ విషయమును పంచదశికారుడుగూడ చెప్పెను:

"అస్తి భాతి ప్రియం రూపం నామ చేత్యంశపంచకం।
ఆద్యం త్రయం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతో ద్వయమ్ ॥

అనగా — "అస్తి" ఉన్నది, "భాతి" ప్రకాశించుచున్నది, "ప్రియం" ప్రియమైనది, రూపము (గలది), నామము (గలది) అను యీ ఐదు అంశములు సమస్తప్రపంచమునందు వ్యాప్తమైయుంటున్నవి. ఈ ఐదింటి లో "అస్తి, భాతి, ప్రియం" అనునట్టి యీ మూడు అంశములున్ను బ్రహ్మ (ఆత్మ) సంబంధమైనవిగా ప్రపంచమునందు స్థితి గలిగియున్నవి. నామ రూపములు యీ రెండును జడజగత్తునకు సంబంధించినవి. నామరూపముల రెంటిని త్రోసివేసినచో ఇక జగత్తునకు సంబంధించి యేదీ మిగిలియుండదు.

నామరూపములు యెప్పుడును ఒకే స్థితిలోనుండని కారణముచేత అవి వినాశములని చెప్పబడుచున్నవి. ఇందువలన నామరూపములకు సంబంధించిన యీ జగత్తు మిథ్యయని తేలిపోయినది. ఇక ఆత్మాంశములైన "అస్తి, భాతి, ప్రియ" ములచేత యీ జగత్తు సత్యమైనదివలె తోచినను యీ మూడింటిని ప్రతి ఒక్క పదార్థమునుండి వేరుచేసినచో జగత్తు సత్యమైనదిగా తోచుటకు వలనుపడదు. ఇందువలన జగత్తు మూడుకాలములయందును మిథ్యయనియు, బ్రహ్మము త్రికాలములయందును సత్యమైనదనియు తేలుచున్నది. ఈ యుక్తి సహితానుభవము కలుగుటంజేసి — జనకుడు యీ దృశ్యప్రపంచమంతయు నాయందు కల్పితమనియు, పరమార్థదృష్టితో చూచినచో యీ దేహాదిక మేదియు నేనుగాననియు, ఆకాశమునందు నైల్యము, మరుస్థలమునందు జలము, గొడ్రాలికి బిడ్డడు, కుందేటికి కొమ్ము, ఇవి మూడుకాలములయందును యెట్లులేవో, అట్లే యీ జగత్తుగూడ త్రికాలములయందును లేనిదై యున్నదనియు, నేను మాయకును, మాయాకార్యమగు యీ జగత్తునకును పరమగు జ్ఞానస్వరూపుడనై యున్నానని చెప్పెను.

1. అధ్యాసమనగా – భ్రాంతిచే అది కానిదానిని అదియని తలంచుట.

2. అధ్యాసికమనగా – అధ్యాసముచేత కలిగిన సంబంధము తత్త్వజ్ఞానముచేత నశించునదేగాని, సత్యముగాకుండుట.

అవ॥ ఒక్క యీ స్థూలశరీరమునకంటెగాక, స్వప్నావస్థయందుండు సూక్ష్మశరీరముకంటెను, సుషుప్త్యవస్థయందుండు కారణశరీరముకంటెను గూడ ఆత్మ విలక్షణమైనదని విమర్శనాపూర్వకానుభవమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ సశరీరమహో విశ్వం పరిత్యజ్య మయాఽధునా।
కుతశ్చిత్కౌశలాదేవ పరమాత్మా విలోక్యతే ॥ 3

టీ॥ సశరీరం = శరీరసహితమైన, విశ్వం = ప్రపంచమును, పరిత్యజ్య = విడిచిపెట్టి (తననుండి వేరుచేసి), కుతశ్చిత్ = ఎక్కడనో, కౌశలాదేవ= చమత్కారమువలననే (ఉపదేశమువలననే), మయా = నాచేత, అధునా = ఇప్పుడు, పరమాత్మా = పరమాత్మ, విలోక్యతే = చూడబడుచున్నాడు, (అనునది) అహో = ఆశ్చర్యము.

తా॥ లింగశరీరము మరియు కారణశరీరసహితమైన సంపూర్ణప్రపంచమును విచారించుటవలనను, ఆచార్యుల యొక్కయు, శాస్త్రముయొక్కయు ఉపదేశమువలనను, చమత్కారము వలనను, ఆత్మకంటె వేరైనటువంటియు, ఆత్మసత్తాకంటె శూన్యమైనట్టియు, ఆత్మసత్తాను పురస్కరించుకొని సత్యమైనదివలె తోచునట్టి యీ జగత్తును నేను మిథ్యగా తెలుసుకొని పరిత్యజించి జ్ఞానస్వరూపమగు నా ఆత్మను అవలోకించుచున్నాను. ఎందుకనగా ఆత్మజ్ఞానమునకు అతిరిక్తమైన మరే యుపాయముచేతను ఆత్మావలోకనముగాదు. (ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగదు).

శ్లో॥ యథా న తోయతోభిన్నాస్తరంగా ఫేనబుద్బుదాః ।
ఆత్మనో న తథా భిన్నం విశ్వమాత్మవినిర్గతమ్ ॥ 4

టీ॥ యథా = ఎట్లు, తోయతః = జలముకంటె, తరంగాః = అలలున్ను, ఫేనబుద్బుదాః = నురుగున్ను బుడగలున్ను, భిన్నాః = భిన్నమైనవి (వేరైనవి) కావో, తథా = అట్లే, ఆత్మవినిర్గతం = ఆత్మనుండిపుట్టిన (ఆత్మవిశిష్టమైన), విశ్వం = ప్రపంచము, ఆత్మనః = ఆత్మకంటె, భిన్నం = వేరైనది, న = కాదు.

తా॥ ఉపాదానకారణమైన జలముకంటె అలలు, నురుగలు, బుడగలు యెట్లు వేరుకావో, అట్లే విశ్వోపాదానకారణమైన ఆత్మకంటె ప్రపంచము వేరుకాదు. ఏవిధముగా తరంగబుద్బుదాదులయందు జలము అనుగతమైయున్నదో, అట్లే శుద్ధచైతన్యము సంపూర్ణవిశ్వమునం దనుగతమైయున్నది. కల్పితసర్పము తనకు అధిష్ఠానమైన రజ్జువునకంటె భిన్నముగాక, రజ్జురూపమే యైనట్లు, యీ కల్పితజగత్తుగూడ అధిష్ఠానభూతమగు చైతన్యముకంటె భిన్నముగాదు.

శ్లో॥ తంతుమాత్రో భవేదేవ పటో యద్వద్విచారతః ।
ఆత్మతన్మాత్రమేవేదం తద్వద్విశ్వం విచారితమ్ ॥ 5

టీ॥ యద్వత్ = ఏ ప్రకారము, పటః = వస్త్రము, తంతుమాత్రః ఏవ = నూలుమాత్రమే, భవేత్ = అగుచున్నదో, తద్వత్ = అదేవిధముగ, విచారతః = విచారణవలన, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, ఆత్మతన్మాత్రమేవ = ఆత్మసత్తామాత్రమేనని, విచారితం = ప్రతీతమగుచున్నది (తెలియుచున్నది).

తా॥ స్థూలదృష్టికి నూలుకంటె వస్త్రము వేరైనట్లు తోచినను, విచారణాదృష్టితో చూచినట్లయితే తంతురూపమే వస్త్రముగాని, దానికంటె భిన్నమైనవస్తువు మరియొకటిలేనట్లు, స్థూలదృష్టికిమాత్రమే పరబ్రహ్మమునకంటె యీ జగత్తు విలక్షణమైనదని తోచును. అయితే యుక్తివలన, విచారణవలన యీ ప్రపంచము ఆత్మరూపమేగాని దానికంటె భిన్నముగాదని

తెలియును. తంతువు తన సత్తాయగుటవలన పటమునందెట్లు అనుగతమైయున్నదో, అట్లే ఆత్మగూడ తనసత్తావలన అధిష్ఠాన భూతరూపమై సమస్తజగత్తునందును అనుయాయియైయున్నది.

శ్లో॥ యథైవేక్షురసే క్లృప్తా తేన వ్యాప్తైవ శర్కరా।
తథా విశ్వం మయి క్లృప్తం మయా వ్యాప్తం నిరంతరమ్॥

టీ॥ యథైవ = ఏ ప్రకారమయితే, ఇక్షురసే = చెఱకురసమునందు, క్లృప్తా = ఇమిడియున్న, శర్కరా = పంచదార, తేనైవ = ఆ యిక్షురసముచేతనే, వ్యాప్తా = వ్యాప్తమగుచున్నదో, తథైవ = అట్లే, మయి = నా యందు, క్లృప్తం = ఇమిడియున్న (కల్పితమైన), విశ్వం = ప్రపంచము, మయా = నా చేతనే, వ్యాప్తం = వ్యాప్తమైయున్నది.

తా॥ చెఱకురసమునందిమిడియున్న చక్కెర (పంచదార) దానియొక్క మాధుర్యము చెఱకురసముచేతనే వ్యాప్తమైనట్లు, నిత్యానందస్వరూపుడనయిన నాయందు కల్పితమైన యీ ప్రపంచము నాచేతనే వెలుపలను, లోపలను, అంతటను వ్యాప్తమై యున్నది. ఇందువలన యీ జగత్తు ఆత్మస్వరూపమై యున్నది.

శ్లో॥ ఆత్మాఽజ్ఞానాజ్జగద్భాతి ఆత్మజ్ఞానాన్న భాసతే।
రజ్జ్వజ్ఞానాదహిర్భాతి తజ్జ్ఞానాద్భాసతే న హి॥ 7

టీ॥ ఆత్మాఽజ్ఞానాత్ = ఆత్మను తెలుసుకొనకపోవుటవలన, జగత్ = సంసారము, భాతి = తోచుచున్నది, ఆత్మజ్ఞానాత్ = ఆత్మను తెలిసికొనుటవలన, న భాతి = తోచుటలేదు, యథా = యే ప్రకారము, రజ్జ్వజ్ఞానాత్ = త్రాడు అని తెలిసికొనకపోవుటవలన, అహిః =

సర్పము, భాతి = తోచుచున్నది, చ = మరియు, తజ్జ్ఞానాత్ = ఆ రజ్జుజ్ఞానమువలన, న హి = సర్పముతోచుటలేదో.

తా॥ "ఇది రజ్జువు" అనే జ్ఞానము కలుగనప్పుడు, భ్రాంతివలన దానియందు సర్పమే ప్రతీయమానమగును. ఆ భ్రాంతితొలగి రజ్జుజ్ఞానము గలిగినచో మరి సర్పము తోచదు (కనబడదు). అట్లే ఆత్మస్వరూపాజ్ఞానమువలన జగత్తు తోచుచున్నది. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము కలిగినచో జగత్తులేనేలేదు. అనగా ప్రబోధమువలన స్వరూపజ్ఞానము కలిగినతోడనే ప్రపంచము మిథ్యయగుచున్నది. కాకాక్షిన్యాయము యిచట అనుసంధేయము.

శ్లో॥ ప్రకాశో మే నిజం రూపం నాతిరిక్తోఽస్మ్యహం తతః।
యదా ప్రకాశతే విశ్వం తదాఽహం భాస ఏవ హి॥ 8

టీ॥ ప్రకాశః = ప్రకాశము, మే = నాయొక్క, నిజం = యథార్థమైన, రూపం = రూపముగానున్నది, తతః = ఆప్రకాశస్వరూపముకంటె, అహం = నేను, అతిరిక్తః = వేరైనవాడను, న అస్మి = కాను, యదా = ఎప్పుడు, విశ్వం = ప్రపంచము, ప్రకాశతే = ప్రకాశింపజేయబడుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, తత్ = ఆ ప్రకాశము, అహం భాస ఏవహి = నాప్రకాశమువలననే, ప్రకాశతే = ప్రకాశింపబడుచున్నది.

తా॥ ప్రకాశమే నాయొక్క నిజస్వరూపము. ప్రకాశముకంటే నేను అతిరిక్తుడనుకాను. ఈ జగత్తు నావలననే ప్రకాశింపజేయబడుచున్నది.

ప్రశ్న॥ ఆత్మస్వరూపము అజ్ఞానముచే ఆవరింపబడి యున్నంతవరకు ఆత్మకు ప్రకాశము గలుగదుగదా! ఆత్మకే ప్రకాశము లేనప్పుడు దాని నాధారపడియున్న జగత్తున కెట్లు ప్రకాశము కలుగును?

ఉ॥ నాకు యేప్రకారము, అనగా నిత్యజ్ఞానముగలదో అది నాయొక్క స్వాభావికస్వరూపమైయున్నది. నేను ఆ ప్రకాశముకంటె భిన్నుడనుగాను. అందువలన యెప్పుడు జగత్తు ప్రకాశించుచున్నదో అది నానుండియే ప్రకాశించుచున్నదని తెలియవలెను.

ప్రశ్న॥ జ్ఞానము, అజ్ఞానము యీ రెండు చీకటివెలుతురులవలె పరస్పరవిరుద్ధములై యున్నందున స్వరూపభూతచేతనప్రకాశముదగ్గర అజ్ఞానమెట్లు నిలువగలదు? అనగా జగత్తు ఆత్మప్రకాశముచేత ప్రకాశింప వీలు లేదని భావము.

ఉ॥ సామాన్య చైతన్యమని, విశేషచైతన్యమని చైతన్యము రెండు విధములు. సామాన్యచైతన్యము అజ్ఞానమునకు సాధకమును, విశేషచైతన్యము అజ్ఞానమునకు బాధకమునునై యున్నది. దృష్టాంతమునందు జూడుడు. అగ్ని సామాన్యమనియు, విశేషమనియు రెండువిధములుగా నున్నది. సామాన్యాగ్ని అన్ని కట్టెలయందున్నను వాటిని దహించుటలేదు. పైపెచ్చు వాటిని అభివృద్ధి చేయుచున్నది. ఎట్లనగా ప్రపంచమునందలి పదార్థములన్నియు పంచభూతాత్మకములై యేయున్నవి. అందువలన కట్టెలలో నగ్నియుండి వానిని అభివృద్ధిని పొందించుచున్నదేగాని నాశమును జేయుటలేదు. అయితే ఆ కట్టెలు ఒకటి కొకటి రాపాడినచో దానియందుత్పన్నమైన అగ్ని ఆ కట్టెలను దహించుచున్నది. ఎందువల్లననగా దానికది విరోధియైయున్నది. ఇదే విశేషాగ్ని. అట్లే సామాన్యచైతన్యము సర్వత్రవ్యాపకమైనదై అజ్ఞానమునకు సాధకమయ్యే యున్నది. కాని ఆత్మాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్న విశేషచైతన్య

అజ్ఞానమునకు బాధకమైయున్నది. అనగా అజ్ఞాననాశకమైయున్నది. ఒక వేళ స్వరూపచైతన్యము అజ్ఞానమునకు విరోధియే అయినట్లయితే జడాత్మకమైన జగత్తే సిద్ధించదు. లేక ఆత్మప్రకాశమే లేదని చెప్పనిచ్చో జగత్తంతా అంధకారమైపోవుననే ప్రసక్తిరాగలదు. కాన ఆత్మయొక్క స్వరూపప్రకాశమును పురస్కరించుకొనియే జగత్తు ప్రకాశించుచున్నదిగాని వస్తుతః జగత్తు మిథ్యయైయున్నది.

శ్లో॥ అహో వికల్పితం విశ్వమజ్ఞానాన్మయి భాసతే ।
రూప్యం శుక్తౌ ఫణీ రజ్జౌ వారి సూర్యకరే యథా ॥ 9

టీక॥ యథా = యేప్రకారము, శుక్తౌ = ముత్యపుచిప్పయందు, రూప్యం = వెండియు, రజ్జౌ = త్రాటియందు, ఫణీ = సర్పమున్ను, సూర్యకరే = సూర్యకిరణములయందు, వారి = జలమున్ను, వికల్పితం = కల్పింపబడి, భాసతే = తోచుచున్నదో, తథైవ = అట్లే, వికల్పితం = విశేషకల్పితమగు, విశ్వం = ప్రపంచము, అజ్ఞానాత్ = అజ్ఞానమువలన, మయి = నాయందు, భాసతే = తోచుచున్నది, అహో = ఆశ్చర్యము.

తా॥ ఎట్లు వాటివాటియొక్క యథార్థస్వరూపము తెలియని కారణమున భ్రాంతిచే ముత్యపుచిప్పయందు వెండియు, త్రాటియందు సర్పమును, మరుమరీచికలయందు జలమును తోచుచున్నవో అట్లే స్వప్రకాశస్వరూపుడనైన నాయందు మిథ్యాభూతజగత్తు ప్రతీయమానమగుచున్నది. ఇంతకంటె ఆశ్చర్యమింకేమున్నది ?

శ్లో॥ మత్తో వినిర్గతం విశ్వం మయ్యేవ లయమేష్యతి।
మృది కుంభో జలే వీచిః కనకే కటకం యథా ॥ 10

టీ॥ యథా = యేప్రకారము, మృది = మట్టియందు, కుంభః = కుండయు, జలే = జలమునందు, వీచిః = అలలున్ను, కనకే = సువర్ణమునందు, కటకం = కడియము మొదలగు భూషణములున్ను, లయం = లీనమును, యాంతి = పొందుచున్నవో, (తద్వత్ = అట్లే) మత్తః = నానుండి, వినిర్గతం = ఉత్పన్నమైన, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, మయ్యేవ = నాయందే, లయం = లయమును, ఏష్యతి = పొందును.

తా॥ మట్టినుండి ఉత్పన్నమైన కుండ పిగిలినపిదప మరల మట్టియందే కలిసిపోయినట్లును, జలమునుండి ఉద్భవించిన తరంగములు జలమునందే లీనమైనట్లును, బంగారమునుండి తయారయిన భూషణములు బంగారముకన్న వేరుగానట్లు నానుండి ఆవిర్భవించిన యీ జగత్తు నాయందే లీనమగుచున్నది.

ఇచ్చట సాంఖ్యశాస్త్రజ్ఞులిట్లు ఆశంకించుచున్నారు —

ప్రశ్న॥ ఈ జగత్తు ప్రకృతియొక్క కార్యము. ప్రకృతినుండి పుట్టి మరల ప్రకృతియందే లీనమగుచున్నది. చైతన్యమగు ఆత్మనుండి జగత్తు పుట్టలేదు; లయమగుటలేదు. ఎందుకనగా చేతనారూపమగు ఆత్మనుండి జడమగు జగదుత్పత్తి సంభవింపదు.

ఉ॥ సాంఖ్యులు పరిణామవాదులు. పరిణామమనగా పూర్వముండు అవస్థ అవస్థాంతరముగా మారుట. ఎట్లు పాలయొక్క పరిణామము పెరుగు,

మట్టియొక్క పరిణామము కుండ, సువర్ణముయొక్క పరిణామము ఆభరణములో, అట్లే ప్రకృతియొక్క పరిణామమే జగత్తు అని వారి సిద్ధాంతము. ఆరంభవాదమని ఇంకొక వాదమున్నది. అది నైయాయికులది. అన్యవస్తువుచే అన్యవస్తూత్పత్తికి ఆరంభవాదమని పేరు. అన్యములైన తంతువులచేత అన్యమైన వస్త్రోత్పత్తియగునట్లు అన్యపరమాణువులచేత జగదుత్పత్తియగుచున్నదని వారివాదము. ఇక మూడవది వివర్తవాదము. ఇది వేదాన్తులది. ఒకేవస్తువు తన పూర్వావస్థనుండి మరియొక అవస్థపొందినట్లు తోచుట. దీనికే వివర్తవాదమని పేరు. రజ్జువే పామువలె తోచునట్లు, ఆత్మయే ప్రకృతివలె తోచుట. ఇదే వివర్తవాదము. ఒకవేళ సాంఖ్యసిద్ధాన్తప్రకారము జగత్తు బ్రహ్మముయొక్క పరిణామమేయని అంగీకరించినచో అప్పుడు చైతన్యమునుండి జడజగత్తు యెట్లుత్పన్నమగును? ఎట్లు లయించును? అను దోషము సిద్ధమగును. ఈ దోషము వేదాన్తులమతములో లేదు. ఎందుకనగా — 'ఇది రజ్జువు' అని తెలియనప్పుడు దానియందు సర్పప్రతీతి కలుగుచున్నది. రజ్జుజ్ఞానము కలిగినతోడనే ఆ భ్రాంతి నశించిపోవునట్లు ఆత్మయొక్క స్వరూపము తెలియకపోవుటవలన జగత్తు ప్రతీతమగుచున్నది. స్వరూపజ్ఞానము కలిగినతోడనే తన్నివృత్తియగుచున్నది. పరిణామవాదమునందును, ఆరంభవాదమునందును పెక్కుదోషములు వచ్చిపడుచున్నవి. ఉదాహరణమునకు చూడుడు. వేదమునందు పరిణామవాదమనిగాని, ఆరంభవాదమనిగాని యెక్కడ లిఖించబడియుండలేదు. కాన యీ మతము వేదవిరుద్ధము. రెండవది యుక్తిచేతగూడ యీ వాదములు సిద్ధములుగావు. ఎందుకనగా — ఘటము మృత్తికాపరిణామముగాని, కుండలము సువర్ణపరిణామముగాని కాదు. ఉత్పత్తికాలములోగూడ ఘటము మృత్తికారూపమయ్యేయున్నది. గోళాకారమైన దాని రూపము, నామము కల్పితములు. కుండనుండి మట్టిని తీసివేసి

నచో నిక కుండయొక్క పేరే లేదు. అందువలన ఘటము మిథ్యరైయున్నది. ఈ విధముగా సువర్ణసంబంధమైన కుండలముగూడ మిథ్యయే. మృత్తికా సువర్ణములు అన్యరూపముతో ఘట, కుండలములవలె తోచుచున్నవి. కాన ఘటకుండలములు మృత్తికాసువర్ణవివర్తములై యున్నవి. ఈ తాత్పర్యము లోపల నిడికొనియే జనకుడు యీ సమస్తప్రపంచము నానుండియే ఉత్పన్నమైనదని నాయందే లయించుచున్నదని చెప్పెను.

ప్రశ్న॥ దీనికి వేదవాక్యప్రమాణ మేదైనగలదా?

ఉ॥ "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవన్తి యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి ఇతి శ్రుతేః" ఏ యాత్మరూపబ్రహ్మమునుండి యీ సమస్తభూతము లుత్పన్నమగుచున్నవో, ఏ యాత్మసత్తావలన జీవించుచున్నవో, మరల దేనియందు లయించుచున్నవో దానినే నీవు నీ యాత్మనుగా తెలిసికొనుము.

శ్లో॥ అహో అహం నమో మహ్యం వినాశో యస్య నాస్తి మే।
బ్రహ్మాది స్తంభపర్యంతం జగన్నాశేఽపి తిష్ఠతః ॥ 11

టీ॥ బ్రహ్మాదిస్తంభపర్యంతమపి = బ్రహ్మ మొదలుకొని తృణమువరకును, తిష్ఠతః = ఉంటున్నటువంటి, యస్య మే = యే నాకు, జగన్నాశేఽపి = జగత్తు నశించినదైనప్పటికీ, నాశః = నాశము, న అస్తి = లేదో, అహో = ఆశ్చర్యము, (అత ఏవ = ఈ కారణమువలననే), అహం = నేను, మహ్యం = నాకొరకు, నమః = నమస్కారమును చేయుచున్నాను.

తా॥ బ్రహ్మాదిస్తంభపర్యంతము నేను ఉపాదానకారణరూపముతో నున్నప్పటికినీ, యీ జగత్తు నశించినను నేను నశిం

చను. ఇదే ఆశ్చర్యకరమైన విషయము. కావుననే నాశరహితుడనగు నాకు నేనే నమస్కరించుకొనుచున్నాను.

ప్రశ్న॥ బ్రహ్మము జగత్తునకు వుపాదానకారణమని చెప్పినట్లయితే అప్పుడతడు వికారి కావలసివచ్చును. వికారియైనచో నాశమును తప్పదుగదా!

ఉ॥ బ్రహ్మము జగత్తునకు పరిణామరూప వుపాదానకారణమని అంగీకరించినట్లయితే, అప్పుడు నీవు చెప్పినట్లు దానికి వికారము, నాశము వున్నదని చెప్పవచ్చును కాని మనము బ్రహ్మమునకు వివర్తోపాదానకారణమునే అంగీకరించుచున్నాము. కావున దానికి వికారనాశములు లేవు.

శ్లో॥ అహో అహం నమో మహ్యమేకోఽహం దేహవానపి।
క్వచిన్న గంతా నాగంతా వ్యాప్య విశ్వమవస్థితః ॥ 12

టీ॥ అహం = నేను, అహో = ఆశ్చర్యరూపుడను, మహ్యం = నాకొరకు, నమః = నమస్కారము, అహం = నేను, దేహవానపి = దేహధారినైనప్పటికినీ, ఏకః = అద్వితీయుడను, క్వచిత్ = ఎక్కడికిగూడ, గంతా = పోవువాడను, న = కాను, క్వచిత్ = ఎక్కడికి, న ఆగంతా = వచ్చువాడనుకాను, విశ్వం = ప్రపంచమును, వ్యాప్య = ఆవరించి, అవస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ నేను ఆశ్చర్యరూపుడను, గావుననే నాకు నేను నమస్కరించుకొనుచున్నాను. నేను దేహధారినయ్యు, అద్వితీయుడను. నేను యెచ్చటికిపోవువాడను వచ్చువాడనుగాను, గాని విశ్వమునంతయు వ్యాపించియున్నాను.

ప్రశ్న॥ ప్రత్యేకశరీరములయందు ఆత్మ సుఖదుఃఖములు గలదిగా తోచుటచేత, ఆత్మ అనేకమని తెలియుచున్నది. ఒకవేళ ఆత్మ ఒక్కటే

అయినచో, ఒకనికి సుఖము కలిగినచో, ఆ సుఖము అందరికీ కలుగవలెను. ఒకడు దుఃఖి అయినచో అందరును దుఃఖితులే కావలెను. ఒకడు నడచినచో అందరు నడచుట, ఒకడు కూర్చొనినచో అందరు కూర్చొనుట కావలయును. ప్రపంచమునందట్లు కనుపించుటలేదు.

ఉ॥ ఇక్కడ ఆశ్చర్యమైన విషయమేమనగా — ఆత్మ ఒక్కటే అయినను దేహరూపోపాధులయొక్క భేదమువలన ఆత్మయు అనేకమువలె తోచుచున్నది. ఎట్లు ఒకేజలము నానా కూపఘటోపాధులవలన నానా రూపములుగా తోచుచున్నదో, ఒకే సూర్యప్రతిబింబము జలోపాధుల భేదము వలన పెక్కులుగా కనుపించుచున్నదో, ఒకే ఆకాశము ఘటమఠాద్యుపాధుల భేదమువలన అనేకములుగా తోచుచున్నదో, అట్లే సుఖదుఃఖ గమనాగమ నాదికములన్నియు దేహాద్యుపాధులయొక్క ధర్మములేగాని ఆత్మధర్మములు గావు. ఇందువలన ఒకే ఆత్మ గమనాదికరహితమై వ్యాపకమై యుంటున్నది.

శ్లో॥ అహో అహం నమో మహ్యం దక్షో నాస్తీహ మత్సమః।
అసంస్పృశ్య శరీరేణ యేన విశ్వం చిరం ధృతమ్ ॥ 13

టీక॥ యేన = ఎందుచేత, శరీరేణ = శరీరముతో, అసంస్పృశ్య = వేరయి (అంటక), మయా = నాచేత, (ఇదం = ఈ), విశ్వం = ప్రపంచము, ధృతం = ధరించబడుచున్నదో, (అతః = ఈ కారణమువలన), ఇహ = ఈ ప్రపంచములో, మత్సమః = నాతో సమానమయిన, దక్షః = సమర్థుడు (నేర్పరి), నాస్తి = లేడు, అహో = ఆశ్చర్య రూపుడనైన, అహం = నేను, మహ్యం = నా కొరకు, నమః = నమస్కారమును చేయుచున్నాను.

తా॥ ప్రశ్న॥ అసంగమైన ఆత్మకు శరీరాదులతో సంసర్గ మెట్లు శక్యమగును? మరియు జగత్తు నెట్లు ధరింపగలుగును?

తా॥ ఎట్లు సూదంటుఱాయి సంగమములేకనే యినుము నాకర్షించుకొనుచున్నదో, అట్లే నేనుగూడ అసంగుడనయ్యే శరీరాదికమును చేష్టావంతముగా జేయుచున్నాను. సూదంటుఱాయి యందు విలక్షణశక్తి యిమిడియున్నట్లు ఆత్మయందును ఒక విలక్షణశక్తియున్నది. అదియే అసంగమువై, క్రియారహితమై శరీరాదులను వాటిక్రియలలో నియోగించుచున్నది. మరియు అగ్ని నేతిముద్దకంటె వేరుగానుండియు, ఆ నేతి నెట్లు ద్రవీభూతముగా జేయుచున్నదో, అట్లే ఆత్మకూడ అన్నిటి నంటనిదయ్యు, క్రియారహితమయ్యు సమస్తప్రపంచమును క్రియావంతముగా జేయుచున్నది. ఈ కారణమువల్లనే నాకు నేనే నమస్కారము చేయుచున్నాను.

శ్లో॥ అహో అహం నమో మహ్యం యస్య మే నాస్తి కించన।
అథవా యస్య మే సర్వం యద్వాఙ్మానసగోచరమ్ ॥ 14

టీక॥ యస్య మే = యే నాకు, కించన = కొంచెముగూడ, నాస్తి = లేదో, అథవా = లేనిచో, యస్య = యే, మే = నాకు, న = కాదో, వాఙ్మానసగోచరం = వాక్కులకు మనస్సునకు గోచరమగుచు, యత్ = యే, సర్వం = సమస్తమున్ను, (అస్తి = విషయమగుచున్నదో అట్టి), అహో = ఆశ్చర్యరూపుడనగు, అహం = నేను, మహ్యం = నా కొరకు, నమః = నమస్కరించుచున్నాను.

తా॥ వాస్తవమునందు యే పదార్థముగూడ సత్యముగానందునను, కేవలము ఒక్క పరమాత్మయే సత్యమైనందునను యీ పదార్థము లేవియు నాకు సంబంధించినవిగావు.

"నేహ నానాస్తి కించన"

ఈ చైతన్యాత్మయందు నానారూపములతో దోచుచున్న జగత్తు వాస్తవమునందులేదు అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

"మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవపశ్యతి"

ఎవడు బ్రహ్మమునందు నానాత్వమును జూచుచున్నాడో అనగా అనేకాత్మలను జూచుచున్నాడో అట్టివాడు మృత్యువు నుండి మృత్యువును పొందుచున్నాడు అను ద్వైతనిషిద్ధము లగు శ్రుతివాక్యము లెన్నియోగలవు. మరియు వాక్కునకును, మనస్సునకును విషయమగునదంతయు మిథ్యయైయున్నది. దానికి చైతన్యస్వరూపమగు ఆత్మతో యెట్టి సంబంధమునులేదు. ఇందు వలన నేను నా ఆశ్చర్యరూపమగు ఆత్మకు నమస్కారము చేయు చున్నాను.

శ్లో॥ జ్ఞానం జ్ఞేయం తథా జ్ఞాతా త్రితయం నాస్తి వాస్తవం।
అజ్ఞానాద్భాతి యత్రేదం సోఽహమస్మి నిరంజనః॥ 15

టీ॥ యత్ర = ఎచ్చట, జ్ఞానం = జ్ఞానము (తెలివి), జ్ఞేయం = తెలుసు కొనదగినవస్తువు, జ్ఞాతా = తెలుసుకొనువాడు (అను), త్రితయం = మూడున్ను, వాస్తవం = వాస్తవముగ, నాస్తి = లేవో, చ = మరియు యత్ర = యెచ్చట, అజ్ఞానాత్ = అజ్ఞానమువలన, ఇదం = ఈ మూ డున్ను, భాతి = తోచుచున్నవో, సః = ఆ, అహం = నేను, నిరం జనః = నిరంజనరూపుడను, అస్మి = అగుచున్నాను.

తా॥ జ్ఞాత, జ్ఞేయము, జ్ఞానము అను యీ త్రిపుటి వాస్తవమునందు ఆత్మకు లేనే లేదు. అయితే అజ్ఞానమువలన ఆత్మ యందీత్రిపుటి యున్నట్లు తోచుచున్నది. వాస్తవముగా చైతన్య మునకు యీ త్రిపుటితో నెట్టిసంబంధమును లేదు. మాయయు, మాయాకార్యమును లేని నిరంజనస్వరూపమే ఆత్మయైయున్నది.

అవ॥ ప్రపంచసంబంధములేని నిరంజనుడవగు నీకు దుఃఖసంబంధమెట్లు గలిగెనను శంకరాగా — చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ ద్వైతమూలమహో దుఃఖం నాన్యత్తస్యాస్తి భేషజం।
దృశ్యమేతన్మృషా సర్వమేకోఽహం చిద్రసోఽమలః॥

టీ॥ దుఃఖం = దుఃఖము, ద్వైతమూలం = ద్వైతమేకారణముగాగలది, తస్య = ఆ ద్వైతమూలదుఃఖమునకు, అన్యత్ = ఇతరమైన, భేషజం = ఔషధము, నాస్తి = లేదు, ఏతత్ = ఈ, సర్వం = సమస్తమైన, దృశ్యం = దృశ్యము, మృషా = మిథ్య, అహం = నేను, ఏకః = ఒక్కడనే, చిద్రసః = జ్ఞానైకస్వరూపుడను, అమలః = నిర్మలుడను, (అనుజ్ఞానమే ఔషధము)

తా॥ ప్ర॥ ఆత్మ నిరంజనమే అయినచో దానికి దుఃఖముతో సంబంధమే వుండరాదు. కాని లోకవ్యవహారమట్లులేదు. "నేను అతి దుఃఖభాజనుడ"నని చెప్పుకొనుట వినుచున్నాము.

ఉ॥ నిరంజనమగు ఆత్మకుగూడ ద్వైతభ్రమవలన దుఃఖము ప్రతీతమగుచున్నదేగాని వాస్తవమునందు లేదు.

ప్రశ్న॥ అయితే యీ భ్రమరూపమైన మహావ్యాధికి ఔషధమేమి?

ఉ॥ ఈ ద్వైతప్రతీతియంతయు మిథ్యయనియు, వాస్తవమునందు సత్యముగాదనియు, యథార్థమైనది సత్యబోధరూపమైన ఆత్మయే యనియు గల జ్ఞానమే యీ త్రివిధదుఃఖనివృత్తికి దివ్యౌషధము. ఇది తప్ప మరి వేరే ఔషధము లేదు.

అవ॥ అయితే యీ ద్వైతప్రపంచప్రతీతికి నిమిత్తమేమి? అను ప్రశ్నకు సమాధానము —

శ్లో॥ బోధమాత్రోఽహమజ్ఞానాదుపాధిః కల్పితో మయా ।
ఏవం విమృశ్యతో నిత్యం నిర్వికల్పే స్థితిర్మమ ॥ 17

టీ॥ అహం = నేను, బోధమాత్రః = జ్ఞానైకస్వరూపుడను, మయా = నాచేతనే, అజ్ఞానాత్ = అవిద్యవలన, ఉపాధిః = ఉపాధి, కల్పితః = కల్పింపబడినది, ఏవం = ఈ ప్రకారము, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, విమృశ్యతః = విచారణ చేయుచున్న, మమ = నాకు, నిర్వికల్పే = నిర్వికల్పసమాధియందు, స్థితిః = స్థితి, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ ప్ర॥ ద్వైతప్రపంచాధ్యాసమునకు ఉపాదానకారణమేది?

ఉ॥ నిత్యజ్ఞానస్వరూపుడనైన నేను అజ్ఞానముద్వారా ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణమగుచున్నాను. కేవల అజ్ఞానసహిత కల్పితసమస్తప్రపంచమునకు అధిష్ఠానరూపుడ నగుటవలనను ఉపాదానకారణమగుచున్నాను. విచారణలేని కారణమువననే యీ మిథ్యాప్రపంచమంతయు సత్యమైనదివలె తోచుట.

విచారించినచో నిది అసత్యమని తెల్లమగును. ఇప్పుడు నీవు నీ స్వరూపచైతన్యమును బొంది జీవన్ముక్తుడవగుము.

అవ॥ స్వరూపచైతన్యప్రాప్తిరూపమగు ముక్తియు పూర్వోక్తవిచారమువలన బుట్టినదే గనుక అదియు నశింపవలయును. లేనిచో అనగా పుట్టనిదేయగుచో విచారహీనులకుగూడ ముక్తి గలుగవలయుననెడి శంకకు సమాధానము —

శ్లో॥ అహో మయి స్థితం విశ్వం వస్తుతో న మయి స్థితం।
న మే బంధోఽస్తి మోక్షో వా భ్రాంతిశ్శాంతా నిరాశ్రయా॥

టీ॥ మే = నాకు, బంధో వా = బంధముగాని, మోక్షో వా = మోక్షముగాని, నాస్తి = లేదు. అహో = ఆశ్చర్యమైన విషయమేమనగా, మయి = నాయందు, స్థితం = ఉన్నటువంటి, విశ్వం = జగత్తు, వస్తుతః = వాస్తవముగా, మయి = నాయందు, న స్థితం = ఉండలేదు. (ఇతి విచారతః = ఇట్లు విచారించుటవలన) భ్రాంతిః = భ్రాంతి, నిరాశ్రయా = ఆశ్రయరహితమైనదై, శాంతా = శాంతిని బొందుచున్నది.

తా॥ ప్రశ్న॥ ముక్తిస్వరూప మెట్టిది ?

ఉ॥ ఆనందాత్మకమగు బ్రహ్మప్రాప్తికే ముక్తియనిపేరు. అదే దాని స్వరూపము.

ప్రశ్న॥ పూర్వోక్తముక్తి విచారణచేత పుట్టినదయినట్లయితే అది అనిత్యము గావలసివచ్చును. ఎందుచేతననగా పుట్టినదంతయు అనిత్యమగు నను నియమమున్నది. అందు

వలన ముక్తిపుట్టినచో నశించును. లేదా విచారణచేత పుట్టనిచో అజ్ఞానులకుగూడ ముక్తి సిద్ధించవలెను.

ఉ॥ వాస్తవమునందు — నాకు బోధయులేదు. మోక్షమున్ను లేదు. ఎందుకనగా నేను నిత్యచైతన్యస్వరూపుడను.

ప్రశ్న॥ అయితే నీకు బంధమోక్షములు లేనప్పుడు మరి శాస్త్రవిచారముతోను, గురూపదేశముతోను ప్రయోజనమేమి?

ఉ॥ దేహాదులయందు చిరకాలమునుండిగల ఆత్మభ్రాంతి అనగా "ఇది నా దేహము, ఇవి నా యింద్రియములు, నేను బ్రాహ్మణుడను, నేను బ్రహ్మచారిని, నేను కర్తను, నేను భోక్తను" అను భ్రాంతియొక్క నివృత్తిగలిగి నేను దేహేంద్రియాదుల కతీతుడను, సర్వసాక్షిని, శుద్ధజ్ఞానస్వరూపుడను అను యిట్టి యథార్థబోధ కలుగుటయే శాస్త్రవిచారమునకును, గురూపదేశమునకును గల ఫలము. దీనిని విని జనకుడు — "ఆహా చాల ఆశ్చర్యము. నాయందు యీ సంపూర్ణప్రపంచము మూడు కాలములయందును లేదు అను విచారమువలన నా భ్రాంతి దూరమైపోయినది" అని చెప్పెను.

అవ॥ ఉపాదానమగు అధిష్ఠానము నశింపనికారణమున ముక్తులకును దేహేంద్రియాదులతో సంబంధముండవలయునను శంకకు ఉత్తరము —

శ్లో॥ సశరీరమిదం విశ్వం న కించిదపి నిశ్చితం ।
శుద్ధచిన్మాత్ర ఆత్మా చ తత్కస్మిన్కల్పనాఽధునా ॥ 19

టీ॥ సశరీరం = శరీరముతోగూడిన, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, కించిదపి = కొంచెముగూడ, న = లేదు, చ = మరేమనగా, ఆత్మా = ఆత్మ, శుద్ధచిన్మాత్రః = శుద్ధచైతన్యమాత్రము, ఇతి = ఇట్లని యదా = ఎప్పుడు, నిశ్చితం = నిశ్చయింపబడుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, కస్మిన్=ఏవిషయమునందు, అధునా = ఇప్పుడు, కల్పనా= విశ్వకల్పన (కల్పన అనవసరమని భావము).

తా॥ ప్రశ్న! రజ్జురూపాధిష్ఠానమునందున్న సర్పము యొక్క భ్రాంతి మందాంధకారమునందు ఒకప్పుడుగాకున్న ఒకప్పుడైనను కలుగుటకు అవకాశమున్నట్లు అధిష్ఠానచైతన్య రూపమగు ముక్తియందును జగద్భ్రాంతి గలుగవచ్చును.

ఉ॥ శరీరసహితమగు యీ జగత్తు కొంచెమైనను సత్యమైనదిగాదు, మరియు అసత్యమైనదీగాదు. మరేమనగా అనిర్వచనీయాజ్ఞానకార్యమగుటవలన యిదియును అనిర్వచనీయమై యున్నది. ఈ అనిర్వచనీయాజ్ఞానముయొక్క నివృత్తి గలిగినచో దానికార్యమగు ప్రపంచముగూడ నివృత్తమగుచున్నది. అజ్ఞానమే కల్పితప్రపంచమునకు కారణమైయున్నది. ఆ యజ్ఞానము నాశనమైనచో మరల ముక్తపురుషునియందు ప్రపంచోత్పత్తి గానేరదు. ఎట్లు మందాంధకారము తొలగిపోయినతోడనే సర్పభ్రాంతిగూడ నశించిపోవునో, అట్లే ప్రకాశస్వరూపమైన ఆత్మజ్ఞానమువలన మరల యెప్పుడు విశ్వోత్పత్తి గానేరదు.

అవ॥ ప్రపంచమంతయు మిథ్యయగునేని వర్ణాశ్రమజాతియుక్తమగు

శరీరమును మిథ్యయేయగును. అప్పుడన్నియు మిథ్య కావలసివచ్చును అను దానికి అంగీకారపూర్వకముగా సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు —

శ్లో॥ శరీరం స్వర్గనరకౌ బంధమోక్షౌ భయం తథా ।
కల్పనామాత్రమేవైతత్కిం మే కార్యం చిదాత్మనః॥ 20

టీ॥ ఏతత్ = ఈ, శరీరం = శరీరమున్ను, స్వర్గనరకౌ = స్వర్గనరకము లున్ను, బంధమోక్షౌ = బంధమోక్షములున్ను, తథా = ఆ ప్రకారమే, భయం = భయమున్ను, కల్పనామాత్రమేవ = కల్పనా మాత్రమేయైయున్నది, చిదాత్మనః = చిత్స్వరూపుడనగు, మే = నాకు, (ఏతేన = దీనితో), కిం = ఏమి, కార్యం = కార్యము.

తా॥ ప్రశ్న॥ ఒకవేళ సంపూర్ణప్రపంచము అవాస్తవిక మైనదని తలంచినచో, అప్పుడు జాతివర్ణాశ్రమయుతమగు శరీరము గూడ అవాస్తవికము గావలసివచ్చును. అప్పుడు శరీరము నాశ్రయించి ప్రవర్తించియున్న విధినిషేధశాస్త్రముగూడ వ్యర్థమగును. పిదప శాస్త్రములచే ప్రబోధింపబడు స్వర్గనరకములు గూడ అవాస్తవికములు గావలసివచ్చును. అప్పుడు స్వర్గము నందలి అనురాగమును, నరకమువలని భయమును లేకుండ బోవును. అప్పుడు మోక్షముగూడ వ్యర్థమైపోవలసివచ్చునుగదా?

ఉ॥ శరీరాదికము కల్పనామాత్రమే. సచ్చిదానందస్వరూపాత్ముడనగు నాకు యీ శరీరాదులతో నేమి సంబంధము? ఎందు కనగా సత్యమునకును, మిథ్యకును వాస్తవికసంబంధము కుదుర్చుట శక్యముగాదు. మరియు విధినిషేధవాక్యములన్నియు

అజ్ఞానినిగూర్చియేయైయున్నవి. జ్ఞానికి వాటి ప్రసక్తేలేదు. ఇందు వలన జ్ఞానిదృష్టిలో శరీరాదికములు, విధి నిషేధములన్నియు అవాస్తవికములు.

అవ॥ పూర్వము స్వర్గాదులతో తనకు పనిలేదని చెప్పియుండెను. ఇప్పుడు ఇహలోకముతో సంబంధములేదని చెప్పుచున్నాడు —

శ్లో॥ అహో జనసమూహేఽపి న ద్వైతం పశ్యతో మమ।
అరణ్యమివ సంవృత్తం క్వ రతిం కరవాణ్యహమ్॥ 21

టీ॥ జనసమూహేఽపి = జనసమూహమధ్యమునందును, ద్వైతం = ద్వైతమును, పశ్యతః = చూచుచున్నటువంటి, మమ = నాకు, అరణ్యమివ = అరణ్యమునువలె, న సంవృత్తం = కాలేదు, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, అహం = నేను, క్వ = ఎక్కడ, రతిం = (మోహమును) రతిని, కరవాణి = చేయగలను, అహో = ఆశ్చర్యము.

తా॥ ఓ గురుదేవా! జనసమూహములమధ్య ద్వైతమనే అరణ్యమునందున్నట్లున్నను నాకేమియు వాటియందు ప్రీతిగాని, వ్యామోహముగాని కలుగలేదు. ఎందుకనగా దానిని నేను మిథ్యయని తెలుసుకున్నాను. మిథ్యావస్తువులయందు జ్ఞాని యెన్నడూ ప్రీతి నుంచడు. అజ్ఞానియే మిథ్యావస్తువులందాసక్తుడగును. ఇదియే జ్ఞానికిని, అజ్ఞానికిని గల భేదము.

అవ॥ వ్యావహారికమునకు అహంతా, మమతాదులావశ్యకమైనందున శరీరాభిమానము కలుగుచున్నదిగదా? అను శంకకు సమాధానము —

శ్లో॥నాహం దేహో న మే దేహో జీవో నాహమహం హి చిత్।
అయమేవ హి మే బంధ ఆసీద్యా జీవితే స్పృహా ॥ 22

టీ॥ అహం = నేను, దేహః = శరీరము, న = కాను, మే = నాకు, దేహః = దేహము, న = లేదు, అహం = నేను, జీవః = జీవుడను, న = కాను, చిత్ = జ్ఞానస్వరూపుడను, (అస్మి = అగుచున్నాను), జీవితే = జీవితమునందు, యా = యే, స్పృహా = ఆశ (యనునదేది గలదో) అయమేవ = ఇదియే, మే = నాకు, బంధః = బంధము.

తా॥ ప్రశ్న॥ అహంకార మమకారములు లేకుండా వ్యవహారసిద్ధికాదు. కాబట్టి శరీరమునందు తప్పక మమకారముంచవలసియే యున్నదిగదా ?

ఉ॥ నేను చైతన్యస్వరూపుడనగుటవలన జడమగు దేహమునుగాను. అసంగుడనగుటవలన దేహముకూడ నాకులేదు. అహంకారము కర్తృత్వధర్మముగలది గావున నేను అహంకారమునుకాను.

ప్ర॥ అయితే మరి నీ వెవరు ?

ఉ॥ నేను చైతన్యస్వరూపుడను, అహంకారమునకు సాక్షిని, అకర్తను, అభోక్తను.

ప్రశ్న॥ నీవు తినుట, త్రాగుట మొదలగుపనులను చేయుచున్నప్పుడు అకర్తవును, అభోక్తవు నెట్లుకాగలవు?

ఉ॥ అజ్ఞానులదృష్టిలో నేను వ్యావహారికమునకు కర్తవలె తోచుచున్నను, వాస్తవమునందు నేను కర్తనుగాను. ఎందుకనగా

కర్తృత్వ భోక్తృత్వములు అహంకారాదులయొక్క ధర్మములు. అవి ఆత్మధర్మములుకావు. మరియు —

"నిద్రాభిక్షే స్నానశౌచే నేచ్ఛామి న కరోమి చ।
ద్రష్టారశ్చేత్కల్పయంతి కిం మే స్యాదన్యకల్పనాత్॥"

అనగా పండుకొనుట, లేచుట, భిక్షతీసికొనుట, స్నానముచేయుట, పరిశుద్ధముగానుండుట యీ మొదలగునవి నేను కోరుటలేదు. మరియు వాటిని చేయుటయులేదు. అయితే చూచేవాడు వీటిని నేను చేయుచున్నానని అనుకున్నట్లయితే దానికి నేను చేయవలసినదేమున్నది? ఆ యారోపణావలన నాకు కలుగగల హానియేమి? ఇప్పుడీవిషయమై దృష్టాంతము చెప్పబడుచున్నది.

"గుంజాపుంజాది దహ్యేత నాన్యారోపితవహ్నినా।
నాన్యారోపితసంసారధర్మానేవమహం భజే॥

అర్థమేమనగా — శీతకాలపుదినములలో, అరణ్యములో కోతులు చలిపోవుటకొరకు గురివిందగుత్తులను ప్రోగుచేసి, అదే అగ్ని అనుకొని దానిచుట్టూ కూర్చొనియుండును. అవన్నియును ఒకదానిపై నొకటి ఒరుచుకొని కూర్చున్నందున వాటి శరీరమునుండి కలిగిన వెచ్చదనమునే అవి గురివిందకుప్పనుండి కలిగినదని అనుకొనుచున్నవి. కాని వాస్తవముగా గురివిందగింజలలో అగ్ని ఉన్నదా? ఏ విధముగా కోతులచేత కల్పనచేయబడిన గురువిందగింజలఅగ్ని దేనిని కాల్చుటకూ యెట్లు సమర్థముకాదో, అట్లే మూర్ఖులచేత కల్పింపబడిన భోజనాదికల్పనగూడ జ్ఞానికి యేమీ హానిని చేయ

జాలదు. జ్ఞానిదృష్టిలో దేహాదికము లేదు, కర్తృత్వ భోక్తృత్వాధర్మములు లేవు. మరేమనగా అతడు నిస్సంగుడై యున్నాడు.

ప్రశ్న॥ అవివేకులకు, వివేకులకుగూడ బ్రతుకుటయం దిచ్ఛ యెందుకు కలుగుచున్నది?

ఉ॥ బ్రతుకవలెననెడి కోరికయే బంధము. జీవించవలెననెడి కోరిక వుండుటచేతనే అవివేకులు అనేకానర్థకార్యములను చేయుచున్నారు. వివేకులు అట్టిపనులను చేయరు. కావుననే నాకు జీవించుటయందుగాని, మరణించుటయందుగాని యిచ్ఛ లేదు. ఎందుకనగా అవన్నియు అంతఃకరణధర్మములై యున్నవి. అసంగచైతన్యస్వరూపుడనగు నా ఆత్మధర్మములు కావు.

శ్లో॥ అహో భువనకల్లోలైర్విచిత్రైర్ద్రాక్సముత్థితం ।
మయ్యనంతమహాంభోధౌ చిత్తవాతే సముద్యతే ॥ 23

టీ॥ అనంతమహాంబుధౌ = అపార సుఖసముద్రమువలెనున్న, మయి = నాయందు, చిత్తవాతే = చిత్తమనువాయువు, సముద్యతే = వీచినదగుచుండగా, విచిత్రైః = విచిత్రములైన (నానావిధములైన), భువనకల్లోలైః = ప్రపంచసంబంధములగు తరంగములచేత, ద్రాక్ = శీఘ్రముగా, సముత్థితం = పుట్టుట (తరంగము లుత్పన్నములైనవని భావము.)

తా॥ వాయువు వీచినందువలన సముద్రమునందు పెద్దవి, చిన్నవి అనేకవిధములగు తరంగములుత్పన్నములగుచు, వాయువు నిలిచిపోయినతోడనే తరంగములయొక్క వుద్వృత్తియు నెట్లు

అడగి మరల దానియందే లీనమైపోవుచున్నవో, అట్లే ఆత్మరూప మహాశాంతసముద్రమునందు చిత్తరూప వాయుచలనముచే బ్రహ్మాండములగు బ్రహ్మాండరూపతరంగములు లేచుచు, మరల చిత్తము శమించగానే లయమగుచున్నవి. ఎట్లు సముద్రమునుండి ఉత్పన్నములైన తరంగములు మరల సముద్రమునందే లీనమగుచున్నవో, సముద్రముకంటె యెట్లు భిన్నములుగావో, అట్లే యీ జగద్రూపతరంగములుగూడ ఆత్మనుండి ఉత్పన్నములై ఆత్మయందే లీనమగుచున్నవి. అవి ఆత్మకంటె భిన్నములుగావు. ఎందుకనగా కల్పితపదార్థము అధిష్ఠానమునకంటె భిన్నముగాదు గదా !

శ్లో॥ మయ్యనంతమహాంభోధౌ చిత్తవాతే ప్రశామ్యతి।
అభాగ్యాజ్జీవవణిజో జగత్పోతో వినశ్వరః ॥ 24

టీ॥ మహాంభోధౌ = అపారసముద్రరూపుడనగు, మయి = నాయందు, చిత్తవాతే = చిత్తరూపమగు వాయువు, ప్రశామ్యతి = శాంతించిన దగుచుండగా, జీవవణిజః = జీవరూపుడగు వ్యాపారియు, జగత్పోతః = జగద్రూపమైన నౌకయు (శరీరమును), అభాగ్యాత్ = దురదృష్టమువలన, వినశ్వరః = నశించిపోయినది.

తా॥ అపార శాంతమహాసముద్రమువలెనున్న నాయందు సంకల్ప వికల్పాత్మకమగు మనోరూపవాయువు శాంతించగా జీవ రూపుడగు వ్యాపారియు, శరీరరూపమగు నావయు నాశనమైనవి. అనగా యెప్పుడు సంకల్పాదులు నశించినవో అప్పుడు శరీర

భ్రాంతియు, జీవభ్రాంతియు నుండదని భావము. ఇక్కడ ఆశ్చర్య మైన విషయ మేమనగా పెద్ద పెద్ద తుపానులవలన నావ నాశమగుట సహజము గాని యిచట వాయుప్రశమనమువలననే శమించినది. మనస్సు చలనరహితమైనప్పుడే ముక్తి సిద్ధించునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ మయ్యనంతమహాంభోధావాశ్చర్యం జీవవీచయః ।
ఉద్యంతి ఘ్నంతి ఖేలంతి ప్రవిశంతి స్వభావతః ॥ 25

టీ॥ అనంతమహాంభోధౌ = అపారమహాసముద్రరూపుడనైన, మయి = నాయందు, జీవవీచయః = జీవులను తరంగములు, ఉద్యంతి = లేచుచున్నవి, ఘ్నంతి = ఒకదానితో నొకటి ఒరుచుకొనుచున్నవి, ఖేలంతి = ఆడుకొనుచున్నవి, స్వభావతః = స్వభావముగానే, ప్రవిశంతి = లయించుచున్నవి.

తా॥ క్రియారహితమును నిర్వికారమునగు ఆత్మరూప మహాసముద్రమునందు జీవరూపవీచులు అనగా తరంగములు ఉత్పన్నములగుచున్నవి. మరియు పరస్పరాధ్యాసమువలన ఒక దానితో నొకటి ఢీకొనుచున్నవి, ఆటలాడుకొనుచున్నవి, లయించుచున్నవి. ఎట్లు స్వప్నావస్థయందున్న జీవుడు స్వప్నమునందు పరస్పరవిరుద్ధములగు కార్యములను జేయుచు, యెప్పుడు అవిద్యాదికము నాశమౌనో, అప్పుడు మరల నా నిజస్వరూపమునందు లయమగుచున్నది, మరియు అవిద్యాదికమువల్లనే ఉత్పన్నములగుచున్నవి, మరల లయించుచున్నవి. ఎట్లు ఘటరూపో

పాధి ఉత్పత్తివలన ఘటాకాశోత్పత్తి చెప్పబడుచున్నదో, మరియు ఘటరూపోపాధి నాశమువలన ఘటాకాశమే నశించినదను వ్యవహారము కలుగుచున్నదో, వాస్తవమునందు ఆకాశము ఉత్పత్తియగుటగాని, నశించుటగాని లేదో, అట్లే శరీరస్థమగు ఆత్మకుగూడ ఉత్పత్తియు లేదు, నాశమును లేదు. జ్ఞానికి బాధితానువృత్తివలననే జగత్ప్రతీతి కలుగుచున్నదిగాని అతనికి యేమియు హాని లేదు.

ఇది రెండవ ప్రకరణము.

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

మూడవ ప్రకరణము

ప్రత్యాక్షేపద్వారోపదేశము

అవ॥ రెండవప్రకరణమునందు జనకుడు నివేదించినదానినిబట్టి అతడు అనుభవజ్ఞానముగలవానివలె కనబడినను, లోకవ్యవహారమునందున్నవాడగుట వలన అతని విజ్ఞానము నింకను పరీక్షింపగోరినవాడై అష్టావక్రమునీంద్రుడు యిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాడు -

శ్లో॥ అవినాశినమాత్మానమేకం విజ్ఞాయ తత్త్వతః।
తవాత్మజ్ఞస్య ధీరస్య కథమర్థార్జనే రతిః॥ 1

టీ॥ ఏకం = అద్వయమైన, అవినాశినం = నాశరహితమైనట్టి, ఆత్మానం= ఆత్మను, తత్త్వతః = యథార్థముగా, విజ్ఞాయ = తెలుసుకొని, ధీరస్య = ధీరుడవైనట్టియు, ఆత్మజ్ఞస్య = ఆత్మజ్ఞుడవైనట్టియు, తవ = నీకు, అర్థార్జనే = అర్థార్జనమునందు, కథం = ఎట్లు, రతిః = ఆసక్తి, (భవతి = కలుగుచున్నది.)

తా॥ ఓ జనకుడా! నాశరహితమును, నిర్వికల్పమును, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితమును, ద్వైతరహితమునగు చైతన్య స్వరూపాత్మను తెలిసికొని ధీరుడవై, ఆత్మజ్ఞుడవై మరల ధనాదిక సంగ్రహమునందెట్లు ప్రీతిగలవాడవగుచున్నావు? అనగా

ఆత్మజ్ఞానివి అయిన పిదపగూడ ధనమునం దాసక్తుడవుగా కనబడు చున్నావు. దీనికి కారణమేమి?

శ్లో॥ ఆత్మాఽజ్ఞానాదహో ప్రీతిర్విషయభ్రమగోచరే।
శుక్తేరజ్ఞానతో లోభో యథా రజతవిభ్రమే॥ 2

టీ॥ యథా = ఏప్రకారము, శుక్తేః = ముత్యపుచిప్పయొక్క, అజ్ఞానతః = జ్ఞానము లేకపోవుటవలన, రజతభ్రమే = వెండియనెడి భ్రాంతియందు, లోభః = లుబ్ధత గలుగుచున్నదో, తథా = అట్లే, ఆత్మాఽజ్ఞానాత్ = ఆత్మను తెలిసికొనకపోవుటవలన, విషయభ్రమగోచరే = నశ్వరములగు దృశ్యవిషయములయందు, ప్రీతిః = ప్రీతి, (భవతి = కలుగుచున్నది.)

తా॥ ఓ శిష్యా! ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము లేనికారణము చేతనే విషయములయందు అనగా భార్య, బిడ్డలు, ధనము మొదలుగాగలవాటియందు ప్రీతి కలుగుచున్నది. జ్ఞానము కలిగినచో ఆయాసక్తి గలుగదు. ఎందుకనగా యెప్పుడు ఆత్మజ్ఞానము కలుగుచున్నదో, అప్పుడు విషయములిట్టివనెడి బోధ కలుగుచున్నది, దీనికి లోకప్రసిద్ధమగు ఉదాహరణమును చెప్పెదను వినుము — ముత్యపుచిప్ప అనుజ్ఞానము కలుగనికారణముచేతనే అది వెండియనుకొని దానియందు లుబ్ధులగుచున్నారు. ముత్యపు చిప్పయని తెలిసినచో మరి వెండియనెడి భ్రాంతియే లేదుగదా!

శ్లో॥ విశ్వం స్ఫురతి యత్రేదం తరంగా ఇవ సాగరే।
సోఽహమస్మీతి విజ్ఞాయ కిం దీన ఇవ ధావసి॥ 3

టీక॥ యత్ర = ఏ ఆత్మరూప సముద్రమునందు, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, తరంగా ఇవ = తరంగములవలె, స్ఫురతి = తోచుచున్నదో, సః = ఆ యాత్మయే, అహం = నేను, అస్మి = అగుచున్నాను, ఇతి = ఈ ప్రకారము, విజ్ఞాయ = తెలిసికొని, కిం = ఎందుకొరకు, దీన ఇవ = దీనునివలె, ధావసి=(విషయములపైకి) పరుగెత్తుచున్నావు.

తా॥ సముద్రమునందు బుట్టిన తరంగములకు సముద్ర జలసత్తాకంటె వేరుసత్తా యెట్లులేదో, అదేవిధముగ యీ జగత్తునకుగూడ ఆత్మ సత్తాయేగాని, తనసత్తా ఏమాత్రములేదు. అంతటికి అధిష్ఠానమైన ఆత్మయే అంతట ఉన్నదున్నట్లున్నది అను యీ ప్రకారమైన ఆత్మసాక్షాత్కార జ్ఞానముకలవాడు తృష్ణవ్యాకుల చిత్తముగలవానివలె దీనుడై విషయములమీదికి పరుగిడడు.

అవ॥ ఆచార్యుడు పైని చెప్పిన మూడుశ్లోకములను చెప్పి, జ్ఞానియగు శిష్యునికొరకు విషయవిషయక వ్యవహారమును నిందించుచున్నాడు.

శ్లో॥ శ్రుత్వాఽపి శుద్ధచైతన్యమాత్మానమతిసుందరం ।
ఉపస్థేఽత్యంతసంసక్తో మాలిన్యమధిగచ్ఛతి ॥ 4

టీక॥ అతిసుందరం = మిక్కిలి సుందరమైనటువంటియు, శుద్ధచైతన్యం = శుద్ధచైతన్యస్వరూపమగు, ఆత్మానం = ఆత్మను, శ్రుత్వాఽపి = వినియు (తెలిసికొనియు), ఉపస్థే = సమీపమునందున్న విషయములయందు, అత్యంత సంసక్తః = మిక్కిలి ఆసక్తిగలవాడు, మాలిన్యం = అపరిశుద్ధతను, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ ఆత్మవేత్త యగువాడు గురుముఖమునుండియు, వేదాన్తవాక్యములవలనను, ఆత్మయొక్క శుద్ధస్వరూపమును శ్రవణముజేయుటవలన ఆత్మసాక్షాత్కారమును పొందిన పురుషుడు విషయములయందెట్లు సంసక్తుడగును. అతడెట్లు మూఢత్వమును పొందును. ఇది గొప్ప ఆశ్చర్యకరమైన విషయముగానున్నది.

శ్లో॥ సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।
మునేర్జానత ఆశ్చర్యం మమత్వమనువర్తతే ॥ 5

టీక॥ సర్వభూతేషు = సమస్తభూతములయందును, ఆత్మానం = తనను, చ = మరియు, సర్వభూతాని = సమస్తభూతములను, ఆత్మని = ఆత్మ యందును, జానతః = తెలుసుకున్నటువంటి (చూచుచున్నటువంటి) మునేః = మునికి, మమత్వం = మమకారము, అనువర్తతే = అనుస రించి వచ్చుచున్నది (అనునది), ఆశ్చర్యం = ఆశ్చర్యకరమైనది.

తా॥ బ్రహ్మమొదలుకొని స్థావరపర్యంతముగల సమస్త భూతములయందును అధిష్ఠానమైన ఆత్మ తానేయనియును, సమస్తభూతములును తన ఆత్మయందే యున్నవనియును యెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, అటువంటివానికి విషయములయందు మమత్వము కలిగినదన్నచో అంతకంటె ఆశ్చర్యకరమగు విషయ మేమున్నది? ఎందుకనగా శుక్తియందు రజతము కల్పితమని తెలుసుకొన్నతరువాత మరల రజతభ్రాంతి యుండదుగదా?

శ్లో॥ ఆస్థితః పరమద్వైతం మోక్షార్థేఽపి వ్యవస్థితః ।
ఆశ్చర్యం కామవశగో వికలః కేళిశిక్షయా ॥ 6

టీక॥ పరమాద్వైతం = పరమాద్వైతమును, ఆస్థితః = ఆశ్రయించినటువంటి వాడై, మోక్షార్థే అపి = మోక్షార్థమునందు కూడ, వ్యవస్థితః = ప్రయత్నపరుడైన పురుషుడు, కామవశగః = కామమునకు వశుడై, కేళిశిక్షయా = క్రీడాభ్యాసములచేత, వికలః = వికలుడగుచున్నాడు (అనునది), ఆశ్చర్యం = ఆశ్చర్యకరమైన విషయము.

తా॥ సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమైన అద్వైతాత్మయొక్క సాక్షాత్కారమును పొంది, సచ్చిదానందాత్మయందు స్థితుడై యున్నవాడు మరల కామమునకు వశుడై నానావిధములగు క్రీడాసక్తుడుగా (విషయలోలుడుగా) కనబడుచున్నాడు అనుటకంటె ఆశ్చర్యకరమగు విషయమేమున్నది?

శ్లో॥ ఉద్భూతం జ్ఞానదుర్మిత్రమవధార్యాతిదుర్బలః ।
ఆశ్చర్యం కామమాకాంక్షేత్కాలమంతమనుశ్రితః॥ 7

టీక॥ ఉద్భూతం=ఉత్పన్నమైన, జ్ఞానదుర్మిత్రం=జ్ఞానశత్రువైన కామమును, అవధార్య = ధారణచేసి, అతిదుర్బలః = మిక్కిలి దుర్బలుడై, అంతం కాలం = అంతకాలమును, అనుశ్రితః = ఆశ్రయించినటువంటివాడు, కామం=కామమును, ఆకాంక్షేత్ =కోరును, ఆశ్చర్యం=ఆశ్చర్యము.

తా॥ జ్ఞానియగువాడు కామము జ్ఞానమునకు అత్యంత విరుద్ధమని తెలిసికూడ మరల విషయాసక్తుడగుచున్నాడు అనుదానికంటె ఆశ్చర్యకరమగు విషయమేమున్నది? ఎట్లు మృత్యువు చేత గ్రసించబడినవాడు విషయభోగములయందిచ్ఛ విడజాలడో అట్లే వివేకబుద్ధిగలవాడు విషయభోగేచ్ఛ నెన్నడును చేయడు.

శ్లో॥ ఇహాముత్ర విరక్తస్య నిత్యానిత్యవివేకినః ।
ఆశ్చర్యం మోక్షకామస్య మోక్షాదేవ బిభీషికా ॥ 8

టీక॥ ఇహ = ఇహలోకభోగములనుండియు, అముత్ర = పరలోకభోగముల నుండియు, విరక్తస్య = విరక్తుడైనటువంటివాని, నిత్యానిత్యవివేకినః = నిత్యానిత్య వివేకము గలిగినటువంటివాని, మోక్షకామస్య = మోక్షమునుగోరు పురుషునకు, మోక్షాదేవ = మోక్షమునుండియే, బిభీషికా = భయము (కలుగుచున్నది) అనునది, ఆశ్చర్యం = ఆశ్చర్యము.

తా॥ ఆత్మ నిత్యమని శరీరాదికము అనిత్యమని వివేచన చేసి తెలుసుకొన్నవాడే వివేకపురుషుడు. మరియు ఆనందరూప పరబ్రహ్మప్రాప్తికే మోక్షమనిపేరు. ఇటువంటి మోక్షమును గోరునటువంటి జ్ఞాని నశ్వరములగు భార్య, బిడ్డలు, ధనాదులను విడువలేక 'అయ్యో! వీనినుండి నాకు వియోగము కలుగుచున్నదే. నేనెట్లు సహింపగలను?' అని భయపడుటకంటె ఆశ్చర్యకరమగు విషయమేమున్నది? స్వప్నమందు కనబడిన ధనము మేలుకొన్న తరువాత నశించినదో నెవడును చింతించడుగదా.

శ్లో॥ ధీరస్తు భోజ్యమానోఽపి పీడ్యమానోఽపి సర్వదా ।
ఆత్మానం కేవలం పశ్యన్న తుష్యతి న కుప్యతి ॥ 9

టీక॥ ధీరస్తు=ధీరుడగు ఆత్మజ్ఞానియయితే, భోజ్యమానోఽపి=భోగములననుభవించుచున్నవాడైనప్పటికిని, చ = మరియు, పీడ్యమానోఽపి = పీడింపబడుచున్నవాడైనప్పటికిని, సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, కేవలం=ఏకమైన, ఆత్మానం=ఆత్మస్వరూపుడగు తనను (ఆత్మను), పశ్యన్=చూచుచున్నవాడై, న తుష్యతి = సంతోషించడు, న కుప్యతి = కోపించడు.

తా॥ జ్ఞానికి శోకముగాని, కోపముగాని వుండరాదు. జ్ఞానియగువాడు లోకులదృష్టిలో భోగము లనుభవించువాడు వలె నున్నను లేక లోకులచేత నిందితుడై బాధింపబడుచున్నను, యెల్లప్పుడు యే సమయమునందును సుఖదుఃఖరూప భోగముల నుండి రహితుడై కేవలాత్మావలోకనము చేయుచు భోగానుభవమువలన సంతోషించడు. అవి లేనిచో దుఃఖించడు. ఎందు కనగా సంతోషముగాని, కోపముగాని ఆత్మయందుండ వీలు లేదు. అందుచేత జ్ఞానియందుగూడ సంతోష కోపములున్న వన్నచో అంతకంటె ఆశ్చర్యకరమగు విషయమేమున్నది?

అవ॥ సంతోష రోషకారణములగు స్తుతి నిందాదులు శరీరధర్మములగుట చేత ఆ శరీరమాత్మకంటె భిన్నమైనదని తెలిసి, యెల్లప్పుడు ఆత్మానుసంధానుడగు జ్ఞానికి నిందాస్తుతులవలన ఖేదమోదములు గలుగవని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ చేష్టమానం శరీరం స్వం పశ్యత్యన్యశరీరవత్ ।
సంస్తవేచాపి నిందాయాం కథం క్షుభ్యేన్మహాశయః॥10

టీక॥ చేష్టమానం = సమస్తక్రియలను చేయుచున్న, స్వం = తనయొక్క, శరీరం=శరీరమును, అన్యశరీరవత్=ఇతరునియొక్క శరీరమువలె,యః= ఎవడు, పశ్యతి=చూచుచున్నాడో, సః = అటువంటి, మహాశయః = మహాశయుడగు పురుషుడు, సంస్తవే = స్తుతియందును, నిందాయాం= నిందయందును, కథం = ఎట్లు, క్షుభ్యేత్ = క్షోభను పొందును.

తా॥ ఎట్లు యితరునియొక్క శరీరము తన ఆత్మకంటె భిన్నమైన చేష్టలకు ఆశ్రయమైనదిగా నున్నదో, అట్లే తన శరీరము

గూడ ఆత్మకంటె వేరైన చేష్టలు కలదిగాయున్నది. ఈ విధముగా చూచుచున్న జ్ఞాని స్తుతివలనగాని నిందవలనగాని ఒకప్పుడును సంక్షుభితుడుగాడు. అనగా తబ్బిబ్బుగాడు. సంతోషముతో పొంగి, దుఃఖముతో క్రుంగిపోయినవాడు జ్ఞాని కాజాలడు.

శ్లో॥ మాయామాత్రమిదం విశ్వం పశ్యన్విగతకౌతుకః।
అపి సన్నిహితే మృత్యౌ కథం త్రస్యతి ధీరధీః॥ 11

టీక॥ విగతకౌతుకః = దూరము చేయబడిన అజ్ఞానాది కుతుకము గలిగినటువంటి, ధీరధీః = ధీరపురుషుడు, ఇదం విశ్వం = ఈ ప్రపంచమును, మాయామాత్రం = మాయామాత్రస్వరూపము గలదానినిగా, పశ్యన్ = చూచుచున్నవాడై, మృత్యౌ = మృత్యువు, సన్నిహితే అపి = సన్నిహితమైనదయినప్పటికిని, కథం = ఎట్లు, త్రస్యతి = భయపడును.

తా॥ కనబడుచున్న యీ ప్రపంచమంతయు మాయాకార్యమనియు, మాయాకార్యము గావుననే మిథ్యయనియు తెలిసికొనిన జ్ఞాని మరల యీ శరీరాదికము యెక్కడినుండి ఉత్పన్నమైనది? మరల దేనియందు లయమగును? అను విచారమును చేయనేచేయడు. ఒకవేళ యిటువంటి విచారము కలవాడై కూడ మోహము నొందెనన్నచో అతడు జ్ఞానియేకాడు. తన స్వరూపమునందు సుస్థిరుడై యుండి మృత్యుసమీపమునకు పోయినప్పుడుగూడ భయపడనివాడే నిజమగు జ్ఞాని.

శ్లో॥ నిస్స్పృహం మానసం యస్య నైరాశ్యేఽపి మహాత్మనః।
తస్యాత్మజ్ఞానతృప్తస్య తులనా కేన జాయతే॥ 12

టీక॥ యస్య = ఏ, మహాత్మనః = మహాత్మునియొక్క, మానసం = మనస్సు, నైరాశ్యే అపి = మోక్షమునందుగూడ, నిఃస్పృహం = ఇచ్ఛారహితముగా నున్నదో, తస్య=అటువంటి, ఆత్మజ్ఞానతృప్త్యా=ఆత్మజ్ఞానము వలన తృప్తుడైనవానికి, తులనా = సామ్యము, కేన = ఎవనితో, జాయతే=కలుగుచున్నది (అతనితో సదృశు డెవడు లేడనిభావము.)

తా॥ ఎవడు మోక్షమునుగూడ కోరడో, ప్రాపంచిక సంబంధమైన విషయముల లాభాలాభములను, శోకమోహము లను, హర్షద్వేషములను పొందడో, ఎవడు అవాప్తసర్వ కాముడో అనగా సమస్తకోరికలను పొందినవాడో, ఎవడు ఆత్మానందముతోనే తృప్తుడగువాడో, అటువంటి జ్ఞానికి యెవ నితో సామ్యము చెప్పనగును? ఎందుకనగా అతడు అతుల్యుడు.

శ్లో॥ స్వభావాదేవ జానానో దృశ్యమేతన్న కించన।
ఇదం గ్రాహ్యమిదం త్యాజ్యం స కిం పశ్యతి ధీరధీః॥ 13

టీక॥ యః = ఎవడు, ఏతత్ = ఈ, దృశ్యం = దృశ్యప్రపంచము, స్వభావాత్ = స్వాభావికముగనే, న కించన = కొంచెముగూడలేదు, ఇతి = ఇట్లని, జానానః = తెలుసుకొనునో, సః = అట్టి, ధీరధీః = ధీరపురుషుడు, ఇదం = ఇది, గ్రాహ్యం = గ్రహింపదగినదని, ఇదం త్యాజ్యం = ఇది విడిచిపెట్టదగినదని, కిం = ఎట్లు, పశ్యతి = చూచుచున్నాడు.

తా॥ దృశ్యమగుటవలన యీ ప్రపంచమంతయు శుక్తి యందు రజతమువలె మిథ్యయైయున్నది. అనగా ముత్యపుచిప్ప

యందు దృశ్యమగుచున్నది. కనుకనే మిథ్యయైనట్లు ప్రపంచము కూడ దృశ్యము కనుకనే మిథ్య. ఇట్టి నిశ్చయజ్ఞానముగల జ్ఞాని ఇది నాకు గ్రహణయోగ్యమగు వస్తువనీ, ఇది నాకు త్యజింప దగినదని యెట్లు అనుకొనును? అటువంటి దృష్టి నతడు యెప్పుడు కలిగియుండడు.

అవ॥ ఇప్పుడు దీనికి కారణమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అంతస్త్యక్తకషాయస్య నిర్ద్వంద్వస్య నిరాశిషః ।
యదృచ్ఛయాఽఽగతో భోగో న దుఃఖాయ న తుష్టయే॥

టీక॥ అంతస్త్యక్తకషాయస్య = అంతఃకరణమునుండి నెట్టివేయబడిన, విషయవాసనా = మలాదిదోషములు గలిగినటువంటినీ, నిర్ద్వంద్వస్య = ద్వంద్వములగు శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదులు లేనటువంటినీ, నిరాశిషః = ఆశారహితుడైనవానికి దైవయోగమువలన, ఆగతః = వచ్చినటువంటి, భోగః=భోగము (భోగవస్తువులు), దుఃఖాయ=దుఃఖముకొరకు, న=కావు, తుష్టయే = సంతోషముకొరకున్ను, న=కావు.

తా॥ అంతఃకరణమునందలి మలాదిదోషములను, విషయవాసనలను దూరమొనరించినట్టియు, శీతోష్ణాది ద్వంద్వముల నుండి గలిగిన సుఖదుఃఖాదులనుండి రహితుడైనట్టియునగు జ్ఞాని తనకు దైవయోగమువలన సంప్రాప్తమైన భోగములను ప్రారబ్ధవశమున అనుభవించుచు హర్షమునుగాని, శోకమునుగాని పొందడు.

ఇది మూడవప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

నాల్గవ ప్రకరణము

శిష్యప్రోక్తానుభవోల్లాసము

అవ॥ తృతీయప్రకరణమునందు గురువు, శిష్యుని పరీక్షించుటకొరకు జ్ఞానిపైని ఆక్షేపణను లేవదీసెను. ఇప్పుడు దానికి శిష్యుడు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ హంతాత్మజ్ఞస్య ధీరస్య ఖేలతో భోగలీలయా।
న హి సంసారవాహీకై ర్మూఢై స్సహ సమానతా॥ 1

టీక॥ భోగలీలయా = భోగలీలలతో (లీలాభోగములతో), ఖేలతః = క్రీడించుచున్న, ఆత్మజ్ఞస్య = ఆత్మజ్ఞానియగు, ధీరస్య = ధీరపురుషునకు, సంసారవాహీకైః = సంసారభారమును మోయుచున్న, మూఢైః = మూఢులతో, సమానతా = సమానత్వము, హంత = అయ్యో!, న హి = లేదు.

తా॥ ప్రారబ్ధవశమునను, బాధితానువృత్తివలనను, సమస్తవ్యవహారములను చేయుచున్నను జ్ఞాని దోషములనంటడు. దానినే జనకుడు ప్రస్ఫుటము చేయుచున్నాడు. ఆత్మజ్ఞానియగు విద్వాంసుడు సకలమునకు అధిష్ఠానము ఆత్మయని తెలిసికొను

చున్నాడు గావుననే విషయములవలన విక్షేపమును పొందడు. అనగా అట్టి జ్ఞానియొక్క చిత్తము విషయసంబంధమువలన విక్షేపమును పొందదని భావము.

ఒకవేళ జ్ఞాని ప్రారబ్ధవశమువలన భోగములయందు ప్రవృత్తు డేయగుగాక; అయినను అతడు మూఢునితో సమానుడెన్నటికిని గాడు. ఎందుకనగా జ్ఞాని భోగముల ననుభవించుచున్నను వాటియందు ఆసక్తుడు గాడు. మూర్ఖుడు ఆసక్తుడగుచున్నాడు. ఈ విషయమునే "గీత"యందు శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పెను:

"తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః ।
గుణాగుణేషు వర్తంత ఇతి మత్వా న సజ్జతే ॥ "

తా॥ తత్త్వవేత్తయగు పురుషుడు యింద్రియములు తమ తమ విషయములయందు ప్రవర్తించుచున్నను నేను వీటికి సాక్షిననియు, నాకు వీటితో సంబంధమేమియు లేదనియు, యింద్రియములయొక్కయు, విషయములయొక్కయు విభాగమును గుర్తించుచున్నాడు.

ఈ విధముగా పంచదశికారుడుగూడ జ్ఞానికిని, అజ్ఞానికినిగల భేదమును నిరూపించియున్నాడు:

"జ్ఞానినోఽజ్ఞానినశ్చాత్ర సమే ప్రారబ్ధకర్మణి ।
న క్లేశో జ్ఞానినో ధైర్యాన్మూఢః క్లిశ్యత్యధైర్యతః ॥ "

ప్రారబ్ధకర్మానుభవమునందు జ్ఞానియు, అజ్ఞానియు యిద్దరు సమానులే. అయితే కష్టములు సంప్రాప్తమైనప్పుడు జ్ఞాని ధైర్యముతో నెదుర్కొని క్లేశమును పొందడు. అజ్ఞానియగు మూర్ఖుడు ధైర్యము లేనివాడగుటవలన మిక్కిలి దుఃఖమును పొందుచున్నాడు. ఇదియే వారిరువురకుగల పరస్పర భేదము.

శ్లో॥ యత్పదం ప్రేప్సవో దీనాః శక్రాద్యాః సర్వదేవతాః ।
అహో తత్ర స్థితో యోగీ న హర్షముపగచ్ఛతి ॥ 2

టీక॥ యత్ = ఏ, పదం = స్థానమును, ప్రేప్సవః = కోరుచున్నటువంటి, శక్రాద్యాః = దేవేంద్రుడు మొదలుగాగల, సర్వదేవతాః = సమస్త దేవతలును, దీనాః = దీనులై వుంటున్నారో, తత్ర = ఆ స్థానము నందు, స్థితః = ఉంటున్నటువంటి, యోగీ = యోగి, హర్షం = సంతోషమును, న ఉపగచ్ఛతి = పొందడు, అహో = ఆశ్చర్యము.

తా॥ దేవేంద్రుడు మొదలుకొని సమస్తదేవతలు యే ఆత్మ పదప్రాప్తికొరకు ఆసక్తులై అది లభింపమి మిక్కిలి దీనులై దుఃఖ మును పొందుచున్నారో, అట్టి ఆత్మపదమునందు స్థితుడై యున్న ప్పటికీ యోగి విషయభోగములు ప్రాప్తించినను సంతోషించడు, ప్రాప్తించకున్నచో దుఃఖించడు. ఎందుకనగా ఆత్మ సుఖమునకు మించిన సుఖము మరియొకటిలేదు. అట్టి ఆత్మసుఖము యోగికి నిత్యప్రాప్తమైయున్నది.

శ్లో॥ తజ్జ్ఞస్య పుణ్యపాపాభ్యాం స్పర్శోహ్యంతర్న జాయతే।
న హ్యాకాశస్య ధూమేన దృశ్యమానోఽపి సంగతిః॥ 3

టీక॥ తజ్జ్ఞస్య = ఆత్మపదమును తెలిసికొనిన జ్ఞానికి, అంతః = అంతఃకరణ సంబంధమైన, పుణ్యపాపాభ్యాం = పుణ్యపాపములతో, స్పర్శః = సంబంధము, న జాయతే = కలుగదు, హి = ఎందుకనగా, ఆకాశస్య = ఆకాశమునకు, ధూమేన = పొగతో, సంబంధః = సంబంధము, దృశ్యమానా అపి = చూడబడుచున్నదైనప్పటికీ (వాస్తవము నందు), న హి = లేదుగదా.

తా॥ జ్ఞాని విధివాక్యములకుగూడ కింకరుడు కాడు. కావుననే అతనికి పుణ్యపాపములయొక్క స్పర్శగూడ ఉండదు. తత్పద, త్వంపదములయొక్క అర్థమును, మహావాక్యముల ద్వారా భాగత్యాగలక్షణమువలన అభేదార్థమునుగా నిశ్చయించుకొన్న జ్ఞానికి అతనియొక్క అంతఃకరణధర్మములగు పుణ్యపాపములతో నెట్లును (యేవిధముగను) సంబంధము కలుగదు. ఎందుకనగా అతడు పుణ్యపాపములు ఆత్మధర్మములు కావనీ అంతఃకరణధర్మములనీ తెలిసికొనుచున్నాడు. ఎవడు తనకు (ఆత్మకు) పుణ్యపాపములున్నవని తలంచుచున్నాడో వానికే పుణ్యపాపము లంటుకొనుచున్నవి. దీనికొక దృష్టాంతము గలదు.

ఒకప్పుడొకపండితుడొక గ్రామమునకు పోవుచుండెను. అలసినవాడగుటచేత త్రోవలో పొలముదాపుననున్న నొక చెట్టు క్రింద కూర్చొని విశ్రాంతి తీసికొనుచుండెను. అప్పుడు ఆ పొలములోనే రాజపుత్రవంశీయుడొకడు దున్నుచుండెను. ఎద్దులు ముందునకు — సాగుచూ, సాగుచూ యెప్పుడాగిపోయినవో, అప్పుడారైతు — "మీా యజమాని కూతురునేమోచెయ్య, మీా ఖామందు ముఖముమీాద మూత్రంపొయ్య" అని ఇంకే మేమో తిట్టుటకు మొదలిడెను. ఆ చెట్టుక్రింద కూర్చున్న పండితు డెద్దుల నుద్దేశించి యీా విధమగు తిట్ల నెప్పుడు వినెనో, అప్పుడిట్లు ఆలోచించ మొదలిడెను. ఈ యెద్దులకు యజమాని యితడే. ఇతడు తనను తానే తిట్టుకొనుచున్నాడు.

ఈ విషయము తనకేమీ అర్థమగునట్లులేదు. ఇందువలన యితనికి విషయము తెలియజేయుట మంచిదని యెంచి ఆ రైతుతో పండితుడిట్లనెను. అయ్యా! నీవు ఎద్దులనుగూర్చి తిట్టుచున్నావే ఆ తిట్లు యెవనికి తగులుచున్నవి? అదివిని ఆ రైతు "ఈ విధ మగు తిట్లను యెవడు తెలుసుకొనుచున్నాడో వానికే అవి తగులుచున్నవని చెప్పెను. అదివిని పండితుడు కదలిపోయెను. "నేనైతే తెలిసికొనలేదు. నీవు తెలుసుకొనుచున్నావు గాబట్టి యీ తిట్లు నీకే తగులుచున్నవని రైతుయొక్క అభిప్రాయము. అట్లే పుణ్యమునుగాని పాపమునుగాని తనదేయని తలంచుటచేత అజ్ఞానికా పుణ్యపాపము లంటుకొనుచున్నవి. పుణ్యపాపము లంతః కరణధర్మములనీ అవి తనయందు అనగా ఆత్మకులేవని తలంచుట చేత వానినంటకున్నాడు. బాలునకుగాని, పిచ్చివానికిగాని పాప పుణ్యముల జ్ఞానము లేనందున వాని కవి అంటనట్లు, నిత్యా నందుడగు జ్ఞానికిగూడ పాపపుణ్యముల స్పృహయే లేనందున అతనిని అవి యంటవు. ఎట్లు ఆకాశమునకు పొగతో సంబంధ మున్నట్లు తోచినను వాస్తవమునందు ధూమాకాశములకు యెట్టి సంబంధమునులేదో అట్లే ఆత్మవేత్తకు పుణ్యపాపములతో కొంచమైనను సంబంధములేదు.

అవ॥ అయితే కర్మములుచేయునపుడు (జ్ఞానికి) పుణ్యపాపములు లేకుండుటెట్లు? అను శంకరాగా జ్ఞానికి విధినిషేధములు లేవని చెప్పు చున్నాడు.

శ్లో॥ ఆత్మైవేదం జగత్సర్వం జ్ఞాతం యేన మహాత్మనా ।
యదృచ్ఛయా వర్తమానం తం నిషేద్ధుం క్షమేత కః॥

టీక॥ యేన = యే, మహాత్మనా = మహాత్ముని చేత, ఇదం సర్వం = ఈ సంపూర్ణమైన, జగత్ = ప్రపంచము, ఆత్మైవ = ఆత్మయే, (ఇతి = అని) జ్ఞాతం = తెలుసుకొనబడుచున్నదో, తం = అటువంటి, యదృచ్ఛయా = ప్రారబ్ధవశమువలన స్వేచ్ఛగా, వర్తమానం = ఉంటున్నజ్ఞానిని, నిషేద్ధుం = నిషేధించుటకు, కః = ఎవడు, క్షమేత = సమర్థుడగును?

తా॥ ప్రశ్న: జ్ఞానియయినను కర్మలుచేసినచో పుణ్యపాపముల సంబంధము తప్పక ఉండగలదు. అంతేగాని అతడు కర్మలను చేయును, కాని పుణ్యపాపముల సంబంధముండదు అను విషయమెట్లు పొసగును?

ఉ॥ ఈదృశ్యమానమైన సమస్తప్రపంచము తన ఆత్మయే యని తెలిసికొన్న జ్ఞాని ప్రారబ్ధవశమువలన కర్మలను చేయుచున్నను, చేయకున్నను అతనిని చేయుము అనిగాని, చేయకుము అనిగాని విధినిషేధములను చేయువారెవరు?

శారీరకభాష్యముకూడ యీ విషయమునందిట్లు చెప్పుచున్నది:

“అవిద్యావద్విషయో వేదః”

వేదవచనముగూడ అజ్ఞానులకే విధినిషేధములుగాని జ్ఞానులకు కాదని తెలుపుచున్నది. జ్ఞానులనుగూర్చి వేదము ఆజ్ఞాపించలేదు.

స్మృతియు నిట్లు చెప్పుచున్నది:

"అబోధనీయ ఏవాసౌ సుప్తో రాజేవ వందిభిః"

వందిజనులేలాగున నిద్రించుచున్న రాజును మేలుకొలుపుటకు ఆతని చరిత్రమును వర్ణనచేయుదురో, అట్లే వేదములుగూడ జ్ఞాని యొక్క చరిత్రను వర్ణించుచున్నవి. ఈ కారణమున పుణ్య పాపములు జ్ఞానిని తాకనుగూడ తాకవు.

అవ॥ ఇచ్ఛానిచ్ఛలను మరలించుటకు శక్యముగాదు గనుక జ్ఞాని సయితము యథేష్టముగా ప్రవర్తింపడా అను శంకకు సమాధానము.

శ్లో॥ ఆబ్రహ్మస్తంభపర్యంతే భూతగ్రామే చతుర్విధే।
విజ్ఞస్యైవ హి సామర్థ్యమిచ్ఛానిచ్ఛావివర్జనే ॥ 5

టీక॥ ఆబ్రహ్మస్తంభపర్యంతే = చతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలుకొని తృణపర్యంతముగల, చతుర్విధే = నాలుగువిధములైన, (జరాయుజ - అండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజ్జములను) భూతగ్రామే = భూతసమూహము నందు, విజ్ఞస్య ఏవ = జ్ఞానికొక్కనికే, ఇచ్ఛానిచ్ఛావివర్జనే = ఇచ్ఛానిచ్ఛలను త్యజించుటయందు, సామర్థ్యం = సామర్థ్యమున్నది. హి = నిశ్చయము.

తా॥ ప్రశ్న: జ్ఞానికి ప్రవృత్తి, యదృచ్ఛ అనగా దైవేచ్ఛచేతనా లేక తన ఇచ్ఛచేతనా కలుగుచున్నది?

ఉ॥ జ్ఞానికి ప్రవృత్తి దైవేచ్ఛచేతనే కలుగుచున్నది. తన యిచ్ఛచేతగాదు. విచారించినచో బ్రహ్మమొదలు తృణపర్యంతముగల ప్రాణులకు ఇచ్ఛనుగాని, అనిచ్ఛనుగాని దూరమొన

రించుకొనుటకు సామర్థ్యములేదు. కాని బ్రహ్మజ్ఞానికి మాత్రము ఇచ్ఛానిచ్ఛలను తొలగించుకొనుటకు సామర్థ్యమున్నది. ఇందు వలన దైవేచ్ఛ ననుసరించి భోగములయందు ప్రవృత్తుడుగానీ, లేక కర్మములయందు ప్రవృత్తుడుగానీ విధినిషేధములకు కింకరుడు కాజాలడు.

శ్రీ శుకబ్రహ్మర్షి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :

భేదాభేదౌ సపది గళితౌ పుణ్యపాపే విశీర్ణే
మాయామోహౌ క్షయముపగతౌ నష్టసందేహవృత్తేః ।
శబ్దాతీతం త్రిగుణరహితం ప్రాప్య తత్త్వావబోధం
నిస్త్రైగుణ్యే పథి విచరతాం కో విధిః కో నిషేధః ॥

అనగా యే బ్రహ్మజ్ఞానికి ఆత్మజ్ఞానప్రభావమువలన భేదము, అభేదము యీ రెండువృత్తులు శీఘ్రముగా నశించి అతనికి పుణ్యపాపములు నష్టమగుచున్నవి. ఎవనికి మాయా - మాయా కార్యమగు మోహము యీ రెండును నశించిపోయినవో, ఎవడు శబ్దాదివిషయములనుండి, మూడుగుణములనుండి రహితుడో, ఎవడు ఆత్మతత్త్వమును పొందినవాడో, మరియు నెవడు త్రిగుణరహితుడై నిర్గుణబ్రహ్మమార్గమునందు చరించుచున్నాడో అట్టివాని కొకవిధియులేదు, నిషేధములేదు.

ప్రశ్న॥ "అవశ్యమేవ భోక్తవ్యం కృతం కర్మశుభాశుభమ్"
అనగా చేయబడిన శుభాశుభకర్మములన్నియు అవశ్యము అన్ని

ప్రాణులు అనుభవించవలసినదే అని అన్నచో నిక యీ వాక్యముల వలన ప్రయోజనమేమి?

ఉ॥ ఈ వాక్యములన్నియు అజ్ఞానులకొరకేగాని, జ్ఞానుల కొరకు గావు అని వేదము చెప్పుచున్నది.

"తస్య పుత్రా దాయముపయంతి, సుహృదః సాధుకృత్యం ద్విషంతః పాపకృత్యమ్"

అనగా శుభాశుభకర్మములను చేయుచున్న జ్ఞానియొక్క ధనమును అతని పుత్రులును, పుణ్యకర్మలను (పుణ్యమును) అతని మిత్రులును, పాపకర్మలను (పాపములను) అతని శత్రువులును తీసికొనుచున్నారు. జ్ఞాని పుణ్యపాపములచే రహితుడై ముక్తుడగుచున్నాడు.

"తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే"

అనగా యెంతవరకు జ్ఞాని ప్రారబ్ధకర్మానుభవమునుండి విడివడడో కేవలమంతకాలమువరకు మాత్రమే అతనికి మోక్షమునందు విలంబమగుచున్నది.

"అథ సంపత్స్యే"

ఎప్పుడతడు ప్రారబ్ధకర్మమునుండి విడివడుచున్నాడో, అప్పుడు శరీరరూపోపాధినుండి రహితుడై బ్రహ్మముతో నభేదప్రాప్తిని పొందుచున్నాడు.

"తదా విద్వాన్పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనః పరమం సామ్య
ముపైతి"

అనగా శరీరమును విడిచిపెట్టినవెంటనే జ్ఞాని పుణ్యపాపములనుండి రహితుడై మరియు భావిజన్మకర్మములనుండి రహితుడై బ్రహ్మ మునందు లీనమగుచున్నాడు.

"న తస్య ప్రాణాః ఉత్క్రామంతి"

మరియు జ్ఞానియొక్క ప్రాణములు లోకాంతరగమనమును చేయవు.

"అత్రైవ సముపలీయంతే"

తనకు కారణమైన స్థానమునందే లీనుడగుచున్నాడు. ఇట్లే జ్ఞానికి కర్మఫలనిషిద్ధములగు శ్రుతివాక్యము లెన్నోయున్నవి. మరియు గీతయందుగూడ శ్రీకృష్ణభగవానుడు జ్ఞానరూపాగ్నివలన యితని సర్వకర్మములు దగ్ధమగుచున్నవి అని చెప్పెను.

ప్రశ్న॥ కారణనాశమైనందున కార్యనాశముగూడ కలుగుచున్నది. తంతువులు నశించుచో పటముగూడ నశించునట్లు ఆత్మజ్ఞానమువలన అజ్ఞాననాశముకాగా అజ్ఞానకార్యమగు జ్ఞాని శరీరముగూడ నశించవలయునుగదా?

ఉ॥ కారణమైన అజ్ఞాననాశముతోపాటే జ్ఞానియొక్క శరీరేంద్రియములుగూడ నాశమగుచున్నవి. అనగా జ్ఞానరూప మైన అగ్నిలో జ్ఞానియొక్క సమస్తదేహేంద్రియాదులు భస్మ

మగుచున్నవి. అయితే [illegible] చేయుచు
యున్నవి. మహాభారతములో — [illegible]
రథము భస్మమైపోయినను, [illegible]
వలన నది మరల నడచుచుండగా, [illegible]
ఆత్మజ్ఞానమువలన కారణశరీర [illegible]
లైనను ప్రారబ్ధకర్మ [illegible]
చునేయున్నవి.

లేక నైయాయికుల సిద్ధాంత [illegible]
తరువాత ఒక్క క్షణములో కార్యనాశమగుచున్నది. [illegible]
ముగా తంతువులు నశించినప్పటి ఒక్క క్షణములో పటనాశన
మగుచున్నదో, అట్లే అజ్ఞానమనే కారణము నశించిన ఒక్క
క్షణములో జ్ఞానియొక్క దేహాదికములుకూడ నశించుచున్నవని
చెప్పవచ్చును. ఒకవేళ జ్ఞానోత్పత్త్యనంతరము అనేక సంవత్సర
ములవరకు దేహాదికములుండునని చెప్పవచ్చును [illegible]
గాదు. [illegible]
నాశముగూడ [illegible] అజ్ఞానము
వలన గలిగిన దేహాదికములకెల్ల నాశము [illegible]
పట్టుచున్నది. [illegible]
జ్ఞానిపైని [illegible]
ధములనియు సిద్ధమగుచున్నది.

శ్లో॥ ఆత్మానమద్వయం కశ్చిజ్జానాతి జగదీశ్వరం।
యద్వేత్తి తత్స కురుతే న భయం తస్య కుత్రచిత్ ॥ 6

టీక॥ కశ్చిత్ = ఒకానొకడు, ఆత్మానం = ఆత్మను (జీవుని), చ = మరియు, జగదీశ్వరం = జగదీశ్వరుని, అద్వైతం = అద్వైతమునుగా (వేరుకాని వారినిగా), జానాతి = తెలిసికొనుచున్నాడు, సః = అట్టివాడు, యత్ = దేనిని, వేత్తి = తెలుసుకొనుచున్నాడో, తత్ = దానిని, కురుతే = చేయుచున్నాడు, తస్య = అట్టి ఆత్మజ్ఞానికి, భయం = భయము, కుత్రచిత్ = ఎక్కడగూడ, న = లేదు.

తా॥ అద్వైతజ్ఞానమువలననే ద్వైతమునకు బాధకలుగుచున్నది. మరియు ద్వైతమునకు బాధ కలుగుటచేతనే భయకారణమైన అజ్ఞానము జ్ఞానికి లేకున్నది. తత్పద త్వంపదార్థముల యొక్క లక్ష్యార్థమును భాగత్యాగలక్షణచేతను, మహావాక్యములవలనను అభేదముతో దేనిని తెలుసుకొనుచున్నాడో, అదే అద్వైతజ్ఞానము. ఎవనికీయద్వైతజ్ఞానము ప్రాప్తించినదో అతడే జ్ఞాని. అతడు బాధితానువృత్తివలన సంపూర్ణముగా వ్యవహారములను చేయుచున్నను, అతనికి యెవనియొక్క భయమును లేదు. ఎందుకనగా అతనికి భయముయొక్క అనగా ద్వైతజ్ఞానము యొక్క బాధ కలిగిపోయినది. ఈ విషయమును శ్రుతిభగవతి గూడ చెప్పుచున్నది:

"ద్వితీయాద్వై భయం భవతి"

ద్వైతమువలన నిశ్చయముగా భయము కలుగుచున్నది.

"ఉదరమంతరం కురుతే౽థ తస్య భయం భవతి"

కొంచమైనను భేదదృష్టిగలవానికి భయము కలుగుచున్నది.

"అన్యో౽సావన్యో౽హమస్మీతి న స వేద యథా పశుః"

ఎవడు తనకంటె బ్రహ్మము భిన్నమని తలంచి యుపాసించు చున్నాడో వాడు పశువువలె బ్రహ్మము నెఱుఁగజాలడు.

"బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి"

బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మరూపుఁడే యగుచున్నాడు.

"తరతి శోకమాత్మవిత్"

ఆత్మవేత్త సంసారరూపశోకమునుండి తరించుచున్నాడు. ఈ శ్రుతివాక్యములవలనఁగూడ జ్ఞానికి ఎవనివలనను జేతను గాని భయము లేదనియు, మోక్షముగా ఆతని దృష్టిలో మఱియొకవస్తు వేదియు లేదనియు సిద్ధమగుచున్నది.

ఇది నాల్గవప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

ఐదవ ప్రకరణము

ఆచార్యోక్తలయచతుష్కము

అవ॥ జనకమహారాజు చెప్పిన ఉల్లాసత్రయమువలన శిష్యుని పరీక్షించినవాడై అష్టావక్రమునీంద్రుడు యిప్పుడు జనకునకు లయయోగము నుపదేశించుచున్నాడు.

శ్లో॥ న తే సంగోఽస్తి కేనాపి కిం శుద్ధః త్యక్తుమిచ్ఛసి।
సంఘాతవిలయం కుర్వన్నేవమేవ లయం వ్రజ॥ 1

టీక॥ తే = నీకు, కేనాపి = దేనితోగూడను, సంగః = సంగమము, నాస్తి = లేదు, (అతః = ఈ కారణమువలన), శుద్ధః = శుద్ధుడవైన నీవు, కిం = దేనిని, త్యక్తుం = విడుచుటకు, ఇచ్ఛసి = కోరుచున్నావు, ఏవమేవ = ఈ ప్రకారముగానే, సంఘాతవిలయం = దేహాద్యభిమాన సంఘాతత్యాగమును, కుర్వన్ = చేయుచున్నవాడవై, లయం = మోక్షమును, వ్రజ = పొందుము.

తా॥ ఓ శిష్యా! నీవు శుద్ధబుద్ధస్వరూపుడవు. అహంకారమమకారములకు ఆస్పదరూపములైన దేహగేహాదులతో నీకెట్టి సంబంధమును లేదు. ఎప్పుడు నీవు అసంగుడవును, శుద్ధు

డవుదు ఐతివో అప్పుడు మరల [illegible] ము లెక్కడనున్నవి? ఇందువలన నీవు [illegible] పరచి అనగా "నేను దేహమును కా[illegible] యీ ప్రకారమగు అహంకారమును దూర[illegible] స్వరూపము నందు నిలువుము.

శ్లో॥ ఉదేతి భవతో విశ్వం వారిధేరివ బుద్బుదః ।
ఇతి జ్ఞాత్వైకమాత్మానమేవమేవ లయం వ్రజ ॥ 2

టీక॥ వారిధేః = సముద్రమునుండి, బుద్బుదః [illegible] నీనుండి, విశ్వం = ప్రపంచము, ఉదేతి = [illegible] ఇట్లని, ఏకం = ఒకటేయైన, ఆత్మానం = [illegible] ప్రకారముగానే, జ్ఞాత్వా = తెలిసి[illegible] లయం = లయమును [illegible] మోక్షమును, వ్రజ = పొందుము.

తా॥ ఎట్లు సముద్రమునందు బుద్బుదములు, [illegible] ములు ఉత్పన్నములై మరల సముద్రమునందే లయము చున్నవో, సముద్రమునకంటె భిన్నములుగావో, [illegible] కల్పమువలన యీ జగత్తు ఉత్పన్న[illegible] మరల [illegible] లయమగుటతోడనే జగముకూడా లయము[illegible] భాగవతమున చెప్పినదానిని చూడుము:

"శుద్ధో ముక్తస్సదైవాత్మా న వై బధ్యేత [illegible]
బంధమోక్షౌ మనస్సంస్థౌ తస్మి[illegible] ప్రశామ్యతి ।"

ఆత్మ యెల్లప్పుడు శుద్ధమై మఱియు ముక్తమైయున్నది. అది యెుకప్పుడును బంధమును పొందియుండలేదు. బంధమోక్షములు రెండును మనోధర్మములు. మనస్సు ప్రశాంతి నొందినచో బంధ మోక్షముల పేరేయుండదు. ఆత్మయందు మనస్సును లయ మొనరించినచో సమస్తప్రపంచముకూడ లయమగుచున్నది.

శ్లో॥ ప్రత్యక్షమప్యవస్తుత్వాద్విశ్వం నాస్త్యమలే త్వయి।
రజ్జుసర్ప ఇవ వ్యక్తమేవమేవ లయం వ్రజ॥ 8

టీక॥ వ్యక్తం = దృశ్యమానమగు, విశ్వం = సంసారము, ప్రత్యక్షమపి = ప్రత్యక్షమైనదైనప్పటికినీ, అవస్తుత్వాత్ = వాస్తవముగా లేనిదై నందున, అమలే = మలరహితుడవగు, త్వయి = నీయందు, రజ్జుసర్ప ఇవ = రజ్జువునందు సర్పమువలె, నాస్తి = లేదు, ఏవమేవ = ఈ ప్రకారముగానే, లయం = శాంతిని, వ్రజ — పొందుము.

తా॥ ప్రశ్న॥ ప్రత్యక్షప్రమాణమువలన రజ్జువునందు సర్పాదికమునకు భేదప్రతీతి కలుగుచున్నది. ఏ వస్తువు ప్రత్యక్ష ప్రమాణమునకు విషయమో అది లయము నొందదు అని వున్నందున దానికి లయమెట్లు సాధ్యమగును?

ఉ॥ ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు విషయమైనదానికిగూడ శాస్త్రమువలన బాధ కలుగుచున్నది. ఎట్లనగా చంద్రమండలము ప్రత్యక్షప్రమాణమువల్లనైతే ఒక బెత్తెడు స్థలములో చూపించ బడుచున్నది. అయితే జ్యోతిషశాస్త్రమునందు అది పదివేల

యోజనముల పరిమితిగలదని లిఖింపబడియున్నది. ఆ శాస్త్రము చేత బెత్తెడు అంగీకరింపబడలేదు. అదేవిధముగా ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు విషయమైన యీ జగత్తుగూడ శ్రుతివాక్యములచే బాధితమగుచున్నది. ఎందుకనగా జగత్తు వాస్తవముగా మూడు కాలములయందును లేదు. ఎట్లు స్వప్నసృష్టియు, గంధర్వనగరాదికములును మూడుకాలములయందును లేవో, అట్లే యీ జగత్తుగూడ యే కాలమునందును లేదు అని యీ ప్రకారమగు చింతనయే జగల్లయమునకు హేతువగుచున్నది.

శ్లో॥ సమదుఃఖసుఖః పూర్ణ ఆశానైరాశ్యయోః సమః ।
సమజీవితమృత్యుస్సన్నేవమేవ లయం వ్రజ ॥ 4

టీక॥ సమదుఃఖసుఖః = సుఖదుఃఖములయందు సమత్వముగలవాడవై, పూర్ణః = పరిపూర్ణుడవై, ఆశానైరాశ్యయోః = ఆశా నిరాశల యందు, సమః = సమభావముగలవాడవై, సమజీవితమృత్యుః = జీవిత మృత్యువులయందును తుల్యుడవై, ఏవమేవ సన్ = ఈ ప్రకారముగా అయినవాడవై, లయం = బ్రహ్మదృష్టిని, వ్రజ = పొందుము.

తా॥ ఓ జనకుడా! నీవు ఆత్మానందస్వరూపుడవగుటవలన పూర్ణుడవు. దైవయోగమువలన శరీరమునం దుత్పన్నములైన సుఖదుఃఖములయందును సమానుడవు. ఆశ నిరాశలయందును సముడవు. జీవించుట మరణించుటయందును సమానుడవు. నీవు నిర్వికారుడవు. సుఖదుఃఖాదికములన్నియు అనాత్మధర్మములు,

మరియు మిథ్యాభూతములు. వీటికి కారణభూతమగు దేహాదికము గూడ మిథ్యయే. ఉత్పత్తికంటె పూర్వమెట్లు దేహాదికములేదో, నాశానంతరముగూడ దేహమట్లు లేదు. కాని మధ్యయందు మాత్రము ప్రతీతమగుచున్నది. ఏ వస్తువు ఉత్పత్తికంటె పూర్వము నాశానంతరము లేదో, అది మధ్యయందుగూడ వాస్తవముగ లేదు. కేవలము ప్రతీతము మాత్రము అగుచున్నది. స్వప్నపదార్థములెట్లు మిథ్యాభూతములో అట్లే యీ జగత్తు గూడ మిథ్యయైయున్నది. వాస్తవమునందు మూడు కాలముల యందును లేదు. కేవలబ్రహ్మము బ్రహ్మమే యైయున్నది.

"సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ"

ఈ సంపూర్ణజగత్తు నిశ్చయముగా బ్రహ్మరూపమేయైయున్నది. ఈ విధమగు చింతనకే లయచింతనయని పేరు.

ఇది ఐదవప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

ఆరవ ప్రకరణము

ఉత్తరచతుష్కము

అవ॥ ఈ విధముగా తనను పరీక్షించుటకు గురువు లయయోగము నుపదేశింపగా శిష్యుడు పూర్ణాత్ముడగువానికి లయాదులతో పనిలేదని మనవి చేయుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆకాశవదనంతోఽహం ఘటవత్ప్రాకృతం జగత్।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహో లయః॥ 1

టీక॥ అహం = నేను, ఆకాశవత్ = ఆకాశమువలె, అనంతః = అంతములేనివాడను, జగత్ = ప్రపంచము, ఘటవత్ = ఘటమువలె, ప్రాకృతం = ప్రకృతిజన్యమైనది, తథా = ఆ కారణమువలన, ఏతస్య = దీనికి, త్యాగః = త్యాగము, న = లేదు, న గ్రహః = గ్రహణము లేదు, న లయః = లయము లేదు, ఇతి జ్ఞానం = ఇదియే జ్ఞానము.

తా॥ లయచింతనారూపమైన యోగముకూడ నాయందు సంభవింపదు. ఏది పుట్టుచున్నదో అదియే లయమగుచున్నది. ఏ పదార్థమునకు మూడు కాలములయందును ఉత్పత్తిలేదో దానికి లయముకూడ లేదు. ఎట్లు వంధ్యాపుత్రుడు, శశశృంగము

యీ మొదలగువాటికి ఉత్పత్తిలయములుకూడాలేవో, అదేవిధముగ యీ జగిత్తు ఉత్పన్నమైయుండలేదు; ఇక కాబోదు; ఇప్పుడున్నూ (వర్తమానకాలమునందు) లేదు. అటువంటప్పుడు జగత్తుయొక్క లయచింతన యెట్లు సాధ్యమగును? ఎప్పుడును సాధ్యపడదు.

ప్రశ్న॥ జగత్తునకు ఉత్పత్తియే లేనిచో నది యెట్లు ప్రతీతమగుచున్నది?

ఉ॥ దీనికి సమాధానము మాండూక్యకారికలలో చెప్పిన దానిని చూడుము:

"ఆదావంతే చ యన్నాస్తి వర్తమానేఽపి తత్తథా।
వితథైస్సదృశాః సంతోఽవితథా ఇవ లక్షితాః॥
స్వప్నమాయే యథా దృష్టే గంధర్వనగరం తథా।
తథా విశ్వమిదం దృష్టం వేదాన్తేషు విచక్షణైః॥

అనగా ఏ పదార్థము ఉత్పత్తికి ముందుగను, నాశమునకు అనంతరమునను లేదో అది వర్తమానకాలమునందున లేదు. అయితే లేనిదియయ్యే ఉన్నదానివలె వర్తమానకాలమునందు ప్రతీతమగుచున్నది. ఎట్లు స్వప్నమునందు దృష్టములగు ఏనుగు, గుఱ్ఱము మొదలగునవి, యింద్రజాలముచేత సృష్టించబడిన వస్తువులు, మరియు గంధర్వనగరము యివన్నియు లేనివియయ్యు ప్రతీతములగుచున్నవో, అట్లే యీ ప్రపంచముకూడ లేనిదయ్యే

తోచుచున్నది. జ్ఞానులు యిటువంటి అనుభవముచేతనే కేవలాద్వైతానంతస్వరూపపరబ్రహ్మమొక్కటియే సత్యమైనదనియు, మరియు నీ సమస్తప్రపంచము ప్రతీతిమాత్రమేగాని వాస్తవమునందు లేనిదనియు వేదాన్తశాస్త్రములద్వారా తెలుసుకొనుచున్నారు.

ప్రశ్న॥ అనంతస్వరూపాత్మకు దేహాదులయం దెట్లు ఉనికిసాధ్యమగును? పెద్దవస్తువు చిన్నవస్తువునం దెట్లు యిమిడియుండగలదు?

ఉ॥ ఘటము, మఠము మొదలగునవి ఆకాశముయొక్క ఉనికి కెట్లు స్థానములగుచూ దానినుండి భేదములుగూడ నగుచున్నవో, అట్లే దేహాదికములుగూడ అనంతస్వరూపాత్మకు నివాసస్థానములగుచూ, దానినుండి భిన్నములుగూడ నగుచున్నవి. వాస్తవమునందు యీ జగత్తు మిథ్యాభూతమగు మాయాకార్యమగుటవలన అదియు మిథ్యయే. ఈ ప్రకారముగా వేదాన్తమువలన సిద్ధమైన జ్ఞానమే అనుభవరూపమై జగత్తుయొక్క మిథ్యాత్వమునందు ప్రమాణమగుచున్నది. ఇందువలన జగత్తునకు లయచింతనాదికము కాజాలదు.

అవ॥ ఘటాదికములు భిన్నములైనట్లు దేహాత్మలు భిన్నములగుననెడి శంక కలుగునుగాన నట్టి సందేహనివృత్తికై యింకొక దృష్టాంతము.

శ్లో॥ మహోదధిరివాహం స ప్రపంచో వీచిసన్నిభః ।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహో లయః॥ 2

టీక॥ అహం = నేను, మహోదధిరివ = సముద్రసదృశుడను గావున్నాను, సః = ఆ, ప్రపంచః = ప్రపంచము, వీచిసన్నిభః = తరంగములతో తుల్యమైనది, తథా = ఆ కారణమువలన, ఏతస్య = దీనికి, త్యాగః = త్యాగము, న = లేదు, గ్రహః = గ్రహణము, న = లేదు, లయః = లయము, న = లేదు.

తా॥ ప్ర॥ ఘటాకాశదృష్టాంతమువల్లనైతే దేహమునకు, ఆత్మకు భేదశంక ఉత్పన్నమగుచున్నది. ఎట్లు ఘటముకంటె ఆకాశమును, ఆకాశముకంటె ఘటమును భిన్నములో, అట్లే దేహముకంటె ఆత్మయు, ఆత్మకంటె దేహమును భిన్నమగుచున్నది. రెండింటికి భిన్నత్వమున్నప్పుడే ద్వైతప్రమాణమగును. అద్వైతాత్మకు ప్రమాణము లేదుగదా?

ఉ॥ ఆత్మ గొప్ప సముద్రమువలె నున్నది. దానియందు ప్రపంచము తరంగములవలెనున్నది. ఈ ప్రకారమగు ఆత్మానుభవరూపజ్ఞానమే అద్వైతమునకు ప్రమాణమైయున్నది.

శ్లో॥ అహం స శుక్తిసంకాశో రూప్యవద్విశ్వకల్పనా ।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహో లయః॥ 3

టీక॥ సః = ఆ, అహం = నేను, శుక్తిసంకాశః = ముత్యపుచిప్పతో సమానుడను, విశ్వకల్పనా = ప్రపంచకల్పనము, రూప్యవత్ = వెండితో సమానముగా నున్నది, తథా = ఆకారణమువలన, ఏతస్య = దీనికి, త్యాగః న = త్యాగములేదు, గ్రహః = గ్రహణము, న = లేదు, లయః = లయము, న = లేదు.

తా॥ ప్ర॥ ఎట్లు తరంగములన్నియు సముద్రముయొక్క వికారములో, సముద్రము వికారియో అట్లే దేహము ఆత్మ యొక్క వికారము, ఆత్మ వికారి యని సిద్ధించుచున్నదిగదా?

ఉ॥ వికార—వికారిభావము సావయవపదార్థములకేగాని నిరవయవపదార్థములకు లేదు. ఇందువల్ల నీ దృష్టాంతము సార్థకమగుటలేదు. కాన నేను దృష్టాంతమును చెప్పుచున్నాను వినుము. ఎట్లు శుక్తి సత్యరూపమై దానియందు ప్రతీతమగు రజతము మిథ్యయో అట్లు దేహాదిక సమస్తప్రపంచమునకు అధిష్ఠానభూతుడనైన నేను సత్యస్వరూపుడను. ఈ ప్రపంచమంతయు శుక్తియందు రజతమువలె నాయందు కల్పితమైనది. కావున ద్వైతము త్రికాలములయందును సిద్ధము కాజాలదు.

శ్లో॥ అహం వా సర్వభూతేషు సర్వభూతాన్యథో మయి।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహో లయః॥

టీక॥ అహం = నేను, వా = నిశ్చయముగా, సర్వభూతేషు = సమస్తభూతములయందును, అథో = మరియు, సర్వభూతాని = సకలభూతములును, మయి = నాయందును (సంతి = ఉంటున్నవి), తథా = ఈ కారణమువలన, ఏతస్య = దీనికి, న త్యాగః = త్యాగములేదు, న — గ్రహః = గ్రహణములేదు, న — లయః = లయమున్ను లేదు, ఇతి = ఈ ప్రకారమైనదే, జ్ఞానం = జ్ఞానము.

తా॥ ప్ర॥ శుక్తియందు రజతదృష్టాంతమువల్లకూడా ఆత్మకు పరిచ్ఛిన్నతాశంక కలుగుచున్నది. ఎందుకనగా యెట్లు శుక్తి

పరిచ్ఛిన్నమును ఏకదేశవర్తియునై యున్నదో, అట్లే ఆత్మయు పరిచ్ఛిన్నమును ఏకదేశవర్తియు కావలసివచ్చునుగదా?

ఉ॥ నేనే సకలభూతములయందును వ్యాపకతారూపముతో మణులయందు సూత్రమువలె ఉంటున్నాను. నేనే అంతటికి అధిష్ఠానరూపుడనై సత్తాను, మరియు స్ఫూర్తిని యిచ్చువాడనుగా నున్నాను. నాయందే యీ సర్వప్రపంచము ఆకాశమునందు నీలిమమువలె అధ్యస్తమైయున్నది (అధ్యస్త మనగా లేనిది ఉన్నట్లు తోచుట). ఈ ప్రకారములగు వేదాన్త వాక్యములచేత సిద్ధమైన జ్ఞానము — అనగా అనుభవము ఆత్మ అద్వైతమగుటయందు (అనుటయందు) ప్రామాణికమైయున్నది. 'నేనే' ఉన్నప్పుడు యిక నాయందు త్యాగము, గ్రహణము, లయచింతనాదికముకూడ ఉండజాలదు.

ఇది ఆరవప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

ఏడవ ప్రకరణము

అనుభవపంచకము

అవ॥ ఐదవప్రకరణమునందు చెప్పినటుల లయయోగము లేనియెడల సంసారవిక్షేపము తప్పదను శంక రాగా లయములేకున్నను లోపములేదని శిష్యుడు తన యనుభవమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ మయ్యనంతమహాంభోధౌ విశ్వపోత ఇతస్తతః ।
భ్రమతి స్వాంతవాతేన న మమాస్త్యసహిష్ణుతా ॥ 1

టీక॥ అనంతమహాంభోధౌ = అపారమహాసముద్రమువలెనున్న, మయి = నాయందు, విశ్వపోతః = ప్రపంచరూపనావ, స్వాంతవాతేన = మనోరూపవాయువుచేత, ఇతస్తతః = ఇటునటు, భ్రమతి = తిరుగుచున్నది, (పరంతు = అయితే) మమ = నాకు, అసహిష్ణుతా = అసహనశీలత, నాస్తి = లేదు.

తా॥ ప్రశ్న॥ లయచింతనము లేనిచో సాంసారికవిక్షేపములు కలుగును. ఒకప్పుడుగూడ అవి దూరముకావుకదా?

ఉ॥ ఆ విక్షేపములు ఉండునుగాక. వాటినుండి నాకేమి హాని? అనంతమహాసముద్రరూపుడనగు నా (ఆత్మ)యందు

యీ విశ్వరూపమైన నౌక, మనోరూపవాయువుచే యిటునటు తిరుగుచున్నది. దాని భ్రమణమువలన నాకేమియు అసహిష్ణుత్వములేదు. అనగా నేనేమియు క్షుభితుడను కాలేను. సముద్రమునందు ఝంఝూమారుతముచేత యిటునటు కొట్టుకొనుచున్న నౌక సముద్రము నెట్లు క్షుభితము చేయజాలదో, అట్లే మనోరూపవాయువుచే అటునిటు భ్రమించుచున్న విశ్వరూపనౌక గూడ సముద్రరూప ఆత్మను సంక్షోభ పెట్టజాలదు.

అవ॥ జగద్వ్యాపారమువలన తన కెట్టిలోపమును లేదని చెప్పియున్నాడు. ఇప్పుడు జగదుత్పత్తిలయములవలనగూడ యే లోపమును లేదని నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ మయ్యనంతమహాంభోధౌ జగద్వీచిః స్వభావతః ।
ఉదేతు వాఽస్తమాయాతు న మే వృద్ధిర్న చ క్షతిః॥ 2

టీక॥ అనంతమహాంభోధౌ = అపారమహాసముద్రరూపుడనగు, మయి = నాయందు, జగద్వీచిః = జగద్రూపమగు కల్లోలము, ఉదేతు = ఉదయించునుగాక! వా = లేనిచో, అస్తం = లయమును, ఆయాతు = పొందునుగాక! మే = నాకు, వృద్ధిః = వృద్ధియు, న = లేదు, క్షతిః = హానియును, న = లేదు.

తా॥ వినాశరహితమైనట్టియు, వ్యాపకమైనట్టియునగు ఆత్మరూపమహాసముద్రమునందు జగద్రూపములగు అనేకతరంగములు ఉదయించుచున్నవి. మరల దానియందే లయించుచున్నవి. తరంగోదయమువలనగాని, అస్తమయమువలనగాని సముద్రునకెట్టి

హానివృద్ధులు లేనట్లు, జగదుత్పత్తివలన ఆత్మకు వృద్ధియులేదు; దాని లయము వలన ఆత్మకు హానియులేదు.

అవ॥ పైనిచెప్పిన దృష్టాంతమువలన ఆత్మవికారమే జగత్తు అనెడి భ్రమ కలుగవచ్చునని, తన్నివృత్తికై ప్రకారాంతరముగా చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ మయ్యనంతమహాంభోధౌ విశ్వం నామ వికల్పనా ।
అతిశాంతో నిరాకార ఏతదేవాహమాస్థితః ॥ 3

టీక॥ అనంతమహాంభోధౌ = అనంతమహాసముద్రమువలెనున్న, మయి = నాయందు, నామ = నిశ్చయముగా, విశ్వం = ప్రపంచము, వికల్పనా = కల్పనామాత్రమైయున్నది, అహం = నేను, అతిశాంతః = అత్యంత శాంతస్వరూపుడను, నిరాకారః = నిరాకారుడను, చ = మరియు, ఏతదేవ = ఈ ఆత్మకు, ఆస్థితః = ఆశ్రయుడనైయున్నాను.

తా॥ అనంతమహాసముద్రరూపుడనగు నా యందు కల్పింపబడిన యీ విశ్వము భ్రమమాత్రమైయున్నది గాని వాస్తవమునందు లేదు. ఎందుకనగా నా యనంతస్వరూపము నిరాకారమైయున్నది. నిరాకారమునుండి సాకారోత్పత్తి పొసగదు. ఆత్మయందు జగత్తుయొక్క వాస్తవోత్పత్తియే లేనప్పుడు, నేను ప్రపంచరహితమైన శాంతస్వరూపుడనై వుంటున్నాను. కాన నా యందు లయయోగాదికమునుగూడ కల్పించుట ఉచితముగాదు.

శ్లో॥ నాత్మా భావేషు నో భావస్తత్రానంతే నిరంజనే ।
ఇత్యసక్తోఽస్పృహశ్శాన్త ఏతదేవాహమాస్థితః ॥ 4

టీక॥ ఆత్మా = ఆత్మ, భావేషు = దేహాదిభావములయందు, న = లేదు, భావః = దేహాదికభావము, తత్ర = ఆ, అనంతే = అనంతమైన, నిరంజనే = నిరంజన (నిర్ద్వంద్వ)మైన ఆత్మయందు, నో = లేదు, ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, అసక్తః = సంగరహితుడనైన, శాంతః = శాంతుడనైన, అహం = నేను, ఏతదేవ = ఈ యాత్మస్వరూపుడనైయ్యే, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ ఆత్మ దేహాదులయందు ఆధేయ (ఆశ్రిత)రూపముగా నుండలేదు. ఎందుకనగా ఆత్మ వ్యాపకము, దేహము పరిచ్ఛిన్నమైయున్నది. వ్యాపకము పరిచ్ఛిన్నమునకు ఆశ్రితము కాదు. ఆత్మ సత్యమైనదగుటచేతను, దేహము మిథ్యయగుటచేతను నిరాకారమైన ఆత్మ దేహాదులకు ఉపాధి కాజాలదు. సత్యవస్తువు మిథ్యావస్తువునకు ఉపాధి కాజాలదు. మరియు ఆత్మ అనంతమును, నిరంజనమును అగుటవల్లను, దేహము అంతముగలది నాశముగలది యగుటచేతను దేహేంద్రియములు ఆత్మకు ఉపాధి కాజాలవు. ఈ కారణమువలన ఆత్మసంబంధరహితమైనది, ఇచ్ఛాదికరహితమైనది, మరియు శాంతస్వరూపమైయున్నది.

శ్లో॥ అహో చిన్మాత్రమేవాహమింద్రజాలోపమం జగత్ ।
అతో మమ కథం కుత్ర హేయోపాదేయకల్పనా॥ 55

టీక॥ అహం = నేను, చిన్మాత్రం = చైతన్యమాత్రస్వరూపుడను, జగత్ = ప్రపంచము, ఇంద్రజాలోపమం = ఇంద్రజాలముతో సమానమైనది, అతః = ఈ కారణమువలన, మమ = నాకు, హేయోపాదేయ

కల్పనా — హేయ = త్రోసివేయుట, ఉపాదేయ = తీసికొనుట యనెడి, కల్పనా = కల్పన, కుత్ర = దేనియందు, కథం = యెట్లు, (క్రియతే = చేయబడుచున్నది.)

తా॥ నాయొక్క అనగా ఆత్మసత్తాతోను, బలముతోను ప్రతీతమై స్వకీయసత్తా కించిత్తైనను లేని యీ సంపూర్ణజగత్తు యింద్రజాలముతో సమానమైయున్నది. నేనో చైతన్యరూపుడను. ఈ కారణమువలన జగత్తునకు తనసత్తా కొంచెమైనను లేనందున నాకు యే పదార్థమునందును యెటువంటి త్యాగబుద్ధిగాని, గ్రహణబుద్ధిగాని చేయనక్కరలేదు. ఎవడు జగత్పదార్థములు సత్యమైనవని తలంచుచున్నాడో, అతనికే వాటియందలి త్యాగబుద్ధిగాని, గ్రహణబుద్ధిగాని గలుగుచున్నది.

ఇది ఏడవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

బంధమోక్షవ్యవస్థాచతుష్కము

అవ॥ ముందటి ఏడు ప్రకరణములద్వారా అష్టావక్రమునీంద్రుడు అన్ని విధముల జనకుని అనుభవమును పరీక్షించెను. ఇప్పుడు యీ ఎనిమిదవ ప్రకరణమునందు నాలుగు శ్లోకములద్వారా శిష్యుని ఆత్మానుభవమును శ్లాఘించుచున్నాడు.

శ్లో॥ తదా బంధో యదా చిత్తం కించిద్వాంఛతి శోచతి ।
కించిన్ముంచతి గృహ్ణాతి కించిద్ధృష్యతి కుప్యతి ॥ 1

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, చిత్తం = మనస్సు, కించిత్ = ఏకొంచెమునైనను, వాంఛతి = కోరుచున్నదో, శోచతి = దుఃఖించుచున్నదో, ముంచతి = విడుచుచున్నదో, గృహ్ణాతి = గ్రహించుచున్నదో, హృష్యతి = సంతోషించుచున్నదో, కుప్యతి = కోపించుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, బంధః = బంధము, (భవతి = అగుచున్నది.)

తా॥ ఓ జనకుడా! అనంతాత్మస్వరూపుడనగు నాయందు త్యాజ్యగ్రహణముల కల్పనయే లేదని నీవు పూర్వము చెప్పినదెంతో బాగున్నది. అదియే సరియైనది. ఎందుకనగా, మనస్సు

విషయేచ్ఛగలదియై ఒకానొక పదార్థమును పొందుటకు యిచ్ఛ యించి, అది లభ్యముకానిచో దుఃఖించుచున్నది; కష్టపడు చున్నది. అప్పుడు దానిని త్యజించుటకుగూడ సంకల్పించుకొను చున్నది. మరల లబ్ధత్వముత్పన్నమైనప్పుడు దానిని గ్రహింప గోరుచున్నది. వస్తువు లభ్యమైనచో సంతోషించుచున్నది. లభ్యముగానిచో కోపోద్రిక్తమగుచున్నది. ఈ ప్రకారముగా మనస్సెప్పుడు అనేకవాసనలతో యుక్తమగుచున్నదో, అప్పుడు జీవునకు బంధము కలుగుచున్నది. యోగవాసిష్ఠమునందు గూడ యీ విషయము చెప్పబడినది —

"స్నేహేన ధనలోభేన లాభేన మణియోషితాం।
ఆపాతరమణీయేన చేతో గచ్ఛతి పీనతామ్॥"

అనగా — భార్యాబిడ్డలయందలి స్నేహముచేతను, ధనము నందలి లోభముచేతను, మణులు స్త్రీలు మొదలగువాటి యొక్క ప్రాప్తివలనను చిత్తము పొంగిపోవుచున్నది. వాటి వియోగమువలన క్రుంగిపోవుచున్నది.

"బంధో హి వాసనాబంధో మోక్షస్స్యాద్వాసనాక్షయః।
వాసనాస్త్వం పరిత్యజ్య మోక్షార్థిత్వమపి త్యజ॥"

చిత్తమునందలి అనేకప్రకారములగు భోగములయొక్క వాసనలే పురుషునికి బంధకారణములగుచున్నవి. సమూలముగా వాసనా క్షయమైపోవుట పేరే మోక్షము. ఓ రామా! ఎప్పుడు నీవు

వాసనాత్యాగమును చేయుదువో, మరియు మోక్షేచ్ఛనుగూడ చేయవో అప్పుడు నీవు సుఖివి కాగలవు.

ప్రశ్న॥ "మనస్సు వాసనలతో నిండిపోయినప్పుడు మరి ముక్తి కలుగదు." అని గదా తమరు చెప్పుచున్నారు. అట్లే యైనచో మరి యీ ప్రపంచములో నిర్వాసనికపురుషుడే కనబడడు. ఎందుకనగా గృహస్థులెందరున్నారో అందరి మనస్సులు స్త్రీలయో, పుత్రులో, ధనములో వీట్లయొక్క ప్రాప్తికొరకుగాని, ప్రాప్తవస్తురక్షణకొరకుగాని గల వాసనలతో నిండింపబడియే యుండును. ఒకవేళ యెవడైన ఈశ్వరధ్యానముగలిగి, దానధర్మాదిపుణ్యకార్యములు చేయువాడైనచో, అతని మనస్సులో కూడ, "ఈశ్వరా! నా కీసంపదలు యెల్లప్పుడు ఉండుగాక! ఏ కోరికయులేక, యేమియులేక చేయునదేమున్నది?" అను వాసన వుంటున్నది. మరియు యెంతమందో త్యాగులు, సాధువులు, సన్న్యాసులు, మహాత్ములైనవారుగూడ 'మా హృదయములలోగూడ యింకా యెన్నో కోరికలున్న'వని చెప్పుచున్నారు. కొందరు మఠములను నిర్మించుచున్నారు. కొందరు పరివారమును, శిష్యగణమును అభివృద్ధి పరచుచున్నారు. మరికొందరు సంచారకార్యక్రమములను యేర్పరచుకొనుచున్నారు. కాని నిర్వాసనిక (వాసనారహితుడగు) పురుషుడు వీరలలోనొక్కడును కనబడడు. మరి వీరు వాసనారహితులేయైనచో యీ వేషములు, యీ యాడంబరములు, యీ మఠములు, యీ శిష్యబృందములు

యెందుకు ? వీటి నభివృద్ధిపరచు టెందులకు ? ఎందుకీసంసారమును ఉత్పత్తిచేయుట ? అందరూ యేదో ఒకరూపమైన సంసారమునే ఉత్పత్తిజేసి, అభివృద్ధిపరచినచో నిక నిందులో సన్న్యాసియెవడు? సంసారియెవడు? ఈ స్థితిలో మనకు ఒక్కడు గూడ జ్ఞాని లభింపడు. జ్ఞానియే లేనిచో మరి ముక్తిమాటనే యెత్తనక్కరలేదు. అనగా మరి ముక్తియే లేదని చెప్పవచ్చును.

ఉ॥ ఒక వనములో ఒకే సింహము, మరియు లక్షలాది నక్కలు, యితరమృగము లుండునట్లు, యీ సంసారరూపమైన లేక గృహస్థాశ్రమరూపమైన లేక సన్న్యాసాశ్రమరూపమైన అరణ్యములో వాసనలనుండి రహితుడైన పురుషుడు యే ఒక్కడో విరళముగా నుండును. అయితే వాసనలతో నిండినవారనేకు లుందురు. సింహముచేత చంపబడిన జంతుశవము నెట్లు నక్కలు మొదలగునవి భక్షించుచున్నవో, అట్లే వాసనారహితుడగు పురుషుని (విరాగి) చిహ్నములను ధరించుకొని, అనగా జ్ఞాన సంబంధమైన మాటలను వినిపించుచు, వైరాగ్యాదులను చూపుచు యీ వంచకసన్న్యాసులు, గృహస్థులై యున్న ఆచార్యపురుషులు అనేకమంది మూఢజనులను వంచించుచున్నారు. వారే సంసారము (ప్రపంచము)నందు నక్కలవంటివారు.

ఈ విషయమై ఒక దృష్టాంతము చెప్పబడుచున్నది. ఒక గ్రామమునందు కొందరు సాలె (నేత) వాండ్రుండిరి. ఒక దినమున వారందరు "పదండి, యీ రాత్రి క్షత్రియులగ్రామాలు

లూటీ చేయుదము” అని వారిలో వారనుకొని అదేవిధముగ వారందరు కలిసి రాత్రి క్షత్రియగ్రామములను కొల్లగొట్టుటకై వెళ్లిరి. అది తెలుసుకొని క్షత్రియులు ఆయుధములను తీసికొని వీరిని కొట్టుటకు యెప్పుడు వెంటబడిరో అప్పుడు యీ సాలె వాండ్రందరు పారిపోయిరి. అప్పుడందులో నొకడు, “సోదరులారా! మనము యేలాగూ పారిపోతూనే ఉన్నాము. కాన పరుగెత్తుచు ‘కొట్టు, బాగా కొట్టు’ అంటూ పరుగెత్తండి” అని అనెను. అది విని వారందరున్ను అట్లే చెప్పుకుంటూ పరిగెత్తిపోయిరి. అదేవిధముగ పెక్కుమంది ఆడంబరజ్ఞానులు జ్ఞానసాధనలనుండి దూరముగా పారిపోవుచూ యితరులతో మాత్రము “వాసనలను విడిచిపెట్టండి, జ్ఞానధారణను చెయ్యండి, యీ ప్రపంచమంతా మిథ్య, వట్టిదే” అని చెప్పుచున్నారు. కాని దంభజ్ఞానులగువారుమాత్రము జ్ఞానసాధనలను చేయజాలరు. ఎవడు సమస్తవాసనారహితుడో, అతడే నిజమగు జ్ఞాని. వాసనావాసితుడే బద్ధుడు.

శ్లో॥ తదా ముక్తిర్యదా చిత్తం న వాంఛతి న శోచతి ।
న ముంచతి న గృహ్ణాతి న హృష్యతి న కుప్యతి ॥ 2

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, చిత్తం = మనస్సు, న వాంఛతి = కోరదో, న శోచతి = దుఃఖించదో, న ముంచతి = విడిచిపెట్టదో, న గృహ్ణాతి= గ్రహించదో, న హృష్యతి = సంతోషించదో, న కుప్యతి = కోపించదో, తదా = అప్పుడు, ముక్తిః = ముక్తి, (భవతి = అగుచున్నది.)

తా॥ ఎంతవరకు ఒకని మనస్సు భోగప్రాప్తికొరకు ఆశించదో, ఒక వస్తువును గ్రహించుటయందుగాని విడుచుటయందుగాని ఇచ్ఛనీడదో, అదేవిధముగ ఒక పదార్థము లభించునప్పుడు సంతోషమును, ప్రీతిపాత్రులగువారు పోయినను, వియోగము కలిగినను దుఃఖమును పొందదో, మరి ఒకేవిధముగ ఉన్నదున్నట్లుగా యేకరసమైయుంటున్నదో, అప్పుడే అనగా ఆ కాలమునందే ఆపురుషుడు ముక్తుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ తదా బంధో యదా చిత్తం సక్తం కాస్వపి దృష్టిషు ।
తదా మోక్షో యదా చిత్తమసక్తం సర్వదృష్టిషు ॥ 3

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, చిత్తం = మనస్సు, కాసు = ఎటువంటి, దృష్టిషు = విషయములయందు, సక్తం = ఆసక్తమగుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, బంధః = బంధమగుచున్నది, అపి చ = మరియు, చిత్తం = మనస్సు, యదా = ఎప్పుడు, సర్వదృష్టిషు = సమస్తవిషయములయందును, అసక్తం = సక్తముకాదో, తదా = అప్పుడు, మోక్షః = మోక్షము కలుగుచున్నది.

తా॥ మొదట ఒక వాక్యమువలన బంధలక్షణమును, మరల రెండవవాక్యమువలన మోక్షలక్షణమును చెప్పి యిప్పుడు ఒకే వాక్యమువలన బంధమోక్షముల రెండింటిని చెప్పుచున్నాడు. మనస్సెప్పుడు అనాత్మపదార్థములయందు అనాత్మాకారవృత్తిగలది యగుచున్నదో, అదే బంధము. మనస్సెప్పుడు విషయాకారముకాదో, అనగా ఆసక్తిచే రహితమైనదై

ఆత్మదృష్టిగలది యగుచున్నదో అప్పుడే జీవుడు ముక్తుడగు చున్నాడు.

ప్రశ్న॥ ఎప్పుడు మనస్సు విషయాసక్తముకాదో, అప్పుడు మోక్షమనియు, విషయాసక్తమగునప్పుడు బంధమనియు తమరు తెలవిచ్చితిరి. ఒకేమనస్సు కాలభేదముచేత బంధ, మోక్షములకు కారణమగుచున్నదని చెప్పినచో, అప్పుడు ముక్తిగూడ అనిత్యమని చెప్పవలసివచ్చునుగదా?

ఉ॥ ఆ మాటకు యిది తాత్పర్యముగాదు. ఆత్మజ్ఞాన ప్రాప్తికి పూర్వము పురుషు డెంతవరకు విచారశూన్యుడై, విషయాసక్తుడై ఉంటున్నాడో, అంతవరకు జీవుడు బంధమునందే పడి యుంటున్నాడు. మరల నెప్పుడు విచారణాయుక్తుడై దోష దృష్టిని తొలగించి విషయములయం దాసక్తుడగుచున్నాడో, మరియు విషయవాసనలయొక్క బీజముకూడ హృదయమునందు లేదో, అప్పుడాజీవుడు ముక్తుడై ఒకప్పుడుగూడ మరల బంధ మును పొందడు. వేచినవిత్తనము మరల మొలకెత్తుటకు సమ ర్థముగానట్లు, నిర్వాసనికచిత్తముగల పురుషుడు ఒకప్పుడుగూడ పునర్జన్మ నొందడు.

శ్లో॥ యదా నాహం తదా మోక్షో యదాహం బంధనం తదా।
మత్వేతి హేలయా కించిన్మా గృహాణ విముంచ మా॥ 4

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, అహం = నేను (అహంకారము ఉన్నదో) తదా = అప్పుడు, బంధః = బంధము, (భవతి = అగుచున్నది), యదా =

ఎప్పుడు, అహం = అహంకారము, న = లేదో, తదా = అప్పుడు, మోక్షః = మోక్షము, (భవతి = అగుచున్నది,) ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, మత్వా = తలంచి, హేలయా = లీలగా, మా గృహాణ = గ్రహించకుము, మా విముంచ = విడిచిపెట్టకుము.

తా॥ ఎంతవరకు పురుషుడు అహంకారయుతుడై, నేను బ్రాహ్మణుడననీ, నేను జ్ఞానిననీ, నేను త్యాగిననీ అనుకొనుచున్నాడో, అంతవరకు అతడొకప్పుడును ముక్తుడు కాజాలడు. ఆ విషయమే యిచట చెప్పబడుచున్నది.

"యావత్స్యాత్స్వస్య సంబంధోఽహంకారేణ దురాత్మనా ।
తావన్న లేశమాత్రాపి ముక్తివార్తా విలక్షణా ॥

అనగా యెంతవరకు జీవునకు దుష్టమగు అహంకారముతో సంబంధమున్నదో, అంతవరకు ముక్తి లేశమాత్రమైనను అతనికి ప్రాప్తించదు. అదే విషయమును దృఢపరచుచున్నాడు—శరీరాదులతో అహంకారాధ్యాస చేయుచున్నంతవరకు జీవుడొకప్పుడును ముక్తుడు కాజాలడు. అహంకారాధ్యాసనివృత్తియైన వెంటనే పరిశ్రమలేకనే అకర్తయు, నభోక్తయునై ముక్తుడగుచున్నాడు.

ఇది ఎనిమిదవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

ద్వితీయ ప్రకరణము

నిర్వేదాష్టకము

అవ॥ మొదట శిష్యుడు గురువునకు చెప్పిన అనుభవమునే దృఢపరచుటకు ఇప్పుడు ఎనిమిది శ్లోకములతో వైరాగ్యమును చూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ కృతాకృతే చ ద్వంద్వాని కదా శాంతాని కస్య వా ।
ఏవం జ్ఞాత్వేవ నిర్వేదాద్భవ త్యాగపరోఽవ్రతీ ॥ 1

టీక॥ కృతాకృతే=కర్తవ్యాకర్తవ్యములును, ద్వంద్వాని = సుఖదుఃఖ శీతోష్ణాది ద్వంద్వములును, కస్య = ఎవనికి, కదా = యెప్పుడు, శాంతాని = శాంతించుచున్నవి, ఏవం = యీ ప్రకారము, వా = నిశ్చయముగా, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, ఇహ = ఈ ప్రపంచమునందు, నిర్వేదాత్ = హేయత్వబుద్ధివలన, అవ్రతీ = ఆగ్రహము లేనివాడవై, త్యాగపరః = త్యాగపరుడవుగా, భవ = అగుము.

తా॥ "ఇది నాకు కర్తవ్యము, ఇది నాకకర్తవ్యము" అను దానికే కృతాకృతమనిపేరు. అనగా అవశ్యము ఇది నాకు చేయదగినది, ఇది చేయదగదు అను నీ రెంటియందును అభినివేశము (పట్టుదల)ను కలిగియుండకుము. మరియు ద్వంద్వములగు సుఖ

దుఃఖాదులనుండి దూరుడవగుము. ఎందుకనగా ఆరెండు యెప్పు డును, యెవనికిని శాంతిని కలుగజేయవు. ఇందువలన ఓ జనక మహారాజా! నీవు కృతాకృతాదికములను త్యజించుటద్వారా వైరాగ్యమును పొందుము. ఆగ్రహమును (పట్టుదలను, లేక హఠమును) దేనియందును జూపకుము.

అవ॥ చిత్తధర్మత్యాగరూపమగు వైరాగ్యము వేలకొలది జనులలో యే ఒక్కనికిమాత్రమే కలుగునని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కస్యాపి తాత ధన్యస్య లోకచేష్టావలోకనాత్ ।
జీవితేచ్ఛా బుభుక్షా చ బుభుత్సోపశమం గతా ॥ 2

టీక॥ హేతాత = ఓ నాయనా! లోకచేష్టావలోకనాత్ = ఉత్పత్తివినాశ రూపమగు లోకస్వరూపక్రియలను చూచుటవలన, కస్య = ఒకానొక, ధన్యస్యాపి=ధన్యునకు మాత్రమే, జీవితేచ్ఛా=జీవింపవలెననెడి కోరిక, బుభుక్షా = భోగేచ్ఛ, బుభుత్సా = జ్ఞానము సంపాదింపవలెననెడి అభిలాష, ఉపశమం = శాంతిని, గతా = పొందుచున్నది.

తా॥ ఓ జనకా! వేలకొలదిజనులలో భాగ్యవంతుడగు యే ఒక్కనికో మనస్సునందు వైరాగ్యముత్పన్నమగుచున్నది. అట్టి వానికి జీవించుటయందుగాని, భోగించుటయందుగాని కోరిక నశించిపోవుచున్నది. ఎందుకనగా ప్రాపంచికభోగములయందు పహ్యాము, దోషదృష్టియేగదా వైరాగ్యము. ప్రపంచములో ఉత్పత్తివినాశములు గల ప్రతివస్తువునందు దోషముండనే యున్నది. భార్య, బిడ్డలు, ధనము, శరీరము మొదలగునవి ప్రీతి

పాత్రములై యున్నవి. వారలను సుఖపెట్టవలెననీ, తద్వారా సుఖపడవలెననీ పురుషుడు అనేకానర్థములను చేయుచున్నాడు. మరియు వీరందరు జీవునికి బంధకారణములై యున్నారు. ఇందువలన వీటియందు వైరాగ్యము కలుగకుండా పురుషుడొకప్పుడును ముక్తిని పొందజాలడు. ఈ హేతువువలన ప్రాపంచికవిషయముల యందు దోషదృష్టిని కలిగియుండు టెంతయు అవసరము. యోగవాసిష్ఠమునందుగూడ చెప్పబడినది —

"గర్భే దుర్గంధభూయిష్ఠే జఠరాగ్నిప్రదీపితే।
దుఃఖం మయాప్తం యత్తస్మాత్కనీయః కుంభిపాకజమ్॥"

గొప్పదుర్గంధభూయిష్ఠమును, జఠరాగ్నిప్రదీప్తమునగు మాతృగర్భమునందు జీవుడుపడిన దుఃఖమునకంటె, కుంభీపాకనరకయాతన గూడ తక్కువే. ఇట్లు గర్భోపనిషత్తునందుగూడ గర్భదుఃఖము వర్ణింపబడినది. జీవుడు దుర్భరమగు గర్భదుఃఖము ననుభవించు కాలమున 'ఓ ప్రభూ! ఈసారిజన్మలో నేను తప్పక జ్ఞానసాధనలను చేయగలను' అని భగవంతుని ప్రార్థించును. కాని జన్మించిన తరువాత జీవుడు మరల సంసారభోగములయందే పడిపోవుచు, గర్భదుఃఖమును మరచిపోవుచున్నాడు. ఈ కారణమువలన మాటిమాటికి జననమరణములను పొందుచున్నాడు. శివగీతయందుగూడ మరణదుఃఖమును చూపించుచున్నాడు.

"హా కాంతే హా ధనం పుత్రాః క్రందమానః సుదారుణం।
మండూక ఇవ సర్పేణ మృత్యునా గీర్యతే నరః॥"

ప్రాణములను విడిచిపెట్టుచున్న సమయమునందు జీవుడు — 'హా ప్రియురాలా! అయ్యో! ధనమా! ఓ పుత్రులారా! నన్ని మృత్యువునుండి తప్పించుడు' అని సర్పమువాతపడిన కప్పవలె భయంకరముగా నరచుచు, మృత్యువువాత పడిపోవుచున్నాడు.

"అయఃపాశేన కాలస్య స్నేహపాశేన బంధుభిః ।
ఆత్మానం కృష్యమాణస్య న ఖల్వాస్తి పరాయణమ్ ॥

అనగా — మరణకాలమునందు జీవుడు ఒకవంక యముని కాల పాశముచేతను, యింకొకవంక సంబంధుల స్నేహపాశములచేత లాగబడుచున్నాడు. కాని ఒకడుగూడ మృత్యువునుండి రక్షించుటకు సమర్థుడు కాజాలడు.

"యా మాతా సా పునర్భార్యా యా భార్యా జననీ హి సా।
యః పితా స పునః పుత్రో యః పుత్రస్స పునః పితా ॥

పూర్వజన్మమునందు తల్లియే పుత్రప్రేమకారణమున ఉత్తర జన్మ మునందు భార్యయగుచున్నది. పూర్వజన్మమునందు తండ్రియగు వాడుత్తరజన్మమునందు కొడుకగుచున్నాడు. పుత్రుడే తండ్రి యగుచున్నాడు.

"ఏకో యదా వ్రజతి కర్మపురస్సరోఽయం
విశ్రామవృక్షసదృశః ఖలు జీవలోకః ।
సాయంసాయం వాసవృక్షం సమేతః
ప్రాతః ప్రాతస్తేన తేన ప్రయాంతి ॥

సాయంకాలమగుసరికి ఎక్కడెక్కడనుండియో యెగిరివచ్చి పక్షులు రాత్రంతయు విశ్రాంతికొరకు ఒకే వృక్షమునందు గుమిగూడుచు మరల తెల్లవారగనే ఇటూ — అటూ ఎగిరిపోవునట్లు, యీ సంసారరూపవృక్షమునందు జీవులు కర్మవశులై ఒకచోట కూడి, ప్రారబ్ధకర్మానుభవము పూర్తికాగానే, మరల యెవరికివారు వేరై పోవుచున్నారు. అంతేగాని భార్యగాని, బిడ్డలుగాని, ధనముగాని ఏదియు వచ్చినప్పుడు వెంటరాదు; పోయినప్పుడు కూడపోదు అని విచారించి వీటిపై నెప్పుడును మోహముంచకుము.

"నరస్య బంధనార్థాయ శృంఖలా స్త్రీ ప్రకీర్తితా।
లోహబద్ధోఽపి ముచ్యేత స్త్రీబద్ధో నైవ ముచ్యతే।

పురుషునకు బంధహేతువైన స్త్రీని శృంఖలమునుగా వర్ణించిరి. ఇనుపగొలుసులచేత బద్ధుడగువాడొకవేళ తప్పించుకొనినను తప్పించుకొనవచ్చుగాని, స్త్రీస్నేహరూపపాశములచే బద్ధుడగు వాడొకప్పుడును తప్పించుకొనజాలడు. ఈ విషయమై యొక దృష్టాంతమున్నది.

ఒక పిల్లవాడు బాల్యావస్థలోనే సన్న్యాసియైపోయెను. రానురాను అతనికి యౌవనావస్థగూడ ప్రాప్తించెను. ఒకదిన మాతడు తీర్థయాత్రకై పోవుచుండగా దారిలో అతని కెదురుగా కొందరు పెండ్లివారెదురైరి. ఆ సన్న్యాసి నిలువబడి యిదియేమి? అని అడిగెను. ఇది వివాహపుసన్నాహమనీ ఆ గుఱ్ఱముమీద ఉన్న కుఱ్ఱవానికి ఒక అమ్మాయితో వివాహమగునని వారు

చెప్పిరి. "అయితే అప్పుడేమగును?" అని సన్న్యాసి అడిగెను. పెండ్లి అయిన తరువాత యితనిభార్య యింటికిరాగానే యిద్దరికి విషయానందము కలుగును. తరువాత ఆమెకు పిల్లలు పుట్టుదురు అని వారుచెప్పగా విని సన్న్యాసి తనదారిని పోయెను. త్రోవలో అలసటచేత ఆ సన్న్యాసి వృక్షము క్రిందనున్న ఒక నూతిగోడపై నిద్రపోయెను. వెంటనే అతడొక కలగనెను. తనకొక స్త్రీతో పెండ్లి అయినట్లు, ఆమె తనతోగూడ ఒకే మంచముపైని పండు కొన్నట్లు, ఆమె కొంచము జరగండి అని చెప్పగా విని తాను కొంచెము వెనుకకు జరుగుటకు ప్రయత్నించుసరికి ఆతడానూతిలో పడిపోయెను. ఆ శబ్దము విని పరిసరప్రాంతీయులు పరుగెత్తుకొని వచ్చి, ఎవరు నిన్ను నూతిలో పడద్రోసిరని ప్రశ్నించిరి. అప్పు డతడు — అయ్యా! స్వప్నస్త్రీయే నన్ను నూతిలో పడద్రోసి నది. ఇక నిజమైనస్త్రీ పురుషుల నెట్టి దుర్దశల పాలుచేయునో యెవరు చెప్పగలరు? అని అనెను.

ప్రశ్న॥ మహాత్మా! కర్మఠులగువారు "పుత్రులు లేని వారికి గతిలేదనియు, అందువలన యేదోయొక ఉపాయముచేత సంతానమును బడయవలయునని దేవీభాగవతాది గ్రంథము లలో వ్రాయబడియున్నదనియు చెప్పుచున్నారు. ఇది నిజమా?

ఉ॥ పుత్రులులేనివారికి గతిలేదని మీరు చెప్పినదానిలో గల గతిశబ్దమున కర్థమేమి? గతిశబ్దమున కర్థము మోక్షమందువా? లేక ఉభయలోక సుఖమందువా? మోక్షమనియే చెప్పినచో

నప్పుడు పుత్రులు గలవారందరు ముక్తులు గావలయును. మరియు మనుష్యులు, పశువులు మొదలుగాగలవన్నియు జ్ఞానము లేకనే ముక్తిని పొందవలసియున్నది. అంతేగాక శుక, వామ దేవాదులకు చెప్పిన శాస్త్రములుగూడ వ్యర్థమగును. ఎందు కనగా వారు నైష్ఠికబ్రహ్మచారులు. ఇందువలన పుత్రులవల్ల గతిగలదని చెప్పిన వాక్యము అర్థవాదరూపమని చెప్పవలసి యున్నది. లోకులు పుత్రసంబంధమువలన గొప్ప దుఃఖముల ననుభవించుచున్నారు. దశరథమహారాజు శ్రీ రామచంద్రమూర్తి వియోగమువలన ప్రాణత్యాగమును చేసెను. మొదట పుత్రులు కలుగవలెననెడి చింత, తరువాత వారు జీవించవలెననీ, పిదప వారికి వివాహాదులు కావలెననీ, అటుపిమ్మట వారికి పుత్రులు కలుగవలయునని యీ విధమగు చింత జన్మాంతము ఉండును. మరియు పుత్రుడు పెద్దవాడైనపిదప తండ్రి వృద్ధావస్థలో తండ్రి సంపాదించిన ధనాదులను యిచ్ఛానుసారము వెచ్చించుచున్నాడు. మరియు సేవాదికార్యముల నేమియు చేయడు. అందువలన పుత్రుడుగూడ వివేకవంతులకు దుఃఖ హేతువే యగుచున్నాడు. ఈవిధముగా విషయములన్నియు దుఃఖకారణములే యగుచున్నవి. వివేకచూడామణియందు చెప్ప బడినది చూడుడు:

“విషయాశా మహాపాశాత్ యో విముక్తస్సుదుస్త్యజాత్।
సఏకః కల్పతే ముక్త్యై నాన్యే షట్‌శాస్త్రవేదినః ॥

అనగా స్త్రీపుత్రధనాదిక విషయములు గొప్ప పాశములు. వాటిని త్యజించుట గొప్పకష్టము. ఆ పాశములనుండి తప్పించుకొన్నవాడే ముక్తికి అధికారి. అంతేగాని షట్ఛాస్త్రములను తెలిసినవాడైనను ఆ పాశములనుండి విడివడనిచో ముక్తికి అధికారి కాజాలడు. అందువలననే ప్రపంచములో సంపూర్ణ విషయ వాసనలనుండి రహితుడగు విరాగి, జీవన్ముక్తుడు యేలతుల లోనో ఒకడుండునని అష్టావక్రమునీంద్రుడు చెప్పెను.

శ్లో॥ అనిత్యం సర్వమేవేదం తాపత్రితయదూషితం ।
అసత్యం నిందితం హేయమితి నిశ్చిత్య శామ్యతి॥ 3

టీక॥ ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్తప్రపంచము, అనిత్యం = అనిత్యమైనది, తాపత్రితయదూషితం = తాపత్రయముచేత దూషితమైనది, అసత్యం = అసత్యమైనది, నిందితం = నిందితమైనది, హేయం = హేయమైనది, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చిత్య = నిశ్చయించి, శామ్యతి = శాంతిని పొందుచున్నాడు.

తా॥ ప్రశ్న॥ జ్ఞానికి సర్వత్ర యిచ్ఛోపశమనము గలుగుటకు కారణమేమి?

ఉ॥ దృశ్యప్రపంచము అనిత్యమని, అనగా చైతన్యమునందు అధ్యస్తమైయున్నదని తెలుసుకొనుటవలన.

ప్రశ్న॥ ఈ ప్రపంచ మెట్లున్నది?

ఉ॥ ఆధ్యాత్మికాది తాపములవలన దూషితమైయున్నది. వాతపిత్త శ్లేష్మాది నిమిత్తముగాగాని, లేక కామ క్రోధ లోభ

మోహాదులనుండిగాని కలిగిన మానసిక దుఃఖమునకు ఆధ్యాత్మిక తాపమని పేరు. మనుష్య, పశు, పక్షి, సర్పాదులవలన కలిగిన దుఃఖము ఆధిభౌతికము. యక్ష, రాక్షస, పిశాచాదులవలన కలిగినతాపము ఆధిదైవికము. ఈ త్రివిధములగు దుఃఖమువలన పురుషుడు నిరంతరము సంతప్తుడగుచున్నాడు. కావున యీ సమస్తప్రపంచము సారహీనము, తుచ్ఛము, విడువదగినదిగా నున్నది అని తెలిసికొనిన జ్ఞాని యే పదార్థమునైనను ఇచ్ఛగింపడు.

అవ॥ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు ప్రారబ్ధవశమున సంభవించునవి: కావున వాని నవశ్య మనుభవించవలెను: కావున వానియందు కోరికలేక, ద్వేషమునులేక సమబుద్ధితో అనుభవించువాడు జ్ఞానియని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కోఽసౌ కాలో వయః కిం వా
యత్ర ద్వంద్వాని నో నృణాం।
తాన్యుపేక్ష్య యథా ప్రాప్త-
వర్తీ సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ 4

టీక॥ యత్ర = దేనియందు, నృణాం = మనుష్యులకు, ద్వంద్వాని = సుఖదుఃఖద్వంద్వములు, నో = లేవో, అసౌ = ఈ, కాలః = కాలము, కః = ఏది?, వయః = వయస్సు, కిం = ఏది?, అపితు = అయితే, న కోఽపి = ఏమియులేదు, (ఇతి = ఇట్లని) తాని = వాటినన్నిటిని, ఉపేక్ష్య = ఉపేక్షించి, యథాప్రాప్తవర్తీ = యాదృచ్ఛికముగా వచ్చిన భోగముల ననుభవించుచూ, సిద్ధిం = సిద్ధిని, అవాప్నుయాత్ = పొందుచున్నాడు.

ఆ॥ పురుషుడు సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను ప్రత్యేక కాలములోగాని, ప్రత్యేకావస్థలోగాని అనుభవించవలెనని యేమీలేదు. మరి అన్నికాలములలోను, అన్నిఅవస్థలలోను సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములను అనుభవించుచున్నాడు. ఈ విషయమై శ్రీరామచంద్రుడు అధ్యాత్మరామాయణమునందిట్లు చెప్పుచున్నాడు:

"సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖం।
ద్వయమేతద్ధి జంతూనామలంఘ్యం దినరాత్రివత్ ॥"

రాత్రింబవళ్లవలె సుఖానంతరము దుఃఖము, దుఃఖానంతరము సుఖము నియతమైయున్నది. నిశ్చయముగా జీవునకీరెండును అలంఘ్యములై యున్నవి. అనగా అడ్డుకొనుటకు శక్యము గాకున్నవి.

"సుఖమధ్యే స్థితం దుఃఖం దుఃఖమధ్యే స్థితం సుఖం।
ద్వయమన్యోన్యసంయుక్తం ప్రోచ్యతే జలపంకవత్ ॥"

సుఖమునందు దుఃఖము, దుఃఖమునందు సుఖము — మిళితమైయున్నవి. అనగా క్షణమాత్ర సుఖమునిచ్చునట్టి విషయములవలన అనేకదుఃఖము లుత్పన్నములగుచున్నవి. ఉపవాసాదివ్రతములు మొదట కష్టమును కలుగజేసినను, తుదకు అభీష్టప్రాప్తిరూపసుఖమును కలుగజేయుచున్నవి. జలపంకముల వలె సుఖదుఃఖములు రెండును మిళితమైయున్నవి. దేహధారి యగు యెవనిచేతనైనను, ఏ కాలమునందైనను సుఖదుఃఖ

ములు త్యజింప వలనుపడవు. కాన వివేకవంతుడు సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములయందలి కోరికనువిడచి శరీరమును ప్రారబ్ధమునకే వదలిపెట్టుచున్నాడు.

అవ॥ ప్రతివాది జిగీషాది దోషదూషితములగు తర్కాది శాస్త్రములయందును, కర్మహేతువులగు యాగాదులయందును, ప్రాణనిరోధములగు యోగాదులయందును ముముక్షువున కాసక్తి తగదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ నానామతం మహర్షీణాం సాధూనాం యోగినాం తథా।
దృష్ట్వా నిర్వేదమాపన్నః కో న శామ్యతి మానవః ॥

టీక॥ మహర్షీణాం = మహర్షులయొక్కయు, సాధూనాం = సాధుపురుషులయొక్కయు, తథా = అదేవిధముగ, యోగినాం = యోగులయొక్కయు, నానామతం= భిన్న భిన్నములగు మతములను, దృష్ట్వా= చూచి, నిర్వేదం = వైరాగ్యమును, ఆపన్నః = పొందినవాడై, కః మానవః = ఏ మానవుడు, న శామ్యతి = శాంతిని పొందడు?

తా॥ మహర్షులు, సాధువులు, యోగులు యిా మొదలగు మహాత్ములు ఒకరిమతము నొకరు అంగీకరించుట లేదు. మరల వీరిలోనే వీరికి భేదము గనిపించుచున్నది. అందువలన యిట్టి భిన్న భిన్న మతములనుచూచి, వాటియందు విసుగు జనించినవాడు తప్పక ఆత్మశాంతిని బొందగోరును. ఓ శిష్యా! నీవు తర్కశాస్త్రాదులను,కర్మకాండయందలి యాసక్తినివిడిచి కేవలాత్మజ్ఞాననిష్ఠనే చేయుచుండవలయును. ఎందుకనగా తర్కాదిశాస్త్రములు బుద్ధిభ్రమకారకములు. గౌతమాదుల మతము వేదమునకును

మరియు యుక్తి ప్రమాణములకును విరుద్ధమైయున్నది. కేవలము భ్రమజలములో ముంచివేయబడిగా నున్నది. గౌతమాదుల మతానుయాయులగు నైయ్యాయికులు జీవాత్మను, ఈశ్వరాత్మను రెంటిని జడములని అభిప్రాయపడుచున్నారు. మరియు జ్ఞానము, ఇచ్ఛా మొదలగునవి ఆత్మగుణములనియును, యీశ్వరాత్మగుణములు నిత్యమనియును, జీవాత్మగుణములు అనిత్యమనియును, సమస్త జీవాత్మలు వ్యాపకములనియును, ఆత్మసంయోగమే జ్ఞానకారణమనియును, పరమాణువులవలన జగదుత్పత్తియగుచున్నదనియును, మరల పరమాణువులు నిరవయవములనియును తలంచుచున్నారు.

ఉ॥ ప్రథమములో జీవాత్మ, పరమాత్మలు జడములు కాజాలవు. ఎందుకనగా — "సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ". ఆత్మ సత్యస్వరూపము, జ్ఞానస్వరూపము, ఆనందస్వరూపమై యున్నది అను యీ శ్రుతితో విరోధమువచ్చి పడుచున్నది. రెండవది — జీవ ఈశ్వరాత్మలకు జడత్వమును భావించినచో జగదంధకార ప్రసంగము కలుగును. ఒకవేళ కర్మజడము, ఆత్మయు జడమే, ఈశ్వరాత్మయు జడమేనని తలంచినచో, అప్పుడు భోక్తగాని, కర్తగాని, ఫలప్రదాతగాని ఉండనేరదు. ఎందుకనగా జడమునందు కర్తృత్వ, భోక్తృత్వాది శక్తి లేదు. మరియు జడసంబంధములగు గుణములు జ్ఞానమును మరియు చైతన్యమును కలుగజేయజాలవు. అగ్ని — ఉష్ణము, జలము — శీతలము

భిన్నముగానట్లు గుణికంటె గుణము భిన్నముగాదు. అగ్నినుండి ఉష్ణతను, ప్రకాశమును తీసివేసినచో అగ్ని మరియేమియు మిగిలి ఉండదు. ఉష్ణము, ప్రకాశము అగ్నికి స్వరూపములైనట్లు, జ్ఞానము — చైతన్యమే ఆత్మస్వరూపములై యున్నవి; ఆత్మధర్మములుకావు. ఎందుకనగా, గుణ — గుణీభావము ఆత్మకు కలదనీ, చైతన్యము జడధర్మమనీ యెక్కడా వ్రాయబడి యుండలేదు. మరియు దృష్టాంతముగూడ దొరుకుటలేదు. కావున నైయాయికులకథనము అసంగతమని తెలియుచున్నది.

మరియు ఈశ్వరునకు ఇచ్ఛాదిగుణములు నిత్యములని తలంచినచో, అప్పుడు యీశ్వరుని ఇచ్ఛానుసారమే యీ జగదుత్పత్తియు, ప్రళయమును యెల్లప్పుడు అయియుండవలెను. అనగా ఆ రెండింటిలో నొకటిగాని, లేక ఆ రెండుగాని లేకుండ ఉండవలెను. అట్లుగాక రెండింటికి యెప్పుడో సృష్టి, యెప్పుడో ప్రళయము అని చెప్పినచో యీశ్వరుని యిచ్ఛయే అనిత్యము కావలసివచ్చును.

జీవాత్మ వ్యాపకుడు అనునదియు పొసగదు. ఒకవేళ జీవాత్మ సర్వవ్యాపకుడని తలంచినచో, ఒకే శరీరమునందు జగత్పూర్ణులగు జీవాత్మలు ఉంటున్నారు. మరియు అన్ని జీవాత్మలతో అతనికి మనస్సంయోగము కలుగుటవలన అతనికి సర్వజ్ఞత కలిగియుండవలెను. ఇందువలన అతనికి సమస్తమునుగూర్చిన సర్వజ్ఞత కలుగవలెను. కాని ప్రపంచమున నజ్ఞులుమియు కనబడుట

లేదు. దీనివలన జీవాత్మలకు వ్యాపకమును చెప్పుట యుక్తికి ప్రమాణమునకు విరుద్ధమని సిద్ధమైనది.

మరియు నిరవయవములగు పరమాణువులకు సంయోగము కలుగదనీ, సావయువములకే సంయోగము కలుగుననీ చెప్పబడి నందునను, మరియు యుక్తికి ప్రమాణమునకు సరిపడనందునను పరమాణువులనుండికూడ జగదుత్పత్తికాజాలదు. ఈ కారణము వలన వివేకవంతులకు నైయాయికమతము విడిచిపెట్టదగినదిగా నున్నది. ఇదే విధముగ కర్మనిష్ఠాపరుల మతమునందును నానా ప్రకారములగు జగడము లుండుటవలన వివేకవంతుడు దాని యందును ఆసక్తి నిడదగదు. కర్మఠులు కొందరు హోమాదులే ముఖ్యములని తలంచుచున్నారు. మరికొందరు మంత్రోపాధు లనే ప్రధానములని తలంచుచున్నారు. ఇంకకొందరు కృచ్ఛ్ర చాంద్రాయణాది వ్రతములు చేయుటయే ధర్మమని అనుకొను చున్నారు. కొందరు మూర్తి పూజలను, కొందరు యజ్ఞాదుల యందు పశువధలను, కొందరు తీర్థాటనములను ప్రధానములనుగా తలంచుచున్నారు. ఇట్లు యీ కర్మజాలము — ఒక మనుష్యుడు దినమున కొక కర్మచొప్పున తన జీవితమంతయు చేసినను సమాప్తము కానంతటి గొప్పదై యున్నది. మరియు ఘటీయంత్రము వలె క్రిందికి మీదికి త్రిప్పుటకు — అనగా స్వర్గ-నరకములకు హేతువైన కర్మరూప జాలమై (వలయై) యున్నది.

ఈ విషయమై శాస్త్రమిట్లు చెప్పుచున్నది.

"కర్మణా బధ్యతే జంతుర్విద్యయా చ విముచ్యతే।
తస్మాత్కర్మ న కుర్వన్తి యతయః పారదర్శినః ॥"

జీవుడు కర్మవలన బంధమును, ఆత్మవిద్యవలన మోక్షమును పొందుచున్నాడు. ఇందువలన వివేకియగు ఆత్మజ్ఞాని కర్మరుడు గానొల్లడు. మరేమన ఆత్మనిష్ఠయందే మగ్నుడగుచున్నాడు.

జైమిన్యాచార్యులయొక్క మతముకూడ శ్రుతివిరుద్ధమై యున్నది. ఎందుకనగా జైమిని ఆత్మ జడ - చేతన - ఉభయ రూపమని తలంచుచున్నాడు. మరియు స్వర్గప్రాప్తినే మోక్షమని తలంచుచున్నాడు.

ఒకే పదార్థము జడ చేతనోభయాత్మకమై యుండ జాలదు. ఎందుకనగా యీ విషయమై ప్రమాణమేమియు కన బడుటలేదు. మరియు చేతనము నిరవయవము, జడము సావయవమును అనిత్యమునై యున్నది. శీతోష్ణము లెట్లు పరస్పర విరుద్ధములో అట్లే జడచైతన్యములుకూడ విరుద్ధములు. మరియు ఆత్మ ఉభయరూపాత్మకమైనదనియు, స్వర్గమే మోక్షమనియు వేదమునందు యెక్కడగూడ వ్రాయబడియుండలేదు.

"తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే॥"

ఈ ప్రపంచములో కర్మరులవలన పొందబడిన ఫలము నరకాదులను గలిగించి మరల యెట్లు నశించుచున్నదో, అట్లే పుణ్యకర్మల

వలన గలిగిన ఫలము స్వర్గమును పొందించి మరల క్షీణమగుచున్నది అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఈ శ్రుతివాక్యమువలన [illegible] యొక్క అనిత్యత సిద్ధమైనది. ఎప్పుడు స్వర్గము అనిత్యమో, అప్పుడు మోక్షముకూడ అనిత్యము కావలెనన్నచో, [illegible] వలన జైమినిమతమును ఆత్మజ్ఞాననిష్ఠగలవారు త్యజించి యున్నది.

అవ॥ కర్మాదుల నుపేక్షించి కేవలజ్ఞాననిష్ఠమే [illegible] చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కృత్వా మూర్తిపరిజ్ఞానం చైతన్యస్య న కిం గురుః ।
నిర్వేదసమతాయుక్త్యా యస్తారయతి సంసృతేః ॥

టీక॥ నిర్వేదసమతాయుక్త్యా - నిర్వేద = వైరాగ్యము, సమతా [illegible] యుక్త్యా = యుక్తులచేత, చైతన్యస్య = చైతన్యస్వరూపుని యొక్క, మూర్తి [illegible] పరిజ్ఞానం = ఆకారవిశేషజ్ఞానమును, కృత్వా = [illegible] ఎవడు, సంసృతేః = సంసారమునుండి, [illegible] = [illegible] తరింపజేసికొనుచున్నాడో, సః = అట్టివాడు, [illegible] = [illegible], న కిం = కాడాయేమి? (అగుచున్నాడని భావము.)

తా॥ ఓ జనకుడా! ఎవడు విషయవాసనలను త్యజించి శత్రువునందును, మిత్రునియందును సమబుద్ధిగలిగి శ్రుతి [illegible] యుక్తులవలన సచ్చిదానందరూపమగు తన ఆత్మ[illegible] మును చేసికొనుచున్నాడో, ఎవడు తనను సర్వభూత[illegible] అనుభవపూర్వకముగ తెలిసికొనుచున్నాడో, అతడు సంసారము

నుండి తనను తరింపజేసికొనుచున్నాడు. తదితరుడు తరింపజాలడు. ఓ జనకా! నీవు నీ పురుషప్రయత్నమువలననే ముక్తుడవు కావలయును. ఇతరునివలన కాజాలవు.

ప్రశ్న॥ గురుదేవా! ప్రపంచములో కొందరు "గురువే శిష్యుని ముక్తునిగా చేయుచున్నాడు" అని చెప్పుచున్నారు. ఇప్పుడు తమరు దానికి విరుద్ధముగా శిష్యుడు తనకుతానే స్వప్రయత్నమువలన ముక్తుడు కావలయునని చెప్పుచున్నారు. ఇది నాకర్థమగుట లేదు.

ఉ॥ శాస్త్రతాత్పర్యమును గురు, శిష్య శబ్దార్థములను తెలియనివారే తరుచుగా నిట్లు చెప్పుదురు. ఎందుకనగా వారు కామనాబుద్ధిగలవారు. ముసల్మానులెట్లు పైగంబరులు (యీశ్వరసందేశహారులు) మనలను పాపములనుండి విముక్తులనుగా చేయుచున్నారని తలంచుచున్నారో, క్రైస్తవులు యేసుప్రభువే మనలను పాపములనుండి విముక్తిని పొందించుచున్నాడని నమ్ముచున్నారో, అట్లే సంసారిజనులు గురువే మనలను పాపములనుండి తప్పించి మోక్షమును కలుగజేయుచున్నాడని తలంచుచున్నారు. ఈ విధముగా వారితలంపు ఒకవిధముగా ఉత్తమమైనదే. ఎందుకనగా వేదమునందును, శాస్త్రమునందును యీ రహస్యము మంత్రములద్వారా గురువు అవసరమని చెప్పబడియున్నది. ఎవడు అజ్ఞానమునుండి, అజ్ఞానకార్యమగు జననమరణరూప సంసారమునుండి ఆత్మజ్ఞానోపదేశముద్వారా విముక్త

లను చేయుచున్నాడో, మరియు మనస్సునందలి సకలసందేహ ములను నివృత్తిచేయుచున్నాడో, అతడే గురువు. అయితే గూరూపదిష్టమార్గము ననుసరింపజాలని శిష్యులు ఉత్తమగతిని పొందజాలనిచో లోప మెవరిది? అది శిష్యులదేగాని గురు దేవునిది కాజాలదు. రామచంద్రమూర్తి వసిష్ఠమునీంద్రుని పెక్కుసందేహములనుగూర్చి ప్రశ్నించెను. వసిష్ఠమునీంద్రుడన్ని ఆశంకలకును సమాధానమునొసంగి, సందేహనివృత్తి నొనరించి రామచంద్రున కాత్మప్రబోధమును జేసెను. అప్పుడాతడు వసిష్ఠ మునీంద్రుని గురువుగా భావించెను. అర్జునుడు శ్రీకృష్ణభగ వానునిగూర్చి వేలకొలది శంకలనుచేసెను. భగవానుడు ఆశంకల కన్నింటికి సమాధానమును చెప్పి, విశ్వరూపమును చూపించి నప్పుడు అర్జునుడు కృష్ణభగవానుని గురువుగా తలంచెను. ఈ విధముగా పూర్వమునందున్న శ్రేష్ఠపురుషులు చిత్తసందేహ మును దూరమొనరించువారినే గురువులుగా భావించుచుండిరి. అదిగూడ వ్యవహారదృష్టితోనేగాని, ఆత్మదృష్టితో నట్లు తలం చుటలేదు. ఎందుకనగా ఆత్మదృష్టియందు ఆత్మకు భేదమే లేదుగదా! ఆత్మజ్ఞానియే పరమార్థగురువై యున్నాడు. అటు వంటి గురువులు ప్రపంచములో చాల తక్కువ.

శ్లో॥ పశ్య భూతవికారాంస్త్వం భూతమాత్రాన్ యథార్థతః।
తత్క్షణాద్బంధనిర్ముక్తః స్వరూపస్థో భవిష్యసి॥ 7

టీక॥ భూతవికారాన్ = భూతవికారములైన దేహేంద్రియాదులను,యథార్థతః = వాస్తవముగా, భూతమాత్రాన్ = భూతమాత్రములనుగా, త్వం = నీవు, పశ్య = చూతువుగాక!, తత్క్షణాత్ = అట్లు చూచినవెంటనే, బంధనిర్ముక్తః = బంధమునుండి విడివడినవాడవై, స్వరూపస్థః = స్వరూపస్థితియందున్నవాడవుగా, భవిష్యసి = కాగలవు.

తా॥ ఓ జనకా! భూతవికారములగు దేహేంద్రియాదులను వాటి యథార్థరూపములగు భూతములుగానే చూడుము. అనగా అవి పంచభూతములకంటె భిన్నములుగావని తెలిసికొనుము. ఈ విధముగా నీవు చూడగలిగిన తత్క్షణమే, దేహాదులకంటె వేరైనవాడవై ఆత్మస్వరూపమునందు స్థితుడవుకాగలవు. మరియు వాటికి సాక్షిభూతమగు ఆత్మకూడ నీకు కరతలామలకమువలె ప్రత్యక్షము కాగలదు.

శ్లో॥ వాసనా ఏవ సంసార ఇతి సర్వా విముంచ తాః।
తత్త్యాగో వాసనాత్యాగాత్ స్థితిరద్య యథా తథా॥ 8

టీక॥ వాసనా ఏవ = వాసనలే, సంసారః = సంసారము, ఇతి = ఇట్లని, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, తాః సర్వాః = ఆ వాసనలనన్నింటిని, విముంచ = విడువుము, వాసనాత్యాగాత్ = వాసనాత్యాగమువలన, తత్త్యాగః = ఆ సంసారత్యాగముగూడ అగుచున్నది, అద్య = ఇట్లయిన పిదప, యథా = ప్రారబ్ధమెట్లున్నదో, తథా = తదనుసారమే, స్థితిః = శరీరస్థితియగుచున్నది.

ప్రశ్న॥ పూర్వోక్తయుక్తిచేత పురుషుడు ఆత్మను తెలిసికొన్నను దానియందు నిష్ఠ కలుగుటెట్లు ?

ఉ॥ అనేక విషయవాసనలే సంసారము. అనగా అదే బంధము. యోగవాసిష్ఠమునందు యీ విషయము చెప్పబడినది.

"లోకవాసనయా జంతోః శాస్త్రవాసనయాఽపి చ।
దేహవాసనయా జ్ఞానం యథావన్నైవ జాయతే॥"

వాసనలు మూడు విధములు. (1) లోకవాసన — అనగా స్వర్గాది ఉత్తమలోకప్రాప్తి నాకు కావలయును అనునదే లోకవాసన. (2) శాస్త్రములను చదివి — నాతో సమానుడగు పండితుడింకొకడు లేనిస్థితిని పొందుదును అనునదే శాస్త్రవాసన. (3) నా శరీర మందరి శరీరములకంటె సుందరమైనది. దీని నెల్లప్పుడు తగ్గకుండ నేను పరిపోషింతును అనునదే దేహవాసన. ఈ మూడువాసనలను విడిచిపెట్టినప్పుడే పురుషుడు బంధనమునుండి విముక్తుడగుచున్నాడు. అప్పుడే అతని చిత్తము ఆత్మయందు నిలకడగలిగి యుంటున్నది.

ప్రశ్న॥ సమస్తవాసనలను విడిచిపెట్టినచో శరీరమెట్లుండును? అనగా శరీరము యెట్లు నిలుచును?

ఉ॥ పాలు త్రాగుచున్న బాలునియొక్కయు, ఉన్మత్తుడు అనగా పిచ్చివానియొక్కయు శరీరస్థితి ప్రారబ్ధకర్మవశమున యెట్లు గడచిపోవుచున్నదో, అదేవిధముగ వాసనారహితుడగు జ్ఞానియొక్క శరీరస్థితియు ప్రారబ్ధవశమువల్లనే ఉంటున్నది.

అయితే యీ వాసన అనగా శరీరమెట్లు సిద్ధించినదో (వచ్చినదో) అదేవిధమున దానిని విడుచుటగూడ ఉచితమైనదే.

ప్రశ్న॥ ఒకవేళ పురుషుడు అన్ని విషయవాసనలను త్యజించినట్లయినచో అప్పుడు ఆత్మజ్ఞానమునుగూడ అతడు పొందజాలడు. ఎందుకనగా ముముక్షువులు ఆత్మజ్ఞానమును పొందుటకు గూడ వాసన యెల్లప్పుడు ఉండియే తీరవలెను. మరియు జ్ఞానులకుగూడ చిత్తనిరోధము వాసనలనుండియే కలుగుచున్నది. ఇంకను జీవన్ముక్తుడగుటకుగూడ యీ వాసనయే ముఖ్య సాధనమైయున్నది. సమస్తవాసనలను త్యజించుట యెవనికిని శక్యము కాజాలదు.

ఉ॥ వాల్మీకిరామాయణమునందిట్లు లిఖింపబడియున్నది.

"వాసనా ద్వివిధా ప్రోక్తా శుద్ధా చ మలినా తథా ।
మలినా జన్మహేతుస్స్యాచ్ఛుద్ధా జన్మవినాశినీ ॥

శుద్ధవాసనయనియు, మలినవాసనయనియు వాసన రెండు విధములుగా చెప్పబడినది. "నేనెట్లు ముక్తిని పొందగలను? ఆత్మసాక్షాత్కార మెట్లు కలుగును?" అని అందుకొరకు ఆ వృత్తులను నిరోధించుటయే శుభవాసన. విషయభోగముల ననుభవించవలయునని తలంచుటయే మలినవాసన. ఈ రెండింటిలో మలినవాసన జన్మహేతువును, శుద్ధవాసన జన్మనాశకము నగుచున్నవి. చతుర్థ (నాల్గవ) భూమికలో నున్నటువంటివానికిని, ముముక్షు

వునకును శుద్ధవాసనలను త్యజింపవలసిన పనిలేదు. అశుభవాసనలను త్యజింపవలసియున్నది. ఎందుకనగా విదేహముక్తియందు ఆత్మజ్ఞానమే ప్రధానమైయున్నది. శుభవాసనలయొక్క నాశమక్కడ ఉపయోగము కాదు. అయితే జీవన్ముక్తికొరకు సమగ్ర వాసనాత్యాగము, మనోనాశము, ఆత్మజ్ఞానము యీ మూడును ఉపయుక్తములై యున్నవి.

ఇది తొమ్మిదవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదవప్రకరణము

ఉపశమాష్టకము

అవ॥ ముందు ప్రకరణములందు విషయసంబంధములేని సంతోషరూప వైరాగ్యము చెప్పబడినది. ఇప్పుడీ ప్రకరణమునందు తృష్ణాత్యాగనిరూపణము చేయబడుచున్నది.

శ్లో॥ విహాయ వైరిణం కామమర్థం చానర్థసంకులం ।
ధర్మమప్యేతయోర్హేతుం సర్వత్రానాదరం కురు ॥ 1

టీక॥ వైరిణం = శత్రురూపమగు, కామం = కామమునున్ను, చ = మరియు, అనర్థసంకులం = అనర్థములతో నిండిన, అర్థం = అర్థమునున్ను, విహాయ = విడిచిపెట్టి, ఏతయోః = ఈ రెండింటికి, హేతుం = కారణమైన, ధర్మమపి = ధర్మమునున్ను, విహాయ = విడిచిపెట్టి, సర్వత్ర ధర్మార్థకామములయందును, వాటికి నిమిత్తములగు కర్మములయందును, అనాదరం = అనాదరమును, కురు = చేయుము.

తా॥ ఓ జనకా! కామమే శత్రువు. ఈ కామమే సంపూర్ణానర్థములకు మూలమును దుర్జయమునై యున్నది. దీనినిగూర్చి ఆత్మపురాణమునందిట్లు చెప్పబడినది.

"కామేన విజితో బ్రహ్మా కామేన విజితో హరః ।
కామేన విజితో విష్ణుః శక్రః కామేన నిర్జితః ॥"

కామదేవుడు బ్రహ్మను జయించెను. విష్ణువును, యీశ్వరుని, యింద్రునికూడ జయించెను. కావుననే సర్వానర్థములకు మూలమని చెప్పబడెను. ధనము నార్జించుటయందును, రక్షించుటయందును,నాశమునందును గల దుఃఖమునకు మూలము కామమే. మరియు నో జనకమహారాజా! కామమునకు కారణమగు ధర్మమును, సకామకర్మములను త్యజింపుము. ఎందుకనగా అవి జీవన్ముక్తికి ప్రతిబంధములుగా నున్నవి.

అవ॥ అనేక ప్రకారములగు సుఖములకు కారణభూతులగు మిత్ర - పుత్ర - కళత్రాదులయందెట్లు ఉపేక్ష చేయనగునను శంకకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ స్వప్నేంద్రజాలవత్పశ్య దినాని త్రీణి పంచ వా ।
మిత్రక్షేత్రధనాగారదారదాయాదిసంపదః ॥ 2

టీక॥ మిత్రక్షేత్రధనాగారదారదాయాదిసంపదః = మిత్రులు, క్షేత్రములు, ధనములు, భవనములు, స్త్రీలు, సోదరులు మొదలగు సంపదలన్నియు, స్వప్నేంద్రజాలవత్ = స్వప్నమువంటివనియు, ఇంద్రజాలమువంటివనియు, త్రీణి = మూడుగాని, వా = లేక, పంచ = ఐదుగాని, దినాని = దినములవరకే ఉండునవనియు, పశ్య = చూడుము.

తా॥ ఓ శిష్యా! స్త్రీ, ధన, మిత్ర, పుత్ర, క్షేత్రాది భోగసాధనములన్నియు స్వప్నము లేక యింద్రజాలము వంటివని

తలంచుము. ఎందుకనగా యివన్నియు మూడు లేక నాలుగు దినములుండి పోవునవి. అందువలన వీటిపైని గల మమత్వమును విడిచిపెట్టుట ఉత్తమము.

అవ॥ ఇప్పుడు ప్రౌఢవైరాగ్యముచేత ముక్తి నొందుమని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ యత్ర యత్ర భవేత్తృష్ణా సంసారం విద్ధి తత్ర వై।
ప్రౌఢవైరాగ్యమాశ్రిత్య వీతతృష్ణస్సుఖీ భవ ॥ 3

టీక॥ యత్ర యత్ర = ఏయే విషయములయందు, తృష్ణా = ఆశ (కోరిక), భవేత్ = అగునో, తత్ర = అచ్చట, సంసారం = సంసారము (ఉన్నదని), విద్ధి వై = నిశ్చయముగా తెలిసికొనుము, ప్రౌఢవైరాగ్యం = అసాధారణ వైరాగ్యమును, ఆశ్రిత్య = ఆశ్రయించి, వీతతృష్ణః = తృష్ణారహితుడవై, సుఖీ భవ = సుఖవంతుడవగుము.

తా॥ ఓ జనకమహారాజా ! ఏయే విషయభోగములందు మనస్సునకు ఆశజనించునో, ఆ యా విషయములను నీవు సంసారకారణములని తెలిసికొనుము. ఎందుకనగా విషయతృష్ణయే కర్మలద్వారా సంసారహేతువగుచున్నది. ఈ విషయము యోగవాసిష్ఠమునందు కూడ వ్రాయబడియున్నది.

"మనోరథరథారూఢం యుక్తమింద్రియవాజిభిః ।
భ్రామ్యత్యేవ జగత్కృత్స్నం తృష్ణా సారథిచోదితమ్॥"

మనోరథరూపమైన రథము యింద్రియములను గుఱ్ఱములతో పూన్చబడియున్నది. ఆ రథముపైని సమస్తప్రపంచము అధి

రోహించియున్నది. తృష్ణారూపుడగు సారథి దానిని నడుపు చున్నాడు.

"యథా హి శృంగగోకాలే వర్ధమానేన వర్ధతే।
ఏవం తృష్ణాపి చిత్తేన వర్ధమానేన వర్ధతే॥"

గోవు శరీరముతోపాటు గోవు కొమ్ములుగూడ పెరుగునట్లు మనస్సుతోగూడ ఆశ పెరుగుచున్నది. ఇదివరకే ప్రాప్తమైయున్నచో మరల మరింత యెక్కువ లభించవలెననీ, ప్రాప్తముకానిచో కావలయుననెడి కోరికలేనివాడై ఆత్మనిష్ఠయందున్నవాడు సుఖవంతుడగును.

అవ॥ ఈ యర్థముసే మరియొకరీతిని జెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ తృష్ణామాత్రాత్మకో బంధ స్తన్నాశో మోక్ష ఉచ్యతే।
భవాసంసక్తిమాత్రేణ ప్రాప్తితుష్టిర్ముహుర్ముహుః ॥ 4

టీక॥ తృష్ణామాత్రాత్మకః = తృష్ణామాత్రస్వరూపమే, బంధః = బంధము, తన్నాశః = ఆతృష్ణానాశమే, మోక్షః = మోక్షమని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, భవాసంసక్తిమాత్రేణ = సంసారమునందాసక్తి లేకపోవుటచేత, ముహుర్ముహుః = మాటిమాటికి, ప్రాప్తితుష్టిః = ఆత్మప్రాప్తియు, తృప్తియు కలుగుచున్నది.

తా॥ తృష్ణామాత్రమే బంధమనియు, దాని నాశమే మోక్షమనియు చెప్పబడుచున్నది. యోగవాసిష్ఠము నందు —

"చ్యుతా దంతాః సితాః కేశా దృఙ్నిరోధః పదేపదే।
యాతసజ్జమిమం దేహం తృష్ణా సాధ్వీ న ముంచతి॥"

పురుషునకు దంతములూ ఊడిపోయినవి. వెంట్రుకలు తెల్లబడి పోయినవి. నేత్రదృష్టి తగ్గిపోయినది. అడుగడుగునకు పాదములు తొట్రుబడిపోవుచున్నవి. ఇట్టి తరుణమునకూడ తృష్ణా అనెడి సాధ్వి అతనిని విడిపోలేదు.

"తృష్ణే సాధ్వి నమస్తుభ్యం ధైర్యవిప్లవకారిణీ।
విష్ణుస్త్రైలోక్యపూజ్యోఽపి యత్త్వయా వామనీకృతమ్॥"

ఓ తృష్ణాదేవీ ! పురుషధైర్యవిఘాతకారిణివగు నీకు నమస్కారము. ముల్లోకములలో పూజ్యుడగు శ్రీ మహావిష్ణువునే నీవు వామనునిగా - అనగా పొట్టివానినిగా జేసితివి. నీ మహిమ నేమని వర్ణింపవచ్చును! కావున నో జనకా ! తృష్ణాత్యాగమే ముక్తిహేతువై యున్నది.

అవ॥ అయితే బుభుత్సారూపమగు తృష్ణ (బోధగానవిచ్ఛ) విడుచు టెట్లు అను శంకకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ త్వమేకశ్చేతనః శుద్ధో జడం విశ్వమసత్తథా ।
అవిద్యాపి న కించిత్సా కా బుభుత్సా తథాపి తే॥ 5

టీక॥ త్వం = నీవు, ఏకః = ఒకడవు (అద్వితీయుడవు), శుద్ధః = శుద్ధుడవు, చేతనః = చైతన్యస్వరూపుడవు, విశ్వః = ప్రపంచము, జడం= జడస్వరూపము, చ = మరియు, అసత్ = అసత్తు, తథా = అప్రకారము, సా = ఆ, అవిద్యా = అవిద్య, అపి = కూడ, న కించిత్ = ఏమియులేనిది, తథా అపి = అట్లయినప్పటికిగూడ, తే = నీకు, బుభుత్సా = భోధగానవలెననెడి యిచ్ఛ, కా =ఎక్కడిది?

శ్రా॥ ప్ర॥ “తృష్ణామాత్రము బంధమునకు హేతువు.” అని తలంచినచో ఆత్మజ్ఞానప్రాప్తికి హేతువైన తృష్ణకూడ బంధనహేతువు కావలెను.

ఉ॥ ఓ జనకుడా! ఈ ప్రపంచమునందు ఆత్మ, జగత్తు, అవిద్య అని మూడుపదార్థము లున్నవి. మొదట ఆత్మలక్షణ మును చూడుము —

“స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరాద్వ్యతిరిక్తోఽవస్థాత్రయసాక్షీ
సచ్చిదానందస్వరూపో య స్తిష్ఠతి స ఆత్మా॥”

స్థూల, సూక్ష్మ, కారణములను మూడు శరీరములకును, జాగ్ర త్స్వప్నసుషుప్తులను మూడవస్థలకును భిన్నమై, సాక్షియై, సచ్చిదానందమగునదియే ఆత్మ. దానిని (ఆ యాత్మను) పొందు టకుగల కోరిక ఉచితమైనది.

“అనాదిభావత్వే సతి జ్ఞాననివర్తత్వమజ్ఞానత్వమ్॥”

అనాదిభావరూపమై ఆత్మజ్ఞాననివృత్తిగలదే యజ్ఞానము. అనగా అవిద్య.

“గచ్ఛతీతి జగత్॥”

(నదీప్రవాహమువలె) నిరంతరము పోవుచున్నది కావుననే జగత్తు అని చెప్పబడియున్నది. ఓ జనకా! నీవు యీ మూడిం టిలో ఆత్మస్వరూపుడవై యున్నావు. శుద్ధచైతన్యరూపమగు ఆత్మనే పూర్ణస్వరూపమని నిశ్చయించుకొనుము. జగత్తును అసద్రూపమని తెలిసికొనుము. అవిద్య సదసద్విలక్షణమును

అనిర్వచనీయముసైనై యున్నది. ఆ యవిద్యాకార్యమగుటవలన జగత్తుగూడ అనిర్వాచ్యమే. అందువలన యీ రెంటియందును తృష్ణనుంచుట యనుచితము. ఎందుకనగా ఆ రెండును మిథ్యా స్వరూపములు. మిథ్యావస్తువులయందు కోరికగలవాడు మూర్ఖుడు, అజ్ఞానితప్ప జ్ఞానియగువాడెన్నడును అట్టి కోరికను గలిగియుండడు. (సర్వపరిపూర్ణైకనిర్మలచిదాత్మవే నీవై యుండ బుభుత్సయు లేదని భావము) ఇచ్చట,

"యస్మిన్న స్మిన్నస్తి లోకే బోధస్తత్తదుపేక్షణే।
యద్బోధమాత్రం తద్బ్రహ్మేత్యేవం ధీర్బ్రహ్మనిశ్చయః॥"

అనెడి విద్యారణ్యస్వాముల వారి వచనము ప్రమాణము. బోధాత్మ, ఏకమును పూర్ణమునని తెలియుము. భూతభవిష్య ద్వర్తమానకాలములును, వాటియందు గలిగెడు విషయము లును మారుచున్నను, అది అది యనెడు బోధమాత్రము నిలుచును.

అవ॥ జగత్తు మిథ్యయనియు, అసత్తనియు జెప్పిన విషయమును దృఢ పరచుచున్నాడు.

శ్లో॥ రాజ్యం సుతాః కళత్రాణి శరీరాణి సుఖాని చ ।
సంసక్తస్యాపి నష్టాని తవ జన్మని జన్మని ॥ 6

టీక॥ రాజ్యం = రాజ్యము, సుతాః = పుత్రులు, కళత్రాణి = భార్యలు, శరీరాణి = దేహములు, చ = మరియు, సుఖాని = సుఖములు,

సంసక్తస్య = ఆసక్తిగలవానికి, నష్టాని = నష్టములగుచునేయున్నవి, తే అపి = నీకుగూడ, ఏతే = ఇవన్నియు, జన్మని జన్మని = ప్రతి జన్మమునందును, నష్టాని = నశించుచునేయున్నవి.

తా॥ ఓ జనకుడా! రాజ్యభోగములు, భార్యలు, బిడ్డలు, ధనము మొదలగునవన్నియు నీ కనేకజన్మములనుండి లభ్యమగుచు మరల నశించుచున్నవి. పూర్వజన్మమునందు నీకు భార్యా బిడ్డలుగా నున్నవారు యీ జన్మమున కెక్కడో, వారి జాడయే కనుపించదు. ఈ జన్మమున నీ భార్యాబిడ్డలుగా నున్నవారు మరు జన్మమున వారేమగుదురో, వారి పేరు - ఊరైనను ఉండదు. ఇందువలన అంతయు అసత్తని అనగా మిథ్యయని సిద్ధమగు చున్నది. జాగ్రద్దశలో కనుపించు వస్తువు స్వప్నములో నెట్లు అసత్యమగుచున్నదో, స్వప్నావస్థలోనున్న పదార్థము జాగ్రద్దశలో నెట్లు అసత్యమగుచున్నదో, యీ రెండును అనగా జాగ్రత్స్వప్నములు రెండును సుషుప్తిలోను, సుషుప్తి జాగ్రత్స్వప్నములలోను లేనట్లు మానవుడు అజ్ఞానరూప స్వప్నావస్థనుండి మేలుకొని జ్ఞానరూప జాగ్రదవస్థను పొందినప్పుడు అతనికి సర్వ ప్రపంచమును మిథ్యయని తోచును.

ప్రశ్న॥ అయ్యా! సాంఖ్యవాదులు జగత్పదార్థములు నిత్యమని తలంచుచున్నారు. మరియు కారణకార్యములు రెండును, అనగా కారణమగు మృత్తిక, దాని కార్యమగు ఘటము రెండును సత్యములేయని వారు చెప్పుచున్నారు. ఘటము

మృత్తికయందు సత్యపూర్వమై సూక్ష్మరూపముతో ఉండిఉండనిచో, దాని ఉత్పత్తిగూడ కాజాలదు. ఎందుకనగా అసత్యవస్తువు సత్యవస్తువునుండి ఉత్పన్నముకాదు. కాన ఘటము సత్యమే. ఇదేవిధముగ ప్రపంచమునందలి సమస్తపదార్థములును సత్యములే. మిథ్యావస్తువొక్కటియులేదు. కారణసామగ్రినుండి ఘటము ప్రాదుర్భవించుచున్నది. సామగ్రిలేనిచో ఘటరూప కార్యమునకు కారణరూప మృత్తికయందే తిరోభావము గలుగుచున్నది. ఘటము మిథ్యకాదు కదా?

ఉ॥ "త్రికాలాబాధ్యత్వే సత్యత్వమ్॥"

త్రికాలాబాధ్యమైనదానికే సత్యమని పేరు. అయితే ప్రపంచమునందు అట్టిపదార్థమేదీ కనుపించదు. "కార్యము తన కారణమునందు సత్యరూపముతో నుండును. కాన నిది సత్యము." అని నీవు చెప్పిన యుక్తి అంత యుక్తముగాలేదు. ఎందుకనగా - వస్త్రమునకు కారణము తంతువు. తంతువులే కాలిపోయినచో నిక వస్త్రమెక్కడ నుండును? కారణమక్కడ లేదు. అనగా కారణము నశించిపోయినతోడనే కార్యముగూడ నశించిపోయినది. ఒకవేళ కాల్చివేయబడిన తంతువులనుండియే వస్త్రోత్పత్తి యగుచో, నప్పుడు వస్త్రముయొక్క ప్రాదుర్భావ, తిరోభావములు కారణరూపమగు తంతువులయందే గలవని యనుకొనవచ్చును. అసలు తంతువేలేదు. ఇక ప్రాదుర్భావతిరోభావము లెక్కడ?

ఒకవేళ ఆ వస్త్రము తనకు కారణమైన తంతువులకు కారణమైన పరమాణువులలో కలసిపోయినదని చెప్పుటగూడ సరిపడదు. ఎందుకనగా తంతువులు కాలిపోయినప్పుడే వాటి పరమాణువులుగూడ వాయుచాలనమువలన స్థానాంతరమునకు పోయి పృథివీపరమాణువులతో మిళితమయి కార్యాంతరమునకు సంసిద్ధమగుచున్నవి. అనగా ఘటాదులను కలుగజేయుచున్నవి. ఎట్లనగా తంతువెట్లు పృథివీకార్యమో, ఘటముగూడ నట్లే పృథివీకార్యము. పటము కాల్చివేయబడిన తక్షణమే దాని భస్మమునుండి అనేకవస్తువు లుత్పన్నములు కాజాలును.

అయితే పటసంబంధమైన భస్మమునందు పటమే తిరోభావరూపముతో నుంటున్నదని చెప్పినచో రెండవవస్తు వుత్పత్తియగుటకే యవకాశముండదు. మరియు ప్రపంచమున నట్లు చూడబడలేదు. ఆ బూడిదను పొలములో వేసినచో పైరు గడ్డి మొదలగునవి వృద్ధియగుచున్నవి. మరియు నిట్లే అనేకపదార్థములు నశించుట, ఉత్పన్నములగుట జరుగుచున్నది. అంతయు సత్యమేయైనచో దానికి నాశ మెన్నటికినీ ఉండరాదు. కాని అవశ్యము నాశమగుచునే యున్నది. దీనివల్ల అన్నిపదార్థములును అనిర్వచనీయ అసత్యములనియును, నిరూపకుని సత్యకార్యవాదముగూడ అసంగతమనియును సిద్ధమగుచున్నది.

అవ॥ బుభుత్స (తెలిసికొన నిచ్ఛ) కూడదని చెప్పబడెను. ఇప్పుడు ధర్మార్థకామములయందిచ్ఛ కూడదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అలమర్థేన కామేన సుకృతేనాపి కర్మణా।
ఏభ్యః సంసారకాంతారే న విశ్రాంతమభూన్మనః ॥ 7

టీక॥ అర్థేన = అర్థముచేతను, కామేన = కామముచేతను, సుకృతేన కర్మణా = పుణ్యాకర్మముచేతను, అలం = చాలును, తథాపి = అయి నప్పటికీ, ఏభ్యః = ఈ మూడింటినుండియు, సంసారకాంతారే, సంసారారణ్యమునందు, మనః = మనస్సు, విశ్రాంతం = విశ్రాంతిని పొందునదిగా, నాభూత్ = కాలేదు.

తా॥ ఓ జనకా! ధర్మార్థకామములయందలి యిచ్ఛ పూర్తిగా లేకుండుటయే జీవన్ముక్తికి కారణము. మరియు వీటి యందలి దోషములను జూడుము.

"పృథివీం ధనపూర్ణాం చేదిమాం సాగరమేఖలాం।
ప్రాప్నోతి పునరప్యేష స్వర్గమిచ్ఛతి నిత్యశః॥"

ధనపూర్ణమై సముద్రపర్యంతముగల భూమి యొకనికి లభ్యమై నను మరల వాడు నిత్యమును స్వర్గసుఖమును కోరుచున్నాడు.

"న పశ్యతి చ జన్మాంధః కామాంధో నైవ పశ్యతి।
మదోన్మత్తా న పశ్యంతి హ్యర్థీ దోషం న పశ్యతి॥

జన్మాంధునకు, కామాంధునకు, మదిరాపానోన్మత్తునకు, ధనార్థికి ప్రపంచమున నేమియు కనుపించదు. కావున నో జనకా! ధనా దులయందలి కోరికను త్యజించుటయే వివేకికి ఉత్తమమార్గము. ఎందుకనగా సంసారరూప మహారణ్యమున పరిభ్రమించుచున్న

పురుషుని మనస్సు, ధర్మార్థకామములవలన వ్యాకులము నొంది నదై ఒకప్పుడును శాంతిని బడయజాలదు.

అవ॥ ఇట్లు తృష్ణోపశమమును నిరూపించి యిప్పుడు క్రియోపశమమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కృతం న కతి జన్మాని కాయేన మనసా గిరా।
దుఃఖమాయాసదం కర్మ తదద్యాప్యుపరమ్యతామ్ ॥ 8

టీక కతి = ఎన్ని, జన్మాని = జన్మముల నుద్దేశించి, (జన్మలనుండి), కాయేన = శరీరముచేతను, మనసా = మనస్సుచేతను, గిరా = వాక్కుచేతను, దుఃఖం = దుఃఖమును కలుగజేయునట్టియు, ఆయాసదం = శ్రమను కలుగజేయునట్టియు, కర్మ = కర్మ, న కృతం = చేయబడలేదు, ఇతి = ఇట్లని (నిశ్చయించి), తత్ = ఆ కర్మ, అద్యాపి = ఇప్పుడైనను, ఉపరమ్యతాం = విరమింపబడుగాక!

తా॥ ఓ జనకా! శరీరమునకును, మనస్సునకును, యింద్రియములకును శ్రమనొసగునట్టి కర్మనెన్నింటినో చేయుచునే వచ్చుచున్నావు. మరియు నా కర్మఫలమగు జననమరణ రూపచక్రమునందు పరిభ్రమించుచున్నావు. ఇప్పుడుగూడ దినదినమున కెన్నియో దుఃఖము లుత్పన్నములగుచునే యున్నవి. కొంచెముగూడ శాంతి లభించుటలేదు. కావున నీవు కర్మలనుండి ఉపరతిని బొందుము. ఎందుకనగా పురుషుడు ఉపరతి పొందుట వలన తప్ప మరి దేనినుండియు జీవన్ముక్తిసుఖమును పొందజాలడు.

ఇది పదవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదునొకండవ ప్రకరణము

జ్ఞానాష్టకము

అవ॥ చిత్తశాంతి ఆత్మజ్ఞానమువలననే కలుగుచున్నది. ఆత్మజ్ఞానము వినా మరేయుపాయముచేతను మనశ్శాంతి కలుగదు. కాన ప్రథమమున ఆత్మజ్ఞానసాధనములను చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ భావాభావవికారశ్చ స్వభావాదితి నిశ్చయీ ।
నిర్వికారో గతక్లేశః సుఖేనైవోపశామ్యతి॥ 1

టీక॥ భావాభావవికారః = భావముయొక్కయు అభావముయొక్కయు వికారము, స్వభావాత్ = స్వభావమువల్లనే, (భవతి = అగుచున్నది), ఇతి = ఈప్రకారము, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలవాడు, నిర్వికారః = వికారరహితుడును, గతక్లేశః = క్లేశరహితుడునై, సుఖేన = సుఖముగా, ఉపశామ్యతి = శాంతిని పొందుచున్నాడు.

తా॥ భావాభావ - అనగా స్థూలసూక్ష్మరూపములుగానుండు వికారము (కార్యము)లన్నియు మాయ లేక మాయాసంస్కారములవలననే ఉత్పన్నము లగుచున్నవి. అంతేగాని నిర్వికారమగు ఆత్మనుండి యేదియు పుట్టుటలేదు.

ప్రశ్న॥ మాయ జడము; ఆత్మ చేతనము. కేవల జడమగు మాయనుండి కార్యోత్పత్తి కాజాలదు. మరియు కేవల చైతన్యమునుండియు కాదు. ఎందుకనగా నిరవయవమగు ఆత్మనుండి సావయవమగు కార్యము ఉత్పత్తి కాజాలదు. చైతన్యసంబంధము లేని కేవల జడమగు మాయనుండి కార్యోత్పత్తి కాజాలదు. చైతన్యసంబంధములేనిదే కార్యోత్పత్తి జరుగునని చెప్పినచో, కుమ్మరి లేకనే కుండ దానంతట అదే మృత్తికనుండి ఉత్పత్తి కావలసివచ్చును. ఇట్లుండగా స్థూలసూక్ష్మరూప కార్యము లన్నియు మాయనుండియే ఉత్పన్నమగుచున్నదనియు, చైతన్యమునుండి కాదనియు మీరెట్లు చెప్పుదురు?

ఉ॥ ఓ జనకా! ఎట్లు సూదంటుఱాయియొక్క శక్తిచేత లోహము చలించుచున్నదో, సూదంటుఱాయి చలించుటలేదో, అట్లే చైతన్యముయొక్క శక్తిచేతనే మాయవలన కార్యోత్పత్తి యగుచున్నది. చైతన్యమువలన యగుటలేదు. జీవాత్మ సత్తావలన శరీరమునందు నఖరోమాదు లుత్పన్నములగుచున్నవి. కాని ఆత్మయందులేదు. ఆత్మ అసంగము, నిర్వికారము; శరీరము వికారి, నశ్వరము; ఆత్మ నిత్యము, చేతనము; శరీరము అనిత్యము, జడము అని నిశ్చయముగా తెలిసికొను పురుషుడు శ్రమలేకనే శాంతిని పొందుచున్నాడు. అన్యుడు పొందజాలడు.

అవ॥ అయితే మాయ జడముకదా! అట్టి జడమునుండి భావాభావము లుత్పన్నమగు టెట్లు? అను శంకకు సమాధానము —

శ్లో॥ ఈశ్వరస్సర్వనిర్మాతా నేహాన్య ఇతి నిశ్చయీ ।
అంతర్గళితసర్వాశః శాంతః క్వాపి న సజ్జతే ॥ 2

టీక॥ ఇహ = ఈ ప్రపంచమునందు, సర్వనిర్మాతా = సమస్తమును ఉత్పత్తి చేయువాడు, ఈశ్వరః = ఈశ్వరుడు, అన్యః = ఇతరు దేవడును, న = కాడు, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగల పురుషుడు, అంతర్గళితసర్వాశః = అంతఃకరణమునందు నశించిపోయిన సమస్తాశలు గలవాడై, శాంతః = శాంతుడై, క్వ అపి = యెక్కడను, న సజ్జతే = ఆసక్తుడు కాడు.

తా॥ తమరు ఆత్మసత్తావల్లనే భావాభావవికారము లుత్పన్నములగుచున్నవని శెలవిచ్చితిరే. ఆ యాత్మ రెండువిధములుగా నున్నది. ఒకటి జీవాత్మ, రెండవది పరమాత్మ. ఈ రెంటిలో దేనిసత్తావల్ల భావాభావవికారము లుత్పన్నము లగుచున్నవి?

ఉ॥ ఈశ్వరసత్తావలన సంపూర్ణజగత్పదార్థములుత్పన్నములగుచున్నవి. జీవాత్మసత్తావలన శరీరసంబంధమైన నఖ-రోమాదు లుత్పన్నమగుచున్నవి. ఎందుకనగా ఆ జీవాత్మ తన శరీరమాత్ర వ్యాప్తమైయున్నది. ఈ కారణమువల్ల అది పరిచ్ఛిన్న మగుటచే దాని సత్తావలన జగత్పదార్థము లుత్పన్నములు కాజాలవు. మరి యీశ్వరుడో సర్వవ్యాపకుడు. సమస్త జగత్తునకంటె నధికుడు. ఈశ్వరోపాధియగు మాయకూడ గొప్పదే యగుటవలన సర్వత్ర యీశ్వరసత్తావలన జగత్పదార్థో

త్పత్తియగుచున్నది. జీవోపాధియగు అంతఃకరణము అల్పశరీర మాత్రమునందుండుటవలన ఆ శరీరావయవములను మాత్రమే అది వృద్ధిని బొందించుచున్నది. అల్పోపాధిగలవాడగుటవలన జీవుడల్పజ్ఞుడును, అల్పశక్తివంతుడును, సర్వోపాధిగలవాడగుటవలన యీశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడును, సర్వశక్తిమంతుడును అగుచున్నాడు. ఇందువల్లనే యీశ్వరుని జగత్కర్తగా లోకులు తలంచుచున్నారు. వాస్తవమునందతడు కర్తగాడు. కేవల మాయోపాధివలన కర్తృత్వవ్యవహారము యీశ్వరునియందు గౌణముగానున్నది, ముఖ్యముగా లేదు. నిజమునకు యీశ్వరుడు, జీవుడుగూడ అకర్తలే.

ప్రశ్న॥ తమరు చైతన్య మొకటేయని పూర్వము చెప్పితిరి. ఇప్పుడు జీవాత్మ - పరమాత్మల భేదమువలన చైతన్యము రెండని చెప్పుచున్నారే?

ఉ॥ వాస్తవమునకు చైతన్య మొకటే. కాని కల్పితోపాధుల భేదమువలన చైతన్యముగూడ భేదమగుచున్నది వలె కన్పట్టుచున్నది. ఓ రాజా! "అవిద్యాతత్కార్యరహితశ్శుద్ధః" అవిద్యా - తత్కార్యములనుండి రహితమైనదే శుద్ధచైతన్యము. దీనినే నిర్గుణబ్రహ్మమనియును చెప్పుదురు.

"సర్వనామరూపాత్మక ప్రపంచాధ్యాసాధిష్ఠానత్వం బ్రహ్మత్వమ్ ॥"

సంపూర్ణ నామరూపాత్మక ప్రపంచముయొక్క అధ్యాసమునకు

అధిష్ఠానమే బ్రహ్మము. ఈ శుద్ధచైతన్యపరబ్రహ్మమునందే నామరూపాత్మకమైన సమస్తప్రపంచము అధ్యస్తమై యున్నది.

మాయయందు ప్రతిబింబించిన చైతన్యమునకు యీశ్వరుడనియు, అంతఃకరణమునందు ప్రతిబింబించిన చైతన్యమునకు జీవుడనియు చెప్పుదురు. మాయ ఒక్కటియే గాన దానియందు ప్రతిబింబించిన యీశ్వరుడుగూడ ఒక్కడే. అవిద్యాంశమగు అంతఃకరణము అనేకము గాన దానియందు ప్రతిఫలించిన చేతనముగూడ అనేకమే. చేతనము — (1) విషయచేతనము, (2) ప్రమాణచేతనము, (3) ప్రమాతృచేతనము అని మూడు విధములు.

1. ఘటావచ్ఛిన్నచైతన్యం విషయచైతన్యమ్ ॥
2. అంతఃకరణవృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యం ప్రమాణచైతన్యమ్।
3. అంతఃకరణావచ్ఛిన్నం చైతన్యం ప్రమాతృచైతన్యమ్।

ఘటాది విషయమనంతము. దానికి సంబంధించియున్న అంతఃకరణవృత్తులుగూడ అనంతములే. అంతఃకరణములును అనంతములే. ఈ ఉపాధిభేదములవలన చైతన్యముగూడ అనంతభేదములయిపోయినది. వాస్తవమునకు చేతనము మహాకాశమువంటిది. నిజమాలోచించినచో యెట్లు మహాకాశమునకు ఘటమఠాద్యుపాధులతో నెట్టి సంబంధమునులేదో, అట్లే కల్పితోపాధులతోగూడ చైతన్యమున కెట్టి సంబంధమునులేదు. ఇట్టి నిశ్చయముగల పురుషుడు నిశ్చలచిత్తముగలవాడై దేనియందును సంసక్తుడుకాడు.

అవ॥ అయితే యీశ్వరుడే సర్వనిర్మాతయగుచో, కొందరు దరిద్రులుగను, కొందరు ధనికులుగను, కొందరు దుఃఖవంతులుగను, కొందరు సుఖవంతులుగ నుండుటకు కారణమేమి? యను శంకకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆపదః సంపదః కాలే దైవాదేవేతి నిశ్చయీ।
తృప్తః స్వస్థేంద్రియో నిత్యం న వాంఛతి న శోచతి॥ 3

టీక॥ కాలే = కాలమునందు (ఆ కాలము వచ్చినప్పుడు), ఆపదః = ఆపదలును, సంపదశ్చ = సంపదలును, దైవాత్ ఏవ = అదృష్టమువల్లనే, (భవంతి = కలుగుచున్నవి), ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలవాడు, నిత్యం తృప్తః= ఎల్లప్పుడు సంతోషముగలవాడై, స్వస్థేంద్రియః= ఉపశమించిన యింద్రియములుగలవాడై, న వాంఛతి = అప్రాప్తవస్తువులను కోరడు, న శోచతి = నష్టమైపోయిన వస్తువులను గూర్చి దుఃఖింపడు.

తా॥ ప్రశ్న॥ ఈశ్వరుడే సర్వ జగత్ సృష్టికర్తయని తలంచినచో, అప్పుడు ఒకనిని దరిద్రునిగను, ఒకనిని ధనికునిగను, ఒకనిని దుఃఖిగను, ఒకనిని సుఖిగను చేసియుండకూడదు. కాని యిది ప్రత్యక్షముగా కనుపించుచున్నది. అందువలన యీశ్వరునికిగూడ విషమ (పాక్షిక) దృష్టి మొదలగు దోషములు వచ్చుచున్నవి.

ఉ॥ ఓ రాజా! నీవన్నట్లు యీశ్వరుడే యేమైన కర్మలు చేసియున్నచో, ఆతని యందాదోషములు ఆరోపించుట యుక్తమే.

కాని యీశ్వరు డట్లు చేయలేదు. చూడుము, గీతయందేమి చెప్పబడియున్నదో—

"న కర్తృత్వం న కర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః।
న కర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే॥"

ఈశ్వరుడు జీవులకు కర్తృత్వమునుగాని, కర్మలనుగాని సృజించుట లేదు. కర్మఫలసంయోగమునుగూడ కల్పించుటలేదు. ఇవి అనాది కాలమునుండి ఆయా సంస్కారములద్వారా వచ్చుచున్నవి. ఇందువలన యీశ్వరునియం దెట్టి దోషమును లేదు.

ప్రశ్న॥ జడరూపమైన కర్మ స్వతస్సిద్ధముగా ఫలము నీయ జాలదు. అసమర్థుడగు జీవుడు తనంతటతాను ఫలము ననుభవింప జాలడు. ఇక ఫలదాతయగు యీశ్వరునియందు దోషమెందు కారోపింపబడదు?

ఉ॥ ఈశ్వరుడు జీవులచేత శుభాశుభ కర్మలనుచేయించి వాటి ఫలితముల నిచ్చుటగాని, లేక జీవులను పుట్టించి వాటిచేత కర్మలను చేయించుటగాని చేసియుండినచో, యీశ్వరునియందా దోషము సంక్రమించియుండెడిది. కాని అట్లు లేదు. ప్రవాహ రూపముగా అనాదినుండి యీ ప్రపంచము వచ్చిపోవుచునే యున్నది. నూతనమగు వస్తువును దేనినిగూడ జీవుడుగాని, యీశ్వరుడుగాని ఉత్పత్తిచేయుటలేదు. భూమిమీద సమస్త వృక్షములయొక్క బీజములున్నను, సహకారి కారణసామగ్రి లేనిదే అంకురముల నెట్లు ఉత్పత్తిచేయజాలవో, అట్లే మాయ

యందు సమస్తపదార్థములు సూక్ష్మముగా బీజరూపముతో నున్నను, సహకారికారణములేక ఉత్పత్తి కాజాలవు. ఎప్పుడు వాటియొక్క సహకారికారణసామగ్రి ఏకత్రసమకూరుచున్నదో, అప్పుడే వాటి ఉత్పత్తియు జరుగుచున్నది. ఒక రైతు పొలమును దున్ని వేరువేరు క్షేత్రములలో వేరువేరు విత్తనములను చల్లినను, అనగా ఒక పొలమునందు శెనగలు, వేరొకదానియందు గోధుమలు, ఇంకొక క్షేత్రమునందు వడ్లు చల్లినను తడి (నీరు) లేకుండా బీజము లెట్లు ఫలము నివ్వజాలవో, విత్తనములు వేసినపిమ్మట వర్షము కురిసినచో, అప్పుడు బీజము లెట్లు ఫలవంతములగుచున్నవో, వర్షమంతట కురిసినప్పుడు ఆయా క్షేత్రములపై విత్తినబీజములు ఆయా ఫలములను గలుగజేయుచున్నవో, కేవలము క్షేత్రముగాని, లేక కేవలము బీజముగాని యెట్లు ఫలమును కలుగజేయజాలవో, క్షేత్రము బీజము మరియు జలము యీ మూడును ఫలమునకెట్లు హేతువులో, అట్లే మేఘస్థానాపన్నుడగు యీశ్వరుడు, క్షేత్రస్థానీయమగు అంతఃకరణము, బీజస్థానములగు కర్మలు యీ మూడు చేరినప్పుడే ఆయారూపఫల ముత్పన్నమగుచున్నది. ఈశ్వరసత్తారూపమగు వర్షము అంతటా తుల్యమైయున్నది. ఆయా క్షేత్రములలో వారు వారు ఏయే రూపమగు విత్తనములను పెట్టుచున్నారో, ఆయా రూపఫలములనే పొందుచున్నారు. ఈశ్వరుడు స్వతంత్రుడు. కర్మానుగుణ్యముగా ఫలము

నిచ్చువాడు. అట్లు చేయనిచో ఆతనిపై పాక్షికదోషము రావచ్చును. ఇందువలన యీశ్వరుడు న్యాయకారి.

ప్రశ్న॥ ఈశ్వరుడు న్యాయకారి అని చెప్పినచో అప్పుడు దయాళుత్వము మొదలగు గుణములు అతనియందు లేకుండ ఉండవలెనుగదా?

ఉ॥ దయాళుత్వము మొదలగు గుణములే ఉండవలె నన్నచో నతడు న్యాయకారియే కాజాలడు. ఎందుకనగా ఆ రెండింటికి పరస్పరవిరుద్ధము.

ఒక అధికారి న్యాయకారియగుచో నతనికి దయాళుత్వ ముండదు. దయాళుత్వమే యున్నచో నతడు న్యాయకారి కాజాలడు. ఎందుకనగా దయగలవాడు చంపదగినవానిని చంపుటకు ఆజ్ఞనొసంగజాలడు. ఒకవేళ యొసంగెనేని, ప్రాణములపై గల తీపిచేత వాడు రోదనము చేయుచు అరచెనేని ఆ దుఃఖమును చూడజాలక అధికారికి వానిపై దయగలిగి విడిచిపెట్టును. అప్పుడు తన న్యాయకారిత్వమేమైనట్లు? అదేవిధముగా భగవంతుడు పాపుల పాపఫలమగు దుఃఖమును వారికంటగట్టక, దయ గలిగి విడిచిపెట్టినచో, నప్పుడు జగత్తులో దుఃఖియే యుండడు. కాని లోకమున నట్లు కనుపించుటలేదు. ప్రపంచమున నెందరో జనులు గొప్పగొప్ప రోగములతో బాధపడుచూ, రాత్రింబవళ్లు కుయ్యో! మొర్రో! యని అరచుచూ మరణించుచున్నారు. అయితే వారి దుఃఖము దూరమగుటలేదు. లక్షలకొలది జనులు అన్నములేక

అకాలములో మరణించుచున్నారు. అయితే జీవుని కర్మఫలమగు దుఃఖము ననుభవించి పరిశుద్ధులగుచున్నారు. పలువిధములగు కర్మలకు పలువిధములగు ఫలములు కలుగుచున్నవి. అనుభవము వినా కర్మము విడిచిపెట్టదు. దీనివలన యీశ్వరుడు న్యాయకారియని, దయాళుడు కాడని సిద్ధమగుచున్నది.

ప్రశ్న! అయితే భక్తులగువారు ఈశ్వరుని భజించు సమయమున — 'ఓ పరమేశ్వరా! నీవు దయామూర్తివి, కృపాళుడవు, న్యాయకారివి' అని ప్రార్థించుచున్నారే?

ఉ॥ గుణారోపములేనిదే భక్తిగాని, ఉపాసనగాని చేయ సాధ్యపడదు. మిథ్యాకల్పితమగు మూర్తిధ్యానము చేయుట వలన అనగా మూర్తియందు మనస్సును నిలుపుటవలన చిత్తశాంతియు, ఆనందము నెట్లు కలుగుచున్నదో, అట్లే మిథ్యా దయాళుత్వాది గుణములను ఈశ్వరునియందు ఆరోపించుట వలనగూడ ఈశ్వరునియందు ప్రేమయు, ఆ ప్రేమవలన ఆనందమును కలుగుచున్నవి. అట్టి ప్రేమకే భక్తియని పేరు. దయాళుత్వాది గుణములు ఈశ్వరునియం దారోపించుట వ్యర్థముకాదు. వాస్తవమునకు ఈశ్వరుడు గుణాతీతుడు, గుణము మాయా కార్యము, మాయాసంబంధమువలననే ఈశ్వరుడు గుణియని చెప్పబడుచున్నాడు. ప్రపంచమునందలి సమస్తప్రాణులకు సంపదలుగాని, ఆపదలుగాని ప్రారబ్ధకర్మానుసారమే కలుగుచున్నవని నిశ్చయము గలిగి, భోగములయందాసక్తి లేనివాడై, సమస్తేం

ద్రియనిగ్రహముగలవాడై, ఏ వస్తువునందును కోరికలేనివాడై, ప్రాప్తవస్తునాశమునకై యెవడు దుఃఖించడో వాడే నిత్యసుఖమును పొందుచున్నాడు.

అవ॥ అట్టి దృఢనిశ్చయజ్ఞానము గలవారలుకూడ కర్మములను చేయుచున్నవారై కనుపించుచున్నారే! కర్మఫలము వారికి కలుగునా లేదా యను దానికి సమాధానము —

శ్లో॥ సుఖదుఃఖే జన్మమృత్యూ దైవాదేవేతి నిశ్చయీ।
సాధ్యాదర్శీ నిరాయాసః కుర్వన్నపి న లిప్యతే॥ 4

టీక॥ సుఖదుఃఖే = సుఖదుఃఖములును, జన్మమృత్యూ = జననమరణములును, దైవాదేవ = దైవమువలననే, (భవన్తి = అగుచున్నవి), ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలవాడు, సాధ్యాదర్శీ = సాధ్యకర్మలను చూచుచున్నవాడై, నిరాయాసః = శ్రమరహితుడై, కుర్వన్ = కర్మలను చేయుచున్నవాడై, న లిప్యతే = దేనిని అంటడు.

తా॥ యథార్థజ్ఞానము గలవానికి కర్మఫలమంటదు. ఎందుకనగా,

మొదటిది — వారు ఫలకామనారహితులై కర్మలను చేయుచున్నారు.

రెండవది — వారు శ్రేష్ఠాచారముకొరకు కర్మను చేయుచున్నారు.

మూడవది — వారు కర్మలను దేహేంద్రియధర్మములనుగా తలంచుచున్నారు.

నాల్గవది — అహంకారరహితులై కర్మలను చేయుచున్నారు. ఈ నాలుగు కారణములచేత వారికి కర్మఫలముంటదు. గీతయందుగూడ చెప్పబడినది —

"యస్య నాహం కృతో భావో బుద్ధిర్యస్య న లిప్యతే।
హత్వాపి స ఇమాన్లోకాన్న హంతి న నిబధ్యతే॥

ఎవనికి దేహేంద్రియాదులపైని అహంకార మమకారభావము లేదో, అనగా "నేను దేహమును లేక యిది నా దేహ" మను భావము యెవనికిలేదో, కర్తృత్వ, భోక్తృత్వాది బుద్ధి యెవనిని అంటజాలదో, అట్టివాడు ప్రారబ్ధవశమువలన శరీరాదుల ద్వారా మూడులోకములను వధించినను, అట్లు చేసినందువలన గలుగు ఫలమతనిని అంటదు. ఎవడీప్రకారమగు నిశ్చయము గలవాడై సుఖదుఃఖములు జీవుల ప్రారబ్ధకర్మ ననుసరించియే కలుగుచున్నవని తెలిసికొనునో అట్టి జ్ఞాని శ్రమలేకనే ప్రారబ్ధవశమువలన కర్మలను చేయుచు ఫలాసక్తుడు కాడు.

అవ॥ కర్మలను చేయువాడు కర్మఫలముతో నెందుకు లిప్తుడు గాడు? ఎవడు కర్తయో అతడు అవశ్యము భోక్తయగుచున్నాడుకదా? అను శంకకు సమాధానము—

శ్లో॥ చింతయా జాయతే దుఃఖం నాన్యథేహేతి నిశ్చయీ।
తయా హీనస్సుఖీ శాంతః సర్వత్ర గళితస్పృహః॥ 5

టీక॥ ఇహ = ఈ ప్రపంచమునందు, చింతయా = చింతచేత, దుఃఖం = దుఃఖము, జాయతే = కలుగుచున్నది, అన్యథా = వేరొకవిధముగా,

న = కలుగదు, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలవాడు, సుఖీ = సుఖవంతుడును, శాంతః = శాంతుడును, సర్వత్రగలిత స్పృహః = అంతట నశించిన కోరికగలవాడై, తయా = ఆ చింతనుండి, హీనః = రహితుడగుచున్నాడు.

తా॥ ఈ ప్రపంచమునందు పురుషునికి చింతామూలము వనే దుఃఖము కలుగుచున్నది. ఈ విషయమును గ్రహించిన జ్ఞాని చింతను దూరమొనరించుచున్నాడు. అందువలన నతడు శాంతచిత్తమును, స్థిరాంతఃకరణమును గలవాడై శ్రమలేకనే కర్మలజేయుచు, కర్మఫలము ననుభవింపకున్నాడు.

శ్లో॥ నాహం దేహో న మే దేహో బోధోఽహమితి నిశ్చయీ।
కైవల్యమివ సంప్రాప్తో న స్మరత్యకృతం కృతమ్॥ 6

టీక॥ అహం = నేను, దేహః = శరీరమును, న = కాను, మే = నాకు, దేహః = దేహము, న = లేదు, అహం = నేను, బోధః = జ్ఞాన స్వరూపుడను, ఇతి = ఈ ప్రకారమగు, నిశ్చయీ = నిశ్చయము కలవాడు, కైవల్యం = విదేహముక్తిని, సంప్రాప్తః = పొందినవాడై, అకృతం = అకృతమును (చేయబడనిదానిని), కృతం = చేయబడిన దానిని, నస్మరతి = స్మరింపడు.

తా॥ జ్ఞానికి — "నాహం దేహః = నేను దేహమునుగాను, న మే దేహః = ఈ దేహము నాదికాదు. నేను నిత్యబోధస్వరూపుడ" నను నిశ్చయము కలుగుచున్నది. ఎవనికి ఆత్మజ్ఞానమువలన దేహేంద్రియాదులయందలి అహంతా-మమత్వాద్యభిమానము

నశించి దేనియందును కర్తృత్వాకర్తృత్వాదికము మిగిలియుం డదో మరియు కృతాకృతస్మరణముగూడ ఉండదో అతడే జ్ఞాని యనియు, జీవన్ముక్తుడనియు చెప్పబడుచున్నాడు. దీనినిగూర్చి రొుకదృష్టాంతమున్నది. ఒక మఠములో నొకమహాత్ముడుండెను. ఆత్మవిద్యాభ్యాసము చేయగాచేయగా ఆతని దశ మిక్కిలి అభి వృద్ధిని పొందెను. శరీరసంబంధమగు క్రియలన్నియు నతనిని వదలి పోయినవి. అందువలన యెవరైన భక్తులు భోజనము వారినోటి యందుంచినచో తినుట, నీరు త్రాగించినచో త్రాగుట చేయుచు ఒకచోట కూర్చొని యెవరితోను మాట్లాడుటగాని, యెక్కడికి తిరుగుటగాని లేక తన ఆత్మానందములో నిమగ్నుడై యుండెను. ఒక దినమున కొందరు బాలురు ఆడుకొనుటకై అచటికి వచ్చిరి. అందులో నొకపిల్లవాడు యీ మహాత్ముని చూచి యీతని పైని మనము ఆడుకొనిన బాగుండుననెను. వెంటనే మరియొక పిల్లవాడు చాకుతో నెత్తిపైని గీతలుగీయ ప్రారంభించెను. వెంటనే దానినుండి రక్తము స్రవింప మొదలిడెను. పిల్లవాండ్రిది చూచి భయపడి యెక్కడివారక్కడ పరుగిడిపోయిరి. మహాత్ము డెప్పటియట్లేయుండెను. కొంచెముసేపటికి ఆ మందిరములోని కొకడువచ్చి మహాత్ముని తలనుండి రక్తము ప్రవహించుటచూచి యిది యెవరివలన కలిగినదని విచారించగా తుదకు పిల్లలు చేసి యుందురని తెలియవచ్చెను. ఇంతలో నచటికి కొందరు చేరిరి. వారిలో నొకడు శస్త్రచికిత్సకుని పిలుచుకొనివచ్చెను. చికిత్సకుడు

వచ్చి చీలినభాగమును మరల కుట్టుటకు ప్రయత్నించగా అత డట్లు చేయనివ్వలేదు. కొంతకాలమునకు అచ్చట పురుగులు పట్టినవి. అప్పుడుగూడ ఆ మహాత్ముడు దాని చింత కలిగియుండ లేదు. ఆ పట్టణమునందే అచటికి కొంచెము దూరమున మరియొక మహాత్ముడు యీ స్థితిని విని ఒక మాటకారితో నిట్లు సందేశ మంపెను. "సోదరా! ఎంతవరకు యిల్లు ఉన్నదో అంతవరకు యిల్లును శుభ్రపరచుకొనవలసిన అవసరము ఉండనేయుండును". ఎప్పుడీవిధమగు సందేశము తనకుచేరెనో వెంటనే ఆ మహాత్ము డిట్లు జవాబు నొసంగెను. "తమరు తీర్థయాత్రలకు పోవుచున్న ప్పుడు త్రోవలో ననేక సత్రములలో రాత్రి గడిపియుందురు. ఆ ధర్మశాలలు యిప్పుడు పడిపోయినవి. ఇప్పుడు తమరువెళ్ళి ఆ మందిరములను మరమ్మత్తు చేయించుడు. మాకైతే శరీర రూపమగు ధర్మశాలయందు ఆయుహూపరాత్రి పూర్ణమైయున్నది. ఇప్పుడారాత్రి గడచిపోవుచున్నది. ఇప్పుడీ శరీరరూపధర్మశాలకు మరమ్మత్తు చేసేదెవరు?" అని చెప్పి ఆత యూరకుండెను. కొలది దినములకు పిమ్మట ఆ మహాత్ముడు పరమపదించెను. ఇదియే జీవన్ముక్తావస్థ.

అవ॥ జీవన్ముక్తుని లక్షణములను తెలుపుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతమహమేవేతి నిశ్చయీ।
నిర్వికల్పశ్శుచిశ్శాంతః ప్రాప్తాప్రాప్తవినిర్వృతః॥ 7

టీక॥ ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతం = బ్రహ్మ మొదలుకొని తృణమువరకును, అహమేవ = నేనే ఉంటున్నాను, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలవాడు, నిర్వికల్పః = సంకల్పరహితుడై, శుచిః = నిర్మలుడై, చ = మరియు, శాంతః = శాంతుడై, ప్రాప్తాప్రాప్తవినిర్వృతః = ప్రాప్తాప్రాప్తములకు సంతుష్టుడై, (సుఖీ భవతి = సుఖవంతుడగుచున్నాడు.)

తా॥ బ్రహ్మమొదలుకొని తృణము పర్యంతముగల సంపూర్ణజగత్తు నాయొక్క రూపమేయైయున్నది. అనగా – నేనే సర్వరూపుడనై యున్నాను అను నిశ్చయజ్ఞానముకలవాడే నిర్వికల్పసమాధియందుండు జీవన్ముక్తుడు. అతడే విషయరూపమలసంబంధమునుండి రహితుడైనవాడు. అతడే శాంతచిత్తుడు. అతడే ప్రాప్తాప్రాప్తములయందలి ఇచ్ఛారహితుడు. అతడే పరమసంతోషి. అతడే ఆత్మానందపరిపూర్ణుడు.

అవ॥ ఇప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క మనస్సంకల్పము లెట్లు నశించుచున్నవో చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ నానాశ్చర్యమిదం విశ్వం న కించిదితి నిశ్చయీ।
నిర్వాసనః స్ఫూర్తిమాత్రో న కించిదివ శామ్యతి॥ 8

టీక॥ ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, నానాశ్చర్యం = అనేకాశ్చర్యములుగలది, న కించిత్ = కొంచెముగూడ లేనిది, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలవాడు, నిర్వాసనః = వాసనారహితుడై, స్ఫూర్తిమాత్రః = పరిపూర్ణబోధస్వరూపుడై, న కించిదివ = సకలవ్యవహారరహితుడై, శామ్యతి = శాంతిని పొందుచున్నాడు.

శి॥ ప్రశ్న॥ ఓ సద్గురూ! బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క సంకల్పము లెట్లు స్వతస్సిద్ధముగా నశించును?

ఉ॥ అధిష్ఠానచైతన్య సాక్షాత్కారమగుటవలన అధ్యస్తమునకు బాధకలుగుచున్నది. అనగా ఆత్మసాక్షాత్కారమైనచో నానాప్రకారక ఆశ్చర్యరూప జగత్తుయొక్క నిజస్వరూపము తెలిసిపోవుచున్నది. అందువలన జ్ఞానికి సమస్త సంకల్పములును నశించిపోవుచున్నవి.

ప్రశ్న॥ ఓ ప్రభూ! ఆత్మసాక్షాత్కారమగుటవలన జగద్బాధ- అనగా నాశము అయిపోయినచో, మరల పంచభూతాత్మక ప్రపంచముగూడ నశించిపోవుచున్నది. జగత్తేలేనిచో జ్ఞానికి దేహాదికముగూడ ఉండదు గదా! కాని ప్రపంచమున నట్లు కనిపించుటలేదు. ఆత్మసాక్షాత్కారమైన పిమ్మటగూడ ప్రపంచమున్నదున్నట్లే యున్నదని తెలియవచ్చుచున్నది.

ఉ॥ ఇక్కడ నాశము రెండువిధములు. ఒకటి బాధరూపనాశము. రెండవది నివృత్తిరూపనాశము.

"ఉపాదానేన సహ కార్యవినాశో బాధః॥"

ఉపాదానకారణముతో సహ కార్యనాశమగుటయే బాధ.

"విద్యమానే ఉపాదానే కార్యవినాశో నివృత్తిః॥"

ఉపాదానకారణముండగనే కార్యనాశమగుటకు నివృత్తియని పేరు.

తా॥ జ్ఞానదృష్టివలన అజ్ఞానరూప కారణసహిత కార్య రూపజగత్తు నాశనమైపోవుచున్నది. జగత్తునకు నాశరూప బాధ కలుగుచున్నది. కాని బాధితానువృత్తివలన మాత్రము ప్రతీత మగుచున్నది. మరియు స్వప్నప్రపంచమునకు నివృత్తిరూప బాధ జాగ్రద్దశయందు కలుగుచున్నది. ఎందుకనగా దానికి ఉపాదాన కారణమైన అవిద్య దానిని కలుగజేయుచున్నది. కారణరూప అవిద్య యుండినను స్వప్నరూపకార్యము నాశనమగుచున్నది. ఇందువలన అది నివృత్తిరూపబాధయని చెప్పబడుచున్నది. అజ్ఞానము అనేకవిధములుగా నున్నది. ఏ జ్ఞాని అంతఃకరణరూపాంశ మగు అజ్ఞానకార్యమును నశింపజేయుచున్నాడో, అతనికి తన ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగుచున్నది. తక్కిన ప్రాణులకుకలుగుట లేదు. వారికి జగత్ప్రతీతియే కలుగుచున్నది. పదిమంది పండుకొని నిద్రబోవుచున్నప్పుడు వారివారి స్వప్నప్రపంచమునందు విహరించుచున్నారు. వారిలో నెవడు మేల్కొనుచున్నాడో, వానికి స్వప్న ప్రపంచము నష్టమైపోయినట్లు యెవడు యీ జగత్తు స్వతస్సిద్ధ మగు సత్తాశూన్యమైనదనియు, పరబ్రహ్మసత్తావల్లనే సత్యమైన దానివలె తోచుచున్నదనియు, వాస్తవమునందు లేనిదనియు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు శాంతిని ఆనందమును పొందు చున్నాడు.

ఇది పదునొకండవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పంద్రెండవ ప్రకరణము

ఏవమేవాష్టకము

అవ॥ ఇదివరకు పూర్వాష్టకమునందు ఆత్మసత్తాకంటె అన్యసత్తా దృశ్యవస్తువునకు లేదని గురువు చెప్పినదాని యనుభవము తనకు కలిగినదని శిష్యుడు చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కాయకృత్యాసహః పూర్వం తతో వాగ్విస్తరాసహః ।
అథ చింతాసహ స్తస్మాదేవమేవాహమాస్థితః ॥ 1

టీక॥ పూర్వం = పూర్వము, కాయకృత్యాసహః = శరీరసంబంధమగు కార్యములను సహింపనివాడనై (అనిష్టముగలవాడనై), తతః = తరువాత, వాగ్విస్తరాసహః = జపాది నిందాస్తుతిరూప కర్మలను సహింపనివాడనై, అథ = తరువాత, చింతాసహః = మానసిక కర్మలను సహింపనివాడనై (అనిష్టమువలన విడిచిపెట్టినవాడనై), తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, అహమేవ = నేనే, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ ఓ సద్గురూ! మొదట శరీరసంబంధమైన క్రియలు అనగా యజ్ఞాదులను నేను సహింపజాలకపోతిని. అనగా వాటిని విడిచిపెట్టితిని. పిదప వాక్కర్మములను అనగా నిందాస్తుత్యాది

కర్మలను విడిచిపెట్టితిని. పిదప మానసిక కర్మ అనగా సంకల్పాదులను విడిచిపెట్టితిని. అనగా శారీరక, వాచిక, మానసిక కర్మలను సంపూర్ణముగా విడిచిపెట్టి యేకాకినై యున్నాను.

అవ॥ ఇప్పుడీ త్రివిధములగు కర్మత్యాగమునకు హేతువును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ ప్రీత్యభావేన శబ్దాదేరదృశ్యత్వేన చాత్మనః ।
విక్షేపైకాగ్రహృదయ ఏవమేవాహమాస్థితః ॥ 2

టీక॥ శబ్దాదేః = శబ్దాదులయొక్క, ప్రీత్యభావేన = ప్రీతి లేకపోవుటవలనను, ఆత్మనః = ఆత్మ, అదృశ్యత్వేన = అదృశ్యమగుటచేతను (కనబడకపోవుటచేతను), విక్షేపైకాగ్రహృదయః = విక్షేపములనుండి యేకాగ్రమగు హృదయము కలవాడనై, అహం = నేను, ఏవమేవ = ఈ ప్రకారముగా, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ కాయిక, వాచిక, మానసికములగు యీ మూడు విధములగు కర్మలు చిత్తవిక్షేపకారకములుగానున్నవి. లోకాంతరప్రాప్తిని కలుగజేయు యజ్ఞాదికములవలన శరీరవిక్షేపమును, నిందాస్తుత్యాది కర్మలవలన వాగ్విక్షేపమును, వీనివలన మానసిక విక్షేపమును కలుగుచున్నది. అందువలన యీ మూడు విధములగు కర్మలయందుగల ప్రీతిని త్యజించుట ఆవశ్యకమై యున్నది. ఆత్మ చేతనము, మనోబుద్ధ్యాదులు అచేతనములు, అనగా జడములు. జడము చేతనక్రియల నెట్లు చేయగలుగును? అందువలన ఆత్మ ధ్యానము చేయుటకు చింతారూపమగు విక్షే

పముగూడ నాకు లేదు. నేను సంపూర్ణవిక్షేపరహితుడనై నాస్వరూపస్థితిలోనున్నాను. అనగా నశ్వరములును ఆత్మకంటె విలక్షణములునగు మనోవాక్కాయములుగాక తద్భిన్నుడనగు సచ్చిదానందస్వరూపుడనై యున్నాను.

అవ॥ ఏదోవిధముగా విక్షేపము లేకపోయినను, సమాధికొరకు మానసాది వ్యాపారము కొంచెమైనను అవసరమే కాగలదు అను శంకకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ సమాధ్యాసాదివిక్షేపౌ వ్యవహారస్సమాధయే।
ఏవం విలోక్య నియమమేవమేవాహమాస్థితః॥ 3

టీక॥ సమాధ్యాసాదివిక్షేపౌ = అధ్యాసాదులవలన విక్షేపము కలుగుచుండగా, సమాధయే = సమాధికొరకు, వ్యవహారః = వ్యవహారము, (భవతి = అగుచున్నది), ఏవం = ఇటువంటి, నియమం = నియమమును, విలోక్య = చూచి, ఏవమేవ = ఇట్లే (సమాధిరహితుడనై), అహం = నేను, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ కర్తృత్వ భోక్తృత్వాద్యనర్థములకు హేతువగు అధ్యాసమూలముననే విక్షేపము కలుగుచున్నది. అట్టి విక్షేపమును దూరమొనరించుటకే సమాధికొరకు మానసాది వ్యాపారము లవసరమగుచున్నవి. ఇట్టి నియమమును చూచియే మొదటనే నేను అధ్యాసమును దూరమొనరించితిని. ఇందువలన సమాధికొరకు మనస్సు మొదలగునవి అక్కరలేదు. మరేమనగా నేను సమాధిరహితుడనై స్వస్వరూపానందస్థితిలో నిమగ్నుడనైయున్నాను.

శ్లో॥ హేయోపాదేయవిరహాదేవం హర్షవిషాదయోః।
అభావాదద్య హే బ్రహ్మన్నేవమేవాహమాస్థితః ॥ 4

టీక॥ హే బ్రహ్మన్ = ఓ పరబ్రహ్మస్వరూపా!, హేయోపాదేయ విరహాత్ = త్యాజ్యగ్రాహ్యవస్తువులయొక్క వియోగమువలన, ఏవం = ఇట్లే, హర్ష విషాదయోః = సంతోషదుఃఖములయొక్క, అభావాత్ = అభావమువలన, అద్య = ఇప్పుడు, అహం = నేను, ఏవమేవ = యథార్థస్వరూపుడుగానే, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ ఓ సద్గురుదేవా! త్యజించుటకుగాని, గ్రహించుటకుగాని యోగ్యమైన వస్తువు లేనికారణమున, అనగా ఆత్మజ్ఞానము కలిగిన పిదప కించిత్తైనా హేయము ఉపాదేయము అను భావమే లేనికారణమున హర్ష విషాదములుగూడ నాకు లేవు. ఇందువలన నేను నా స్వరూపస్థితియందే యుంటున్నాను.

శ్లో॥ ఆశ్రమానాశ్రమం ధ్యానం చిత్తస్వీకృతవర్జనం।
వికల్పం మమ వీక్ష్యైతైరేవమేవాహమాస్థితః ॥ 5

టీక॥ ఆశ్రమానాశ్రమం = ఆశ్రమ-అనాశ్రమములను, ధ్యానం = ధ్యానమును, చిత్తస్వీకృతవర్జనం = మనస్సుచేత స్వీకరింపబడిన వస్తుత్యాగమును, మమ = నాయొక్క, వికల్పం = వికల్పమును, వీక్ష్య = చూచి, అహం = నేను, ఏవమేవ = ఈ మూడింటికంటె భిన్నుడనై, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ ఆశ్రమసంబంధములగు ధర్మములనుండి, వాటి ఫలములనుండి నేను రహితుడను. అనాశ్రమ — అనగా ఆశ్రమ

రహితమైన సన్న్యాసాశ్రమధర్మాదులనుండి కూడ నేను భిన్ను డను; యోగధర్మములగు ధ్యానాదులనుండిగూడ నేను రహితు డను. ఎందుకనగా యివన్నియు అజ్ఞానవిలసితములై యున్నవి. నేను వీటికన్నింటికిని సాక్షినై, చిద్రూపుడనై యున్నాను.

"యశ్శరీరేంద్రియాదిభ్యో విభిన్నం సర్వసాక్షిణం ।
పారమార్థికవిజ్ఞానం సుఖాత్మానం చ స్వప్రభం ।
పరం తత్త్వం విజానాతి సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ।"

తా॥ ఎవడు శరీరేంద్రియాదులనుండి భిన్నమైనట్టియు, దేహేంద్రియములకు సాక్షియైనట్టియు విజ్ఞానస్వరూపమును, సుఖస్వరూపమును, స్వయంప్రకాశమగు పరమతత్త్వమును తన ఆత్మనుగా తెలిసికొనుచున్నాడో అతడు అత్యాశ్రమి అని చెప్పబడుచున్నాడు. అందువలన నేను సమస్త వర్ణాశ్రమములకు అతీతుడను, సర్వసాక్షిని, చిద్రూపుడనై యున్నాను.

శ్లో॥ కర్మానుష్ఠానమజ్ఞానాద్యథైవోపరమస్తథా ।
బుద్ధ్వా సమ్యగిదం తత్త్వమేవమేవాహమాస్థితః॥ 6

టీక॥ యథా=ఎట్లు, కర్మానుష్ఠానం=కర్మానుష్ఠానము, అజ్ఞానాత్=అజ్ఞానము వలన, (భవతి =అగుచున్నదో), తథా= అట్లే, ఉపరమః ఏవ = కర్మ త్యాగముకూడ (అగుచున్నది), ఇదం = ఈ, తత్త్వం = తత్త్వమును, సమ్యక్ = బాగుగా, బుద్ధ్వా = తెలుసుకొని, అహం = నేను, ఏవమేవ = కర్మను చేయుటయందుగాని, చేయకుండుటయందుగాని యిచ్ఛను త్యజించి, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ అజ్ఞానమువల్లనే కర్మానుష్ఠానమగుచున్నది. అనగా

ఆత్మానుభవము లేనివాడు స్వర్గాదిఫలహేతువులగు యజ్ఞాది కర్మములను చేయుచున్నాడు. ఆత్మజ్ఞానమువల్లనే అనగా ఆత్మ జ్ఞానము కలిగినప్పుడే కర్మలను త్యజించుచున్నాడు. ఆత్మసాక్షా త్కారము గలవాడు మరి కర్మలను చేయడు. చేయకుండా ఉండడు. ప్రారబ్ధవశమువలన శరీరాదిసంబంధకర్మలను చేయును, లేక చేయకుండును అని యిట్లు తెలిసికొనిన జ్ఞాని తన నిత్యా నందస్వరూపమునందు స్థితుడై యుండును.

శ్లో॥ అచింత్యం చింత్యమానోఽపి చింతారూపం భజత్యసౌ।
త్యక్త్వా తద్భావనం తస్మాదేవమేవాహమాస్థితః ॥ 7

టీక॥ అచింత్యం = చింతించుటకు శక్యముగాని బ్రహ్మమును, చింత్యమానః అపి = చింతించుచున్నవాడైనప్పటికిని, అసౌ = ఈ పురుషుడు, చింతారూపం = చింతారూపమును, భజతి = పొందుచున్నాడు, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, తద్భావనం = ఆ చింతారూపభావ మును, త్యక్త్వా = విడిచిపెట్టి, అహం = నేను, ఏవమేవ = భావనా రహితుడనయ్యే, ఆస్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ బ్రహ్మము అచింత్యమైనది. అనగా మనస్సుచేత గాని, వాక్కుచేతగాని చింతనచేయుటకు శక్యముగానిది. అయి నను అట్టి పరబ్రహ్మమును చింతించుచు నేను చింతాపరుడనగు చున్నాను. కాన చింతారూపభావనను గూడ నేను విడిచి సచ్చిదా నందస్వరూపమగు ఆత్మయందు స్థితుడనై యున్నాను.

శ్లో॥ ఏవమేవ కృతం యేన స కృతార్థో భవేదసౌ ।
ఏవమేవ స్వభావో యః స కృతార్థో భవేదసౌ ॥ 8

టీక॥ యేన = ఎవనిచేత, ఏవమేవ = ఈ ప్రకారముగా క్రియారహితముగా, (సాధనవశాత్ = సాధనమూలముగా), కృతం = చేయబడినదో, సః అసౌ = అట్టి యితడు, కృతార్థః = కృతార్థుడుగా, భవేత్ = అగును, యః = ఎవడు, ఏవమేవ = ఈ ప్రకారము స్వతస్సిద్ధముగానే, స్వభావః = స్వభావముగలవాడగుచున్నాడో, సః = అతడు, కృతార్థః = కృతకృత్యుడు, భవేత్ = అగును.

తా॥ ఈ విధముగా సంపూర్ణక్రియారహితుడగువాడు తన నిజస్వరూపమును తెలిసికొని కృతార్థుడగుచున్నాడు. అనగా జీవన్ముక్తుడగుచున్నాడు.

ప్రశ్న॥ జీవన్ముక్తుని లక్షణము లేవి?

ఉ॥ "బ్రహ్మైవాహమస్మీత్యపరోక్షజ్ఞానేన నిఖిలకర్మ బంధ వినిర్ముక్తో జీవన్ముక్తః ॥"

"నేను బ్రహ్మమును" అను ఏతత్ప్రకారమగు అపరోక్షజ్ఞానము వలన సంపూర్ణకర్మబంధములనుండి విడుదలను పొందినవాడే జీవన్ముక్తుడు.

"దేహపాతానంతరం ముక్తిః విదేహముక్తిః ॥"

శరీరపతనానంతరము గలుగు ముక్తి విదేహముక్తి. తాత్పర్యమేమనగా సాధనలద్వారా యెవడు శరీరసంబంధమైనట్టియు, మనస్సంబంధమైనట్టియు, యింద్రియములయొక్కయు క్రియలను సంపూర్ణముగా రహితమొనర్చుకొనునో అతడు ఆత్మానందానుభవముగల జీవన్ముక్తుడు.

ఇది పంచ్రదశప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదమూడవప్రకరణము

యథాసుఖసప్తకము

అవ॥ ఇప్పుడు జీవన్ముక్తునియొక్క సుఖావస్థను శిష్యుడు గురువునకు నివేదించుచున్నాడు.

శ్లో॥ అకించనభవం స్వాస్థ్యం కౌపీనత్వేఽపి దుర్లభం।
త్యాగాదానే విహాయాస్మాదహమాసే యథాసుఖమ్ ॥

టీక॥ అకించనభవం = (బ్రహ్మము తప్ప) మరేమియు లేదనెడి విచారణవలన పుట్టిన, స్వాస్థ్యం = చిత్తముయొక్క స్థిరత, కౌపీనత్వేఽపి = కౌపీన ధారణము చేసినప్పటికినీ, దుర్లభం = దుర్లభము, అస్మాత్ = ఈ కారణమువలన, త్యాగాదానే = త్యాగగ్రహణములను, విహాయ= విడిచిపెట్టి, అహం = నేను, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆసే = ఉంటున్నాను.

తా॥ విషయములయందు సంపూర్ణముగా ఆసక్తిని విడుచుటవలన చిత్తస్థైర్యమేర్పడును. అట్టి చిత్తస్థైర్యము కౌపీనధారణమాత్రముచేత లభించునదిగాదు. ఇటువంటి స్థిరత్వము అతిదుర్లభము. ఈ కారణమువల్ల ఓ సద్గురూ! పదార్థ

ములను గ్రహించుటయందును, త్యజించుటయందును గల ఆసక్తిని విడిచి ఆత్మానందమునందు స్థితుడనై యుంటున్నాను.

శ్లో॥ కుత్రాపి ఖేదః కాయస్య జిహ్వా కుత్రాపి ఖిద్యతే ।
మనః కుత్రాపి తత్త్యక్త్వా పురుషార్థే స్థితః సుఖమ్॥ 2

టీక॥ కుత్రాపి = ఎక్కడనో ఒక్కొక్క విషయమై, కాయస్య = శరీరమునకు, ఖేదః = దుఃఖము, (భవతి = కలుగుచున్నది), కుత్రాపి = ఒకచోట, జిహ్వా = జిహ్వా, ఖిద్యతే = దుఃఖించుచున్నది, కుత్రాపి= ఎక్కడనో, మనః = మనస్సు, ఖిద్యతే = దుఃఖించుచున్నది. అతః = ఈ కారణమువలన, తత్ = ఆ మూడింటిని, త్యక్త్వా = విడిచిపెట్టి, పురుషార్థే = పరమపురుషార్థమైన ఆనందమునందు, స్థితః = ఉంటున్నాను.

తా॥ శరీరసంబంధమైన కర్మలు – అనగా వచ్చుట, పోవుట, నిద్రించుట, మేల్కొనుట, ఇచ్చుట, పుచ్చుకొనుట, గ్రహించుట, విడిచిపెట్టుట యీా మొదలగు కర్మలను చేయుట వలన శరీరమునకు దుఃఖము కలుగుచున్నది. సత్యాసత్యభాషణాదులవలనను, కటు, తిక్త, ఆమ్ల, రసములయందలి యిష్టానిష్టములవలనను జిహ్వా ఖేదపడుచున్నది. సంకల్పవికల్పాదుల వలనగాని, లేక ధ్యానధారణాదులవలనగాని మనస్సు కష్టపడుచున్నది. ఇందువలన యీా త్రివిధములగు కర్మలను త్యజించి, స్వస్వరూపమగు ఆత్మానందములో స్థితుడనై యున్నాను.

శ్లో॥ కృతం కిమపి నైవ స్యాదితి సంచింత్య తత్త్వతః ।
యదా యత్కర్తుమాయాతి తత్కృత్వాఽఽసే యథాసుఖం॥

టీక॥ కిమపి = ఏ కొంచెమైనను, కృతం = శరీరాదులచేత చేయబడినకర్మ, ఆత్మకృతం = ఆత్మవలన చేయబడినది, నైవ స్యాత్ = కానేకాదు, ఇతి = ఇట్లని, తత్త్వతః = యథార్థముగా, సంచింత్య = విచారించి, యదా = ఎప్పుడు, యత్ = ఏ కొంచము కర్మమైనను, కర్తుం = చేయుటకు, ఆయాతి = (అవసరము) వచ్చుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, తత్ = దానిని, కృత్వా = చేసి, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆసే = ఉంటున్నాను.

తా॥ ప్రశ్న॥ కాయిక, వాచిక, మానసిక కర్మలను విడిచినచో శరీరమును గూడ విడిచిపెట్టవలసి వచ్చును. ఎందుకనగా కర్మలు చేయనిచో, భోజనాదులు ఉండవు. భోజనము లేనిచో శరీరము ఉండదుకదా?

ఉ॥ శరీరమువలనను, యింద్రియములవలనను చేయబడుచుండు కర్మలు వాస్తవమునందు ఆత్మచేత చేయబడుట లేదు అని విచారించి నిశ్చయము చేసికొన్నజ్ఞాని శరీరాదుల సంబంధములగు అన్నిపనులు చేసినను, అహంకారరహితుడై నందువలన ఆ కర్మఫలము లతనిని అంటవు. కావుననే నిరంతరము తన ఆత్మానందసుఖస్వరూపములోనే నిమగ్నుడై యుంటున్నాడు.

అవ॥ కర్మలు చేయుటయందుగాని, లేక కర్మలు మానుటయందుగాని, యీ రెండింటిలో యేదో యొకదానిపైననే నిష్ఠ గలిగియుండ వీలగును. రెండింటియం దెట్లు నిష్ఠ గలిగి యుండవనగును? అను శంకకు సమాధానము –

శ్లో॥ కర్మనైష్కర్మ్యనిర్బంధభావా దేహస్థయోగినః ।
సంయోగాయోగవిరహాదహమాసే యథాసుఖమ్॥ 4

టీక॥ కర్మనైష్కర్మ్యనిర్బంధభావాః = కర్మలయొక్కయు, నైష్కర్మ్య ములయొక్కయు బంధనమువలన మిళితమైన భావములు గలవారు, దేహస్థయోగినః = దేహమునందు ఆసక్తిగల యోగులుగా(ఉన్నారు), అహం = నేను, సంయోగవియోగవిరహాత్ = దేహసంయోగ, వియోగాదులు లేనివాడనగుటవలన, యథాసుఖం = సుఖపూర్వక ముగా, ఆసే = ఉంటున్నాను.

తా॥ కర్మలు చేయవలెనని, లేక చేయననీ యీ రూప మైన హఠము దేహాభిమానముగలవానికే ఉండును. ఎవనికి దేహాదులయందాసక్తిలేదో అతనికి హఠముండదు. ఓ ప్రభూ! నాకి దేహసంయోగమునందుగాని, వియోగమునందుగాని హఠ మేమియు లేదు. సంయోగమునందాసక్తియున్నచో, వియో గము దానివెంబడే కనిపెట్టుకొని యుండును. అందువలన నేను అహంకారమును హఠమును విడిచిపెట్టి ఆనందస్వరూపమగు ఆత్మయందు స్థితుడనైతిని.

అవ॥ మరియు లోకసంబంధవ్యవహారమునందును నాకెట్టి ప్రతిబంధ మును లేదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అర్థానర్థౌ న మే స్థిత్యా గత్యా వా శయనేన వా ।
తిష్ఠన్ గచ్ఛన్ స్వపంస్తస్మాదహమాసే యథాసుఖమ్॥

టీక॥ మే = నాకు, స్థిత్యా = ఉండుటచేతగాని, గత్యా = వెళ్లుటచేతగాని, వా = లేక, శయనేన = పండుకొనుటచేతగాని, అర్థానర్థౌ = అర్థానర్థములు (ప్రయోజనాప్రయోజనములు), న = కొంచెముగూడ లేవు, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, అహం = నేను, తిష్ఠన్ = కూర్చొన్నవాడనైనను, గచ్ఛన్ = నడచుచున్నవాడనైనను, స్వపన్ = శయనించుచున్నవాడనైనను, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆసే = ఉంటున్నాను.

తా॥ గురుదేవా! పోవుట, వచ్చుట, కూర్చొనుట, పండుకొనుట మొదలగు లౌకికవ్యాపారములయందుగూడ నాకేమియు లాభనష్టములు లేవు. ఎందువల్లననగా లౌకిక వ్యవహారములయందలి యభిమానముగూడ నశించిపోయినది. పండుకొననీ, కూర్చుండనీ, తిరుగనీ, మరేపనిచేయనీ యివన్నీ చేయుచున్నను ఆనందస్వరూపమగు ఆత్మయందే స్థితుడనై యుంటున్నాను.

అవ॥ ఈ యర్థమునే మరొకవిధముగా స్పష్టపరచుచున్నాడు.

శ్లో॥ స్వపతో నాస్తి మే హానిః సిద్ధిర్యత్నవతో న వా।
నాశోల్లాసౌ విహాయాస్మాదహమాసే యథాసుఖమ్॥ 6

టీక॥ స్వపతః = నిద్రించుచున్న, మే = నాకు, హానిః = హాని, నాస్తి = లేదు, వా = లేక, యత్నవతః = ప్రయత్నించుచున్న, మే = నాకు, సిద్ధిః = సిద్ధి, న = లేదు, అస్మాత్ = ఈ కారణమువలన, అహం = నేను, నాశోల్లాసౌ = హానివృద్ధుల రెంటిని, విహాయ = విడిచిపెట్టి, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆసే = ఉంటున్నాను.

తా॥ యత్నవిరహితుడనై నిద్రపోవునప్పుడును నాకేమి హానిలేదు. లేక ప్రయత్నపరుడనై యున్నను విశేషఫలసిద్ధి యేమియు లేదు. ఈ కారణమువలన యత్నాయత్నముల యందలి హర్ష శోకములను విడచి సుఖపూర్వకముగా ఆత్మానందుడనై యున్నాను. ఎందుకనగా యత్నాయత్నములన్నియు దేహధర్మములై యున్నవి.

శ్లో॥ సుఖాదిరూపానియమం భావేష్వాలోక్య భూరిశః।
శుభాశుభే విహాయాస్మాదహమాసే యథాసుఖమ్॥ 7

టీక॥ భావేషు=భావములయందలి (అనేక జన్మలయందలి), సుఖాదిరూపా నియమం = సుఖాదిస్వరూపముయొక్క అనిత్యతను, భూరిశః=పలు సారులు, ఆలోక్య = చూచి, అస్మాత్ = ఈ కారణమువలన, శుభాశుభే = శుభాశుభకర్మలను, విహాయ = విడిచి, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆసే = ఉంటున్నాను.

తా॥ పశువులు, మనుష్యులు మొదలగు అనేక ప్రాణుల జీవితములలో సుఖదుఃఖములు సమానముగా నుండుట చూచు చున్నాము. ఈ విషయము ప్రపంచమున స్థూలముగా కనుపించు చునే యున్నది. ఎల్లప్పుడు సుఖముగా నుండు జీవి ప్రపంచమున కనబడుట అరుదు. కొంతకాలము సుఖము, కొంతకాలము దుఃఖము జీవులకు నియతమైయున్నది. లేక సుఖము అత్యల్పము దుఃఖము బహుళముగా కన్పించుచున్నది. ప్రథమమున జన్మకాల ములో దుఃఖము. తరువాత బాల్యములో రోగాదిజన్యములగు

అనేక దుఃఖములు. యువావస్థలో భోగాదికముల కొరకగు దుఃఖము. పిదప స్త్రీపురుషులకు మోహాసంబంధముగా గలుగు దుఃఖపరంపరలు. ఇక వార్ధక్యమునందు దుఃఖనిజమే సిద్ధముగు చున్నది. అందువలన అనేకప్రకారములుగా విషయజన్యములగు సుఖదుఃఖాదుల అనిత్యత్వమును తెలిసికొని దానికి హేతువగు శుభాశుభకర్మలను విడిచి స్వస్వరూపమగు ఆత్మానందమునందు స్థితుడనై యున్నాను.

ఇది పదమూడవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదునాల్గవ ప్రకరణము

శాంతిచతుష్టయము

అవ॥ పై ప్రకరణమునందు శిష్యుడు తన సుఖావస్థను నిరూపించి యిప్పుడు శాంతావస్థను నాలుగు శ్లోకములతో చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ ప్రకృత్యా శాంతచిత్తో యః ప్రమాదాద్భావభావనః ।
నిద్రితో బోధిత ఇవ క్షీణసంసరణో హి సః ॥ 1

టీక॥ యః = ఏ పురుషుడు, ప్రకృత్యా = స్వాభావికముగనే, శాంత చిత్తః = శాంతచిత్తుడై యున్నాడో, నిద్రితః = పండుకొనినవాడు, బోధిత ఇవ = మేల్కొలుపబడినవానివలె, ప్రమాదాత్ = ప్రమాదమువలన, భావభావనః = పూర్వవిషయములను భావించువాడైనను, సః = అట్టివాడు, క్షీణసంసరణః = క్షీణించిన సంసారముగలవాడే, (సంసారరహితుడు).

తా॥ ఎవడు స్వభావముగా విషయశూన్యమైన చిత్తముగలవాడో, యెవడు రాగద్వేషరహితుడో అట్టివాడు ప్రారబ్ధవశమువలన విషయచింతన గలవాడైనను, భోగానుభవము గలవాడైనను అతనికి లాభనష్టము లేవియు నుండవు. ఈ విషయ

మున నొక దృష్టాంతమును చెప్పుచున్నాను: నిద్రాపరవశుడగు నొకపురుషుడు ప్రశాంతముగా నిద్రపోవుచున్నా డనుకొనుము. మరియొకడువచ్చి అతనిని మేలుకొలిపి "నీవీ పనిచేయుము" అని చెప్పిపోయెను. ఈతడైతే ఆపనిని చేయుచున్నాడు. కాని అది తన ఇచ్ఛాపూర్వకముగా గాదు; రెండవవాని ప్రేరణచేత ఆపనిని చేయుచున్నాడు. ఇదే విధముగా ప్రశమనచిత్తుడుగూడ భోగముల ననుభవించుచున్నాడు. కాని తన ఇచ్ఛాపూర్వక ముగా గాదు. ఒకానొక పురుషుడు తన ఆనందములో తాను మునిగియుండగా — వేరొక సిఫాయివచ్చి తనకు యిష్టము లేకున్నను, మెడలో గుడ్డవేసి లాగి ఆతని నెత్తిపైని ఒకమూట ఉంచి పద అనినచో నతడు ఆ మూటను పట్టుకొని లేచిపోవును. ఎందుకనగా అట్లు లేవనిచో సిఫాయి అతనిని కొట్టగలడు. భయ ముచేత యిట్లాతడు చేయునేగాని తన బుద్ధిపూర్వకముగా సంతోషముతో చేయుటలేదు. అట్లే జ్ఞాని స్వయముగా భోగ ముల ననుభవింపడు. అయితే ప్రారబ్ధరూప సిఫాయియొక్క ప్రేరణవలన అనుభవించుచున్నాడు. ఇందువలన అతనికి నష్టము గాని, లాభముగాని యేమియు ఉండదు.

శ్లో॥ క్వ ధనాని క్వ మిత్రాణి క్వ మే విషయదస్యవః ।
క్వ శాస్త్రం క్వ చ విజ్ఞానం యదా మే గళితా స్పృహా॥2

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, మే = నాయొక్క, స్పృహా = కోరిక, గళితా = జారిపోయినదో, తదా = అప్పుడు, మే = నాకు, ధనాని = ధనములు, క్వ = ఎక్కడ, మిత్రాణి = మిత్రులు, క్వ = ఎక్కడ, విషయదస్యవః = విషయములనే దొంగలు, క్వ = ఎక్కడ, చ = మరియు, శాస్త్రం = శాస్త్రము, క్వ = ఎక్కడ, విజ్ఞానం = విజ్ఞానము, క్వ = ఎక్కడ.

తా॥ విషయములనుండి – విషయభావములనుండి శూన్యమైన చిత్తముగలవాడ నగుటవల్లనే, పూర్ణాత్మదర్శనుడనగు నాకు విషయభోగేచ్ఛ నశించగా, నిక ధనమెక్కడ? మిత్రులెక్కడ? శాస్త్రాభ్యాస మెక్కడ? మరియు నిధిధ్యాసాదిక మెక్కడ? విజ్ఞాన మెక్కడ? నాకు దేనియందును ఆసక్తి బుద్ధి లేదు. నేను నిరంజనుడను, నిర్వికారుడను.

శ్లో॥ విజ్ఞాతే సాక్షిపురుషే పరమాత్మని చేశ్వరే।
నైరాశ్యే బంధమోక్షే చ న చింతా ముక్తయే మమ॥ 3

టీక॥ సాక్షిపురుషే = సాక్షిమాత్రుడును (ప్రత్యగాత్మస్వరూపుడును), పరమాత్మని = పరమాత్మయునగు, ఈశ్వరే = ఈశ్వరుడు, విజ్ఞాతే సతి = తెలియబడినవా డగుచుండగా, నైరాశ్యే = ఆశారహితమైన, బంధమోక్షే = బంధముయొక్క విముక్తియందు, మమ = నాకు, ముక్తయే = ముక్తికొరకు, చింతా = చింత, న = లేదు.

తా॥ దేహేంద్రియాదులకు సాక్షియగు "త్వం పదవాచ్యుడగు జీవుని, తత్పదార్థమగు పరమాత్మను యీ రెంటియొక్క

లక్ష్యార్థమును, "తత్త్వమసి" మహావాక్యములద్వారా భాగ త్యాగలక్షణమువలన సాక్షాత్కారము చేసికొనిన జ్ఞానికి బంధ మోక్షములయందు యిచ్ఛయే యుండదు. అట్టి యిచ్ఛ లేని వానికి మరి చింత యెక్కడిది?

ప్రశ్న॥ మహావాక్యములయొక్క లక్షణము యెటు వంటిది? మరియు లక్షణ అనగా నేమి?

ఉ॥ వేదమునందు — అవాంతరవాక్యమని, మహావాక్య మని వాక్యము రెండు ప్రకారములుగా నున్నది. ఈ దిగువ వాటి లక్షణము చూపబడుచున్నది.

"స్వరూపబోధకం వాక్యమవాంతరవాక్యమ్॥"

ఆత్మయొక్క స్వరూపబోధకమగు వాక్యమునకు అవాంతరవాక్య మనిపేరు. ఉదాహరణమునకు —

"సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ॥"

ఆత్మ సత్యస్వరూపమును, జ్ఞానస్వరూపమును, అనంతస్వరూప మునై యున్నది. ఈ వాక్యము కేవల మాత్మయొక్క స్వరూప మును మాత్రమే బోధించుచున్నది. ఇందువలన దీనికి అవాంతర వాక్యమని పేరు.

"అభేదబోధకం వాక్యం మహావాక్యమ్॥"

అభేదమును బోధించు వాక్యమునకు మహావాక్యమని పేరు. ఉదాహరణమునకు "అహం బ్రహ్మాస్మి" నేనే బ్రహ్మమును. "అయమాత్మా బ్రహ్మ" యీ నీయాత్మయే బ్రహ్మము.

"తత్త్వమసి" త్వం = జీవుడవగు నీవు, తత్ = అదియే అనగా ఆ పరబ్రహ్మస్వరూపుడవే, అసి = అగుచున్నావు. ఈ వాక్యము లన్నియు జీవునికిని, యీశ్వరునికిని అభేదమును బోధించుచున్నవి. కాన యివి మహావాక్యములని చెప్పబడుచున్నవి.

ఇప్పుడు లక్షణావృత్తి నిరూపించబడుచున్నది. శబ్దము యొక్క అర్థజ్ఞానము రెండువిధములుగా కలుగుచున్నది. ఒకటి అభిధావృత్తి (శక్తిమూలము). ఉదాహరణము: ఒకానొకడు ఒకనితో "ఘటమానయ" (అనగా ఘటమును తీసికొనిరమ్ము) అని చెప్పెను. ఇందులో "ఘట" పదమునకు శక్తి కంబు గ్రీవాదులుగల వస్తువందున్నది. అనగా కుండయందు ఉన్నది. తీసికొని వచ్చువానికి, రెండవవాడు నన్ను తీసికొనిరమ్మను చున్నాడను జ్ఞానముగూడ కలుగుచున్నది. కాన అతడు "ఘట మానయ" అను శబ్దమును వినినతోడనే కుండను తీసికొని వచ్చుచున్నాడు. ఇచ్చట శక్తి (అభిధా) వృత్తివలన పదమునకు అర్థబోధ కలుగుచున్నది. ఎచ్చట అభిధావృత్తివలన బోధ కలుగదో అచ్చట లక్షణావృత్తివలన బోధకలుగుచున్నది. ఎట్లనగా -

"శక్యసంబంధో హి లక్షణా ॥"

శక్తిని ఆశ్రయించునదే శక్యార్థము. అనగా పదము ఏ యర్థ మును బోధించునో అదే శక్యార్థము.

ఒకడు ఒక గొల్లవానితో "మీ పల్లె యెక్కడ?" అని అడిగెను. వెంటనే వాడు "గంగాయాం ఘోషః" అనగా

మా పల్లె గంగయందున్నది అని చెప్పెను. ఇచ్చట శక్తివృత్తి వలన అర్థబోధ కలుగదు. ఎందుకనగా యిచ్చట గంగాశబ్దమున కర్థము జలప్రవాహము. ఘోషశబ్దమునకు గొల్లపల్లెయని అర్థము. అయితే ప్రవాహమునందు ఊరుఉండుట సంభవించునా? అందువలన శక్తివృత్తి నాశ్రయించి ప్రవాహమునందు పల్లె ఉన్న దని చెప్పినచో నది సమంజసము గాదు. అది సరిపడదు. అందు చేత యిచ్చట లక్షణావృత్తి నాశ్రయించవలసియున్నది. తాత్ప ర్యానుపపత్తియే లక్షణకు బీజము. వక్తకు తాత్పర్యసిద్ధి గలుగని చోట లక్షణావృత్తియగుచున్నది. ఇచ్చట గంగయందు గొల్ల పల్లె ఉండుట సంభవింపదు. కాన "గంగా:" పదమునకు గంగా తీరమని అర్థము లక్షణావృత్తిచేత చెప్పుకొనవలెను. ఇప్పుడు గంగాతీరమునందు గొల్లపల్లె యున్నది అనుచో సమంజసముగా నున్నది. లక్షణ మూడు విధములు. ఒకటి జహల్లక్షణ, రెండు అజహల్లక్షణ, మూడు జహదజహల్లక్షణ అని.

(1) "వాచ్యార్థమశేషతయా పరిత్యజ్య తత్సంబంధిన్యర్థాంతరే వృత్తిర్జహల్లక్షణా ॥"

ఎచ్చట వాచ్యార్థము సమగ్రముగా విడిచిపెట్టబడి తత్సంబంధ మగు అర్థాంతరమునందు వృత్తి కలుగుచున్నదో దానికి జహ ల్లక్షణయని పేరు. ఉదాహరణము:—

"గంగాయాం ఘోషః" ఇచ్చట గంగాపదమునకు గల వాచ్యమగు ప్రవాహరూపార్థమును సమగ్రముగా విడిచిపెట్టి

దానితో సంబంధముగల తీరమునందు గంగాశబ్దమునకు లక్షణ చెప్పబడుచున్నది. అనగా గంగాతీరమునందు గొల్లపల్లెయున్నది అని యిచ్చట గంగాపదమునకు వాచ్యార్థమగు ప్రవాహమును విడిచిపెట్టి తీరమును గ్రహించినందున యిది జహల్లక్షణ అని చెప్పబడుచున్నది. 'జహత్' అనగా విడిచిపెట్టుట.

(2) "వాచ్యార్థాపరిత్యాగేన తత్సంబంధిన్యర్థాంతరే వృత్తి రజహల్లక్షణా ॥"

వాచ్యార్థమును విడిచిపెట్టకనే తత్సంబంధార్థమును గ్రహించుటకు అజహల్లక్షణయని పేరు. ఉదాహరణము:—

ఒకానొక గృహస్థుని యింటిలో దండిసన్న్యాసులకు నిమంత్రణమివ్వబడినది. అచ్చటికి వెళ్లి ఆ దండిసన్న్యాసులు వెలుపల కూర్చున్నారు. ఇంతలో భోజనము తయారైనది. ఆ యజమాని నౌకరులతో "యష్టీః ప్రవేశయ" అనెను. ఇచట "యష్టి" పదమున కర్థమేమి? కట్టెయని అర్థము. అనగా కట్టెలను లోపల ప్రవేశపెట్టుమని యర్థము. అయితే కట్టెలు లోపల ప్రవేశింప శక్యమగునా ? కాన వక్తయొక్క అభిప్రాయ మిది కాదు. మరి దండము ధరించువారలను లోపల ప్రవేశింపజేయ వలసినదని వక్తయొక్క తాత్పర్యము. ఇందుకొరకు యష్టిపదము యొక్క వాచ్యార్థమగు యష్టిని విడువకయె తత్సంబంధమగు పురుషునియందు లక్షణ చేయబడినది. దీనికే అజహల్లక్షణయని పేరు.

(౩) "వాచ్యార్థైకదేశపరిత్యాగే నైకదేశవృత్తిర్జహదజ
హల్లక్షణా॥"

అనగా వాచ్యార్థముయొక్క ఏకదేశమునువిడచి, ఏకదేశమును గ్రహించుటకు జహదజహల్లక్షణ యని పేరు. ఉదాహరణము:- "తత్త్వమసి" ఆ బ్రహ్మము నీవే యగుచున్నావు. ఇచ్చట 'తత్'పదవాచ్యార్థము సర్వజ్ఞత్వాది గుణములతో కూడుకొని యున్న ఈశ్వరచైతన్యము. 'త్వం'పదవాచ్యార్థము అల్పజ్ఞత్వాది గుణములతో యుక్తుడగు జీవచైతన్యము. 'తత్పద' వాచ్యార్థమగు సర్వజ్ఞత్వాది గుణములుగల యీశ్వరునకును, 'త్వం'పదవాచ్యార్థమగు అల్పజ్ఞత్వాది గుణములుగల జీవునకును, తత్పద — త్వం పదవాచ్యార్థమువలన అభేదాన్వయము కుదురదు. అయితే అక్కడ లక్షణావృత్తివలన సర్వజ్ఞత్వ అల్పజ్ఞత్వాదిగుణములను త్యజించి కేవల చైతన్యములను మాత్రము తీసికొన్నచో రెంటికిని అభేదము కుదురును. ఆ యభేదము జహత్ అజహత్ అనగా భాగత్యాగలక్షణవలన కలుగుచున్నది. తత్పదవాచ్యార్థమునందు ఏకదేశమగు సర్వజ్ఞత్వాదికమును, త్వంపదవాచ్యార్థమునం దేకదేశమగు అల్పజ్ఞత్వాదులను తొలగించినచో రెంటికి లక్ష్యార్థమగు చైతన్యము మాత్రము మిగులుచున్నది. దీనిని గ్రహించినందువలన జీవేశ్వరులకు అభేదము కేవలచైతన్యమునందు కలుగుచున్నది. ఎవడు మహావాక్యములవలనను, భాగత్యాగలక్షణవలనను జీవే

శ్వరులను అభేదమును తెలిసికొనుచున్నాడో అతడే ముక్తుడు. అతనికి ముక్తినిగూర్చిన యెట్టి చింతయులేదు.

శ్లో॥ అంతర్వికల్పశూన్యస్య బహిః స్వచ్ఛందచారిణః ।
భ్రాంతస్యేవ దశాస్తాస్తాదృశా ఏవ జానతే ॥ 4

టీక॥ అంతర్వికల్పశూన్యస్య = అంతఃకరణమునందు వికల్పములు లేనటువంటి న్ని, బహిః = వెలుపలను మాత్రము, భ్రాంతస్య ఇవ = భ్రాంతుడువలె నున్నటువంటివ్ని, స్వచ్ఛందచారిణః=స్వతంత్రముగా సంచరించుచున్న అతనియొక్క, తాస్తాః = ఆయా, దశాః = అవస్థలను, తాదృశా ఏవ = అటువంటివారే, జానతే = తెలుసుకొనుచున్నారు.

తా॥ ఎవనియొక్క అంతఃకరణము సంకల్పవికల్పముల నుండి రహితమైనదో, అనగా యెవనికి లోపలినుండి యే విషయ వాసనయు స్ఫురించదో, అయితే బయటికి ఉన్మత్తుడువలె యెవడు సంచరించునో అతడే జ్ఞాని. అట్టివానిని అట్టిజ్ఞానులే తెలిసికొనుచున్నారు. అజ్ఞానులు తెలిసికొనజాలరు.

ఇది పదునాలుగవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదునైదవ ప్రకరణము

తత్త్వోపదేశవింశతికము

అవ॥ ప్రథమమున శిష్యున కాత్మతత్త్వోపదేశము చేసియు, అయ్యది దురవగాహమైనది గనుక, ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు దయానిధియగు ఉద్దాలకుడు తన పుత్రుడును, శిష్యుడునగు శ్వేతకేతువునకు "తత్త్వమసి" యను మహావాక్యమును దృఢబోధకొరకు మరలమరల తొమ్మిదిసారు లుపదేశించినట్లు, యిప్పుడు శిష్యుడగు జనకునికి అష్టావక్రమునీంద్రు డుపదేశించుచున్నాడు. దానికై ముందు అధికారిలక్షణమును జెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ యథాతథోపదేశేన కృతార్థః సత్త్వబుద్ధిమాన్।
ఆజీవమపి జిజ్ఞాసుః పర స్తత్ర విముహ్యతి ॥ 1

టీక॥ సత్త్వబుద్ధిమాన్ = సాత్త్వికబుద్ధిగలవాడు, యథాతథోపదేశేన = ఏకొద్ది (సామాన్య) ఉపదేశమువలననే, కృతార్థః = కృతార్థుడుగా, భవతి = అగుచున్నాడు, పరః = అసత్పురుషుడు, ఆజీవం = జీవితపర్యంతము, జిజ్ఞాసురపి = తెలిసికొనుటకు యిచ్ఛగలవాడగుచు, తత్ర = ఆ విషయమునందు, విముహ్యతి = మోహమును పొందుచున్నాడు.

తా॥ సాత్త్వికబుద్ధిగల ఉత్తమశిష్యుడు సామాన్యోపదేశమువలననే ఆత్మబోధను పొందుచున్నాడు; అనగా కృతార్థుడగుచున్నాడు. సత్యయుగమునందు కేవల ఓంకారమాత్రోపదేశమువలననే ఉత్తమశిష్యులు కృతార్థులగుచుండెడివారు. మందబుద్ధిగల శిష్యులు మరణపర్యంతము ఉపదేశమును వినుచున్నను, వారికి యథార్థబోధము గలుగదు. ఎట్లన వామదేవాదులు మాతృగర్భస్థులయ్యును కేవల సత్త్వమూర్తులు. కావున ఒక్కసారి ప్రణవోపదేశమాత్రమున జ్ఞానులై ముక్తినొందిరి. విరోచనాదులు రజస్తమోమూర్తులగుటవలన పలుసారులు తత్త్వోపదేశ మొందినను మోహవశులై కృతార్థులు కాజాలక పోయిరి. ప్రపంచమునందు మూడువిధములగు అధికారులున్నారు. మొదటివాడు ఉత్తముడు. ఇతనికి ఒక్కసారి గురుముఖతః తత్త్వమస్యాది మహావాక్య శ్రవణముచేసినందువలన జ్ఞానోత్పత్తి యగుచున్నది. రెండవవాడు మధ్యమాధికారి. అతనికి మాటిమాటికి శ్రవణమననాదులు చేయుచున్నందున బోధ కలుగును. మూడవవాడు కనిష్ఠాధికారి. ఇతడు చిరకాలము శాస్త్రశ్రవణాదులు చేయుటవలనను, ఉపాసనాదులవలనను బోధ నొందగలడు. మోక్షాధికారి లక్షణములను వినుము —

"శాంతో దాంతః క్షమీ శూరః సర్వేంద్రియశమాన్వితః।
అసక్తో బ్రహ్మజ్ఞానేచ్ఛుః సదా సాధుసమాగమః।

సాధుబుద్ధిస్సదాచారీ రూ ఒభేదః సర్వదైవతే।
ఆశాపాశవినిర్ముక్తస్త్వేతే మోక్షాధికారిణః॥ "

శాంతచిత్తుడు, యింద్రియదమనముగలవాడు, ఓరిమిగలవాడు, శూరుడు, సర్వేంద్రియవిషయము లుపశమించినవాడు, యే పదార్థములయందును ఆసక్తిలేనివాడు, బ్రహ్మజ్ఞాన జిజ్ఞాసువు, మహాత్ముల సాంగత్యముకలవాడు, ఉత్తమ బుద్ధిగలవాడు, శ్రేష్ఠమగు ఆచారముగలవాడు, సమస్త దేవతలయందును ఒకే చైతన్యము గలదని గుర్తెరింగినవాడు, విషయాశారూపపాశము నుండి విముక్తుడగువాడు మోక్షమునకు అధికారి. ఈ పై జెప్పిన గుణములలో యే ఒక్క గుణము లేనివాడైనను మోక్షాధికారి కాజాలడు.

అవ॥ ఇప్పుడు బంధమోక్షోపాయములను సంగ్రహముగా చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ మోక్షో విషయవైరస్యం బంధో వైషయికో రసః।
ఏతావదేవ విజ్ఞానం యథేచ్ఛసి తథా కురు ॥ 2

టీక॥ విషయవైరస్యం = విషయములయందుగల వైరాగ్యమే, మోక్షః = మోక్షము, వైషయికః = విషయసంబంధమైన, రసః = రసము, బంధః = బంధము, విజ్ఞానం = విజ్ఞానము, ఏతావదేవ = ఇంతమాత్రమేను, యథేచ్ఛసి = ఎట్లు అభిలషించుచున్నావో, తథా = ఆ ప్రకారము, కురు = చేయుము.

తా॥ విషయములయందలి యనురాగత్యాగమే మోక్షము. అనురాగమే బంధము. ఇట్లుగూడ చెప్పబడుచున్నది:

"మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః।
బంధాయ విషయాసక్తం ముక్త్యై నిర్విషయం స్మృతమ్॥"
మానవుల బంధమోక్షములకు మనస్సే కారణము. విషయమందాసక్తమగు మనస్సు బంధమును, విషయాసక్తిరహితమగు మనస్సు మోక్షమును కలుగజేయుచున్నది. ఓ జనకా! ఇదియే బంధమోక్షములయొక్క విశేషజ్ఞానము. దీనిని నీవు బాగుగా తెలిసికొని నీకెట్లు యిష్టమో అట్లు చేయుము.

అవ॥ ఈ విషయాసక్తి తత్త్వబోధమువలనగాక అన్యమగు మరి దేనివలనను పోదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ వాగ్మిప్రాజ్ఞమహోద్యోగం జనం మూకజడాలసం।
కరోతి తత్త్వబోధోఽయమతస్త్యక్తో బుభుక్షుభిః॥ 3

టీక॥ అయం = ఈ, తత్త్వబోధః = తత్త్వజ్ఞానము, వాగ్మిప్రాజ్ఞమహోద్యోగం = అతివక్త, పండితుడు, గొప్ప ఉద్యోగియగు, జనం = జనుని, మూకజడాలసం = మూగవానిగను, జడునిగను, అలసునిగను, కరోతి = చేయుచున్నది, అతః = ఈ కారణమువలన, బుభుక్షుభిః = భోగేచ్ఛగలవారలచేత, అయం = ఈ బోధము, త్యక్తః = విడిచిపెట్టబడుచున్నది.

తా॥ తత్త్వజ్ఞానము వినా మరిదేనివల్లను విషయాసక్తి నశించదు. ఈ తత్త్వబోధము మాటలాడుటయందు మిక్కిలి చతురుడగువానిని మూగవానినిగను, పండితుని జడునిగను, గొప్ప ఉద్యోగిని క్రియారహితునిగను అనగా ఉద్యోగముచం

దిష్టములేనివానిగను చేయుచున్నది. మనస్సు అంతరాత్మముఖమగుచో యింద్రియములన్నియు శిథిలము లగుచున్నవి. అనగా తమ తమ విషయగ్రహణములయం దసమర్థములగుచున్నవి. ఈ తత్త్వబోధము సంపూర్ణముగా యింద్రియములకు యేపనియు లేకుండ చేయుచున్నది. ఈ కారణమువలన విషయభోగేచ్ఛగల వారలు తత్త్వబోధము నాదరించరు. పైగా ఆత్మబోధ సాధనల నుండి వేలకొలది మైళ్ళదూరము పరుగెత్తుకొని పోవుదురు.

అవ॥ తత్త్వజ్ఞానప్రాప్తికొరకు అష్టావక్ర మునీంద్రుడు మరల ఉపదేశించుచున్నాడు.

శ్లో॥ న త్వం దేహో న తే దేహో భోక్తా కర్తా న వా భవాన్।
చిద్రూపోఽసి సదా సాక్షీ నిరపేక్షః సుఖం చర ॥ 4

టీక॥ త్వం = నీవు, దేహః = శరీరము, న = కావు, తే = నీకు, దేహః = దేహము, న = లేదు, వా = అయితే, భవాన్ = నీవు, భోక్తా = భోక్తవుగాని, కర్తా = కర్తవుగాని, న = కావు, (కింతు = మరే మనగా), చిద్రూపః = జ్ఞానస్వరూపుడవుసు, సదా = ఎల్లప్పుడు, సాక్షీ = సాక్షివి, నిరపేక్షః = కోరిక లేనివాడవు, అసి = అగుచున్నావు, సుఖం = సుఖముగా, చర = మెలగుము.

తా॥ ఓ జనకా! నీవు పంచభూతాత్మకమగు దేహము కావు. దేహము జడమును అనిత్యమునై యున్నది. చైతన్య స్వరూపుడవగు నీకు దేహముతో నెట్టి సంబంధమును లేదు.

"అసంగో హ్యాయం పురుష ఇతి శ్రుతేః ॥"

ఈ పురుషుడు — అనగా జీవుడు అసంగుడు. అనగా దేహాదులతో సంబంధము లేనివాడు. ఈ శ్రుతిప్రమాణమువలన నీవు సంయోగాదిసంబంధంనుండి రహితుడవగుము. మరియు కర్తృత్వ, భోక్తృత్వములు అంతఃకరణధర్మములగుటవలన నీవు కర్తవు గావు, భోక్తవుగావు. నీవు యీ రెంటికిని సాక్షివి. సాక్షియగువాడు సాక్ష్యవిషయమునకంటె నెట్లు భిన్నుడో, అట్లే కర్తయు, భోక్తయునగు అంతఃకరణమునకంటె ఆత్మ భిన్నమైనది. దీనికి ఒక దృష్టాంతమున్నది. ఒక నాట్యశాలయందున్న దీపము ఆ శాలను, యజమానుని, సభాసదులను, నర్తకిని సమానముగా నెట్లు ప్రకాశింపజేయుచున్నదో, అట్లే శరీరమను నృత్యశాలయందు అహంకారమే సభాపతి, విషయములే సభ్యులు, బుద్ధియే నర్తకి, యింద్రియగణములు ఆనర్తకి ననుసరించి తాళాదులు వేయు సహచారులుగానున్నవి. చైతన్యరూపమగు ఆత్మ అన్నింటికి సాక్షియై అన్నిటిని ప్రకాశింపజేయునదిగా నున్నది. ఎట్లు దీపము తనస్థానమునందుండియే అన్నిటిని ప్రకాశింపజేయుచున్నదో, అట్లే చైతన్యాత్మ అచలమై, సాక్షిగానుండియే అన్నిటిని ప్రకాశింపజేయుచున్నది. ఓ జనకా! దేహము, యింద్రియములు, మనస్సు మొదలగువాటికి నీవు సాక్షివని దలంచి సుఖపూర్వకముగా మెలంగుము.

అవ॥ రాగద్వేషములు మనోధర్మములని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ రాగద్వేషౌ మనోధర్మౌ న మనస్తే కదాచన ।
నిర్వికల్పోఽసి బోధాత్మా నిర్వికారస్సుఖం చర॥ 5

టీక॥ రాగద్వేషౌ = రాగద్వేషములు, మనోధర్మౌ = మనోధర్మములు, తే = నీకు, మనః = మనస్సు, కదాచన = ఒకప్పుడును, న = లేదు, (త్వం = నీవు), నిర్వికల్పః = వికల్పరహితుడవు, నిర్వికారః = వికారరహితుడవు, బోధాత్మా = జ్ఞానస్వరూపుడవును, అసి = అగుచున్నావు, (అతః = ఇందువలన), సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, చర = మెలంగుము.

తా॥ రాగద్వేషాదులన్నియు మనోధర్మములు; ఆత్మస్వరూపుడవగు నీ ధర్మములుగావు. ఈ విషయము అన్యత్రగూడ చెప్పబడినది.

"శత్రుర్మిత్రముదాసీనో భేదాస్సర్వే మనోగతాః।
ఏకాత్మత్వే కథం భేదః సంభవేద్ద్వైతదర్శనమ్॥"

ఇతడు శత్రువని, యితడు మిత్రుడని, యితడు తటస్థుడని తలంచుటయు, వాటి ధర్మములును మనోధర్మములు. అద్వైతదృష్టిలో భేదమెక్కడిది? లేనేలేదు. ద్వైతదృష్టిలోమాత్రమే యీ భేదము గోచరించుచున్నది. ఓ జనకా! ఒకప్పుడుగూడ మనస్సునకు నీకు సంబంధము లేనేలేదు. అందువలన రాగద్వేషాదులు మనోధ్యాసములు కాన నీవు రాగద్వేషాద్యధ్యాసమును ఒకప్పుడును చేయకుము.

ప్రశ్న॥ రాగద్వేషాదులు ఆత్మధర్మము లెందుకు కావు?

ఉ॥ రాగద్వేషాదులు ఆత్మస్వరూపుడవగు నీ ధర్మములు కావు. ఎందుకనగా నీవు జ్ఞానస్వరూపుడవై యున్నావు. ఒకవేళ రాగద్వేషాదు లాత్మధర్మములేయని యభినివేశముతో చెప్పినచో ఆత్మ కవి స్వాభావికధర్మములా? లేక ఆగంతుకములా? లేక ఆధ్యాసిక ధర్మములా? అవి స్వాభావికధర్మములు కావు. ఎందుకనగా శ్రుతిస్మృతులు ఆత్మ నిర్ధర్మకము అనగా యే ధర్మములు లేనిదని చెప్పుచున్నవి.

"అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం
తథాఽరసన్నిత్యమగంధవచ్చ యత్ ।
అనాద్యనంతం మహతః పరం ధ్రువం
నిచాయ్య తన్మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే ॥

ఆత్మ శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాదులనుండి రహితమైనది. దానికి ఆదియు లేదు, అంతమును లేదు. అది మహత్తత్త్వముకంటె పరమైనది. ఇట్లు ఆత్మను తెలిసికొనినవాడు మృత్యుముఖమునుండి బయటపడుచున్నాడు. ఈ విధముగా అనేక శ్రుతులు ఆత్మ నిర్ధర్మకమైనదని చెప్పుచున్నవి.

"శుద్ధో ముక్తస్సదైవాత్మా న వై బధ్యేత కర్హిచిత్ ।
బంధమోక్షౌ మనః సంస్థౌ తస్మిఞ్ఛాంతే ప్రశామ్యతి ॥"

ఆత్మ శుద్ధము ముక్తము బంధరహితము. బంధమోక్షాదిక ధర్మములన్నియు మనస్థితములు. మనస్సు శాంతించినచో అన్నియు శాంతిని బొందుచున్నవి. ఈ విధముగా అనగా పై

జెప్పిన విధముగా అనేకస్మృతులుగూడ ఆత్మ రాగద్వేషాది రహితమైనదని చెప్పుచున్నవి. మరియు ఆత్మకు రాగద్వేషములు స్వాభావికధర్మములని చెప్పినచో, మోక్ష మెవనిచేతను ఒకప్పు డును పొందబడి యుండరాదు. ఎందుకనగా స్వాభావికధర్మ నివృత్తి దేనివలనను కాదు. కేవలాధ్యాసికధర్మముమాత్రమే ఉపాయముచేత నాశమగుచున్నది. అధ్యాసికధర్మమనగా ఒక వస్తువుయొక్క గుణము యింకొక వస్తువునందు తోచుట. ఆ సంబంధము నాశమగుటతోడనే దానికిగూడ నాశము సంభ వించుచున్నది. స్ఫటికరాతిసమీపమున యెఱ్ఱని పువ్వులుంచినచో ఆ పుష్పములయొక్క యెఱుపురంగు యీ స్ఫటికరాతియందు ప్రతిఫలించుచున్నది. కాని ఆ పుష్పములను దూరముగా తీసి వేసినచో ఆ స్ఫటికమునందు రంగు కనుపించదు. అట్లే ఆత్మ యందు అంతఃకరణధర్మములగు రాగద్వేషాదులు అధ్యాసిత ములై యున్నవి. కాని అవి స్వాభావికములు కావు. కావున దూర మొనరించుటకు శక్యమైనవిగా నున్నవి.

శ్లో॥ సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।
విజ్ఞాయ నిరహంకారో నిర్మమ స్త్వం సుఖీభవ ॥ 6

టీక॥ సర్వభూతేషు = సమస్త భూతములయందును, ఆత్మానం = ఆత్మను (తనను), ఆత్మని = తనయందు, సర్వభూతాని = సమస్తభూతములను, విజ్ఞాయ= తెలిసికొని, నిరహంకారః=అహంకారరహితుడవై, నిర్మమః = మమత్వములేనివాడవై, త్వం = నీవు, సుఖీ భవ = సుఖివి కమ్ము.

తా॥ ఓ జనకుడా! బ్రహ్మ మొదలుకొని పిపీలికాపర్యంతము సమస్తభూతములయందును, కారణరూపమై అనుస్యూతముగానున్నది ఆ యాత్మ యొకటియేయని తెలిసికొని మరియు సకలభూతాత్మలయందును అధ్యస్తమైన అనగా కల్పితమైన అహంకార, మమకారములను దూరమొనరించి సుఖముగా మెలఁగుము.

శ్లో॥ విశ్వం స్ఫురతి యత్రేదం తరంగా ఇవ సాగరే।
తత్త్వమేవ న సందేహశ్చిన్మూర్తే విజ్వరో భవ ॥ 7

టీక॥ యత్ర = ఏ స్థానమునందు, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, సాగరే = సముద్రమునందు, తరంగా ఇవ = అలలవలె, స్ఫురతి = తోచుచున్నదో, తత్ = అది, త్వమేవ = నీవే (అగుచున్నావు), న సందేహః = సందేహములేదు, చిన్మూర్తే = జ్ఞానస్వరూపమైన ఆత్మవిషయమై, విజ్వరః = సంతాపరహితుడవుగా, భవ = అగుము.

తా॥ ఓ జనకుడా! ఏ అధిష్ఠానచైతన్యమునందు యీ సమస్తప్రపంచము సముద్రమునందు తరంగములవలె అభిన్నముగా స్ఫురించుచున్నదో, ఆ చేతనమే నీయాత్మ. కావుననే నేను చైతన్యస్వరూపుడననీ, సంతాపరహితుడననీ తెలిసికొని విగతజ్వరుడవై యీ ప్రపంచమున సుఖముగా మెలగుము.

శ్లో॥ శ్రద్ధత్స్వ తాత శ్రద్ధత్స్వ నాత్ర మోహం కురుష్వ భోః।
జ్ఞానస్వరూపో భగవానాత్మా త్వం ప్రకృతేః పరః ॥ 8

టీక॥ భోః తాత = ఓ నాయనా! శ్రద్ధస్వ = శ్రద్ధనుంచుము, శ్రద్ధస్వ = శ్రద్ధనుంచుము, అత్ర = ఈ విషయమై, మోహం = మోహమును, న కురుష్వ = చేయకుము, త్వం = నీవు, జ్ఞానస్వరూపః = జ్ఞానస్వరూపుడవు, భగవాన్ = ఈశ్వరుడవు, ప్రకృతేః = ప్రకృతికి, పరః = పరుడవుగా నున్నావు.

తా॥ ఓ నాయనా! చిద్రూపమగు ఆత్మయందు అసంభావనా, విపరీతభావనారూప మోహమును పొందకుము. ఆత్మ జ్ఞానస్వరూపమును ప్రకృతికి పరమునై యున్నది.

ప్రశ్న॥ చిత్పదమునకును, జ్ఞానపదమునకును గల అర్థమేమి?

ఉ॥ "సాధనాంతరనైరపేక్ష్యేణ స్వయంప్రకాశమానతయా ఇతరపదార్థావభాసకం యత్ తచ్చిత్॥"

తనకంటె భిన్నమైన యే సాధనాపేక్షయులేక తన ప్రకాశముచేతనే యితరములగు సమస్తపదార్థములను ప్రకాశింపజేయుచుండుదానికి చిత్తని పేరు.

"అజ్ఞాననాశకత్వే సతి స్వాత్మబోధకత్వం జ్ఞానమ్॥"

అజ్ఞాననాశమొనరించి ఆత్మస్వరూపమును ప్రకాశింపజేయుదానికి జ్ఞానమని పేరు.

"అర్థప్రకాశో హి జ్ఞానమ్॥"

అర్థమును ప్రకాశింపజేయునదే జ్ఞానము. అందువలననే ఆత్మ చైతన్యరూపమును జ్ఞానరూపమునై యున్నది. జడము మరియు చైతన్యముయొక్క భేదము సుగమముగురీతిని చూపించ

బడుచున్నది. తనను తనకంటె భిన్నమగు సమస్తపదార్థములను తెలిసికొనునదే చైతన్యము. తనను తనకంటె భిన్నమగు పదార్థములను తెలిసికొనజాలనిదే జడము.

శ్లో॥ గుణైస్సంవేష్టితో దేహస్తిష్ఠత్యాయాతి యాతి చ।
ఆత్మా న గంతా నాగంతా కిమేనమనుశోచసి ॥ 9

టీక॥ గుణైః = గుణములతో, సంవేష్టితః = చుట్టబడినదై, దేహః = దేహము, తిష్ఠతి = ఉంటున్నది, సః = అది, ఆయాతి = వచ్చుచున్న, యాతి = పోవుచున్నది, ఆత్మా = జీవాత్మ, న గంతా = పోవునది కాదు, న ఆగంతా = వచ్చునది కాదు, కిం = ఎందుకొరకు, ఏనం = దీనినిగూర్చి, అనుశోచసి = దుఃఖించుచున్నావు.

తా॥ ఓ శిష్యా! ఇంద్రియములచే పరివేష్టింపబడి యీ లింగశరీరము యీ లోకమునందుంటున్నది. మరియు కొంత కాలమునకు తరువాత లోకాంతరమునకు పోవుచున్నది. మరల అక్కడినుండి తిరిగివచ్చుచున్నది. ఆత్మ లోకాంతరమునకుగాని, దేశాంతరమునకుగాని పోవునదిగాదు, మరల వచ్చునదిగాదు. స్థూలశరీరమునకే జననమరణములు. ఆ శరీరధర్మములను ఆత్మయందారోపించుకొని నీవు దుఃఖించుట ఉచితమైన పనిగాదు. అధ్యస్తవస్తువు నాశమైనను అధిష్ఠానమునకు నాశము లేదు.

ప్రశ్న॥ ఆత్మ లోకాంతరమునకుపోదనియు, లింగశరీరము మాత్రమే లోకాంతరమునకు, దేశాంతరమునకు పోవుచు వచ్చుచున్నదనియు గదా తమరు చెప్పుచున్నారు. అట్లయినచో

ఆత్మలేకుండా కేవలలింగశరీరముమాత్రము గమనాగమనము లను నెట్లు చేయగలుగును? ఎందుకనగా లింగశరీరము జడము గదా! జడమగు లింగశరీరమునందు సుఖదుఃఖానుభూతికూడ నెట్లు కలుగును?

ఉ॥ గమనాగమనములు పరిచ్ఛిన్న (అవ్యాపక) వస్తువు లకే కలుగును. వ్యాపకమునందు గమనాగమనములు లేవు. లింగశరీరము పరిచ్ఛిన్నమైన దగుటవలన దానికి గమనాగమన ములు సంభవించును. ఆత్మ అపరిచ్ఛిన్నము. కావున దానియందు గమనాదు లుండవు. ఎట్లనగా - జలముతో నిండింపబడిన యొక కుండను ఒకచోటినుండి మరియొకచోటికి తీసికొనిపోవచ్చును? కాని ఆకాశమును తీసికొని పోగలమా? ఎందుకనగా ఆకాశ మంతట వ్యాపించియున్నది. ఎక్కడెక్కడికి ఘటమును తీసికొని పోవుచున్నారో అక్కడక్కడ ఆకాశము ఉండనేయున్నది. అట్లే ఎక్కడెక్కడికి లింగశరీరము పోవుచున్నదో అక్కడంతయు ఆత్మప్రతిబింబము దానియందు పడుచునేయున్నది. ఈ చేతన ప్రతిబింబముతో కూడుకొనియున్న అంతఃకరణమే సుఖదుఃఖము లకు కర్తయనియు, భోక్తయనియు చెప్పబడుచున్నది. ఈ యంతః కరణమునందు ప్రతిబింబించిన చైతన్యమునే జీవుడందురు. లింగ శరీరలక్షణమును పంచదశికారు డిట్లు చెప్పెను. లింగశరీరము (అంతఃకరణము) దానియందలి చైతన్యప్రతిబింబము, దాని కాశ్రయమైన అధిష్ఠానము యీ మూడును కలిసిజీవుడనియు,

మరియు మాయా - మాయయందలి ప్రతిబింబము, మాయాధిష్ఠానము యీ మూడుకలిసి యీశ్వరుడనియు చెప్పిరి. జీవునకును, యీశ్వరునకును భేదము ఉపాధులవల్లనేగాని వాస్తవమునందు లేదు. ఉపాధి కల్పితము, చేతనము నిత్యము. ఆ చైతన్యమే నీరూపము,నీవై యున్నావు అని తెలిసికొనినచో మరి దుఃఖింపవు.

అవ॥ చిద్రూపమైన ఆత్మస్వరూపుడవగు నీకు దేహముయొక్క హాని వృద్ధులవలన నేమియు లేదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ దేహస్తిష్ఠతు కల్పాంతం గచ్ఛత్వద్యైవ వా పునః ।
క్వ వృద్ధిః క్వ చ వా హాని స్తవ చిన్మాత్రరూపిణః॥ 10

టీక॥ దేహఃపునః = దేహమయితే, కల్పాంతం = కల్పాంతమువరకు, తిష్ఠతు = ఉండుగాక?, వా = లేక, అద్యైవ = ఇప్పుడే, గచ్ఛతు= పోవుగాక?, చిన్మాత్రరూపిణః=జ్ఞానమాత్ర స్వరూపుడవగు, తవ=నీకు, వృద్ధిః = వృద్ధి, క్వ = ఎక్కడ, హానిః = హాని, క్వ =ఎక్కడ.

తా॥ ఓ జనకా! ద్రష్ట ద్రవ్యమునకంటె వేరు అను నియమమున్నది. దేహము ద్రవ్యము, నీవు ద్రష్టవు. దేహముతో నీకెట్టి సంబంధమును లేదు. నీ స్థూలదేహము కల్పాంతమువరకు ఉండవచ్చును, లేదా యిప్పుడే పోవచ్చును? దేహమున్నందున నీకు స్థితియు, దేహము నశించినందున నీకు నాశమును కలుగదు. దేహ మనిత్యము, నీవు నిత్యుడవు. దేహమునకు సత్తాస్ఫూర్తిని కలుగజేయువాడవు నీవు. దేహమునకు నీవు సాక్షివి. ఇట్టి నిశ్చయమువలన నీవు జీవన్ముక్తుడవై చరించుము.

అవ॥ తరంగములయొక్క ఉత్పత్తినాశములవలన సముద్రమునకు హానివృద్ధులు లేనట్లు ప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తినాశములవలన ఆత్మకు వృద్ధి క్షయములు లేవని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ త్వయ్యనంతమహాంభోధౌ విశ్వవీచిః స్వభావతః ।
ఉదేతు వాస్తమాయాతు న తే వృద్ధిర్నవా క్షతిః ॥ 11

టీక॥ అనంతమహాంభోధౌ = అపారమహాసముద్రుడవగు, త్వయి = నీయందు, విశ్వవీచిః = ప్రపంచరూపతరంగములు, స్వభావతః = స్వాభావికముగనే, ఉదేతు = ఉదయించునుగాక?, వా = లేక, అస్తం ఆయాతు = అస్తమించునుగాక!, తే = నీకు, వృద్ధిః = వృద్ధి, న = లేదు, క్షతిః = నాశమున్ను, న = లేదు.

తా॥ ఓ జనకా! నీ స్వరూపము అనంతచిన్మాత్రరూప సముద్రము వంటిది. దానియందు అవిద్యా కామ్యకర్మలవలన విశ్వరూపతరంగము లుత్పన్నములగుచున్నవి. నీ స్వరూపము నందే యీ విశ్వరూపతరంగము లుదయించుచున్నవి. అస్తమించుచున్నవి. దీనివలన నీకు లాభముగాని, నష్టముగాని యేమియు లేదు. ఎందుకనగా నీవు అధిష్ఠానచైతన్యరూపుడవై యున్నావు. అధిష్ఠానమునకు కల్పితవస్తువు హాని నెన్నడును చేయజాలదు. ఏది యెప్పుడూ లేనిదో అది రెండవదాని కెట్లు హానిని కలుగజేయును?

అవ॥ చిన్మాత్రరూపుడవగు నీయందు విశ్వకల్పన మాయికమేగాని, వాస్తవముగాదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ తాత చిన్మాత్రరూపోఽసి న తే భిన్నమిదం జగత్ ।
అతః కస్య కథం కుత్ర హేయోపాదేయకల్పనా॥ 12

టీక॥ తాత = నాయనా!, (త్వం = నీవు), చిన్మాత్రరూపః = చైతన్య మాత్రస్వరూపుడవు, అసి = అగుచున్నావు, ఇదం = ఈ, జగత్ = ప్రపంచము, తే = నీకంటె, భిన్నం = భిన్నమైనది, న = కాదు, అతః = ఈ కారణమువలన, హేయోపాదేయకల్పనా = త్యాజ్య గ్రహణములయొక్క కల్పన, కస్య = ఎవనికి?, కథం = ఎట్లు?, కుత్ర = ఎక్కడ?.

తా॥ ఓ నాయనా! నీవు చిన్మాత్రస్వరూపుడవు. నీయందు హేయోపాదేయములు యే వస్తువునకును సంభవింపవు. ఎందుకనగా నీకంటె జగత్తు భిన్నముగాదు. కల్పితవస్తువు అధిష్ఠానమునకంటె భిన్నముగా లేదు. కనుకనే హేయోపాదేయములు యెట్లు సాధ్యమగును?

శ్లో॥ ఏకస్మిన్నవ్యయే శాంతే చిదాకాశేఽమలే త్వయి।
కుతో జన్మ కుతః కర్మ కుతోఽహంకార ఏవ చ॥ 13

టీక॥ ఏకస్మిన్ = ఒకటి అయినటువంటినీన్ని, అమలే = నిర్మలమైనటువంటినీన్ని, అవ్యయే = అవినాశి అయినటువంటినీన్ని, శాంతే = శాంతమైనటువంటినీన్ని, చిదాకాశే = చిదాకాశముగల, త్వయి = నీయందు, జన్మ = జన్మము, కుతః = ఎక్కడనుండి?, కర్మ = కర్మ, కుతః = ఎక్కడనుండి, అహంకారః = అహంకారము, కుతః = ఎక్కడనుండి, (భవతి = కలుగుచున్నది.)

తా॥ ఓ జనకా! సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యుడవును, నాశరహితుడవును, వికారరహితుడవును, చిదాకాశనిర్మలుడవును అగు నీయందు జననముగాని, మరణముగాని, కర్మగాని, అహంకారముగాని లేదు. ఇవన్నియు ద్వైతమునందు కలుగుచున్నవి. ద్వైతము మూడుకాలములయందును నీకులేదు. జన్మకర్మవికారాభావము గలవాడగుటవలన నీకు కర్తృత్వాదికములుగూడ లేవు. శుద్ధుడవగుటవలన నీయందు అహంకారము గూడ లేదు. నీ రూపము ఉన్నదున్నట్లు ఏకరసమును, శాంతమునైయున్నది.

శ్లో॥ యత్త్వం పశ్యసి తత్త్రైకస్త్వమేవ ప్రతిభాససే।
కిం పృథగ్భాసతే స్వర్ణాత్కటకాంగదనూపురమ్ ॥ 14

టీక॥ త్వం = నీవు, యత్ = దేనిని, పశ్యసి = చూచుచున్నావో, తత్ర = అచ్చట, ఏకః = ఒకడవైన, త్వమేవ = నీవే, ప్రతిభాససే = ప్రతిభాసించుచున్నావు, కటకాంగదనూపురం = కడియములు, భుజకీర్తులు, అందెలు మొదలగు ఆభరణములు, స్వర్ణాత్ = బంగారముకంటె, పృథక్ = వేరుగా, భాసతే కిం = భాసించునా?

తా॥ ఓ జనకుడా! ఏయే కార్యమును నీవు చూచుచున్నావో, అదంతయు కారణరూపమేయైయున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి ఆరవ ప్రపాఠకమున యీ విషయము చెప్పబడినది. ఆరుణికుడను నామాంతరముగల ఉద్దాలకమహర్షి పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయముగల తన కుమారుడగు శ్వేత

కేతువును జూచి కుమారా! నీవు గురుకులవాసముచేసి అచట సంపూర్ణముగా వేదాధ్యయనమును చేయుము. ఇంతవరకు మన వంశమునందు బ్రహ్మచర్యమును శీలించనివాడుగాని వేదాధ్యయనమును చేయనివాడుగాని ఒకడును లేడు. తండ్రి యాజ్ఞను శిరసావహించి శ్వేతకేతువు గురుకులమునకుపోయి అచట బ్రహ్మచర్యవ్రతమును పాలించుచు పండ్రెండు వత్సరములు వేదాధ్యయనమును చేసెను. అధ్యయనము పూర్తియైన పిమ్మట గుర్వాజ్ఞను పొంది యింటికి బయలుదేరెను. త్రోవలో నాతని మనస్సునందొక యభిమాన ముత్పన్నమయ్యెను. "నా తండ్రి నాతో సమానమైన విద్వాంసుడుకాడు. కావున వారికి నమస్కరించవలసిన అవసరమేమున్నది?" ఈ యభిమానముతోనే అతడు గృహమునకువచ్చి తండ్రికి నమస్కరించలేదు. తండ్రి దీనిని చూచి వీనికి విద్యామదము పట్టినదని తలంచి ఆ మదమును దూరముచేయ నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లు నిశ్చయించుకొని ఉద్దాలకుడు శ్వేతకేతువును దగ్గరకు పిలిచి కుమారా! నీవింతవిద్య నభ్యసించితివిగదా! అందు దేనిచేత అశ్రుతముకూడ శ్రుతమౌనో, అజ్ఞాతము జ్ఞాతమౌనో ఆ విద్యను తెలిసికొనియుంటివా? నీ గురువు దీనిని నీకుపదేశించెనా? అని అడిగెను. శ్వేతకేతువు తెల్లబోయిన మొగముతో తండ్రిని చూచి తండ్రీ! ఈ విద్యను నేనెన్నడును వినియుండలేదు. మా గురువుగారుకూడ చెప్పియుండలేదు. బహుశః యిది వారికిని

తెలిసియుండకపోవచ్చును. తెలిసియే యుండినచో నాకు చెప్పకుండ నుండరు. ఎందుకనగా వారికి తెలిసిన విద్యలన్నియు నాకు చెప్పియుండిరి. కావున నో తండ్రీ! నాయందు దయయుంచి నా తప్పు మన్నించి, ఆ విద్యను నాకుపదేశింపుమని నమస్కరించెను. పుత్రుని యీ నమ్రతను చూచి ఆరుణిఋషి యిట్లుపదేశించెను.

"సౌమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికే త్యేవ సత్యమ్॥"

ఓ సౌమ్యా! ఒక్క మృత్తికాపిండమువలన సంపూర్ణ మృత్తికాకార్యమంతయు మృత్తికారూపమని తెలియబడు చున్నది. ఎందుకనగా కారణముకంటె కార్యము భిన్నమైనది కాదు. ఎన్ని పేర్లుగల వివయవికారములున్నవో అవన్నియు కేవలము వాఙ్మాత్రకథితములేగాని వాస్తవమునకు మృత్తిక యొకటి మాత్రమే సత్యమైనది — యథా —

"సౌమ్యైకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం లోహ మిత్యేవ సత్యమ్॥"

ఓ సౌమ్యా! ఎట్లు సర్వజ్ఞానమువలన తత్కార్యరూపమగు కటకకుండలాదులన్నియు స్వర్ణరూపములని తెలియబడుచున్నవో అందువలననే కార్యము కారణముకంటె భిన్నముగాదని తెలియు చున్నది.

నామమునకు విషయమగు సువర్ణకార్యములన్నియు వాగ్విశేషవర్ణితములే. కాని సత్యములు గావు. ఒక్క సువర్ణము మాత్రమే సత్యమైనది. అదేవిధముగా - ఓ కుమారా! "అనేక శ్రుతివాక్యములద్వారా బోధితుడవై" నేను కార్యకారణ రూపములవలననే స్థితుడనై యున్నాననియు, నేనే సచ్చిదానంద స్వరూపాత్మననియు తెలిసికొనుచున్నావు.

శ్లో॥ అయం సోఽహమయం నాహం విభాగమితి సంత్యజ।
సర్వమాత్మేతి నిశ్చిత్య నిస్సంకల్పస్సుఖీ భవ ॥ 15

టీక॥ సః = ఆ, అయం = ఇతడు, అహం = నేనే, అయం = ఇతడు, నాహం = నేనుకాను, ఇతి = ఈ ప్రకారమగు, విభాగం = విభాగమును, సంత్యజ = విడిచిపెట్టుము, సర్వం = సమస్తమును, ఆత్మా = ఆత్మస్వరూపము, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చిత్య = నిశ్చయించి, త్వం = నీవు, నిస్సంకల్పః = సంకల్పరహితుడవై, సుఖీ భవ = సుఖింపుము.

తా॥ ఓ జనకా! వీడే వాడు, వాడే నేను, నేనే వీడు కాను అనెడి యిట్టి భేదమును విడిచిపెట్టి సర్వరూపములును ఆత్మయేమైయున్నదని నిశ్చయించుకొనుము. ఇట్లు నిశ్చయించుకొన్నచో సుఖింతువు. ఎందుకనగా ద్వైతదృష్టినుండిగదా భయముత్పన్నమగుచున్నది. ఒక్క అద్వైతమునందు మాత్రమే తననుండి తనకుగాని, మరిదేనినుండి తనకుగాని, తననుండి దేనికిగాని భయము కలుగకున్నది. ద్వైతదృష్టియే దుఃఖమునకు కారణము. దానిని విడచినచో నీవు సుఖివి కాగలవు. ఏకాంతప్రదేశమున

స్థితుడై యున్నవాడు యెంతవరకు తన అంతఃకరణమునందు ప్రపంచభావనావృత్తిరాలేదో, అంతవరకు మాత్రమే ఆనందమయుడై ఉంటున్నాడు. ఎప్పుడు భూతసంబంధమగు ద్వైతవృత్తి ఉత్పన్నమగునో అప్పుడే భయము పొడసూపును. అదే విధముగా యెంతవరకు నీ హృదయములో "నేను వేరు, జగము వేరనెడి భావము కలిగిఉంటున్నదో అంతవరకు నీకు దుఃఖము, భయము నశించదు. ఆ దుఃఖభయరహితుడవై వచో నీవు నిత్యానందాద్వైతస్వరూపుడవగుదువు.

శ్లో॥ తవైవాజ్ఞానతో విశ్వం త్వమేకః పరమార్థతః ।
త్వత్తోఽన్యో నాస్తి సంసారీ నాసంసారీ చ కశ్చన॥16

టీక॥ తవ = నీయొక్క, అజ్ఞానత ఏవ = అజ్ఞానమువల్లనే, విశ్వ = ప్రపంచము, (భవతి = అగుచున్నది), పరమార్థతః = యథార్థముగా, త్వం= నీవు, ఏకః = అద్వితీయుడవు, అతః = ఈ కారణమువలన, త్వత్తః = నీకంటె, అన్యః = అన్యుడు, కశ్చన = ఒకానొకడు, సంసారీ, సంసారి, నాస్తి= లేడు, అసంసారీ = ఈశ్వరుడున్ను, అన్యః = ఇతరుడు, న = లేడు.

తా॥ ఓ శిష్యా! నీయొక్క అజ్ఞానమువలననే జగత్తు ప్రతీతమగుచున్నది. నీ ఆత్మజ్ఞానమువలన యీ జగత్తు నశించుచున్నది.

ప్రశ్న॥ అజ్ఞానస్వరూప మెటువంటిది. జ్ఞానస్వరూప మెటువంటిది?

ఉ॥ "అనాదిభావత్వే సతి జ్ఞాననివర్త్యత్వమజ్ఞానమ్॥"
అనాదియై, భావరూపమై, జ్ఞానమువలన నివర్తింపబడునది జ్ఞానము.

"అజ్ఞాననాశకత్వే సతి స్వాత్మబోధకత్వం జ్ఞానమ్॥"
అజ్ఞానమును నశింపజేయుచు, స్వాత్మబోధకమగు దానికి జ్ఞానమనిపేరు. జ్ఞానోదయమైన పిమ్మట యథార్థముగా నీవొకడవే. నీకంటె భిన్నమైన వస్తువింకేదియులేదు. సంసారి యని మరియు అసంసారియనే భేదము నీకు లేనేలేదు. అజ్ఞానమువలన సంసారి నని అనుకొనుచున్నావు.

శ్లో॥ భ్రాంతిమాత్రమిదం విశ్వం న కించిదపి నిశ్చయీ।
నిర్వాసనః స్ఫూర్తిమాత్రో న కించిదివ శామ్యతి ॥ 17

టీక॥ ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, భ్రాంతిమాత్రం = భ్రాంతి మాత్రము, కించిత్ = కొంచెమైనను, న = లేనిది, . ఇతి = ఇట్లని నిశ్చయముగలవాడు, నిర్వాసనః = వాసనారహితుడై, స్ఫూర్తి మాత్రః = సంపూర్ణస్వరూపుడై, న కించిదివ = ఏమియు లేనివానివలె, (ఏ వికారములు లేనివానివాడై), శామ్యతి = శాంతిని పొందు చున్నాడు.

తా॥ ఓ శిష్యా ! ఈ జగత్తంతయు భ్రాంతిమూలమై యున్నది. ఈ ప్రపంచమునకు తన సత్తా యేమియును లేదు అను నిశ్చయజ్ఞానముతో నీవు వాసనారహితుడవై ఆనందపూర్వకముగా ప్రపంచమున మెలగుము. (సర్వదా ఆత్మజ్ఞప్తిగలిగి సంకల్ప వికల్పాదులులేనివాడు ముక్తుడని భావము.)

శ్లో॥ ఏక ఏవ భవాంభోధావాసీదస్తి భవిష్యతి ।
న తే బంధోఽస్తి మోక్షో వా కృతకృత్యస్సుఖం చర॥ 18

టీక॥ భవాంభోధౌ = సంసారరూపసముద్రమునందు, ఏక ఏవ = ఒక్కడే (ఆత్మ), ఆసీత్ = ఉండెను, అస్తి = ఉంటున్నాడు, భవిష్యతి = ఉండగలడు, తే = నీకు, బంధః = బంధము, న = లేదు, మోక్షశ్చ = మోక్షమున్ను, న = లేదు, త్వం = నీవు, కృతకృత్యః = కృతకృత్యుడవు, సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, చర = సంచరింపుము.

తా॥ ఓ జనకా! ఈ సంసారరూపసముద్రమునందు నీవెల్లప్పుడు ఒంటరిగానే యుంటివి. ఇప్పుడున్నావు. ఇటుపైని ఉండగలవు.

ప్రశ్న॥ నేను భవసాగరమునందే నిరంతరము ఉన్నవాడనగుచో మరి ముక్తినిబొందు టెప్పుడు? ఎల్లప్పుడు బంధమునందే ఉండిపోవుదు నేమో?

ఉ॥ ఓ కుమారా! ఇంతవరకు నిన్ను నీవు తెలిసికొనలేక బంధమోక్షములనే సుడిగుండములలో పడిపోతివి. ఇప్పుడు నీ నిజస్వరూపమును తెలిసికొనినపిదప సంసారసముద్రమునందు అసంగుడవై, సాక్షివై ఉంటున్నావు, ఉంటివి, ఉండగలవు. ఎందుకనగా నీయందే యీ ప్రపంచమంతయు రజ్జువునందు సర్పము వలె కల్పితమైయున్నది. ఇప్పుడు నీకు బంధమూ లేదు. మోక్షమూ లేదు. నీవు కృతకృత్యుడవు. ధన్యుడవు.

శ్లో॥ మా సంకల్పవికల్పాభ్యాం చిత్తం క్షోభయ చిన్మయ ।
ఉపశమ్య సుఖం తిష్ఠస్యాత్మన్యానందవిగ్రహే ॥ 19

టీక॥ చిన్మయ = జ్ఞానస్వరూపా!, సంకల్పవికల్పాభ్యాం = సంకల్పవికల్పములచేత, చిత్తం = మనస్సును, మా క్షోభయ = కలతపెట్టకుము, ఉపశమ్య = మనశ్శాంతినిపొంది, ఆనందవిగ్రహే = ఆనందపూర్ణమయిన, ఆత్మని = ఆత్మస్వరూపమునందు, సుఖం = సుఖముగా, తిష్ఠ = ఉండుము.

తా॥ ఓ చైతన్యస్వరూపా! సంకల్పవికల్పములవలన నీ చిత్తమును క్షోభనొందింపకుము. విశేషించి సంకల్పవికల్పరహితుడవై నీ స్వస్వరూపానందమునందు స్థితుడవై యుండుము.

శ్లో॥ త్యజైవ ధ్యానం సర్వత్ర మా కించిద్ధృది ధారయ ।
ఆత్మా త్వమ్ముక్త ఏవాసి కిం విమృశ్య కరిష్యసి॥ 20

టీక॥ సర్వత్రఏవ = సకలము నందంతటను, ధ్యానం = ధ్యానమును, త్యజ = విడువుము, హృది = హృదయమునందు, కించిత్ = కొంచెముకూడ, మా ధారయ = ధరింపకుము, ఆత్మా = ఆత్మస్వరూపుడవగు, త్వం = నీవు, ముక్తఏవ = ముక్తుడవే, అసి = అగుచున్నావు, విమృశ్య = విమర్శించి, (విచారించి), కిం = దేనిని, కరిష్యసి = చేయగలవు?

తా॥ ఓ సద్గురూ! తన సహజానందస్థితిలో నిలకడగలిగి యుండవలయునన్నచో ధ్యానముతప్ప వేరే సాధనము కనుపించదు. అందువలన ధ్యానము అవశ్యము ఉండవలెననియే అనుకున్నాను.

ఉ॥ ధ్యానమునుగూడ త్యజింపుము. ఎందుకనగా ధ్యానము భేదవాదియైయున్నది. ఎవనికి ఆత్మబోధము కలుగ లేదో, ఎవడు భేదవాదియో, అట్టివాడు ధ్యానమును చేయు గాక ! ధ్యానము చేయుటగూడ మనోధర్మము. నీవు సాక్షివగు ఆత్మస్వరూపుడవు. అనాత్మయగు మనోబుద్ధీంద్రియములు నీవు కావు. నీవు సదా ముక్తరూపుడవు. ధ్యానమువలన నీకు కలుగు ప్రయోజన మేమి? నీవు దీనినుండి రహితుడవు. అనగా ధ్యాన మునుగూడ దాటి ధ్యేయైకస్వరూపమునందు నిలకడ కలిగినప్పుడే తన స్వరూపానందస్థితిలో నున్నాడని అర్థము. త్రిపుటి (అనగా ధ్యాత, ధ్యానము, ధ్యేయము) ఉన్నంతవరకు అద్వైతసిద్ధిని యేకత్వమును పొందలేదని తెలిసికొనుము.

ఇది పదునైదవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదునాఱవ ప్రకరణము

విశేషోపదేశము

అవ॥ ఇక నీ ప్రకరణమునందు తత్త్వజ్ఞానము చేత సర్వప్రపంచమునకును ఆత్మసత్తాకంటె పృథక్సత్తా లేదను నిశ్చయముగలిగి తృష్ణారహితాది వైరాగ్యముతో సర్వవిస్మరణము కలిగిననే ముక్తి కలుగునుగాని లేనిచో మరి యేయుపాయముచేతను ముక్తి కలుగదని యుపదేశించుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆచక్ష్వ శృణు వా తాత నానాశాస్త్రాణ్యనేకశః ।
తథాపి న తవ స్వాస్థ్యం సర్వవిస్మరణాదృతే ॥ 1

టీక॥ తాత = ఓ నాయనా! అనేకశః = అనేక ప్రకారములుగా, నానాశాస్త్రాణి = అనేకవిధములగు శాస్త్రములను, ఆచక్ష్వ = చెప్పుము, వా = లేక, శృణు = వినుము, తథాపి = అట్లయినను, సర్వవిస్మరణాత్ ఋతే = సమస్తమును విస్మరించకుండా, తవ = నీకు, స్వాస్థ్యం = స్వస్థత (శాంతి), న = కలుగదు.

తా॥ ఓ నాయనా! నీవు అనేకశాస్త్రములను అనేకసారులు శిష్యులకు బోధింతువుగాక! లేక గురువులవద్ద నధ్యయన మొనరింతువుగాక! సకలవిస్మరణము వినా నీకు శ్రేయస్సు చేకూరదు. పంచదశియందు కూడా —

"గ్రంథమభ్యస్య మేధావీ విచార్య చ పునఃపునః।
పలాలమివ ధాన్యార్థీ త్యజేద్గ్రంథమశేషతః ॥

అని చెప్పబడియున్నది. బుద్ధిమంతుడగువాడు మొదట గ్రంథము నభ్యసింపవలయును. పిదప మననము చేయవలయును, తరువాత ధాన్యార్థియగువాడు ధాన్యమును మాత్రము తీసికొని పొట్టును విడిచిపెట్టునట్లు జీవన్ముక్తసుఖమును గోరువాడు అభ్యాసానంతరము సమస్తమును విడిచిపెట్టవలయును.

ప్రశ్న: సుషుప్తియందు అందరికినీ స్వతస్సిద్ధముగానే విస్మృతి కలుగుచున్నది. మీరనునట్లు సమస్తమును విస్మరించుటే ముక్తి అయినచో అన్నిప్రాణులు మోక్షమును పొందవలసియున్నది. అయితే వ్యవహారమునందట్లు కనుపించుటలేదు. దీనివలన విస్మరణ వ్యర్థమని తెలియుచున్నది.

ఉ॥ సుషుప్తిలో విస్మరణము కలుగుట నిజమేగాని అన్నిటియొక్క విస్మరణము కలుగుటలేదు. అందరికి అంతర్గతములో అజ్ఞానము ఉంటున్నది. ఆ యజ్ఞానము సుషుప్తియందు పోవుటలేదు. జీవన్ముక్తునకయితే అజ్ఞానముతోగూడ సంపూర్ణముగా అధ్యస్తవస్తువులయొక్క విస్మరణము కలుగుచున్నది. ఇందువలన జీవన్ముక్తిని కోరువాడు సమస్తమును విస్మరించుట ఉచితమైనదే.

అవ॥ సర్వవిస్మరణము కలుగగా మాయికములగు సమస్తవస్తువులను చూచుచున్నను, వాటియందు జీవన్ముక్తునకు భ్రాంతి కలుగదని నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ భోగం కర్మసమాధిం వా కురు విజ్ఞ తథాపి తే।
చిత్తం నిరస్తసర్వాశమత్యర్థం రోచయిష్యతి॥ 2

టీక॥ విజ్ఞ = ఓ జ్ఞానస్వరూపా! (త్వం = నీవు), భోగం = భోగమును గాని, కర్మ వా = కర్మనుగాని, వా = లేక, సమాధిం = సమాధిని గాని, కురు = చేయుము, తథా అపి=అట్లయినను, తే = నీయొక్క, చిత్తం = మనస్సు, నిరస్తసర్వాశం = తిరస్కరింపబడిన సమస్త కోరి కలుగల, (త్వాం = నిన్నుగూర్చి), అత్యర్థం = మిక్కిలి, రోచయిష్యతి = అభిరుచి గలిగియుండగలదు.

తా॥ నాయనా! నీకు యిష్టమున్నచో భోగముల నను భవింపుము. లేదా కర్మలను చేయుము. లేదా సమాధినిమగ్ను డవు కమ్ము. ఏమిచేసినను సర్వాశారహితమై నీచిత్తము శాంతిని బొందినదైనచో, అనగా ఆశారహితమైనదై యేకర్మలను చేసినను నీకు కించిత్తుగూడ బంధములేదు. ఎందుకనగా ఆశయే గదా బంధము. ఇందువలన సర్వమునందును నిరాశగలవాడవై, సర్వాసక్తిరహితుడవై మెలగినచో నీవు సుఖివి కాగలవు.

అవ॥ సర్వాశారహితుడగు జ్ఞాని కర్మలనుచేసినను, అవి దుఃఖహేతువులును ఆయాసకరములును కానేరవని నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆయాసాత్సకలో దుఃఖీ నైనం జానాతి కశ్చన।
అనేనైవోపదేశేన ధన్యః ప్రాప్నోతి నిర్వృతిమ్॥ 3

టీక॥ ఆయాసాత్ = (శరీరనిర్వాహార్థ) పరిశ్రమవలన, సకలః = సమస్త జనము, దుఃఖీ = దుఃఖముగలది, (భవతి = అగుచున్నది), ఏనం =

దీనిని, కశ్చిత్ = ఒకానొకడును, న జానాతి = తెలిసికొనజాలకున్నాడు, అనేన = ఈ, ఉపదేశేనైవ = ఉపదేశముచేతనే, ధన్యః = ధన్యుడగు పురుషుడు, నిర్వృతిం = పరమసుఖమును, ప్రాప్నోతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ ఓ జనకా! లోకులందరు శరీరనిర్వాహమునందే దుఃఖమును పొందుచున్నారు. శరీరనిర్వాహపరిశ్రమమునందే దుఃఖము లుత్పన్నములగుచున్నవి. అయితే శరీరపోషణార్థమగు పరిశ్రమయే దుఃఖమునకు కారణమను విషయమును తెలుసుకొనుటలేదు. దీనిని తెలిసికొనిన మహాపురుషులు శరీరనిర్వాహణకొరకు అతిశ్రమచేయరు. ఎందుకనగా శరీరముయొక్క రక్షణను ప్రారబ్ధకర్మమే చేయుచున్నది. ఆ విషయమై ప్రయత్నముయొక్క ఆవశ్యకత కొంచెమైనను లేదు. ఇట్లు తెలిసికొని నీవు నిరంతరము సుఖివై యుండుము.

అవ॥ ఇంద్రియాది వ్యాపారములం దిచ్ఛలేకుండుటయే సుఖహేతువని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ వ్యాపారే ఖిద్యతే యస్తు నిమేషోన్మేషయోరపి ।
తస్యాలస్యధురీణస్య సుఖం నాన్యస్య కస్యచిత్ ॥ 4

టీక॥ యః = ఎవడు, నిమేషోన్మేషయోః = కంటియొక్క తెరచుట మూయుటయొక్క, వ్యాపారే = వ్యాపారమునందు గూడ, ఖిద్యతే = దుఃఖించుచున్నాడో, ఆలస్యధురీణస్య = నిస్పృహులలో శ్రేష్ఠుడగు, తస్య = అతనికి, సుఖం = సుఖము, (భవతి = అగుచున్నది), అన్యస్య = ఇతరుడగు, కస్యచిత్ = ఎవనికిగూడ, న = లేదు.

తా॥ ప్రవృత్తియందనాసక్తియే సుఖహేతువు. జీవన్ముక్తు డగువానికి తన నేత్రములను తెరచుట మూయుటగూడ కష్టము గానే తోచును. ఉదాసీనుడును సంపూర్ణముగా విషయముల నుండి విరక్తుడగువాడే సుఖమును పొందుచున్నాడు. ప్రపంచ వ్యవహారములయం దెక్కువ ఆసక్తి, ప్రవృత్తిగలవానికి దుఃఖము గూడ అధికమే. ప్రపంచవ్యవహారప్రవృత్తి నెంతవరకు తగ్గించు కొనుచున్నాడో, అంత అధికసుఖమును పొందుచున్నాడు. ఎందుకనగా వృత్తియొక్క వృద్ధిచేత దుఃఖప్రాప్తియు, వృత్తి రహితత్వమువలన సుఖప్రాప్తియు కలుగుచున్నది.

అవ॥ తృష్ణ సంపూర్ణముగా నశించిపోయిన పిమ్మట శీతోష్ణ - సుఖ దుఃఖాదిద్వంద్వములుగూడ యితని నేమి చేయజాలవని నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఇదం కృతమిదం నేతి ద్వంద్వైర్ముక్తం యదా మనః।
ధర్మార్థకామమోక్షేషు నిరపేక్షం తదా భవేత్ ॥ 5

టీక॥ ఇదం = ఇది, కృతం = చేయబడినది, ఇదం = ఇది, న కృతం = చేయబడలేదు, ఇతి = ఇట్లనెడి, ద్వంద్వైః = ద్వంద్వములనుండి, యదా = ఎప్పుడు, మనః = మనస్సు, ముక్తం = ముక్తమైనదో, తదా = అప్పుడు, తత్ = అది, ధర్మార్థకామమోక్షేషు = ధర్మార్థ కామమోక్షములయందు, నిరపేక్షం = నిరపేక్షమైనదిగా, భవేత్ = అగును.

తా॥ "ఈ పనిని నేను చేసితిని. దీనిని నేను చేయలేదు." అనెడి యీ ప్రకారమగు ద్వంద్వములనుండి యెప్పుడు మనస్సు

విముక్తమగుచున్నదో, అప్పుడే అది ధర్మార్థకామమోక్షముల యందు ఆసక్తిని విడుచుచున్నది. ఈ ప్రకారముగా సంపూర్ణ ద్వంద్వములనుండియు, మరియు కోరికలనుండియు నెవడు విముక్తుడగుచున్నాడో అతడే జీవన్ముక్తిసుఖము ననుభవించుచున్నాడు.

అవ॥ ఇప్పుడు సకామపురుషునికంటె నిష్కామి విలక్షణుడని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ హేయోపాదేయతా తావత్సంసారవిటపాంకురః ।
స్పృహా జీవతి యావద్వై నిర్విచారదశాస్పదమ్॥ 6

టీక॥ యావత్ = ఎంతకాలము, స్పృహా = తృష్ణయున్ను, యావత్ = ఎంతకాలము, నిర్విచారదశాస్పదం = అవివేకదశాస్థితియు, జీవతి = జీవించుచున్నదో, తావత్ = అంతవరకు, హేయోపాదేయతా = త్యాజ్యగ్రహణభావమున్ను, సంసారవిటపాంకురః = సంసారరూప వృక్షముయొక్క అంకురమున్ను, జీవతి = జీవించుచున్నది.

తా॥ విచారశూన్యదశకు ఆస్పదీభూతమగుటయే తృష్ణకు నామాంతరము. ఎంతవరకు విచారణజ్ఞానము కలుగదో, భోగేచ్ఛయే యుత్పన్నమగుచున్నదో అంతవరకు తృష్ణ పురుషుని విడువలేదని తెలిసికొనవలెను. అందువలన తృష్ణాళుడగువాడు జీవించియున్నంతవరకు త్యాగగ్రహణములను చేయుచునే యుండును. సంసారరూపవృక్షమునకు అంకురము తృష్ణయే. అయితే ప్రారబ్ధరూపకర్మవలన జీవన్ముక్తదశయందు గ్రహణ

త్యాగములయొక్క వ్యవహారములు కలిగినను జీవన్ముక్తునకు యెట్టిహానియు లేదు.

అవ॥ విషయములం దెప్పుడు రాగపూర్వకప్రవృత్తి కలుగుచున్నదో, అప్పుడు ఉత్తరోత్తరవిషయములందు రాగమే ఉత్పన్నమగుచున్నదనియు, విషయములయం దెప్పుడు ద్వేషదృష్టి గలుగుచున్నదో, అప్పుడు ఉత్తరోత్తర విషయములయందు ద్వేషదృష్టియే గలుగుచున్నదనియు నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ ప్రవృత్తౌ జాయతే రాగో నివృత్తౌ ద్వేష ఏవ హి।
నిర్ద్వంద్వో బాలవద్ధీమానేవమేవ వ్యవస్థితః ॥ 7

టీక॥ ప్రవృత్తౌ = ప్రవృత్తియందు, రాగః = రాగము, జాయతే = కలుగుచున్నది, నివృత్తౌ = విషయనివృత్తియందు, ద్వేషః = ద్వేషమున్ను, జాయతే = కలుగుచున్నది, నిర్ద్వంద్వో = నిర్ద్వంద్వమునందు, బాలవత్ = బాలునివలెనే, ధీమాన్ = బుద్ధిమంతుడగువాడు, ఏవమేవ = ఈప్రకారమే, వ్యవస్థితః = ఉంటున్నాడు.

తా॥ ఎప్పుడు విషయభోగములయందు దోషబుద్ధి కలిగినదో, అప్పుడు విషయములయందు రాగపూర్వకప్రవృత్తి మరి కలుగదు. రాగద్వేషాదిరహితుడైన జ్ఞాని బాలునివలె శుభాశుభకర్మరహితుడై కేవల ప్రారబ్ధకర్మవశమువలన ఒకప్పుడు ప్రవృత్తిగలవాడైనప్పటికీ, నివృత్తిగలవాడైనప్పటికీ రాగద్వేషాదులకు లోబడడు. ఈ విషయమున నొకకథ గలదు.

ఒక రాజొకప్పుడు విదేశమునకు వెళ్లెను. అతని కచట ఒక సంవత్సరము గడచిపోయినది. ఇక్కడ ఆరాజు భార్యయగు రాణి

తన భర్త్రాగమనమునకై నిరీక్షించుచు యేమియుతోచక మేడపై అటునిటు తిరుగుచుండెను. ఇంతలో నక్కడ యువావస్థలోనుండు సుందరాకారుడగు నొకషరాబు ఆమెకంటబడెను. వానిని చూడ గానే రాణికి వానిపై మనస్సు లగ్నమయ్యెను. వెంటనే రాణి తన చెలికత్తెను వానిని పిలుచుటకు పంపెను. చెలికత్తె వానిని పిలుచుకొని వచ్చెను. రాణి వానితో సరససల్లాపములాడ ప్రారంభించెను. కొంతసేపగుసరికి చెలికత్తె తొందరగావచ్చి రాజుగారు వచ్చుచున్నారని చెప్పెను. అప్పుడాయువకుడు భయముతో నన్నెక్కడనైన దాచిపెట్టుము అనెను. రాణి వానిని పాయిఖానా దొడ్డియందు దాచియుంచెను. ఇంతలో రాజు లోపలప్రవేశించి నౌకరుతో "తొందరగా నీళ్లు తీసికొనిరమ్ము. నేను పాయిఖానా దొడ్డికి పోవలసియున్నది." అని అనెను. నీళ్లు తెచ్చి నౌకరు యిచ్చినవెంటనే రాజు దొడ్డికిపోయెను. రాజాసాహెబుకు విరేచనములగుచున్నందున ఆ మలమంతయు దానిక్రింద దాగుకొని యున్న ఆ యువకుని శిరస్సు, ముఖము మొదలుకొని శరీరము నందంతటను అలముకొనెను. ఆ యువకుని శిరస్సు, ముఖము, శరీరము, వస్త్రములు అన్నియు దుర్గంధమలినముతో నిండి పోయెను. రాజు తనపనిని ముగించుకొనిపోయెను. దాసి అప్పుడా యువకుని ఒకదుర్గంధపుసందులోనుండి బయటికి పంపివేసెను. ఆ యువకుడు నదికిపోయి స్నానముచేసి బట్టలు శుభ్రముగా ఉతుకుకొని మరల యింటికిపోయెను. రెండవదినము మరల రాణి

దాసిద్వారా ఆతనిని పిలువనంపెను. అప్పుడాయువకుడు దాసితో "ఒక్కదినము రాణి దగ్గరకువెళ్లి ఐదు - పది మాటలు ఆడినంత మాత్రముచేతనే యిట్టిగతి పట్టినదే అనగా నాశిరస్సుపైని రెండవవాని మలము పడినదే యిక ప్రతిరోజూ ఆమె సంబంధము కలిగినచో వానిగతి యేమగునో నేనూహించలేకున్నాను. నేను ఆ పాయిఖానాదొడ్డిని మరచిపోలేదు. మరచిపోజాలను. కావున నే నెన్నడు మరి రాను." అని చెప్పి పంపివేసెను. ఈ విధముగా విషయములయందు దోషదృష్టిగలవానికి మరల నా విషయముల ననుభవించవలెననెడి కోరిక యెన్నటికిని పుట్టదు.

శ్లో॥ హాతుమిచ్ఛతి సంసారం రాగీ దుఃఖజిహాసయా ।
వీతరాగో హి నిర్దుఃఖ స్తస్మిన్నపి న ఖిద్యతి ॥ 8

టీక॥ రాగీ = రాగసహితుడగు పురుషుడు, దుఃఖజిహాసయా = దుఃఖ నివృత్తియం దిచ్ఛగలవాడగుటచేత, సంసారం = సంసారమును, హాతుం = విడిచిపెట్టుటకు, ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నాడు, వీతరాగః = రాగరహితుడగు పురుషుడు, నిర్దుఃఖః= దుఃఖములేనివాడై, తస్మిన్నపి= ఆ సంసారవిషయమై, న ఖిద్యతి హి = దుఃఖింపడుగదా !

తా॥ విషయములయందు రాగముగలవానికే విషయ సంబంధమగు దుఃఖములు గలుగును. ఆ దుఃఖములను తొలగించుకొన నిచ్ఛగలవాడగుటచేతనే అట్టివాడు సంసారమును గూడ విడచుటకు ఇచ్ఛగించుచున్నాడు. ఎవడు రాగరహిత పురుషుడో అతడు సంసారమునందున్నను దుఃఖమును పొందడు.

ఆ విషయము పంచదశియందుగూడ చెప్పబడినది.

"రాగో లింగమబోధస్య చిత్తవ్యాయామభూమిషు ।
కుతో వై శాద్వలస్తస్య యస్యాగ్నిః కోటరే తరోః ॥

ఏ చెట్టుయొక్క కోటరము అనగా తొఱ్ఱయందు అగ్ని యుత్పన్నమగుచున్నదో ఆ చెట్టు యెన్నటికినీ పచ్చదనము కలిగి యుండదు. అట్లే యెవని చిత్తమునందు అజ్ఞానచిహ్నమున్నదో ఆతడెన్నటికిని శాంతి నొందజాలడు.

శ్లో॥ యస్యాభిమానో మోక్షేఽపి దేహేఽపి మమతా తథా ।
న చ యోగీ న వా జ్ఞానీ కేవలం దుఃఖభాగసౌ ॥ 9

టీక॥ యస్య = ఎవనికి, మోక్షే = మోక్షమునందు, అభిమానః = అభిమానముగలదో, తథా = అట్లే, యస్య = ఎవనికి, దేహేఽపి = దేహమునందుగూడ, మమతా = మమత్వమున్నదో, సః = అట్టివాడు, యోగీ వా = యోగిగాని, న = కాడు, జ్ఞానీ చ = జ్ఞానిగాని, న = కాజాలడు, (కింతు = మరేమనగా), అసౌ = ఇతడు, కేవలం = కేవలము, దుఃఖభాక్ = దుఃఖభాజనుడు.

తా॥ "నేను జ్ఞానిని, నేను త్రికాలదర్శిని, నేను ముక్తుడను." ఈ ప్రకారమగు అభిమానము గలవాడు జ్ఞానికాడు. "నేను యోగాభ్యాసిని, నిత్యము ధోతి, నేతి, వస్తి మొదలగు క్రియలను చేయుచున్నాను" అను అభిమానము కలవాడు యోగి కాడు. దేహాభిమానము మమత్వముగలవాడు జ్ఞాని కాజాలడు. మరి అట్టివాడు కేవలము దుఃఖభాజనుడే. దుఃఖహేతు

వులకు అహంభావము, మమత్వము నివృత్తి కానందున అట్టి వాడు కేవలము దుఃఖియేయగును. అనగా సర్వవిస్మరణము కలుగనివాడు జ్ఞాని కానేరడని భావము.

అవ॥ సర్వవిస్మరణోపాయము నుపసంహరించుచున్నాడు.

శ్లో॥ హరో యద్యుపదేష్టా తే హరిః కమలజోఽపి వా।
తథాఽపి న తవ స్వాస్థ్యం సర్వవిస్మరణాదృతే ॥ 10

టీక॥ తే = నీకు, హరః = శివుడు, ఉపదేష్టా యది = ఉపదేశకుడై నప్పటికినీ, హరిర్వా = విష్ణువుగాని, కమలజోఽపి వా = బ్రహ్మ దేవుడుగాని (ఉపదేశకుడైనను), తథాఽపి = అట్లయినను, సర్వ విస్మరణాత్ ఋతే = సర్వవిస్మరణము కలుగకుండా (త్యాగములేక), తవ = నీకు, స్వాస్థ్యం = శాంతి, న = కలుగదు.

తా॥ ఓ జనకా! నీకు సాక్షాత్ ఆ ఈశ్వరుడేవచ్చి ఉప దేశించనీ, లేక ఉపదేశించుటకు ఆ విష్ణువుగానీ, బ్రహ్మదేవుడు గానీ రానీ, విషయత్యాగము చేయునంతవరకు సుఖముగానీ, శాంతిగానీ, ఆనందముగానీ లభింపదు. ఆత్మతత్త్వోపదేశమునకు పూర్వము విషయములను త్యజించుట మిక్కిలి అవసరమై యున్నది.

ఇది పదునాఱవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదునేడవ ప్రకరణము

తత్త్వజ్ఞస్వరూపవింశతికము

అవ॥ బ్రహ్మవిద్యయం దెల్లరకు ప్రవృత్తి గలుగుటకై, మరియు ఆత్మజ్ఞానఫలమును చూపుటకై మొదట ఆత్మజ్ఞాని లక్షణమును చూపుచున్నాడు.

శ్లో॥ తేన జ్ఞానఫలం ప్రాప్తం యోగాభ్యాసఫలం తథా।
తృప్తః స్వచ్ఛేంద్రియో నిత్యమేకాకీ రమతే తు యః॥

టీక॥ యః = ఎవడు, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, తృప్తః = తృప్తుడై ఉంటున్నాడో, స్వచ్ఛేంద్రియః = ఇంద్రియశుద్ధిగలవాడై, ఏకాకీ = ఎట్టి సంగమము లేనివాడై, రమతే = రమించుచున్నాడో, తేన = వానిచేత, జ్ఞానఫలం = జ్ఞానఫలము, తథా=ఆ ప్రకారమే, యోగాభ్యాసఫలం = యోగాభ్యాసఫలము, ప్రాప్తం = పొందబడుచున్నది.

తా॥ ఎవడు విషయభోగములను విడచి తనలోతానే తృప్తుడై యుండునో అతడే ఆత్మజ్ఞానఫలమును, యోగాభ్యాసఫలమును పొందుచున్నాడు. ఎవని యింద్రియములకు విషయభోగ కామనాలేశముగూడ లేదో అట్టివాడే స్వచ్ఛేంద్రియములు కలవాడు. ఎవడు నిత్యము యేకాకిగా సంచరించుచున్నాడో

అతడే ఆత్మయందు నిలకడగలవా డగుచున్నాడు. దత్తాత్రేయ మునీంద్రుడు కూడ యీ విషయమై యిట్లు చెప్పెను.

"వాసో బహూనాం కలహో భవేద్వార్తా ద్వయోరపి।
ఏకాకీ విచరేద్విద్వాన్ కుమార్యా ఇవ కంకణః ॥

ఒకనా డొక సన్న్యాసి ఒక బ్రాహ్మణగృహమునకు భిక్ష కొరకు వచ్చెను. అదేసమయమున ఆ యింటికి వివాహము నిమిత్తమై కన్య నడుగుటకు పెద్దలరుదెంచిరి. అప్పుడా కన్యక తప్ప యింటివారెవరును లేరు. వారిని సత్కరించుటకు - అనగా భోజనాదులు తయారుచేయుటకు యింటివద్ద బియ్యము లేకుండెను. తల్లిదండ్రులు వచ్చువరకు ఉండిన ఆసల్యమగునని యెంచి తానే స్వయముగా ధాన్యమును దంచి బియ్యము చేయుటకు మొదలిడెను. అయితే ఆమె దంచుచున్నప్పుడు తనచేతియందున్న గాజులు ఘల్లు, ఘల్లు మని శబ్దించుచుండెను. ఇదివినినచో పెండ్లి పెద్దలు "వీరు ఆ పూటకాపూట దంచుకొని తిని జీవించు నిరు పేద"లని దలంతురేమోయని, వారి కాయనుమానము కలుగ కుండుటకై తనచేతియందలి గాజులను ఒక్కటొక్కటిగా తీసి వేయుటకు మొదలిడి అన్నింటిని తీసివేసి ఒక్కొక్కచేతికి ఒక్కొక్క గాజును మాత్రమే యుంచెను. ఇప్పు డెట్టిధ్వనియు లేకుండెను. ఇదంతయు కనిపెట్టి చూచుచున్న సన్న్యాసి, "ఆహా ఇప్పుడు నేను మంచి గుణపాఠము చూచితిని. అనేకమంది కలియుచోట తప్పక జగడములు కలుగును. ఒక్కరొక్కరే

యేకాంతముగా నున్నచో మరెట్టి కలహములును పొడసూపవు.”
ఇట్లని నిశ్చయించుకొని ఆ సన్న్యాసి తన ఆశ్రమమునకు పోయెను.
కావున జ్ఞానియగువాడు కుమారి (కన్యక) యొక్క గాజులవలె
ఏకాకియై ప్రపంచమున సంచరించవలయును. జీవన్ముక్తిని
గోరువాడు తప్పక ఏకాకియయ్యే యుండవలయును. కావున
సన్న్యాసి అనేక జనులమధ్య నుండుటను సంగమును నిషేధించ
వలెను. ఈవిషయమై దక్షస్మృతి యిట్లు చెప్పుచున్నది.

“త్రయో గ్రామస్సమాఖ్యాత ఊర్ధ్వం తు నగరాయతే।
నగరం హి న కర్తవ్యం గ్రామో వా మైథునం తథా॥
ఏతత్త్రయం తు కుర్వాణః స్వధర్మాచ్చ్యవతే యతిః।
రాజవార్తాది తేషాం తు భిక్షావార్తా పరస్పరమ్॥”

ఎక్కడ ముగ్గురు భిక్షువులు కలుసుకొనుచున్నారో, అక్క
డది గ్రామమగుచున్నది. ముగ్గురికంటె యెక్కువవున్నచో
నది నగరమగును. కాన బుద్ధిమంతులగువారు నగరమునుగాని,
గ్రామమునుగాని చేరరాదు. మరియు రెండవవానితోకూడ
కలిసి యుండరాదు. ఒంటరిగానే యుండవలయును. ఎవడు
గ్రామమునుగాని, నగరమునుగాని, మిథు[illegible] గలిగి
యున్నాడో, అనగా ఇద్దరితోగాని, ము[illegible], అంతకు
యెక్కువమందితోగాని సంబంధము గలిగియుండునో అతడు
తన ధర్మమునుండి తప్పక జారిపోవును.

"సత్కారమానపూజార్థం దండకాషాయధారణః ।
స సన్న్యాసీ న వక్తవ్యః సన్న్యాసీ జ్ఞానతత్పరః ॥"

జనులు సత్కరింతురని, గౌరవింతురని, పూజింతురని తలంచి యెవడు సన్న్యసించుచున్నాడో, అనగా కాషాయవస్త్రదండ కమండలాదులను ధరించుచున్నాడో, అతడు నిజమైన సన్న్యాసి గాడు, ఎవడు ఆత్మజ్ఞానపరాయణుడై, ఏకాకియై, వాసనా రహితుడై ఉంటున్నాడో అతడే శాంతిని పొందుచున్నాడు. ఇతరుడు పొందజాలడు.

శ్లో॥ న కదాచిజ్జగత్యస్మిం స్తత్త్వజ్ఞో హంత ఖిద్యతి ।
యత ఏకేన తేనేదం పూర్ణం బ్రహ్మాండమండలమ్॥ 2

టీక॥ తత్త్వజ్ఞః = తత్త్వజ్ఞాని, అస్మిన్ = ఈ, జగతి = ప్రపంచమునందు, కదాచిత్ = ఒకానొకప్పుడుగూడ, న ఖిద్యతి = ఖేదమును పొందడు, హంత = ఇది నిశ్చయము, యతః = ఎందువలన, ఏకేన = ఒక్కడగు, తేన = అతనిచేత, బ్రహ్మాండమండలం = బ్రహ్మాండ మండలము, పూర్ణం = నిండింపబడియున్నదో.

తా॥ ఓ శిష్యా! ఈ బ్రహ్మాండమండలమునందు తత్త్వజ్ఞుడగువా డొకప్పుడును దుఃఖమును పొందడు. ఎందుకనగా యీ బ్రహ్మాండమంతయు పూర్ణుడనై నేనే వ్యాపించియున్నానని అతడు నిశ్చయించుకొని యున్నాడు. దుఃఖము దేనినుండి కలుగును? రెండవవస్తువునుండి. రెండవవస్తువేలేనప్పుడు మరిదుఃఖము దేనినుండి కలుగును?

శ్లో॥ న జాతు విషయాః కేఽపి స్వారామం హర్షయంత్యమీ।
సల్లకీపల్లవప్రీతమివేభన్నింబపల్లవాః ॥ 3

టీక॥ సల్లకీపల్లవప్రీతం = అందుగుచిగుళ్లయందు ప్రీతిగల, ఇభం = ఏనుగును, నింబపల్లవాః = వేపచిగుళ్లు, న హర్షయంతి ఇవ = సంతోషపెట్ట జాలనియట్లు, అమీ = ఈ, కే = ఏ, విషయా అపి = విషయములుగూడ, స్వారామం = స్వాత్మారాముని, న హర్షయంతి = సంతోషపెట్టజాలవు.

తా॥ ఎవడు తన ఆత్మయందు రమించుచున్నాడో అతనికి ఆత్మారాముడని పేరు. ఆ యాత్మారాముడు విషయములు ప్రాప్తించుటవలనగాని, విషయానుభవమువలనగాని ఒకప్పుడును సంతోషమును పొందడు. విషయము తుచ్ఛములని తలంచుట వలన - అనగా విషయజన్య సుఖములు క్షణికములని తెలిసికొన్నందువలన విషయభోగము లతనిని సంతోషపరచజాలవు. మధురములగు అందుగుచిగుళ్లను ఆస్వాదించి ఆనందించు యేనుగును చేదుగల వేపచిగుళ్లు ఆనందపరుపజాలవు. అట్లే ఆత్మానందము ననుభవించువానిని విషయానందములు తృప్తిని కలుగ జేయుజాలవు.

శ్లో॥ యస్తు భోగేషు భుక్తేషు న భవత్యధివాసితః।
అభుక్తేషు నిరాకాంక్షీ తాదృశో భవదుర్లభః ॥ 4

టీక॥ యః = ఎవడు, భుక్తేషు = అనుభవింపదగిన, భోగేషు = భోగముల విషయమై, అధివాసితః = ఆసక్తుడు, న భవతి = కాడో, చ =

మరియు, అభుక్తేషు = అభుక్తపదార్థముల విషయమై, నిరాకాంక్షీ= ఆశారహితుడో, తాదృశః = అటువంటివాడు, భవదుర్లభః = ప్రపంచమునందు దుర్లభుడు.

తా॥ ఎవనికి భోగవస్తువులు సిద్ధముగానున్నను వాటి ననుభవించవలెననెడి కోరికయుండదో, ఎవనికి అప్రాప్తవస్తువుల విషయమై కావలయుననెడి కోరికయుండదో, ఎవడు తన ఆత్మ యందే రతిగలవాడుగానుండునో అట్టివాడు ప్రపంచమునందు కోట్ల జనులలో ఏ ఒక్కడో ఉండును. లేక ఆ ఒక్కడుగూడ దుర్లభుడే.

శ్లో॥ బుభుక్షురిహ సంసారే ముముక్షురపి దృశ్యతే।
భోగమోక్షనిరాకాంక్షీ విరలో హి మహాశయః॥ 5

టీక॥ బుభుక్షుః = భోగేచ్ఛగలవాడు, ముముక్షుః = మోక్షేచ్ఛకలవాడు, అపి = కూడ, ఇహ సంసారే = ఈ ప్రపంచమునందు, దృశ్యతే = కనబడుచున్నాడు, హి = అయితే, భోగమోక్షనిరాకాంక్షీ = భోగ మోక్ష ఆశారహితుడగు, మహాశయః = మహాత్ముడు, విరళః = అరుదుగానున్నాడు.

తా॥ ఈ జగత్తులో ముముక్షువులు అనేకులు కనబడుచున్నారు. భోగపరులును అనేకులున్నారు. కాని భోగమోక్షములను రెంటిని విడిచి ఆశారహితుడై యున్న మహాత్ముడు దుర్లభుడు. గీతయందు భగవానుడుగూడ యిట్లు చెప్పెను.

"మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే।
యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః॥"

వేలకొలది మనుష్యులలో ఒకానొకడు మాత్రమే అంతఃకరణ శుద్ధి, ఆత్మసిద్ధికొఱకు యత్నముచేయును. అయితే వారిలోను కూడ ఏ ఒక్కడో ఆత్మను యథార్థముగా తెలిసికొనుచున్నాడు.

శ్లో॥ ధర్మార్థకామమోక్షేషు జీవితే మరణే తథా ।
కస్యాప్యుదారచిత్తస్య హేయోపాదేయతా న హి ॥ 6

టీక॥ ధర్మార్థకామమోక్షేషు = ధర్మార్థకామమోక్షములయందును, జీవితే= జీవితవిషయమునను, తథా = అట్లే, మరణే = మరణవిషయమునందును, కస్య = ఒకానొక, ఉదారచరితస్య అపి = ఉదారచరితునకు మాత్రమే, హేయోపాదేయతా = త్యాగగ్రహణములు, న హి = ఉండవు.

తా॥ ఓ శిష్యా! ప్రపంచమున ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములయందుగాని, జీవించుటయందుగాని, మరణించు విషయమునగాని యెవడు ఉదాసీనుడై యుంటున్నాడో, యెవనికి సుఖాకారవృత్తిగాని, దుఃఖాకారవృత్తిగాని లేదో, యెవడు తన ఆత్మయందే శాంతుడై ఉంటున్నాడో అట్టివాడు అరుదు. సుఖదుఃఖములు రెండునూ సాపేక్షికములు. ఎవనికి సుఖము కలుగునో వానికి దుఃఖమున్ను కలుగకమానదు. దుఃఖానంతరము సుఖముకలుగును. కాన నీవీరెంటిని విడచి ఆత్మానందముతో మెలఁగుము.

శ్లో॥ వాంఛా న విశ్వవిలయే న ద్వేషస్తస్య చ స్థితౌ ।
యథా జీవికయా తస్మాద్ధన్య ఆస్తే యథాసుఖమ్॥ 7

టీక॥ విశ్వవిలయే = ప్రపంచలయమునందు, వాంఛా = ఇచ్ఛగాని, తస్య = ఆ విశ్వముయొక్క, స్థితౌ = స్థితియందు, ద్వేషః = ద్వేషముగాని, యః = ఎవడు, (న ప్రాప్నోతి = పొందడో), ధన్యః = ధన్యుడగు, సః = వాడు, యథాజీవికయా = యథాప్రాప్తమగు ఆజీవికద్వారా, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆస్తే = ఉంటున్నాడు.

తా॥ ఓ కుమారా! విశ్వము లయమగుటయందు యెవనికి యిచ్ఛలేదో, ప్రపంచస్థితియందును యెవనికి ద్వేషములేదో, అనగా ప్రపంచముండుగాక! లేక ఉండకుండుగాక! దాని నిమిత్తమే లేనివాడై, తనను విశ్వమునకు సాక్షిగాను, అధిష్ఠానముగాను తెలిసికొని స్థితుడై యుంటున్నాడో, అతడే కృతకృత్యుడు, ధన్యుడు, పూజనాయోగ్యుడు.

శ్లో॥ కృతార్థోఽనేన జ్ఞానేనేత్యేవం గళితధీః కృతీ ।
పశ్యఞ్ఛృణ్వన్ స్పృశఞ్జిఘ్రన్నశ్నన్నాస్తే యథాసుఖమ్॥

టీక॥ అనేన = ఈ, జ్ఞానేన = జ్ఞానముచేత, (అహం = నేను), కృతార్థః = కృతార్థుడను, ఇత్యేవం = ఈ ప్రకారముగా, గళితధీః = జారిపోయిన బుద్ధిగలవాడై, కృతీ = జ్ఞాని, పశ్యన్ = చూచుచు, శృణ్వన్ = వినుచు, స్పృశన్ = తాకుచు, జిఘ్రన్ = ఆఘ్రాణించుచు, అశ్నన్ = తినుచు, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆస్తే = ఉంటున్నాడు.

తా॥ అద్వైతమగు ఆత్మజ్ఞానముద్వారా నేను కృతార్థుడనైతినను బుద్ధిగూడ యెవనికి ఉత్పన్నముకాదో, అతడు

రాదిక్రియలు చేయుచున్నను యెవడు శరీరసంబంధమగు సుఖ దుఃఖములను పరిగణింపకుండునో, మరియు బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారములు జరుగుచున్నను అజ్ఞానియగు మూర్ఖునివలె నెవడు దుఃఖింపడో, నిలుచున్నను కూర్చున్నను చూచు చున్నను వినుచున్నను తినుచున్నను యెవడు సమాహిత చిత్తుడై యుండునో అతడే ధన్యుడు. అట్టివాడే పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు.

శ్లో॥ శూన్యా దృష్టిర్వృథా చేష్టా వికలానీంద్రియాణి చ।
న స్పృహా న విరక్తిర్వా క్షీణసంసారసాగరే॥ 9

టీక॥ క్షీణసంసారసాగరే = సంసారసాగరము క్షీణించినదగుచుండగా దానియందు, దృష్టిః = దృష్టి, శూన్యా = శూన్యమగుచున్నది, చేష్టాః = క్రియలు, వృథా = వ్యర్థమగుచున్నవి, ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, వికలాని = వికలములగుచున్నవి, స్పృహా = ఇచ్ఛ, వా = మరియు, న = లేదు, విరక్తిః = విరక్తియు, న = లేదు.

తా॥ ఓ శిష్యా! ఎవనికి సంసారసాగరము నశించిపోయి నదో, వానికి విషయభోగములయందిచ్ఛ యుండదు. మరియు వానినుండి విరక్తుడను కావలెననెడి కోరికయునుండదు. అతని యొక్క మనస్సు మరియు నింద్రియములు మొదలగునవి బాలుని వలె లేక ఉన్మత్తునివలె వ్యాపారశూన్యము లగుచున్నవి. మరియు వాని శరీరచేష్టలుకూడ వ్యర్థమైపోవుచున్నవి. ఆతని యింద్రి యము బలరహితములై పోవుచున్నవి. తన యెదుటనున్న

విషయములను నిర్ణయించుటకు కూడ శక్తి లేకపోవుచున్నది. ఈ విషయము గీతయందు కూడ చెప్పబడినది.

"యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ ।
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః ॥

ఏ ఆత్మజ్ఞానరూపరాత్రియందు సమస్తభూతములును నిద్రించుచున్నవో, దానియందు జ్ఞాని మేల్కొనుచున్నాడు. సమస్త భూతములును యే అజ్ఞానరూప పగటియందు మేల్కొని యున్నవో, దానియందు జ్ఞాని నిద్రించుచున్నాడు.

శ్లో॥ న జాగర్తి న నిద్రాతి నోన్మీలతి న మీలతి ।
అహో పరదశా క్వాపి వర్తతే ముక్తచేతసః ॥ 10

టీక॥ న జాగర్తి = మేల్కొనలేదు, న నిద్రాతి = నిద్రించుటలేదు, న ఉన్మీలతి = కంటిరెప్పలను తెరచుటలేదు, న మీలతి = మూయుట లేదు, ముక్తచేతసః = ముక్తచేతసుడగు జ్ఞానికి, క్వాపి = ఒకానొక, పరదశా = ఉత్కృష్టదశ, వర్తతే = ఉంటున్నది, అహో = ఆశ్చర్యము.

తా॥ ఓ శిష్యా ! జ్ఞాని యిటువంటి పగటియందు మేల్కొని యుండడు. ఎందుకనగా మేల్కొనియున్నవాడు కంటిరెప్పలను తెరచి యుంచవలెనుగదా ! అనగా బాహ్యవిషయములను చూచుట, స్మరించుట చేయుచున్నాడు. జ్ఞాని బాహ్యవస్తువులను చూడడు, స్మరింపడు. కావుననే అతడు మేల్కొనలేదని చెప్పుటకు కారణము. మరియు జ్ఞాని నిద్రించుటయు లేదు.

కారణము — నిద్రించువాఁడు కంటిరెప్పలు మూసికొనుచుగదా! అందువలన వాఁడు బాహ్యపదార్థములను వేటిని చూడఁజాలఁడు. జ్ఞానియన్ననో బాహ్యములగు సమస్తపదార్థములను పరబ్రహ్మస్వరూపములనుగా చూచుచున్నాఁడు.

ప్రశ్న॥ ఇట్టి జ్ఞానికి యెట్టి దశ కలుగును?

ఉ॥ అహా! అటువంటివానికిగల దశను యేమని వర్ణింపగలను? శాంతచిత్తుఁడగు జ్ఞానికి ఒకానొక అప్రాకృతమగు ఉత్కృష్టతురీయావస్థ కలుగును. ఆ దశను వర్ణించుటకు చర్మమయమైన యీనోరు చాలదు. అది దీని కతీతమైనది.

శ్లో॥ సర్వత్ర దృశ్యతే స్వస్థః సర్వత్ర విమలాశయః।
సమస్తవాసనాముక్తో ముక్తస్సర్వత్ర రాజతే ॥ 11

టీక॥ ముక్తః = జీవన్ముక్తుఁడు, సర్వత్ర = అంతట, స్వస్థః = ప్రశాంతాత్ముఁడై, సర్వత్ర = అంతట, విమలాశయః = నిర్మలాంతఃకరణముగలవాఁడుగా, దృశ్యతే = కనబడుచున్నాఁడు, చ = మరియు, సర్వత్ర = అంతట సమస్తవాసనారహితుఁడై, రాజతే = విరాజిల్లుచున్నాఁడు.

తా॥ ఓ శిష్యా! జ్ఞానియగు జీవన్ముక్తుఁడు సుఖదుఃఖములయందంతటను స్వస్థచిత్తుఁడై ఉంటున్నాఁడు. అజ్ఞాని సుఖము వచ్చునప్పుడు సంతోషమును, కష్టమువచ్చినప్పుడు శోకమును పొందుచున్నాఁడు. జ్ఞాని సుఖదుఃఖములను, హర్షశోకములను సమానముగా చూచుచు ఆత్మానందములో నిమగ్నుఁడై యుండును. అజ్ఞాని మిత్రులయందు రాగమును, శత్రువులయందు

ద్వేషమును ప్రకటించును. జ్ఞాని శత్రు, మిత్రులను సమానముగా జూచును. జ్ఞాని విషయవాసనారహితుడై, జీవన్ముక్తుడై నిరంతరము ఆత్మానందము ననుభవించుచు ఒకేరీతిని వెలుగొందును.

శ్లో॥ పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్నశ్నన్ గృహ్ణన్ వదన్ వ్రజన్ ।
ఈహితానీహితైర్ముక్తో ముక్త ఏవ మహాశయః॥ 12

టీక॥ పశ్యన్ = చూచుచున్నవాడై, శృణ్వన్ = వినుచు, స్పృశన్ = తాకుచు, జిఘ్రన్ = ఆఘ్రాణించుచు, అశ్నన్ = తినుచు, గృహ్ణన్ = గ్రహించుచు, వదన్ = మాట్లాడుచు, వ్రజన్ = పోవుచు, ఈహితానీహితైః = రాగద్వేషములనుండి, ముక్తః = విడివడిన, మహాశయః = మహాత్ముడు, ముక్త ఏవ = నిశ్చయముగా ముక్తుడే.

తా॥ అంతట చూచుచు, వినుచు, తాకుచు, వాసన చూచుచు, వినుచు, గ్రహించుచు, మాట్లాడుచు, నడచుచు జ్ఞాని యిచ్ఛాద్వేష రహితుడగుచున్నాడు. అతని చిత్త మెల్లప్పుడు పరబ్రహ్మమునందే నిమగ్నమైయుండును. అందువల్లనే అతడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ న నిందతి న చ స్తౌతి న హృష్యతి న కుప్యతి ।
న దదాతి న గృహ్ణాతి ముక్తస్సర్వత్ర నీరసః॥ 13

టీక॥ సర్వత్ర = అన్నిటియందును, నీరసః = ఆసక్తిలేనివాడై, ముక్తః = ముక్తుడగు జ్ఞాని, న నిందతి = నిందించడు, న స్తౌతి = స్తుతించడు,

న హృష్యతి = హర్షము నొందడు, న కుప్యతి = కోపింపడు,
న దదాతి = యివ్వడు, న గృహ్ణాతి = గ్రహింపడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగువాడు యెవనిని నిందింపడు, ఎవనినైనను స్తుతింపడు, హర్షింపడు, కోపింపడు. అనగా - ఒకడు తనకు ఆదరసన్మానములు చేసినను వానిని స్తుతింపడు. నిరాదరము చూపినవానిని దూషింపడు. మిక్కిలి మంచిభోజనాదులు దొరికినప్పుడు హర్షించడు. అవి దొరకనప్పుడు దుఃఖింపడు. మరియు శరీరనిర్వాహమునకు మించి యే వస్తువునైనను గ్రహింపడు. లేక దేనినైనను తీసికొని యింకొకరికి యిచ్చుటకు ప్రయత్నింపడు. ఒకరినుండి ,ఒకరికి యిప్పించుటకును చూడడు. నిరంతరము తనలో తానే ఆనందనిమగ్నుడై యుండును.

ప్రశ్న॥ గురుదేవా! లోకులు దిగంబరులను, భిక్షతీసికొని జీవించువారలను జీవన్ముక్తులని తలంచుచున్నారు. ఇది నిజమా?

ఉ॥ సంసారమునందున్నవారు సకాములు. సకాముడగువాడు నిజానిజములను తెలిసికొనజాలడు. ఇతడు జ్ఞానియని, యితడు అజ్ఞానియని, ఇది సత్యమని, ఇది అసత్యమని తెలుసుకొను వివేకమతనికుండదు. అందువలన దంభాచారులగు వీరు దిగంబరులై తిరుగుచు అమాయకులగు శిష్యుల కుపదేశించుచుందురు. మరియు ఒకనివద్ద ధనమును తీసికొని యింకొకని కిచ్చుచుందురు. నిమిత్తముకొరకు మఠాదుల నేర్పరతురు. అట్టి దంభాభిమాను లెన్నటికిని జీవన్ముక్తులు కాజాలరు. వారుగూడ

శిష్యులవలె సకాములే. వారు వారి కామనాపూరణముకొరకు ఆయా వేషములను వేయుచు శిష్యులను వంచించుచున్నారు. ఎవని హృదయము విషయాశలనుండి విముక్తిని పొందలేదో, వాడు అవశ్యము నరకము పొందగలడు. అతడు దిగంబరే యగుగాక! పాషండుడగుగాక! తప్పక అతడు నరకమును పొందును.

ఇందుకు దృష్టాంతము: ఒక మహాత్ము డొక రాజ గృహమునందు చాలకాలమువరకు ఉండెను. ఒకదినమున ఆ మహాత్ముడు మరణించెను. అదేదినము రాజుగూడ మరణించెను. ఆ నగరమునకు వెలుపలనున్న అరణ్యములో నొక తపస్వి యుండెను. ఒక మనుష్యుడాతని సమీపమున కూర్చొనియుండగా ఆ యోగి దేనినో ఆలోచించి బిగ్గరగా నవ్వనారంభించెను. అప్పుడాదగ్గరనున్న వాడు "మహాత్మా! ఏ కారణము లేకుండనే యెందుకు నవ్వుచున్నారు?" అని అడిగెను. అప్పుడా మహాత్ముడిట్లు చెప్పెను. నేను కారణములేకుండా నవ్వుటలేదు. ఏమనగా - రాజుదగ్గర నొకమహాత్ముడుండెను గదా! ఆ యిరువురును ఒకేసారి మరణించుట నీకు తెలిసినదే. వారిలో రాజు స్వర్గమునకు పోయెను. ఆ మహాత్ముడు నరకమునకు పోయెను. కారణము రాజుయొక్క మనస్సు నిరంతరము మహాత్మునియందే యుండెను. ఆ కారణమువలన నతడు స్వర్గమునకు పోయెను. మహాత్మునియొక్క మనస్సు నిరంతరము రాగభోగముల

యందుండుటవలన నాతడు నరకమును పొందెను. కావున నత డెంత దిగంబరుడైనను వాసనారహితుడు కానిచో నతనెన్నటికిని జీవన్ముక్తుడు కాజాలడు. వాసనారహితుడగువా డెవడైనను జీవన్ముక్తుడే. ఇందు సందేహమేమియు లేదు.

సానురాగాం ప్రియం దృష్ట్వా మృత్యుం వా సముపస్థితం।
అవిహ్వాలమనాః స్వస్థో ముక్త ఏవ మహాశయః ॥ 14

టీక॥ సానురాగాం = అనురాగముతో (ప్రీతితో) కూడుకొన్న, ప్రియాం = స్త్రీని, దృష్ట్వా వా = చూచినను (లేక), సముపస్థితం = సమీపమునందున్న, మృత్యుం = మృత్యువును, దృష్ట్వా వా = చూచినను, అవిహ్వాలమనాః = వ్యాకులరహితమైన మనస్సుగలవాడై, స్వస్థః = శాంత-చిత్తుడైన, మహాశయః ఏవ = మహాత్ముడే, ముక్తః = ముక్తుడు.

తా॥ అనురాగము అనగా ప్రీతితో కూడుకొన్న స్త్రీని చూచినను యెవని మనస్సు కామాతురముకాదో, మృత్యువును చూచినను యెవని మనస్సు భయాందోళనను చెందదో, సంతోషించి ఆత్మానందమునందు నిమగ్నమైయుండునో, అతడే జీవన్ముక్తుడు.

శ్లో॥ సుఖే దుఃఖే నరే నార్యాం సంపత్సు చ విపత్సు చ।
విశేషో నైవ ధీరస్య సర్వత్ర సమదర్శినః ॥ 15

టీక॥ సుఖే = సుఖమునందును, దుఃఖే = దుఃఖమునందును, నరే = పురుషునియందును, నార్యాం = స్త్రీయందును, సంపత్సు = సంపదలయందును, విపత్సు = విపత్తులయందును, సర్వత్ర = అంతటను, సమ

దర్శినః = సమానముగా చూచుచున్న, ధీరస్య = ధీరుడగు జ్ఞానికి, విశేషః = విశేషము (భేదము), న = లేదు.

తా॥ ఎవని మనస్సు సుఖదుఃఖములయందు సమానముగానుండునో, అనగా శరీరసంబంధమగు సుఖము కలిగినప్పుడు సంతోషమునుగాని, శరీరమునకు కష్టము కల్గునప్పుడు శోకమునుగాని పొందదో, ఎవనికి స్త్రీ పురుషాది భేదముండదో, అనగా అందరిని ఆత్మస్వరూపులనుగా చూచుచున్నాడో, ఎవనికి సంపదలు కలుగునప్పుడు హర్షమును, విపత్తులు సంభవించునపుడు దుఃఖమును కలుగదో, అతడే జీవన్ముక్తుడు.

శ్లో॥ న హింసా నైవ కారుణ్యం నౌద్ధత్యం న చ దీనతా।
నాశ్చర్యం నైవ చ క్షోభః క్షీణసంసరణే నరే॥ 16

టీక॥ క్షీణసంసరణే = నశించిన సంసారముగల, నరే = మనుష్యునియందు, హింసా న = హింసయులేదు, న కారుణ్యం = కరుణయులేదు, న ఔద్ధత్యం = ధౌష్ట్యములేదు, న దీనతా = దీనత్వములేదు, న ఆశ్చర్యం = ఆశ్చర్యములేదు, న క్షోభః = క్షోభయులేదు.

తా॥ సంపూర్ణముగా ప్రకృతి నశించిపోయిన జీవన్ముక్తుడు ఒకప్రాణిని హింసించడు, ఒకదానిపై దయజూపడు, ఒకనిపై దౌర్జన్యమును జూపడు, శరీరసుఖమునకై ఒకరిదగ్గర దీనత్వమును ప్రకటించడు, ఒకప్పుడును ఆశ్చర్యమును ప్రకటించడు, ఒకప్పుడును కలవరపడడు. స్వస్వరూపమగు ఆత్మానందములో నిత్యము నిమగ్నుడై యుండును.

శ్లో॥ న ముక్తో విషయద్వేష్టా న వా విషయలోలుపః ।
అసంసక్తమనాః నిత్యం ప్రాప్తాప్రాప్తముపాశ్నుతే॥17

టీక॥ ముక్తః = జీవన్ముక్తుడు, న విషయద్వేష్టా = విషయములను ద్వేషించువాడుకాడు, న విషయలోలుపః = విషయములయందు లోలుపుడుగాడు, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, అసంసక్తమనాః = ఆసక్తిరహితమనస్సుగలవాడై, ప్రాప్తాప్రాప్తం = ప్రాప్తాప్రాప్త వస్తువులను, ఉపాశ్నుతే = అనుభవించుచున్నాడు (ప్రాప్తవస్తువు ననుభవించుచున్నాడు, అప్రాప్తవస్తువును కోరుటలేదు).

తా॥ ఎవడు విషయములను ద్వేషింపడో, మరియు వాటియందు లోలుపత్వమునుగూడ చూపడో, ఎవని మనస్సు నిరంతరము అనాసక్తమై దేనిని ఆశింపదో, ప్రారబ్ధవశమున ప్రాప్తమగుదాని ననుభవించుచు, అప్రాప్తమగుదానిని కోరడో, ఆతడే జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ సమాధానాసమాధానహితాహితవికల్పనాః ।
శూన్యచిత్తో న జానాతి కైవల్యమివ సంస్థితః ॥ 18

టీక॥ శూన్యచిత్తః=మనస్సునందేసంకల్పములును లేనివాడైన జీవన్ముక్తుడు, సమాధానాసమాధానహితాహితవికల్పనాః = సమాధాన అసమాధానములు, హితము అహితము వీటియొక్క కల్పనలను, న జానాతి = తెలిసికొనడు, పరంతు = మరేమనగా, కైవల్యం ఇవ = కేవలము మూర్తీభవించిన మోక్షమువలె, సంస్థితః = ఉంటున్నాడు.

తా॥ ఎవడు యిది మంచిదనిగాని, ఇది చెడ్డదనిగాని, ఇది యోగ్యమనిగాని, ఇది అయోగ్యమనిగాని, ఇది హితమని గాని, ఇది అహితమనిగాని యీ మొదలగు సంకల్పములను చేయడో, ఎవడు ప్రపంచవిషయవాసనలను సంకల్పములను హృదయమునందుంచడో, నిర్మలుడై యుండునో, విదేహకైవల్య మును పొందెనో అతడే జీవన్ముక్తుడు.

శ్లో॥ నిర్మమో నిరహంకారో న కించిదితి నిశ్చితః ।
అన్తర్గళితసర్వాశః కుర్వన్నపి న లిప్యతే ॥ 19

టీక॥ అంతర్గళితసర్వాశః = అంతఃకరణమునందలి సమస్తకోరికలు నశించిన వాడును, నిరహంకారః = అహంకార రహితుడును, నిర్మమః = మమతారహితుడును, కించిత్ = కొంచెముగూడ, న = లేదు (ఇదంతయు మిథ్య), ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చితః = నిశ్చయజ్ఞానముగల వాడు, కుర్వాన్ అపి = కర్మలు చేయుచున్నవాడైనను, న లిప్యతే = అంటడు.

తా॥ ఓ జనకా! ఎవడు "అహం, మమ" అను అభిమానము పూర్తిగా లేనివాడో, అనగా 'యిది నాది, దీనికంతటికి కర్తను నేనే' యను అభిమాన మెవనికి లేదో, అధిష్ఠానచైతన్యముకంటె వేరైనదొకటియు సత్యముగాదు, అదంతయు మిథ్యయే యను నిశ్చయజ్ఞాన మెవనికిగలదో, అట్టివాడు సమస్త కార్యములు చేయుచున్నవాడైనను యేమియు చేయనివాడే. ఎందుకనగా వానికి కర్తృత్వ భోక్తృత్వాభిమానములేదు.

శ్లో॥ మనఃప్రకాశసంమోహస్వప్నజాడ్యవివర్జితః ।
దశాం కామపి సంప్రాప్తో భవేద్గళితమానసః ॥ 20

టీక॥ గళితమానసః = నశించిన మనస్సుగల జ్ఞాని, మనఃప్రకాశసంమోహస్వప్నజాడ్య వివర్జితః = మనఃప్రకాశమునుండియు, చిత్తభ్రాంతి నుండియు, జడత్వరూపనిద్రనుండియు విడిపడినవాఁడై, కామపి = అనిర్వాచ్యమైన ఒకానొక, దశాం = దశను (అవస్థను), సంప్రాప్తః = పొందినవాడుగా, భవేత్ = అగును (అగుచున్నాడు).

తా॥ ఓ శిష్యా ! గళితమైపోయిన అనగా నశించిన అంతఃకరణవృత్తిగలిగి సంకల్పవికల్పములు యెవనికి స్ఫురించుటలేదో, ఎవనికి స్త్రీపుత్రాది సమస్తవిషయములయందును, మోహము దూరమైపోయినదో, ఎవఁడు అంతఃకరణమును నిరంతర మాత్మానందమునందే నియోగించునో, ఎవఁడు జడరహితుఁడో, ఎవఁడు నిరంతరమాత్మానందమునందే రమించుచున్నాఁడో, వాఁడే జీవన్ముక్తుఁడని చెప్పబడుచున్నాఁడు.

ఇది పదునేడవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

శాంతిశతకము

అవ॥ ఈ ప్రకరణమునందు శాంతియొక్క ప్రధానతను చూపదలంచిన వాడై ప్రథమమున శాంతరూప పరమాత్మకు నమస్కారము చేయుచున్నాడు.

శ్లో॥ యస్య బోధోదయే తావత్స్వప్నవద్భవతి భ్రమః।
తస్మై సుఖైకరూపాయ నమః శాంతాయ తేజసే॥ 1

టీక॥ యస్య = దేనియొక్క, బోధోదయే = బోధోదయమైన మీదట, తావత్ = మొదట, భ్రాంతిః = భ్రాంతి, స్వప్నవత్ = స్వప్నము వలె, భవతి = అగుచున్నదో, తస్మై = ఆ, సుఖైకరూపాయ = ఆనందైకస్వరూపుడును, శాంతాయ = శాంతస్వరూపుడును అగు, తేజసే = జ్యోతిస్వరూపునికొరకు, నమః = నమస్కారము.

తా॥ ఏయాత్మ శాంతరూపమైనదో, దేనియందు సంకల్పవికల్పము లుత్పన్నములుకావో, దేనియొక్క స్వరూప జ్ఞానము కలుగగానే జగద్భ్రాంతి స్వప్నమువలె మిథ్యయని తోచునో అట్టి ఆనందైకరూప పరమాత్మకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అవ॥ అయితే ధనవంతుడుగూడ ప్రపంచములో సుఖస్వరూపుడుగా కనుపించుచున్నాడు. మరి ధనవంతునకును, జ్ఞానికిని గల భేదమేమి? అను శంకకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆర్జయిత్వాఽఖిలానర్థాన్ భోగానాప్నోతి పుష్కలాన్ ।
న హి సర్వపరిత్యాగమంతరేణ సుఖీ భవేత్ ॥ 2

టీక॥ అఖిలాన్ = సర్వవిధములయిన, అర్థాన్ = ధనములను, ఆర్జయిత్వా = సంపాదించి, పుష్కలాన్ = పుష్కలములయిన, భోగాన్ = భోగములను, (పురుషః = పురుషుడు), ఆప్నోతి = పొందుచున్నాడు, (పరం తు = అయితే), సర్వపరిత్యాగం అంతరేణ = సకలపరిత్యాగము లేకుండా (చేయక), సుఖీ = సుఖవంతుడు, న భవేత్ = కాజాలడు.

తా॥ ప్రశ్న॥ లోకమున ధనవంతులుగూడ సుఖము ననుభవించుచున్నారు. మరి జ్ఞానికిని, ధనికునకు గలభేదమేమి?

ఉ॥ ఓ జనకా! ధనికులు భార్య, బిడ్డలు, ధనము మొదలగు సంపదలను సమకూర్చుకొని భోగించుచున్నారు. కాని అవి నాశనమైనచో మిక్కిలి దుఃఖించుచున్నారు. చూడుము:

"పృథివీం ధనపూర్ణాం చేదిమాం సాగరమేఖలాం ।
ప్రాప్నోతి పునరప్యేష స్వర్గమిచ్ఛతి నిత్యశః ॥

పూర్ణముగా ధనముతో నింపబడి చతుస్సముద్రములు దాటుగు యీ భూమియంతయు నొకనికి చేకూరినను, మరల వాడు స్వర్గము నాకు లభించిన బాగుండునని నిత్యము కోరుచుండును ప్రపంచమునందు ధనవంతులు తరచుగా రోగులుగా కనబడ

చున్నారు. కొందరికి అజీర్తిరోగము, కొందరికి మధుమేహము మొదలగు రోగములు కనబడుచున్నవి. ధనవంతులకు పరస్పర స్పర్ధ యెక్కువగా ఉంటున్నది. మరియు వారికి రాజులవలన, చోరులవలన నిత్యము భయము కలుగుచున్నది. దొంగలభయము వలన రాత్రులయందు నిద్రపట్టదు. ధనము సంపాదించుట యందును, ధనమును రక్షించుటయందు వారు మిక్కిలి క్లేశపడు చున్నారు. ప్రపంచములో ధనికులకు గల దుఃఖము బీదవారి యందు కనబడదు. ధనమువలన గలుగు విషయభోగాది సుఖ ములు నశించిపోవునవి; మరియు తుచ్ఛములు. కావుననే సంపూర్ణ ధనాదిక త్యాగముచేనా సుఖరూపమగు ఆత్మానంద ప్రాప్తి కలుగదని చెప్పుటకు కారణము. ఏ విధముగా వంధ్యా పుత్రుడు అసత్యమని తెలిసికొనినచో వానిని త్యజింప గలుగు చున్నాడో, లేనిచో త్యాగమునకు అవకాశములేదో, ఆ ప్రకా రముగా సంకల్పవికల్పరూప జగత్తంతయు మిథ్యయని తెలిసి కొనుటవలననే దానిని త్యజించగలుగుచున్నాడు. అప్పుడే సుఖైకరూపుడు కాగలుగుచున్నాడు.

అవ॥ వంధ్యాపుత్రత్వము తుచ్ఛమును, అసంభవమును గాన దానిని విడచినట్లుగనే సంకల్పవికల్పరూప మనస్సునుగూడ త్యజించినప్పుడే సుఖ మును పొందుచున్నాడు అని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కర్తవ్యదుఃఖమార్తండజ్వాలాదగ్ధాంతరాత్మనః ।
కుతః ప్రశమపీయూషధారాసారమృతే సుఖమ్॥ 3

టీక॥ కర్తృత్వదుఃఖమార్తండజ్వాలాదగ్ధాంతరాత్మనః = కర్మజన్యదుఃఖరూప సూర్యకిరణ జ్వాలలవలన దహింపబడుచున్న మనస్సుగలవానికి, ప్రశమపీయూషధారాసారం ఋతే = సంకల్పవికల్ప ప్రశమనరూప అమృతవర్షములేక, సుఖం = సుఖము, కుతః = ఎక్కడిది?

తా॥ కర్తృత్వరూప కర్మలు, వాటివలన కలిగెడు జన్మ దుఃఖములు యివియే సూర్యతప్తాగ్నివంటివి. ఈ అగ్నివలన యెవని మనస్సు దగ్ధమగుచున్నదో, అట్టి దావాగ్ని శాంతి శమ దమాది అమృతవృష్టివినా యెప్పుడునూ సుఖప్రాప్తి కలుగ జాలదు.

అవ॥ సంసారదుఃఖమనెడు విషయమును నశింపజేయునది కనుక సంకల్పవికల్ప ఉపశమనమే అమృతమనబడునని తెలుపుచున్నాడు.

శ్లో॥ భవోఽయం భావనామాత్రో న కించిత్పరమార్థతః ।
నాస్త్యభావస్స్వభావానాం భావాభావవిభావినామ్ ॥ 4

టీక॥ అయం = ఈ, భవః = సంసారము, భావనామాత్రః = సంకల్ప మాత్రమే, పరమార్థతః = యథార్థముగా, కించిదపి = కొంచెముగూడ, న = లేదు, హి = ఎందుకనగా, భావాభావవిభావినాం = భావా భావరూప పదార్థములయందు స్థితమై ఉంటున్న, స్వభావానాం = స్వభావములకు, అభావః = అభావము, నాస్తి = లేదు.

తా॥ ఓ జనకా! ఈ జగత్తు సంకల్పమాత్రమే. పరమార్థ దృష్టితో చూచినచో ఆత్మకంటె అతిరిక్త యేవస్తువుగూడ భావ రూప - అనగా సత్యరూపమైనదిగాదు. మరేమనగా సంపూర్ణ ప్రపంచము అభావ (అసత్య) రూపమైనది.

ప్రశ్న! అభావరూప ప్రపంచముగూడ కాలాదికవశము వలన భావస్వభావము గలది కావచ్చును గదా?

ఉ॥ భావరూప మరియు అభావరూపమునందు స్థితమైన స్వభావముల కెప్పుడును అభావరూప మొకప్పుడు కలుగజాలదు. అనగా భావపదార్థమున కభావమును, అభావపదార్థమునకు భావమును ఒకప్పుడును కలుగజాలదు. ఏ విధముగా మనో రాజ్యమునందలి, లేక స్వప్నమునందలి పదార్థములకు ఒకప్పుడును భావముండదో, అట్లే ప్రపంచపదార్థముల కొకప్పుడును సత్తా ఉండదు. మనోరాజ్యమగు స్వప్నమునందలి పదార్థము లెట్లు సంకల్పమాత్రములో అట్లే జాగ్రత్ప్రపంచపదార్థములన్నియు కల్పితములు. సంకల్పములు దూరమగుచో సంసారరూపతాపము గూడ దూరమై పోవుచున్నది. సంకల్పనాశనమే మోక్షహేతువు.

అవ॥ సంకల్పము ఉపశమించినంత మాత్రమున ఆత్మామృతము లభించు టెట్లు? అను శంకకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ న దూరం న చ సంకోచాల్లబ్ధమేవాత్మనః పదం।
నిర్వికల్పం నిరాయాసం నిర్వికారం నిరంజనమ్॥ 5

టీక॥ ఆత్మనః = ఆత్మయొక్క, పదం = స్థానము, న దూరం = దూరమునందు లేదు, సంకోచాత్ = సంకోచమువలన, లబ్ధం = పొందబడునది, న = కాదు, (తత్ = అది), నిర్వికల్పం = సంకల్పరహితమైనది, నిరాయాసం = ప్రయాసరహితమైనది, నిర్వికారం = వికారరహితమైనది, నిరంజనం = దుఃఖరహితమైనది.

తా॥ ప్రశ్న॥ సంకల్పము దూరమైనంతమాత్రమున ఆత్మ రూపామృత మెట్లు లభ్యమగును?

ఉ॥ ఆత్మ యెవనికిని దూరమున లేదు; మరియు పరిచ్ఛిన్నమును గాదు. అది సర్వత్ర వ్యాపకమైనది. ఈ కారణమువలన ఆత్మ నిత్యప్రాప్తమైనది. మనఃసంకల్పమునకు వశమైనవాడు ఆత్మను అప్రాప్తమైనదిగా తలంచుచున్నాడు. ఒకానొకనికి కంఠాభరణము తన మెడలోనే ఉండినదైనను, భ్రాంతిమూలమున నా కంఠాభరణము పోయినదని వెదకుకొనురీతిగా యీయాత్మ అందరిలోను నిత్యప్రాప్తమైయున్నను, తనయొక్క స్వరూపాజ్ఞానమువలన సంకల్పవశముచేత అప్రాప్తమైనదివలె తోచుచున్నది. ఆత్మ వికారముల కతీతమైనది. అనగా మనోవికారములు నశించినచో తెలిసికొనుటకు అవకాశము గలదిగానున్నది. ఈ విధముగా ఆ యాత్మ వికారరహితమును ఉపాధిశూన్యమును సదా యేకరసమునై యున్నది.

అవ॥ ఆత్మ నిత్యప్రాప్తమైనదైనచో నిక శాస్త్రవిచారమువలనను, ఆచార్యోపదేశమువలనను లాభమేమి? అను శంకకు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ వ్యామోహమాత్రవిరతౌ స్వరూపాదానమాత్రతః ।
వీతశోకా విరాజంతే నిరావరణదృష్టయః ॥ 6

టీక॥ వ్యామోహమాత్రవిరతౌ = విశేషమోహము నశించిన దగుచుండగా, స్వరూపాదానమాత్రతః = తన స్వరూపగ్రహణమాత్రమువల్లనే, వీత

శోకాః = శోకరహితులై, నిరావరణదృష్టయః = ఆవరణరహిత దృష్టి గలవారై, విరాజంతే = ప్రకాశించుచున్నారు.

శా॥ ఆత్మ నిత్యప్రాప్తమైనచో మరల దానిప్రాప్తికై శాస్త్రవిచారణ, ఆచార్యోపదేశము — వీని ఆవశ్యకత యేమి?

ఉ॥ ఓ జనకా! అజ్ఞానరూపమైన మోహావరణము అందరి అంతఃకరణములలోను ఉన్నది. ఆ యావరణమున్నంత వరకు యెవనికిని ఆత్మసాక్షాత్కారము కాదు. ఆ యావరణను తొలగించుటకొరకే శాస్త్రవిచారణ, గురూపదేశము అవసరమై యున్నది.

దీనికొక దృష్టాంతమున్నది. పదిమందికలసి ఒకచోటికి పోవుచూ త్రోవలో నొకనదినిదాటి ఆవలిఒడ్డునకు చేరిరి. అప్పుడు వారు మనమందరము సురక్షితముగా ఒడ్డు చేరితిమా? లేక యెవడైన నదీప్రవాహములో కొట్టుకొనిపోయెనా? లెక్కపెట్టి చూడుదము అని పరస్పర మనుకొనిరి. అందులో నొకడు లెక్కపెట్టుటకు ప్రారంభించి తనను విడిచిపెట్టి తొమ్మిదిమందిని లెక్కించెను. అప్పుడతడు "అయ్యో! పదవవాడు నదిలో కొట్టుకొని పోయెనని చెప్పెను. రెండవవాడు లెక్కపెట్టెను. అతడుగూడ తననువిడిచి తక్కిన తొమ్మిదిమందిని లెక్కించి పదవవాడు నదిలో పడి కొట్టుకొని పోయెనని నిర్ణయించెను. ఇట్లే తక్కిన అందరును తమనువిడిచి లెక్కపెట్టుటచేత తొమ్మిదిమందే ఉన్నారనియు, పదవవాడు గంగలో కలిసిపోయెననియు నేడువ నారంభించిరి.

ఇంతలో ఆ నదీప్రాంతమున నొక పెద్దమనిషిపోవుచు యీ రోదనము విని యేమేమి? ఏమి జరిగినదని వారలను సమీపించెను. వారినుండి విషయమును తెలిసికొని ఆతడు లెక్కించగా పదిమందియు నుండిరి. అప్పుడాతడు వీరలు కేవలము మూర్ఖులనుకొని "మీరు ఏడువకుడు. పదిమంది ఉన్నారు. ఇప్పుడు నాయెదుట లెక్కింపు"డని యనెను. వారు మొదటివలెనే తనను మాత్రం విడిచిపెట్టితొమ్మిది మందిని లెక్కింప మొదలిడిరి. అంత నాతడు నీవే పదవవాడవని తెలిపెను. అప్పుడు వానికి "ఓహో! మన మందరము ఉన్నా"మని యనుకొని సంతోషించెను. అదేవిధముగ అజ్ఞానవశుడై తనలోనేయున్న ఆత్మను తీర్థములయందును పర్వతములపైని యెుంకెక్కడో యున్నదని వెదకుచూ తిరుగుచున్నాడు. ఆ దశమపురుషునివలె తనను తెలిసికొనలేకున్నాడు. ఎప్పుడు గురువు ఉపదేశించుచున్నాడో, అప్పుడు "ఆనందరూపమైన ఆత్మను నేనే"యని తెలిసికొనుచున్నాడు. ఈ కారణము వలన గురువుయొక్కయు శాస్త్రములయొక్కయు ఆవశ్యకత ఉండనేయున్నదని తెలియబడుచున్నదిగదా!

శ్లో॥ సమస్తం కల్పనామాత్రమాత్మా ముక్తస్సనాతనః।
ఇతి విజ్ఞాయ ధీరో హి కిమభ్యస్యతి బాలవత్ ॥ 7

టీక॥ సమస్తం = సమస్తప్రపంచము, కల్పనామాత్రం = కల్పనామాత్రమైయున్నది, ఆత్మా = ఆత్మ, ముక్తః = ముక్తమును, సనాతనః = సనాతనమునైయున్నది, ఇతి = ఇట్లని, విజ్ఞాయ = తెలిసికొని,

ధీరః = జ్ఞాని, బాలవత్ = పిల్లవానివలె, కిం = దేనిని, అభ్యస్యతి= అభ్యసించుచున్నాడు.

తా॥ సంపూర్ణమైన యీ జగత్తంతయు మనఃకల్పిత మాత్రమైయున్నది.

"శుద్ధో ముక్తస్సదైవాత్మా న వై బధ్యేత కర్హిచిత్ ।
బంధమోక్షౌ మనఃసంస్థౌ తస్మిఞ్ఛాంతే ప్రశామ్యతి ॥

ఆత్మ శుద్ధము, ముక్తము. ఒకప్పుడు బంధింపబడునది గాదు. బంధమోక్షములు రెండును మనఃస్థితములు. ఆ మనస్సు శాంతిని అనగా ఉపశమనమును పొందినచో బంధము, మోక్షము యీ రెండును వాటంతటవే ఉపశమనమును పొందుచున్నవి. ఆత్మ నిత్యముక్తమైనది, సనాతనమైనదని తెలిసికొనిన జ్ఞాని పిల్లవానివలె వ్యవహరించును.

అవ॥ అంతయు కల్పనామాత్రమే యను జ్ఞానమునకు కారణమగు తత్ - త్వం పదార్థములయొక్క ఐక్యజ్ఞానము నుపదేశించుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆత్మా బ్రహ్మేతి నిశ్చిత్య భావాభావౌ చ కల్పితౌ ।
నిష్కామః కిం విజానాతి కిం బ్రూతే చ కరోతి కిమ్ ॥ 8

టీక॥ ఆత్మా = జీవాత్మ, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, చ = మరియు, భావాభావౌ = భావాభావములు, కల్పితౌ = కల్పితములు, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చిత్య = నిశ్చయించుకొని, నిష్కామః = నిష్కాముడగు పురుషుడు, కిం = దేనిని, విజానాతి = తెలిసికొనుచున్నాడు, కిం

బ్రూతే = ఏమి చెప్పుచున్నాడు, కిం కరోతి = ఏమి చేయుచున్నాడు.

తా॥ త్వంపదార్థమగు జీవాత్మ, తత్పదార్థమగు బ్రహ్మము యీ రెంటికిని భేదమేమియు లేదని నిశ్చయించుకొని భావాభావములు — అనగా ఘటభావము, దానినాశము యీ రెండును అధిష్ఠానచైతన్యమునందు కల్పితమాత్రములేయని యీ ప్రకారముగా సమస్తజగత్తు మిథ్యయనియు, తుచ్ఛమనియు తెలిసికొనిన జ్ఞానికి అవిద్య సమూలముగా నాశమైపోవును. అట్టివాడు యిక దేనిని తెలిసికొనుటకు యిచ్ఛయించును? దేనిని జేయబూనును? అతడు యేపనిని చేయడు. ఎందుకనగా అతని యందు కర్తృత్వాభిమానము నశించిపోయినది.

అవ॥ ఆత్మయే సర్వమనను జ్ఞానమే సర్వసంకల్పములను తొలగించునని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అయం సోఽహమయం నాహమితి క్షీణా వికల్పనాః ।
సర్వమాత్మేతి నిశ్చిత్య తూష్ణీభూతస్య యోగినః ॥ 9

టీక॥ సర్వం = సమస్తమును, ఆత్మా = ఆత్మయే, ఇతి = ఇట్లని, నిశ్చిత్య = నిశ్చయించుకొని, తూష్ణీభూతస్య = ఉదాసీనముగానున్న, యోగినః = యోగికి, అయం = వీడు, సః = వాడు, అహం = నేను, (అస్మి = అగుచున్నాను), అయం = వీడు, నాహం = నేనుకాను, ఇతి = ఈ ప్రకారకమగు, వికల్పనాః = వికల్పనలు, క్షీణాః = క్షీణించిపోవుచున్నవి.

తా॥ సర్వరూపములును ఆత్మయే యగుచున్నది. అది శరీరాదిక వ్యాపారములనుండి రహితమైనది. అదే జీవన్ముక్తావస్థ యని చెప్పబడుచున్నదని జ్ఞాని నిశ్చయించుకొనుచున్నాడు. ఆ విషయమే యిట్లు చెప్పబడుచున్నది:

"వృత్తిహీనం మనః కృత్వా క్షేత్రజ్ఞం పరమాత్మని ।
ఏకీకృత్య విముచ్యేత యోగోఽయం ముఖ్య ఉచ్యతే॥"

తా॥ క్షేత్రజ్ఞునకు అనగా జీవాత్మను పరమాత్మయందు గల ధ్యేయాకారవృత్తి నశించిన పిమ్మట రెంటికి ఐక్యము కలుగుచున్నదను నిశ్చయముగల పురుషుడు ముక్తుడగుచున్నాడు. అనగా యెప్పుడు మనస్సు నానావిధములగు సంకల్పములనుండి రహితమై పోవుచున్నదో, అప్పుడే జీవన్ముక్తావస్థయని చెప్పబడుచున్నది. సంకల్పరహితుడే జీవన్ముక్తుడని భావము.

అవ॥ ఇప్పుడు సంకల్పములనుండి రహితమగు మనస్స్వరూపమును చూపుచున్నాడు.

శ్లో॥ న విక్షేపో న చైకాగ్ర్యం నాతిబోధో న మూఢతా ।
న సుఖం న చ వా దుఃఖముపశాంతస్య యోగినః ॥ 10

టీక॥ ఉపశాంతస్య =ఉపశాంతి నొందిన, యోగినః=యోగికి, న విక్షేపః= విక్షేపములేదు, న ఏకాగ్ర్యం = ఏకాగ్రతలేదు, న అతిబోధః = బోధములేదు, న మూఢతా = మూఢత్వములేదు, న సుఖం = సుఖములేదు, న దుఃఖం = దుఃఖములేదు.

తా॥ ఓ జనకా! ఏవనియొక్క మనస్సు సంకల్పవికల్ప ములనుండి రహితమై పోయినదో, అట్టివానికిక విక్షేపము కలుగదు. మరియు యేకాగ్రతకొరకు ప్రయత్నముకూడ చేయ నవసరములేదు. ఎందుకనగా విక్షేపము కలిగియున్నచో గదా దాని నివృత్తికై ప్రయత్నమవసరము! విక్షేపమే లేనప్పుడు మరి ప్రయత్న మెందుకు? మరియు నతనికి పదార్థములను తెలిసికొన నిచ్ఛగాని, తెలిసికొనజాలని మూఢతగాని యుండదు. మరియు నాతనికి విషయజన్య సుఖముగాని, దుఃఖముగాని యుండదు. కేవల మాత్మానందమందు నిరంతరము మగ్నుడైనవానికి సుఖదుఃఖముల ప్రసక్తి యెక్కడ?

శ్లో॥ స్వరాజ్యే భైక్ష్యవృత్తౌ చ లాభాలాభే జనే వనే ।
నిర్వికల్పస్వభావస్య న విశేషోఽస్తి యోగినః ॥ 11

టీక॥ స్వరాజ్యే = స్వయముగా రాజ్యభోగము లనుభవించుటయందుగాని, భైక్ష్యవృత్తౌ = భిక్షావృత్తియందుగాని, లాభాలాభే = లాభాలాభ ములయందుగాని, జనే = జనమధ్యమునందుగాని, వనే = వనమధ్యము నందుగాని, నిర్వికల్పస్వభావస్య = వికల్పరహితమైన స్వభావముగల, యోగినః = యోగికి, విశేషః = విశేషము, నాస్తి = లేదు.

తా॥ జీవన్ముక్తునకు స్వర్గరాజ్యము స్వయముగా సంప్రాప్తమైనను సంతోషించడు. భిక్షావృత్తియందు ఏహ్యమును జూపడు. అనగా యిది నీచమైనదనిగాని, కష్టమైనదనిగాని యనుకొనడు. లాభాలాభములు రెండును అతనికి సమానములే.

అతడు వనమునందుండుగాక! లేక గృహమునందుండుగాక! ఎచటనున్నను ఒకే విధముగా నుండును.

శ్లో॥ క్వ ధర్మః క్వ చ వా కామః క్వచార్థః క్వ వివేకతా।
ఇదం కృతమిదం నేతి ద్వంద్వైర్ముక్తస్య యోగినః॥

టీక॥ ఇదం = ఇది, కృతం = చేయబడినది, ఇదం = ఇది, న కృతం = చేయబడలేదు, ఇతి = ఈ ప్రకారము, ద్వంద్వైః = ద్వంద్వముల చేత, ముక్తస్య = ముక్తుడైన, యోగినః = యోగికి, ధర్మః = ధర్మము, క్వ = యెక్కడ?, వా = మరియు, కామః = కామము, క్వ = ఎక్కడ?, అర్థః = అర్థము, క్వ = ఎక్కడ?, వివేకతా = వివేకము, (విచారము), క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ స్థిరచిత్తముగల యోగికి ధర్మార్థకామ మోక్షములతో కొంచెమైనను పనిలేదు. మరియు "యీ పనిని నేను చేయుచున్నాను, దీనిని నేను చేయలేదు." అను యీ ప్రకారకమగు ద్వంద్వములనుండి విడివడినవాడే జీవన్ముక్తుడగు యోగియని చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ కృత్యం కిమపి నైవాస్తి న కాపి హృది రంజనా।
యథా జీవనమేవేహ జీవన్ముక్తస్య యోగినః॥ 13

టీక॥ జీవన్ముక్తస్య = జీవన్ముక్తుడగు, యోగినః = యోగికి, కృత్యం = చేయదగిన కార్యము, కిమపి=కొంచెమైనను, న ఏవ అస్తి=లేనేలేదు, హృది = హృదయమునందు, కా అపి = ఎటువంటిదియు, రంజనా = అనురాగము, న = లేదు, ఇహ = ఈ ప్రపంచములో, యథా =

ఏ ప్రకారము, జీవనం = జీవనము అగుచున్నదో, (అంతమాత్రము భోగానుభవము చేయుచున్నాడు.)

తా॥ ప్రశ్న: జీవన్ముక్తుడు యేపనిని చేయక పోయినచో అతనికి శరీరయాత్ర యెట్లు జరుగును?

ఉ॥ జీవన్ముక్తునకు యేపనిగూడ తన సంకల్పముచే నగుట లేదు. అతనికి చేయదగిన కార్యమేదియు మిగిలియుండలేదు, ఎందుకనగా వానికి యే పదార్థముపైనను కోరికలేదు. రాగమే లేనిచో కర్మఉండుటకు లేదు. మరియు రాగద్వేషములకు కారణమగు అవిద్య వీనికి పూర్తిగా నష్టమైపోయినది. అతనికి శరీరయాత్ర ప్రారబ్ధవశమువల్లనే జరుగుచున్నది.

శ్లో॥ క్వ మోహః క్వ చ వా విశ్వం క్వ తద్ధ్యానం క్వ ముక్తతా।
సర్వసంకల్పసీమాయాం విశ్రాంతస్య మహాత్మనః॥ 14

టీక॥ సర్వసంకల్పసీమాయాం = సర్వసంకల్పములు రహితమగు స్థానమునందు, విశ్రాంతస్య = విశ్రాంతుడగు, యోగినః = యోగియగు, మహాత్మనః = మహాత్మునకు, మోహః = మోహము, క్వ = ఎక్కడ, విశ్వం = ప్రపంచము, క్వ = ఎక్కడ, తత్ = ఆ ప్రసిద్ధమైన, ధ్యానం = ధ్యానము, క్వ = ఎక్కడ?, క్వ = ఎక్కడ?, ముక్తతా = మోక్షమునొందుట.

తా॥ సర్వసంకల్పములు నశించిపోయినందున జీవన్ముక్తునకు యే వస్తువునందును మోహముకూడ ఉండదు. అందువలన జీవన్ముక్తుని దృష్టిలో జగత్ప్రతీతికూడ కలుగదు. మరియు

నతడు ధ్యానమునందుగాని, ముక్తియందుగాని యిచ్ఛనిడడు. ఎందుకనగా వానికి మనోరథమునందొక్కటియు మిగిలియుండ లేదు.

శ్లో॥ యేన విశ్వమిదం దృష్టం స నాస్తీతి కరోతు వై।
నిర్వాసనః కిం కురుతే పశ్యన్నపి న పశ్యతి ॥ 15

టీక॥ యేన = ఎవనిచేత, ఇదం = ఈ, విశ్వం = ప్రపంచము, దృష్టం = చూడబడినదో, సః = ఆ ప్రపంచము, నాస్తీతి = లేదు అని, నిశ్చిత్య= నిశ్చయించి, కరోతు = చేయబడుగాక!, నిర్వాసనః = వాసనారహితుడగు యోగి, కిం కురుతే = ఏమిచేయుచున్నాడు, సః = అతడు, పశ్యన్నపి = చూచుచున్నవాడైనను, న పశ్యతి = చూచుటలేదు.

తా॥ వాసనావాసితుడైనవాడు, సంకల్పములు నశించని పురుషుడు జగత్తు ఉన్నదనిగాని, లేదనిగాని చెప్పజాలడు. ఎందుకనగా ఆ సంకల్పాణువులు వానియందింకను నశించలేదు. వాసనారహితుడగు వాడు జగత్తును చూచుచున్నను చూడనివానివలె నుంటున్నాడు. కారణమేమనగా సుషుప్తియందున్న పురుషునివలె ఆతనికి సంకల్పవికల్పములు నశించిపోయినవి. సంకల్పవికల్పములు లేనివానికి యీ జగత్తే లేనగును. ఇక మిగిలినది ఆ పర బ్రహ్మస్వరూపమొక్కటే.

శ్లో॥ యేన దృష్టం పరం బ్రహ్మ సోఽహం బ్రహ్మేతి చిన్తయేత్।
కిం చిన్తయతి నిశ్చిన్తో ద్వితీయం యో న పశ్యతి॥ 16

టీక॥ యేన = ఎవనిచేత, పరం బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము, దృష్టం = చూడబడినదో, సః = ఆ పరబ్రహ్మము, అహమేవ = నేనే, ఇతి = ఈ ప్రకారము, చింతయేత్ = చింతింపవలయును, యః = ఎవడు, నిశ్చింతః = చింతారహితుడై, ద్వితీయం = రెండవవస్తువును, న పశ్యతి = చూడడో, సః = వాడు, కిం = దేనిని, చింతయతి = చింతించుచున్నాడు?

తా॥ ఎవడు బ్రహ్మమును అన్నిటికంటె వేరుగా చూచుచున్నాడో, అతనికి నేనే పరబ్రహ్మమునని దృఢజ్ఞానము గలుగుచున్నది. అతనికి జగత్తంతయు బ్రహ్మమయముగానే తోచును. అట్టివాడు సమస్త చింతలనుండి రహితుడై దేనిని గూడ చింతించడు. అసలు "నేను పరబ్రహ్మమును" అనెడి చింతనగూడ మరి చేయడు.

అవ॥ జ్ఞానికి చిత్తనిరోధము సైతము లేదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ దృష్టో యేనాత్మవిక్షేపో నిరోధం కురుతే త్వసౌ ।
ఉదారస్తు న విక్షిప్తః సాధ్యాభావాత్కరోతి కిమ్॥ 17

టీక॥ యేన = ఎవనిచేత, ఆత్మవిక్షేపః = ఆత్మవిక్షేపము, దృష్టః = చూడబడుచున్నదో, అసౌ = ఇతడు, నిరోధం = విక్షేపనిరోధమును, కురుతే = చేయుచున్నాడు, తు = అయితే, ఉదారః = శ్రేష్ఠపురుషుడగు జ్ఞాని, విక్షిప్తః న = విక్షేపరహితుడు, (అత ఏవ = ఇందువలననే), సాధ్యాభావాత్ = సాధింపవలసినది లేకపోవుటచేత, సః = అతడు, కిం = దేనిని, కరోతి = చేయుచున్నాడు.

తా॥ ఎవడు తనలోనున్న విక్షేపములను తెలిసికొనుచున్నాడో, అతడు ఆ విక్షేపములు దూరమగుటకు చిత్తనిరోధము చేయవలెనని చింతించుచున్నాడు. అసలు విక్షేపములే లేనివాడు మరి చిత్తనిరోధము చేయవలెనని యెందుకు చింతించును? ఇక వానికి చింతనావసరమే లేదు.

శ్లో॥ ధీరో లోకవిపర్యస్తో వర్తమానోఽపి లోకవత్ ।
న సమాధిం న విక్షేపం న లేపం స్వస్య పశ్యతి ॥ 18

టీక॥ ధీరః = జ్ఞాని, లోకవిపర్యస్తః = లోకమునకంటె వేరైనవాడై (విక్షేపరహితుడై), లోకవత్ = లోకులవలె, వర్తమానః అపి = ఉంటున్నవాడైనను, స్వస్య = తనయొక్క, సమాధిం = సమాధిని గాని, విక్షేపం = విక్షేపమునుగాని, లేపం చ = బంధనమునుగాని, న పశ్యతి = చూడడు.

తా॥ జ్ఞానియగువాడు జనులమధ్య విక్షేపరహితుడై యుండియు, ప్రారబ్ధఫలీమువలన బాధితానువృత్తిగలవాడై, అన్నికర్మలు చేయుచు తాను నిర్లేపుడై, బంధనారహితుడై యుంటున్నాడు. అతనికి విక్షేపములేదు. సమాధిలేదు. (లేపమనగా కర్తృత్వాద్యభిమానము).

అవ॥ కర్తృత్వాద్యభిమానములులేని యోగిని యింద్రియవ్యాపారములంటవని తెలుపుచున్నాడు.

శ్లో॥ భావాభావవిహీనో యస్తృప్తో నిర్వాసనో బుధః ।
నైవ కించిత్కృతం తేన లోకదృష్ట్యా వికుర్వతా॥ 19

టీక॥ తృప్తః = తృప్తుడైన, యః = యే, బుధః = జ్ఞాని, భావాభావ విహీనః = భావాభావరహితుడై, నిర్వాసనః = వాసనారహితుడై, లోకదృష్ట్యా = లోకదృష్టిలో, వికుర్వాణా అపి = చేయుచున్న వాడైనను, తేన = అతనిచేత, కించిదపి = కొంచముగూడ, న కృతం = చేయబడుట లేదు.

తా॥ ఎవడు ఆత్మానందమువలన తృప్తుడై నిందాస్తుతుల నుండి రహితుడగుచున్నాడో, అట్టి జ్ఞాని లోకదృష్టితో చేసిన వాడైనను అకర్తయే యగుచున్నాడు. కర్తృత్వాధ్యాసమే లేనివాడు గనుక లోకదృష్టికి అందరివలె వ్యవహరించుచున్నను వ్యవహరింపనివాడే యగును.

శ్లో॥ ప్రవృత్తౌ వా నివృత్తౌ వా నైవ ధీరస్య దుర్గ్రహః ।
యదా యత్కర్తుమాయాతి తత్కృత్వా తిష్ఠతస్సుఖమ్॥

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, యత్ = యత్కించిత్కర్మ, కర్తుం = చేయుటకు, ఆయాతి = వచ్చుచున్నదో, తత్ = దానిని, సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, కృత్వా = చేసి, తిష్ఠతః = సమాధిస్థితుడైన, ధీరస్య= జ్ఞానికి, ప్రవృత్తౌ వా = ప్రవృత్తియందుగాని, నివృత్తౌ వా = నివృత్తియందుగాని, దుర్గ్రహః = దురాగ్రహము, న ఏవ = (ఒకప్పుడును) ఉండనేరదు.

తా॥ ధీరునకు అనగా ఆత్మజ్ఞానికి ప్రవృత్తియందుగాని, నివృత్తియందుగాని (అనగా ప్రారబ్ధవశమువలన గలుగు కృత్యములను చేయుచున్నపుడుగాని, చేయకున్నపుడుగాని) దురా

గ్రహము లేదు. అనగా నిది తప్పక చేయవలెననిగాని, చేయవల దనిగాని మరాగ్రహము (పట్టుదల)యుండదు. ప్రారబ్ధవశమువలన ప్రవృత్తియందుగాని, నివృత్తియందుగాని మగ్నుడు కావలసి వచ్చినచో సుఖపూర్వకముగానే దానిని చేయును. మరియు దానియందు ఆసక్తుడు కాడు. నిస్సంగుడై సర్వమును చేయును. కర్తృత్వాద్యభిమానములు లేనివానికి మరి బంధమెక్కడ ?

అవ॥ జ్ఞాని నిర్వాసనాస్థితి గలవాడైనచో మరి యెవరి ప్రేరణవలన కర్మలను చేయుచున్నాడు? అను శంకకు సమాధానము.

శ్లో॥ నిర్వాసనో నిరాలంబః స్వచ్ఛందో ముక్తబంధనః ।
క్షిప్తః సంసారవాతేన చేష్టతే శుష్కపర్ణవత్ ॥ 21

టీక॥ నిర్వాసనః = వాసనారహితుడును, నిరాలంబః = ఆలంబరహితుడును, స్వచ్ఛందః = స్వతంత్రుడును (స్వేచ్ఛాచారియు), ముక్తబంధనః = బంధనరహితుడును, (అగుజ్ఞాని), సంసారవాతేన = ప్రారబ్ధరూపవాయువుచేత, క్షిప్తః = ప్రేరేపింపబడినవాడై, శుష్కపర్ణవత్ = ఎండుటాకువలె, చేష్టతే = చేయుచున్నాడు.

తా॥ ఏ హేతువువలన జ్ఞాని వాసనారహితుడయ్యెనో, అదేకారణమువల్ల నిరాలంబకుడును అగుచున్నాడు. అట్టి వాసనారహితుడును, నిరాలంబకుడును, కర్తవ్యానుసంధాన రహితుడును, బంధముక్తుడును, రాగద్వేషరహితుడునగు జ్ఞాని పూర్వసంస్కారమను వాయువశముచే అవశముగ ప్రేరితుడై, యెండుటాకు గాలికి చలించువిధమున వ్యవహరించుచున్నాడు.

("ప్రారబ్ధకర్మణాం భోగాదేవ క్షయః" ప్రారబ్ధకర్మ అనుభవింపక జ్ఞానమాత్రమున పోదు. కనుక కర్తవ్యానుసంధానములేకనే జ్ఞాని వ్యవహరించునని భావము.)

అవ॥ సంకల్పాది శూన్యుడగువాడు నిత్యతుష్టుడని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ అసంసారస్య తు క్వాపి న హర్షో న విషాదతా ।
స శీతలమనా నిత్యం విదేహ ఇవ రాజతే ॥ 22

టీక॥ అసంసారస్య తు = సంసారరహితుడగు జ్ఞానికైతే, క్వ అపి = ఎక్కడను (ఎప్పుడును), హర్షః = హర్షము, న = లేదు, చ = మరియు, విషాదతా = శోకము, న = లేదు, సః = అతడు, శీతలమనాః = శాంతమైన మనస్సుగలవాడై, నిత్యం = యెల్లప్పుడు, విదేహ ఇవ = ముక్తునివలె, రాజతే = ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ సంసారమనగా నేమి? సంసార హేతువగు అజ్ఞానము యెచ్చటఉన్నదో, అదే సంసారము. అజ్ఞానము యెచ్చటలేదో అదే అసంసారము. అజ్ఞానరహితుడగువానియందు హర్ష విషాదములుకూడ ఉత్పన్నములు కావు. అందువలన నతడు శాంత చిత్తుడగును. మరియు నతడు విదేహముక్తునివలె ఉంటున్నాడు.

శ్లో॥ కుత్రాపి న జిహాసాఽస్తి ఆశా వాఽపి న కుత్రచిత్ ।
ఆత్మారామస్య ధీరస్య శీతలాచ్ఛతరాత్మనః ॥ 23

టీక॥ ఆత్మారామస్య = ఆత్మయందు రమించుచున్నటువంటియు, శీతలాచ్ఛతరాత్మనః = చల్లనై మిక్కిలి నిర్మలమైన మనస్సుగల, ధీరస్య = ధీరుడగు జ్ఞానికి, కుత్రాపి = యెచ్చటనైనను, జిహాసా =

త్యాగేచ్ఛ, నాస్తి = లేదు, క్వచిత్ = ఎచ్చటనైనను, ఆశా చ = గ్రహణేచ్ఛయు, నాస్తి = లేదు.

తా॥ సంతతాత్మారాముడై నిశ్చలచిత్తుడగు జ్ఞాని ధీరు డనబడును. నిర్మలమనస్కుడగుటచే శీతలాచ్ఛతరాత్ముడు అనగా శాంతాత్ము డనబడును. అట్టి జ్ఞానికి రాగద్వేషములు లేవు. కనుక యే వస్తువునందైనను త్యాగబుద్ధిగాని, గ్రహణబుద్ధిగాని ఉండదు. అందువలన నతడెట్టి యనర్థమునైనను చేయనొల్లడు. ఎందుకనగా అతనియందనర్థహేతువేదియు మిగిలియుండలేదు.

శ్లో॥ ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తస్య కుర్వతోఽస్య యదృచ్ఛయా।
ప్రాకృతస్యేవ ధీరస్య న మానో నావమానతా ॥ 24

టీక॥ ప్రకృత్యా = స్వభావముచేతనే, శూన్యచిత్తస్య = సంకల్పవికల్పములు నశించిన మనస్సు గలిగినటువంటివాని, యదృచ్ఛయా = ప్రారబ్ధవశమువలన స్వేచ్ఛగా, ప్రాకృతస్య ఇవ = అజ్ఞానికివలె, కుర్వతః = చేయుచున్నటువంటివాని, ధీరస్య = చిత్తవిక్షేపములేనటువంటి, అస్య = యీ జ్ఞానికి, మానః = మానము (గౌరవము), న = లేదు, అవమానతా = అవమానమును, న = లేదు.

తా॥ స్వభావముగానే యెవని చిత్తము సంకల్పవికల్ప రహితమైనదో, తన యాత్మయందే ఆత్మశాంతి ననుభవించు చున్నదో, అట్టి జ్ఞాని అజ్ఞానివలె సమస్తకర్మలు చేయుచున్న [illegible] హర్షశోకములను పొందడు. మరియు మానావమాన [illegible] చడు.

అవ॥ ఇప్పుడు జ్ఞానియొక్క అనుభవమును చూపుచున్నాడు.

శ్లో॥ కృతం దేహేన కర్మేదం న మయా శుద్ధరూపిణా ।
ఇతి చింతానురోధీ యః కుర్వన్నపి కరోతి న ॥ 25

టీక॥ ఇదం = ఈ, కర్మ = కర్మ, దేహేన = దేహముచేత, కృతం = చేయబడినది, శుద్ధరూపిణా = పరిశుద్ధరూపుడనగు, మయా=నా చేత, న కృతం = చేయబడలేదు, ఇతి = ఈ ప్రకారమగు, యః = ఎవడు, చింతానురోధీ = చింతించుచున్నాడో, సః = అట్టివాడు, కుర్వన్ అపి = చేయుచున్నవాడైనను, న కరోతి = చేయనివాడే.

తా॥ ఓ జనకా! ఈ కర్మ దేహముచే చేయబడినది. పరిశుద్ధాత్మస్వరూపుడనగు నాచేత చేయబడలేదు. ఈ కారణము చేత నతడు కర్మలను చేయుచున్నవాడైనను, కర్మలను చేయని వాడే.

ప్రశ్న॥ వ్యభిచారాది కర్మములను చేయువారుగూడ అంతా దేహముచేతనే చేయబడుచున్నదని చెప్పుచున్నారు. అప్పుడు వారికిగూడ ముక్తి కలుగవలయునుగదా?

ఉ॥ పామరుడు కర్మఫలమునందు అధ్యాసము చేయుచున్నాడు. ఎందుకనగా శుభకర్మ చేయునపుడు వాని హృదయములో సంతోషము కలుగుచున్నది. అశుభకర్మ చేయునప్పుడు వాని మనస్సులో భయము లజ్జ ఉత్పన్నములగుచున్నవి. మరియు వ్యభిచారాది కర్మలను మరుగుపరచుటకు ప్రయత్నించును, ఇందువలన వాని నిశ్చయ మింకను పక్వము కాలేదు.

కావున అట్టివాడెన్నటికిని ముక్తిని బొంద సమర్థుడు కాజాలడు. అయితే జ్ఞానియొక్క వ్యవహారము దానికంటె భిన్నముగా నుండును. శుభకర్మ చేయుటవలన జ్ఞాని హృదయములో సంతోషముగాని, అశుభకర్మ చేయుటవలన భయముగాని, సిగ్గుగాని అతనియందుదయించవు. మరియు వ్యభిచారము చేయుటకు అతడు ప్రయత్నింపడు. ఎవడు స్త్రీ - మొదలగు వాటిద్వారా ఆనందము కలుగునని తలంచునో, అట్టివాడే ఆ వ్యభిచారాది కర్మలు చేయుటకు ప్రయత్నించుచున్నాడు. ఎవనికి చక్కెర తినుటకు దొరకలేదో, అట్టివాడు దాని చవినెట్లు తెలిసికొన గలుగును? వాడెప్పుడును బెల్లమునుగాని, లేక చెరకు రసమును గాని పానముచేయుటకు ప్రయత్నించును. ఎవనికి చక్కెర యెల్లప్పుడు లభ్యమగుచున్నదో, అట్టివాడొకప్పుడును బెల్లమునుగాని, చెరకురసమునుగాని పానముచేయ నొల్లడు. పేద పురుగు ఒకప్పుడును చక్కెరయొక్క రసమును దాని చవిని తెలిసికొనజాలడు. పామరుడు మలరూపమగు విషయానందమును ఆస్వాదించువాడుగా నున్నాడు. జ్ఞానవంతుడు ఆత్మానందరూప శర్కరనాస్వాదించువాడుగా నున్నాడు. ఈ కారణమువలన అజ్ఞాని జ్ఞానియొక్క ఆనందమును తెలిసికొనజాలడు. అనగా జ్ఞానిని గుర్తింపజాలడు.

శ్లో॥ అతద్వాదీవ కురుతే న భవేదపి బాలిశః ।
జీవన్ముక్తస్సుఖీ శ్రీమాన్ సంసరన్నపి శోభతే ॥ 26

టీక॥ అతద్వాదీ ఇవ = విరుద్ధవాక్యమును చెప్పువానివలె, జీవన్ముక్తః = జీవన్ముక్తుడు, కురుతే = కార్యమును చేయుచున్నాడు, బాలిశః = మూర్ఖుడు, న భవేత్ = కాడు, అత ఏవ = ఇందువల్లనే, సంసరన్ అపి = సంసారమునందున్నవాడైనప్పటికీ, సః = అతడు, సుఖీ = సుఖముగలవాడును, శ్రీమాన్ = శ్రీమంతుడునునై, శోభతే = ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ 'ఈ కార్యమును నేను చేయుదును' అని గాని, లేక చేయను అని గాని చెప్పకనే చేయుదునని చేయనివానివలెను, చేయనని చేయువానివలెను ప్రపంచమున జీవన్ముక్తుడగువాడు కార్యముల చేయుచున్నాడు. అనగా మతిలేనివానివలె లోకమునకు కనబడుచున్నాడు. కాని మూర్ఖుడుగాని, పిచ్చివాడుగాని కాడు. సంసారమునందాయాపనులు చేయుచునే అతడు అత్యంత ప్రశాంత చిత్తముగలవాడై వెలుగొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ నానావిచారసుశ్రాంతో ధీరో విశ్రాన్తిమాగతః ।
న కల్పతే న జానాతి న శృణోతి న పశ్యతి ॥ 27

టీక॥ నానావిచారసుశ్రాంతః = ద్వైతవిచారనివృత్తిగలవాడై, ధీరః = జ్ఞానియై, విశ్రాంతిం = ఆత్మశాంతిని, ఆగతః = పొందుచున్నాడు, అత ఏవ=ఇందువల్లనే, సః = అతడు, న కల్పతే = కల్పనచేయడు, న జానాతి = తెలిసికొనడు, న శృణోతి = వినడు, న పశ్యతి = చూడడు.

తా॥ ఓ శిష్యా! నానాప్రకారములగు (ద్వైతాది) విచారములనుండి రహితుడగు జ్ఞాని అంతరాత్మయందే శాంతిని

పొందుచున్నాడు. అతడు సంకల్పాదిరూపమనోవ్యాపారమును చేయడు. మరియు బుద్ధిసంబంధమగు వ్యాపారమునుండికూడ దూరుడగుచున్నాడు. ఎందుకనగా ఆతనికి కర్తృత్వాద్యభిమానము లేదు. అందువలన ద్వైతభావమతనియందు లేదు.

శ్లో॥ ఆసమాధేరవిక్షేపాన్న ముముక్షుర్న చేతరః।
నిశ్చిత్య కల్పితం పశ్యన్ బ్రహ్మైవాస్తే మహాశయః॥

టీక॥ మహాశయః=మహాత్ముడగు జ్ఞాని, అసమాధేః = సమాధిరహితుడగుట వలన, ముముక్షుః = మోక్షేచ్ఛకలవాడు, (న భవతి = కాడు), అవిక్షేపాత్ = ద్వైతభ్రమ లేనందువలన, ఇతరః = బద్ధుడు, న = కాడు, ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, నిశ్చిత్య = నిశ్చయించి, ఇదం = ఈసమస్త ప్రపంచమును, కల్పితం = కల్పితమునుగా, పశ్యన్ = చూచుచున్నవాడై, బ్రహ్మైవ = బ్రహ్మము గానే, ఆస్తే = ఉంటున్నాడు.

తా॥ జ్ఞాని ముముక్షువుగాడు. ఎందుకనగా జ్ఞానికి సమాధియందుండవలయుననెడి నియమమేమియు లేదు. విక్షేపనివృత్తికొరకు ముముక్షువు సమాధి నవలబించుచున్నాడు. జ్ఞానికి విక్షేపమే లేదు. అందువలన సమాధి నాచరించవలయుననెడి నిర్బంధమేమియు లేదు. ద్వైతభావమే లేనందున జ్ఞానికి బంధముగూడ లేదు. ద్వైతభ్రాంతిగలవానికే బంధము. సంపూర్ణ జగత్తంతయు జ్ఞానికి మొదటినుండియు కల్పితమని తోచుచున్నందున అతడు తద్విలక్షణమగు పరబ్రహ్మస్వరూపుడే

యగుచున్నాడు. తరువాత బాధితానువృత్తిచేత యిది మిథ్య యని జ్ఞప్తియుందుంచుకొనియే ప్రపంచమునందు వ్యవహరించు చున్నాడు. కావున అతనిని ప్రపంచ విషయవాసనలేవియు అంటవు.

శ్లో॥ యస్యాంతః స్యాదహంకారో న కరోతి కరోతి సః ।
నిరహంకారధీరేణ న కించిదకృతం కృతమ్ ॥ 29

టీక॥ యస్య = ఎవనియొక్క, అంతః = అంతఃకరణమునందు, అహంకారః = అహంకారము (కర్తృత్వాద్యభిమానము), స్యాన్నది = అయ్యేనేని (కలిగెనేని), సః = వాడు, లోకదృష్ట్యా = లోకదృష్టి ద్వారా, న కరోతి అపి = చేయనివాడైనప్పటికిని, కరోతి = (సంకల్పాదిద్వారా చేయుచున్నాడు), నిరహంకారధీరేణ = అహంకారరహితుడైన జ్ఞానిచేత, (లోకదృష్ట్యా = లోకదృష్టిద్వారా), కృతమపి = చేయబడినదైనప్పటికిని, స్వదృష్ట్యా = స్వకీయదృష్టిచేత, తత్ = అది, న కృతం = చేయబడనిదే.

తా॥ ప్రపంచమును చూచుచు పరబ్రహ్మస్వరూపుడెట్లు కాగలుగును?

ఉ॥ ఎవనికి అంతఃకరణమునందు అహంకారాధ్యాసము కలిగినదో అతడు పైకి చేయనివానివలె కనబడినను, సంకల్పాదిద్వారా చేయుచున్నవాడే. ఒకానొకడు జడలుధరించి ఒడలి నిండ విభూతిపూసికొని ధునిపెట్టుకొని మాటాడకుండా కూర్చున్నాడనుకొందము. అప్పుడు లోకులు - "ఆహా! యీ బాబా

జీని చూడుడు. ప్రపంచవ్యవహార మించుకయులేక యెంత నిర్మల ముగా నున్నాడో!" యని తలంతురు. కాని అతని మనస్సు మాత్రము యెవడైన ధనవంతుడువచ్చి నాకు భంగి-గంజాయీా లకు డబ్బుయిచ్చిపోవునా, లేదా! నాకు కావలసిన భోజనపదా ర్థములు యెవరు సమకూర్తురు? ఈ మొదలగు ఆలోచనలతోనే యెల్లప్పుడును పనిచేయును. జ్ఞాని యీావిధముగా నెప్పుడు ఉండడు. అసలు ఆతనికి సంకల్పవికల్పములే లేవు. అట్టివానికి కర్తృత్వాద్యభిమానము లెక్కడ? అట్టివాడు ప్రారబ్ధవశమున నేమైనను చేసినను చేయనివాడే. ఇందులకు గీతాప్రమాణమును చూడుడు:

"యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధిర్యస్య న లిప్యతే।
హత్వాపి స ఇమాన్లోకాన్న హంతి న నిబధ్యతే."

"కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్మరన్।
ఇంద్రియార్థాన్విమూఢాత్మా మిథ్యాచారస్స ఉచ్యతే॥"

అహంతాత్వ - కర్తృత్వాద్యభిమానములేక లోకసంగ్రహార్థము యేమిచేసినను వాడేమియు చేయనివాడేయనియు, కర్మేంద్రియ ములను బిగబట్టి మనస్సుతో సంకల్పించువాడు అన్నియు చేసిన వాడేయనియును పై శ్లోకముల తాత్పర్యము.

శ్లో॥ నోద్విగ్నం న చ సంతుష్టమకర్తృస్పందవర్జితం ।
నిరాశం గతసందేహం చిత్తం ముక్తస్య రాజతే॥ 30

టీక॥ ముక్తస్య = జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞానియొక్క, చిత్తం = మనస్సు, అకర్తృ = కర్తృత్వరహితమైనదిగను, స్పందవర్జితం = చలనరహితమైనదిగను, నిరాశం = ఆశారహితమైనదిగను, గతసందేహం = విడిచిన సందేహములుగలదిగను, నోద్విగ్నం = కలతచెందనిదిగను, సంతుష్టం = సంతోషముతో నుబ్బిపోవనిదియునై, రాజతే = ప్రకాశించుచున్నది.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు మహాత్మునియొక్క మనస్సు కర్తృత్వాదులు లేనిదై, చలనరహితమై, ఆశావర్జితమై, సందేహరహితమైనదై, ఉద్వేగములేనిదై, ఉప్పొంగనిదై, అత్యంత నిర్మలమైనదై ప్రకాశించుచున్నది. కావుననే అచట యెట్టి సంకల్పవికల్పములు గలుగుటకు తావుండదు.

శ్లో॥ నిర్ధ్యాతుం చేష్టితుం వాపి యచ్చిత్తం న ప్రవర్తతే।
నిర్నిమిత్తమిదం కింతు నిర్ధ్యాయతి విచేష్టతే॥ 31

టీక॥ యత్ = జ్ఞానియొక్క యే, చిత్తం = మనస్సు, నిర్ధ్యాతుం = ధ్యానరహితముగా (నిష్క్రియాభావముతో నుండుటకుగాని), వా అపి = లేనిచో, చేష్టితుం = యేదైన చేయుటకుగాని, న ప్రవర్తతే = ప్రవర్తింపదు, కింతు = ఒకానొకప్పుడు, ఇదం = ఈ చిత్తము, నిర్నిమిత్తం = నిమిత్తములేకుండగనే, నిర్ధ్యాయతి, క్రియారహితమై యుంటున్నది, చ = మరియు, విచేష్టతే = నానాప్రకారములగు క్రియలను చేయుచున్నది.

తా॥ జ్ఞాని నిష్క్రియుడై యూరకుండినను, బాహ్యవ్యాపారములను చేయుచున్నను, వాని చిత్తమెల్లప్పుడును

సంకల్పశూన్యముగ నుండును. మరియు నట్టి జ్ఞాని యొక్క సంకల్ప ములు లేకయే ఒకప్పుడు నిశ్చలరూపుడై యుండును. ఒకప్పు డేవేని చేష్టలు చేయుచుండును. అట్లయినను ఆతనికేమియు ప్రతి బంధములేదు. ఆతనికేదియు నంటదు.

అవ॥ ఇట్లు జ్ఞానికిని, అజ్ఞానికిని గల విశేషములను చెప్పి – జ్ఞాని విషయమై యింకను విగ్రహముగా చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ తత్త్వం యథార్థమాకర్ణ్య మందః ప్రాప్నోతి మూఢతాం।
అథవాఽఽయాతి సంకోచమమూఢః కోఽపి మూఢవత్॥

టీక॥ మందః = అజ్ఞాని, యథార్థం తత్త్వం = యథార్థతత్త్వమును, ఆకర్ణ్య అపి = వినియును, మూఢతాం = మూఢత్వమును, (సంశయ – విపర్యయములను), ప్రాప్నోతి = పొందుచున్నాడు. అథవా = లేదా, సంకోచం = సంకోచబుద్ధిని (సమాధిని), ఆయాతి= పొందుచున్నాడు, తథా = ఆ ప్రకారము, అమూఢః = జ్ఞాని, కోఽపి = ఒకానొకడు, మూఢవత్ = అజ్ఞానివలె, మూఢతాం = మూఢత్వమును, (బాహ్యదృష్ట్యా = బాహ్యదృష్టిని), ప్రాప్నోతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ అజ్ఞాని తత్-త్వం పదార్థైక్యమును సద్గురువువలన శ్రవణము చేసియు, సంశయ విపర్యయ భావములు గలిగియున్నం దున (చెప్పినదానిని సరిగా తెలిసికొనకయు, వ్యతిరేకార్థము చేసికొనియు) అవివేకము నొందును, లేదా సాక్షాత్కారము కొరకు చిత్తనిరోధముచేయును. అయితే అనేకమంది జనులలో

నాకానొకడు మాత్రమే అంతరమున పరిపూర్ణానుభవశాలియై బాహ్యమునకు మూఢునివలె, అనగా సంశయ విపరీతభావనలు కలవానివలె వర్తించును. సంశయము అనగా గురువు చెప్పినది ఔనో, కాదో అని యనుకొనుట. విపరీతము అనగా ఆత్మ కానిదానిని ఆత్మయనుకొనుట, గురువు చెప్పినదానిని విపరీతముగా అర్థము చేసికొనుట.

అవ॥ “అథవా౽౽యాతి సంకోచమ్” అని పైనచెప్పియున్నాడు గనుక ఏకాగ్రతకొరకు చిత్తనిరోధముగూడ మూఢునిచే చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఏకాగ్రతా నిరోధో వా మూఢై రభ్యస్యతే భృశం।
ధీరాః కృత్యం న పశ్యంతి సుప్తవత్స్వపదే స్థితాః॥ 76

టీక॥ ఏకాగ్రతా = చిత్తైకాగ్ర్యము, వా = లేక, నిరోధః = చిత్తనిరోధము, మూఢైః = అజ్ఞానులచేత, భృశం = మిక్కిలి, అభ్యస్యతే = అభ్యసింపబడుచున్నది. ధీరాః = ధీరులగు జ్ఞానులు, కృత్యం = పూర్వకృత్యమును (ఏకాగ్రతాసమాధులను), న పశ్యంతి = చూడరు (వాటిపై దృష్టినిడరు). పరంతు = మరేమనగా, సుప్తవత్ = నిద్రపోవువానివలెనే, స్వపదే = తనస్వరూపమునందే, స్థితాః = ఉంటున్నారు.

తా॥ ఇతరధ్యానము లేవియు లేకుండ లక్ష్యము నొకదానినే ధ్యానించుట యేకాగ్రతయనబడును. అట్టి ఏకాగ్రత గాని, చిత్తనిరోధముగాని, ఆత్మసాక్షాత్కారము గలుగని అజ్ఞానులచేత అభ్యసింపబడును. దేహాత్మధీరహితులగు జ్ఞానులు

స్వస్వరూపానుసంధానారూఢులై, ఇట్టి చిత్తనిరోధాది సాధనల కొరకు యత్నింపరు. అద్వైతానందాత్మసాక్షాత్కారము గలిగిన జ్ఞానికి అట్టి సంశయవిపరీతభావనలు గలుగక స్వస్వరూప ప్రకాశమాత్రమే స్ఫురించును.

శ్లో॥ అప్రయత్నాత్ప్రయత్నాద్వా మూఢో నాప్నోతి నిర్వృతిం।
తత్త్వనిశ్చయమాత్రేణ ప్రాజ్ఞో భవతి నిర్వృతః ॥ 34

టీక॥ మూఢః = అజ్ఞాని, అప్రయత్నాత్ = చిత్తనిరోధాదులను చేయకుండుటవల్లగాని, ప్రయత్నాత్ = చేయుటవల్లగాని, నిర్వృతిం = పరమసుఖమును, నాప్నోతి = పొందకున్నాడు. ప్రాజ్ఞః = జ్ఞాని, తత్త్వనిశ్చయమాత్రేణ = కేవలము తత్త్వనిశ్చయము చేయుటచేతనే, నిర్వృతః = పరమసుఖమును పొందువాడుగా, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ జీవబ్రహ్మైక్యతాజ్ఞానము లేనివాడే మూర్ఖుడు. అట్టివాడు చిత్తనిరోధరూపమగు సమాధినిచేయనీ, లేక కర్మానుష్ఠానముచేయనీ, లేక మరేమిచేసినను, వాడెన్నటికిని ఆ పరమ సుఖమును పొందజాలడు. ఆనందహేతువైన ఆత్మానుభవము వానికి లేకున్నది. జ్ఞానియగువాడు సమాధి నవలంబించడు; కర్మములనుచేయడు. ఆతనికి చేయదగినదేదీ లేనందువలన నిత్యసుఖము ననుభవించుచున్నాడు. ఈ యర్థమునే గీత సమర్థించుచున్నది:

"యస్త్వాత్మరతిరేవ స్యాదాత్మతృప్తశ్చ మానవః।
ఆత్మన్యేవ చ సంతుష్టస్తస్య కార్యం న విద్యతే॥"

ఆత్మయందే రతిగలిగి, ఆత్మానందమునందే స్థితుడై, ఆత్మయందే సంతుష్టుడై, బాహ్యపదార్థములయం దనురక్తి లేనివానికి చేయ దగినదేదియు మిగిలియుండదు.

అవ॥ యోగాభ్యాసమువలన మూఢునకు ఆత్మానుభవము కలుగదా! యనుశంకకు సమాధానము.

శ్లో॥ శుద్ధం బుద్ధం ప్రియం పూర్ణం
నిష్ప్రపంచం నిరామయం।
ఆత్మానం తం న జానంతి
తత్రాభ్యాసపరా జనాః ॥ 35

టీక॥ తత్ర = ఆ హఠయోగాదులయందు, అభ్యాసపరాః = అభ్యాసపరులగు, జనాః = జనులు, శుద్ధం = శుద్ధమైనట్టియు, బుద్ధం = జ్ఞానస్వరూపమైనట్టియు, ప్రియం = ప్రియమైనట్టియు, పూర్ణమైనట్టియు, నిష్ప్రపంచం = ప్రపంచరహితమైనట్టియు, నిరామయం = దుఃఖరహితమైనట్టి, తం = ఆ, ఆత్మానం=ఆత్మను, న జానంతి = తెలిసికొనజాలరు.

తాశ ప్రపంచమునందు హఠాది యోగాభ్యాసము వలనను, ఖేచరీ భూచరీ శాంభవీత్యాది ముద్రాలక్ష్యములవలనను చిత్తనిరోధమొనరించి తద్ద్వారా ఆత్మానుభవమొంద యత్నించు మూఢులెన్నటికిని మాయామలాతీతమును, స్వప్రకాశవిలసితమును, ఆనందమయమును, సర్వపరిపూర్ణమును,

ప్రపంచాతీతమును, సకలసంసారరహితమును, నిరామయము నగు తత్త్వమును బొందజాలరు.

వి॥ చిత్తశుద్ధిలేనివారలకు బ్రహ్మనిష్ఠ కలుగదు గనుక అట్టివారలకు మూఢదశయందు చిత్తశుద్ధి కలుగువరకు హఠాది యోగాభ్యాసము, ధ్యానధారణసమాధులును అవసరమే యగును. కాని పూర్వజన్మసంస్కారవశమున చిత్తశుద్ధి గల వారలకు విశేషప్రయత్నము చేయనక్కరలేకయే గురూపదేశ మాత్రమున సులభముగ తత్త్వజ్ఞానము కలుగును.

శ్లో॥ నాప్నోతి కర్మణా మోక్షం విమూఢోఽభ్యాసరూపిణా।
ధన్యో విజ్ఞానమాత్రేణ ముక్తస్తిష్ఠత్యవిక్రియః॥ 36

టీక॥ విమూఢః = అజ్ఞాని, అభ్యాసరూపిణా = అభ్యాసరూపమైన, కర్మణా = కర్మచేత, మోక్షం = మోక్షమును, నాప్నోతి = పొందజాలడు, అవిక్రియః = క్రియారహితుడైన, ధన్యః = పుణ్య పురుషుడు, విజ్ఞానమాత్రేణ = కేవల జ్ఞానమాత్రముచేతనే, ముక్తః = ముక్తుడై, తిష్ఠతి = ఉంటున్నాడు. (మోక్షమును పొందుచున్నాడు.)

తా॥ ఓ జనకా! మూఢుడగు అజ్ఞాని హఠయోగాది కర్మలవలన మోక్షము గలుగునని తలంచుచున్నాడు. కాని అట్లెన్నటికినీ కాదు. ఈ విషయమున ఉపనిషత్తు చెప్పినది చూడుడు:

"న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన"

ధనమువలనగాని, కర్మలవలనగాని, సంతానమువలనగాని మోక్షము నెరప్పుడును పొందజాలడు. మరి అవిద్యామలదోషము అనెడు

దూర మొనరించుచున్నాడో, ఎవడు కేవల విజ్ఞానస్వరూప మాత్రుడై యున్నాడో, అట్టివాడే మోక్షమును పొంద గలుగు చున్నాడు.

శ్లో॥ మూఢో నాప్నోతి తద్బ్రహ్మ యతో భవితుమిచ్ఛతి ।
అనిచ్ఛన్నపి ధీరో హి పరబ్రహ్మస్వరూపభాక్ ॥ 37

టీక॥ యతః = ఏకారణమువలన, మూఢః = అజ్ఞాని, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, భవితుం = అగుటకు, ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నాడో, తతః = ఆకారణము వలననే, సః = ఆతడు, తత్ = ఆబ్రహ్మమును, నాప్నోతి = పొంద జాలకున్నాడు, ధీరః = జ్ఞాని, అనిచ్ఛన్నపి = కోరకున్నను, పరబ్రహ్మస్వరూపభాక్ = పరబ్రహ్మస్వరూపమును పొందువాడుగా, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ అజ్ఞాని చిత్తనిరోధాదులవల్లనే బ్రహ్మత్వము నొందగోరుచున్నాడు. కాని యీ మార్గముద్వారా బ్రహ్మ ప్రాప్తి నొందజాలడు. జ్ఞాని మోక్షేచ్ఛలేకయే నిశ్చయముగ నతడు పరబ్రహ్మస్వరూపుడగుచున్నాడు. అంతఃకరణరూపా వరణమే లేనివాడై సర్వభావనాశూన్యుడైన యాత్మజ్ఞాని వ్యవధానరహితముగ బ్రహ్మమేయగును. ఇచ్చట "బ్రహ్మవి ద్బ్రహ్మైవ భవతి" అను శ్రుతిప్రమాణము

శ్లో॥ నిరాధారా గ్రహవ్యగ్రా మూఢాస్సంసారపోషకాః ।
ఏతస్యానర్థమూలస్య మూలచ్ఛేదః కృతో బుధైః॥ 38

టీక॥ నిరాధారాః = ఆధారరహితులైనటువంటివిన్ని, గ్రహవ్యగ్రాః = దురాగ్రహులైనటువంటివిన్ని, మూఢాః = మూఢులు, సంసారపోషకాః = సంసారమును పోషించువారుగా, (భవన్తి = అగుచున్నారు.) అనర్థమూలస్య = అనర్థములకు హేతువైన, ఏతస్య = ఈ, సంసారస్య = సంసారముయొక్క, మూలచ్ఛేదః = మూలచ్ఛేదము, బుధైః = జ్ఞానులచేత, కృతః = చేయబడినది.

తా॥ తత్త్వజ్ఞానవిహీనులగు మూఢులు వేదాంతశాస్త్రముయొక్కయు, ఆత్మవేత్తయగు గురువుయొక్కయు ఆధారములేకనే కేవలము చిత్తనిరోధమువల్లనే మోక్షప్రాప్తి నొందెదమను దురాగ్రహముతో ప్రయత్నించుచు జననమరణరూపసంసారవృక్ష నిర్మూలనసాధనమగు జ్ఞానఖడ్గమును బడయజాలక ఆ సంసారవృక్షమునే పొందుచుందురు. జ్ఞానులీ సంసారవృక్షమూలమును జ్ఞానఖడ్గముచేత ఛేదించి విముక్తులగుదురు. అజ్ఞానమే సంసారవృక్షమునకు మూలము. కనుక వానిని సమూలముగా నశింపజేయునది మోక్షము.

శ్లో॥ న శాంతిం లభతే మూఢో యతశ్శమితుమిచ్ఛతి ।
ధీరస్తత్త్వం వినిశ్చిత్య సర్వదా శాంతమానసః ॥ 39

టీక॥ యతః = ఏకారణమువలన, మూఢః = అజ్ఞాని, శాంతిం = శాంతిని, ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నాడో, తతః = ఆ కారణమువలన, సః = అట్టివాడు, శాంతిం = శాంతిని, న లభతే = పొందడు, ధీరః = బుద్ధిమంతుడగు జ్ఞాని, తత్త్వం = పరతత్త్వమును, వినిశ్చిత్య = నిశ్చ

యము చేసికొని, సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, శాంతమానసః = శాంతమైన మనస్సుగలవాడుగా నున్నాడు.

తా॥ అజ్ఞాని (ఆత్మతత్త్వము నెరుంగనివాడు) చిత్తనిరోధాదులవలన శాంతి నొందగోరుచున్నాడు. కాని యీ కారణము వల్లనే ఆతడు శాంతిని నొందజాలకున్నాడు. విజ్ఞాని ఆత్మతత్త్వమును తెలిసికొనినవాడగుటచేతనే కోరికలేకయే స్వభావము చేతనే సర్వదా శాంతమానసుడగుచున్నాడు. (ఇచట శాంతి యన సర్వవృత్తులును ఆత్మయందు లయముజేసి ఆత్మయందే విశ్రాంతి నొందుట యని యర్థము.)

శ్లో॥ క్వాత్మనో దర్శనం తస్య యద్దృష్టమవలంబతే।
ధీరాస్తం తం న పశ్యంతి పశ్యంత్యాత్మానమవ్యయమ్॥

టీక॥ యద్దృష్టం-యత్ = ఎవనిచేత, దృష్టం=దృశ్యపదార్థము, అవలంబతే= అవలంబింపబడుచున్నదో, తస్య = అతనికి, ఆత్మనః = ఆత్మయొక్క, దర్శనం = దర్శనము, క్వ = ఎక్కడ?, ధీరాః = జ్ఞానులు, తం తం= ఆయా, దృష్టం = దృశ్యప్రపంచమును, న పశ్యంతి = చూడరు, (పరం తు = మరేమనగా), అవ్యయం = నాశరహితమగు, ఆత్మానం= ఆత్మను, పశ్యంతి = చూచుచున్నారు.

తా॥ అజ్ఞానులు ప్రత్యక్షముగా కంటికగపడువస్తువులే సత్యములని తలంతురు. ఇంద్రియవ్యాపారము గలవారగుట వలన వారి కొకప్పుడును ఆత్మదర్శనము కానేరదు. జ్ఞాని యెల్లప్పుడు యీ దృశ్యపదార్థములు సత్యమని భావింపడు. మరే

మనగా వాటియందు అంతర్గతమగు కారణశక్తిని చిద్రూపాత్మను అంతట చూచుచున్నాడు. ఈ కారణమువలన నతడెల్లప్పుడును పరమాత్మయందే లీనమైయుంటున్నాడు. కార్యరూపమగు జగత్తు అతనికి గోచరించదు.

శ్లో॥ క్వ నిరోధో విమూఢస్య యో నిర్బంధం కరోతి వై।
స్వారామస్యైవ ధీరస్య సర్వదాఽసావకృత్రిమః ॥ 41

టీక॥ యః = ఎవడు, నిర్బంధం = చిత్తనిరోధమును, వై = హఠముతో, కరోతి = చేయుచున్నాడో, తస్య = ఆ, విమూఢస్య = మూఢునకు, నిరోధః = చిత్తనిరోధము, క్వ = ఎక్కడ? (కలుగదనిభావము), స్వారామస్య = ఆత్మారాముడగు, ధీరస్య = జ్ఞానికి, సర్వదా ఏవ = ఎల్లప్పుడును, అసౌ = ఈ చిత్తనిరోధము, అకృత్రిమః = కృత్రిమరహితమైనది.

తా॥ అజ్ఞానియగువాడు శుష్కచిత్తమును నిరోధించుటకు హఠము నూనుచున్నాడు. కాని అట్టివాని మనస్సెప్పుడును నిరోధింపబడదు. అజ్ఞాని చిత్తనిరోధముకొరకు సమాధి నవలంబించుచున్నాడు. కాని మరల నాతడు సమాధినుండి ఉత్థానమును పొందినపిదప నతని మనస్సు ప్రాపంచికవిషయములయందు లగ్నమగుచున్నది. అట్లుగాక యెవడు ఆత్మయందే రమించుచు ఆత్మానందము నొందుచున్నాడో, అతని చిత్తము నిశ్చలమగుచున్నది. అతని మనస్సెల్లప్పుడును ఆత్మయందే నిరుద్ధమైనకారణముచేత ఆతడెల్లప్పుడును సమాధియందే యున్నవాడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ భావస్య భావకః కశ్చిన్న కించిద్భావకోఽపరః ।
ఉభయాభావకః కశ్చిదేవమేవ నిరాకులః ॥ 42

టీక॥ కశ్చిత్ = ఒకానొకడు, భావస్య = భావముయొక్క, భావకః = భావకుడుగా, (భవతి = అగుచున్నాడు), అపరః = ఇతరుడు, ఒకానొకడు, కించిత్ = కొంచెముగూడ, న భావయతే = భావించుటలేదు, ఏవమేవ = ఈ ప్రకారముగానే, కించిత్ = కొంచెముగూడ, ఉభయాభావకః = భావాభావములను రెంటిని భావించనివాడై, నిరాకులః = స్వస్థచిత్తుడగుచున్నాడు.

తా॥ భావరూపప్రపంచము పరమార్థముగా సత్యమైనదని నైయాయికులు తలంచుచున్నారు. కొందరు శూన్యవాదులు, యీ ప్రపంచమంతయు శూన్యమైనదని తలంచుచున్నారు. శూన్యమునుండియే ఉత్పత్తియగుచున్నదని వారి వాదము. కాని అనేకమంది జనులలో ఆత్మానుభవశాలియగు యొకానొక జ్ఞానిమాత్రము యీ భావవాదమును, శూన్యవాదమును నిరాకరించి స్వస్థచిత్తుడును, సర్వసాక్షియు, స్వయంప్రకాశమానుడునై యుండును. వేదాన్తవిజ్ఞానవినిశ్చితాత్ముడగు జ్ఞాని సర్వమతాతీతుడై సచ్చిదానందపరబ్రహ్మమై విరాజిల్లునని భావము.

శ్లో॥ శుద్ధమద్వయమాత్మానం భావయంతి కుబుద్ధయః ।
న తు జానంతి సమ్మోహాద్యావజ్జీవమనిర్వృతాః ॥ 43

టీక॥ కుబుద్ధయః = దుర్బుద్ధులగువారు, శుద్ధం = శుద్ధమైనట్టియు, అద్వయం = అద్వితీయమైనట్టియు, ఆత్మానం = ఆత్మను, భావయంతి = భావించుచున్నారు, తు = అయితే, సమ్మోహాత్ = అజ్ఞానకారణమువలన, న జానంతి = తెలిసికొనజాలకున్నారు, అతః = ఈ కారణమువలన, యావజ్జీవం = జీవితాంతమువరకు, అనిర్వృతాః = సంతోషరహితులై యున్నారు.

తా॥ ఆత్మానుభవము లేని మూఢులు, ఆత్మ నిర్మలము, అద్వితీయము, సర్వవ్యాపకము అయినదని చెప్పుదురేగాని అనుభవపూర్వకముగా ఆత్మసాక్షాత్కారము నొందజాలరు. ఇందులకు కారణము సమ్మోహమే. ఆ సమ్మోహమువలన ప్రపంచవిషయములనుండి వారు నివృత్తిని జెందరు. సాపేక్షము ననుసరించి మోహమింకను పూర్తిగా పెరుగునేగాని క్షీణించదు. మోహము క్షీణించనివారు ఆత్మయొక్క నిర్మలత్వాదుల వర్ణింతురేగాని ఆత్మానందము నొందజాలరు. సద్గురూపదిష్టమార్గమున అనుభవయుక్తమగు జ్ఞానమువలననే పరమానందావాప్తి యగును. ఆత్మ సాక్షాత్కారములేక సంతోషము కలుగజాలదు.

శ్లో॥ ముముక్షోర్బుద్ధిరాలంబమంతరేణ న విద్యతే ।
నిరాలంబైవ నిష్కామా బుద్ధిర్ముక్తస్య సర్వదా ॥ 44

టీక॥ ముముక్షోః = ముక్తిని కోరువానియొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధి, ఆలంబమంతరేణ = ఆలంబమును విడచి, న విద్యతే = ఉండదు, ముక్తస్య = ముక్తపురుషునియొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధి, నిష్కామా = కామనా

రహితమైనదియు, చ = మరియు, నిరాలంబా = ఆశ్రయరహితమైన దియు, ఏవ = గానే, విద్యతే = ఉండును.

తా॥ ఆత్మసాక్షాత్కారము లేనివానియొక్క బుద్ధి ప్రపంచవిషయాలంబనము గలదియై యుండును. మరియు శివ కేశవాది మూర్తి విశేషముల నవలంబించుచుండును. జీవన్ముక్తుడగువాని బుద్ధి నిరాలంబమై యుండును. అనగా ఆత్మసాక్షాత్కారము గలుగని మందుడు సంశయగ్రస్తుడై యేదేని ఆలంబనము కొరకు ప్రయత్నించును. ఆత్మసాక్షాత్కారమును పొందిన జ్ఞాని ఆత్మేతరమెద్దియు తలంపక సదా ఆత్మారాముడై యుండునని భావము.

అవ॥ విషయాసక్తిని తొలగించుకొనజాలనివారు విషయములనుండి చిత్తమును నిరోధించుకొన జూతురు. కాని ఆత్మానుభవముగలవారట్టి ప్రయత్న మొనరింపరని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ విషయద్వీపినో వీక్ష్య చకితాశ్శరణార్థినః ।
విశంతి ఝటితి క్రోడన్నిరోధైకాగ్ర్యసిద్ధయే ॥ 45

టీక॥ విషయద్వీపినః = విషయరూపమగు వ్యాఘ్రములను, వీక్ష్య = చూచి, చకితాః = భయపడినవారై, శరణార్థినః = శరీరమును రక్షించుకొనవలయుననెడి మూఢులు, నిరోధైకాగ్ర్యసిద్ధయే = చిత్త నిరోధము, ఏకాగ్రము సిద్ధించుటకొరకు, ఝటితి = శీఘ్రముగా, క్రోడం = గుహలను (యందు), విశంతి = ప్రవేశించుచున్నారు.

తా॥ వ్యాఘ్రములవలె క్రూరములును, విషప్రాయము లగు విషయములను జూచి భయమొందినవారు స్వశరీరరక్షణ మునకై యే పర్వతగుహాలయందో నివసింపజూతురు. కాని వారికి కార్యసిద్ధిమాత్రము కాజాలదు. ఎందుకనగా అంతర్వృత్తి వారికి నశించుటలేదు. అంతర్వృత్తి రహితము కానివాడెక్క డున్నను దుఃఖము తప్పదు. శాంతి అనునది వానికి లేశమాత్ర మైనను ఉండదు. ఆత్మజ్ఞానియగువాడు యీ ప్రపంచవిషయ రూప వ్యాఘ్రమును యింద్రజాలజన్యపదార్థమువంటిదని తలంచి యించుకైనను భయపడడు. భయమనునది వాని దరికే చేరదు.

శ్లో॥ నిర్వాసనం హరిం దృష్ట్వా తూష్ణీం విషయదంతినః।
పలాయంతే న-శక్తాస్తే సేవంతే కృతచాటవః ॥ 46

టీక॥ నిర్వాసనం = వాసనారహిత పురుషరూపమగు, హరిం = సింహమును, దృష్ట్వా = చూచి, విషయదంతినః = విషయములను గజములు, న శక్తాః = అసమర్థములైనవై, తూష్ణీం = ఊరకే, పలాయంతే = పరుగెత్తిపోవుచున్నవి, తే = ఆ విషయములు, (ఈశ్వరాకృష్టాః = ఈశ్వరప్రేరితములైనవై), కృతచాటవః = ప్రియోక్తులుగల ప్రియ రాండ్రవలె, (తం = ఆ నిర్వాసనగలవానిని), ఆగత్య = వచ్చి, సేవంతే = సేవించుచున్నవి.

తా॥ సింహమునుజూచి గజములు పారిపోవునట్లు విషయ వాసనారహితుడగు జ్ఞానినిజూచి విషయములు పారిపోవును. ఆ విషయములే యీశ్వరప్రేరితములైనవై నరసింహమూర్తిని

భక్తులు ప్రియవాక్కులతో సేవించినట్లు సేవించుచున్నవి. లేదా ప్రియురాండ్రు ప్రియుని భయభక్తులతో సేవించునట్లు నిర్వాసనా పురుషుని విషయములు సేవించుచున్నవి. (ప్రారబ్ధవశాగతము లగు విషయములు ఆత్మారాముడగు జ్ఞాని చిత్తమును చలింప జేయజాలక తమంతట జరుగుచుండునని భావము.)

శ్లో॥ న ముక్తికారికాన్ ధత్తే నిఃశంకో యుక్తమానసః ।
పశ్యఞ్ఛృణ్వన్స్పృశఞ్జిఘ్రన్నశ్నన్నాస్తే యథాసుఖమ్॥

టీక॥ నిశ్శంకః = శంకారహితుడును, యుక్తమానసః = నియమితమును, నిశ్చలమునైన మనస్సుగలవాడునగు జ్ఞాని, ముక్తికారికాన్ = యమ నియమాది యోగక్రియలను, ఆగ్రహాత్ = పట్టుదలవలన, న ధత్తే = ధారణచేయడు, కింతు = మరేమనగా, పశ్యన్ = చూచుచు, శృణ్వన్ = వినుచు, స్పృశన్ = తాకుచు, జిఘ్రన్ = ఆఘ్రాణించుచు, అశ్నన్ = తినుచు, సః = అతడు, యథాసుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆస్తే = ఉంటున్నాడు.

తా॥ సమస్త సంశయవిదూరుడును, నిశ్చలమానసుడునగు జ్ఞాని యమనియమాసనాదిక్రియలతో ప్రసక్తిలేకయే లోకదృష్టికి చూచుట, వినుట, తాకుట, ఆఘ్రాణించుట, భుజించుట మొదలగు దేహేంద్రియకృత్యములు చేయుచున్నను ఆయా పనులయందు కర్తృత్వాధ్యాసము లేనివాడై సదాత్మానందనిమగ్నుడై యుండును. ఇచ్చట భగవద్గీతయందలి ఐదవ అధ్యాయమునందుగల “నైవ కించిత్కరోమీతి”అను శ్లోకము

మొదలు, "లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్రమివాంభసా" అను నతంవరకు యీమూడుశ్లోకములు ప్రమాణములు.

శ్లో॥ వస్తుశ్రవణమాత్రేణ శుద్ధబుద్ధిర్నిరాకులః ।
నైవాచారమనాచారమౌదాస్యం వా ప్రపశ్యతి ॥ 48.

టీక॥ వస్తుశ్రవణమాత్రేణ = యథార్థవస్తుశ్రవణమాత్రముచేతనే, శుద్ధబుద్ధిః = పరిశుద్ధమైన బుద్ధిగలవాడును, నిరాకులః = వ్యాకులములేనివాడైన, (స్వస్థచిత్తుడగు పురుషుడు), ఆచారం వా = ఆచారమునుగాని, అనాచారం = అనాచారమునుగాని, ఔదాస్యం = ఉదాసీనతనుగాని, న పశ్యతి = చూడడు.

తా॥ చిదాత్మశ్రవణమాత్రముచేతనే శుద్ధమై అఖండాకారమగు జ్ఞానోత్పత్తిగలవాడును, గురూపదేశ తత్త్వమసీత్యాది మహావాక్య శ్రవణమాత్రముచేత స్వస్వరూపస్థితియందున్నవాడు నగు జ్ఞాని కేవల పరబ్రహ్మమే తానగుటవలన క్రియానుష్ఠానపరుడై ఆచారవంతుడును గాడు, క్రియారహితుడై యనాచారవంతుడును గాడు, మరియు నీ యుభయకర్మలతో తటస్థుడుగా నుండి నిష్కర్ముడును గాడు. (అనగా జ్ఞానికి శుభాశుభకర్మలతో గాని నైష్కర్మ్యముతోగాని పనిలేదని భావము.)

అవ॥ జ్ఞానియొక్క వ్యాపారము బాలకుని చేష్టలవలెనుండునని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ యదా యత్కర్తుమాయాతి తదా తత్కురుతే ఋజుః।
శుభం వాప్యశుభం వాపి తస్య చేష్టా హి బాలవత్॥ 49

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు, శుభం వా = శుభమైనదిగాని, అశుభం వా = అశుభమైనదిగాని, యత్ = ఏ కర్మ, కర్తుం=చేయుటకు, ఆయాతి = వచ్చుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, తత్ = ఆ కర్మను, ధీరః = జ్ఞాని, ఋజుః = ఆగ్రహములేనివాడై, కురుతే = చేయుచున్నాడు, హి = ఎందుకనగా, తస్య = అతనియొక్క, చేష్టా = వ్యవహారము, బాలవత్ = బాలునివలె, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ పసిబిడ్డ యిది అపాయమనిగాని, యిది నిరపాయమనిగాని, యిది హేయమనిగాని, యిది ఉపాదేయమనిగాని, యిది చేయదగినదనిగాని,చేయదగనిదనిగాని అనుకొనకయే అనగా భావాభావములు లేకయే ఆయాపనులు చేయునట్లు ఆత్మారాముడగు జ్ఞానియు పసిబిడ్డవలెనే ఆయాపనులు చేయును. కాని ఆతనికి పిల్లవానివలె కర్తృత్వాద్యభిమానము లేదు. కాన నతని నా కర్మఫలమంటదు.

శ్లో॥ స్వాతంత్ర్యాత్సుఖమాప్నోతి స్వాతంత్ర్యాల్లభతే పరం।
స్వాతంత్ర్యాన్నిర్వృతిం గచ్ఛేత్ స్వాతంత్ర్యాత్పరమం పదమ్॥ 50

టీక॥ జ్ఞానీ = జ్ఞాని, స్వాతంత్ర్యాత్ = స్వతంత్రమువలన, సుఖం = సుఖమును, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాడు, స్వాతంత్ర్యాత్ = స్వతంత్రమువలన, పరం = పరమును, లభతే = పొందుచున్నాడు, స్వాతంత్ర్యాత్ = స్వతంత్రమువలన, నిర్వృతిం = పరమశాంతిని (సుఖమును), గచ్ఛేత్ = పొందుచున్నాడు, స్వాతంత్ర్యాత్ =

స్వాతంత్ర్యమువలననే, పరమం పదం = పరమపదమును, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ స్వతంత్రత అనగా రాగద్వేషాది అనాత్మగుణములకు వశుడుగాకుండుటయే. స్వతంత్రత అనగా తన స్వరూపస్థితి యందుండుట. అట్లుగాక దేహాద్యనాత్మగుణములకు వశుడగుటయే పరతంత్రత, పరతంత్రుడు గానివాడే స్వతంత్రుడు. అట్టి స్వాతంత్ర్యమువలన పురుషునకు ఆత్మజ్ఞానమున్ను, నిత్యసుఖమున్ను, పరమశాంతియు గలుగును.

శ్లో॥ అకర్తృత్వమభోక్తృత్వం స్వాత్మనో మన్యతే యదా।
తదా క్షీణా భవంత్యేవ సమస్తాశ్చిత్తవృత్తయః ॥ 51

టీక॥ యదా = ఎప్పుడు (పురుషః = పురుషుడు) స్వాత్మనః = తన ఆత్మకు, అకర్తృత్వం = అకర్తృత్వమును, అభోక్తృత్వం = అభోక్తృత్వమును, మన్యతే = తలంచుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, తస్య = ఆతనియొక్క, సమస్తాః = సమస్తములయిన, చిత్తవృత్తయః = చిత్తవృత్తులు, క్షీణాః = క్షీణములైనవిగా, భవంత్యేవ = నిశ్చయముగా నగుచున్నది.

తా॥ ఎప్పుడు తనను అకర్తగను, అభోక్తగను నిశ్చయము చేసికొనుచున్నాడో, అప్పుడే అట్టివాడు సంపూర్ణవృత్తిరహితుడగుచున్నాడు. అట్లుగాక ఎప్పుడు "ఈ పనిని నేను చేయుచున్నాను, యీ ఫలమును నేననుభవించుచున్నా"ననెడి యభిమానమును గలిగియున్నాడో అప్పుడే ఆతని మనస్సునందనేక

వృత్తు లుత్పన్నము లగుచున్నవి. అప్పుడతడు దుఃఖియగు చున్నాడు. కర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యభిమానరహితునకు సర్వ వృత్తు లుపశమించినందువలన పరిపూర్ణమగు ఆత్మశాంతిని పొందుచున్నాడు.

ప్రశ్న: కేవలము నేను అకర్తను, అభోక్తను అని నిశ్చయము చేసికొన్నంతమాత్రము చేతనే చిత్తవృత్తులు నశించి జీవన్ముక్తుడై పోయినచో, బద్ధజ్ఞానులకుగూడ చిత్తవృత్తిరహితమై జీవన్ముక్తి సిద్ధించవలసియున్నది. ఎందుకనగా వారుగూడ నేను అకర్తను, అభోక్తను అని అనుకొనవచ్చునుగదా? ఇందువలన కేవలము అకర్తను, అభోక్తను అని అనుకొన్నంత మాత్రముచేత వృత్తినిరోధము కాజాలదు గదా?

ఉ॥ బద్ధజీవులు నేను అకర్తను, అభోక్తను అని యనుకొన్నంతమాత్రమున వారికి వృత్తినిరోధము కలుగజాలదు. ఎందుకనగా వారికొక పరిపక్వావస్థలేదు. వారి నిశ్చయమింకను దృఢపడలేదు. వారి నిశ్చయమే పరిపక్వమైనదైనచో వృత్తులెన్నటికి విషయాకారమును పొందకూడదు. దృష్టాంతమున జూతుము. హిందూధర్మము గోమాంసమును మిక్కిలి నిషేధించుచున్నది. ఇందువలన యే హిందువు మనస్సైనను స్వప్నములోనైన గోమాంసము వైపునకు వెళ్లదు. అట్లే "నేను అకర్తను అభోక్తను" అని నిశ్చయముగల జ్ఞాని యొక్క మనస్సు స్వప్నమునందైనను విషయములవైపునకు పోదు.

మరియు వానికి విషయాకారవృత్తి ఒకప్పుడును ఉదయించదు. పరిపక్వమగు నిశ్చయములేని అజ్ఞాని లోకులకు నేను అకర్తను, అభోక్తను అని పైకి చెప్పుకొనుచున్నను, లోపలమాత్రము పిల్లివలె విషయములయందు దృష్టి లగ్నమగుచునే యుండును. ఎలుక కనబడకుండా ఉన్నంతవరకే పిల్లి కండ్లు మూసికొని యుండుట. ఎలుక కనబడినదే తడవుగా తటాలున పట్టుకొని చంపి తినివేయుచున్నది. అట్లే మిథ్యాజ్ఞాని విషయములు యెదుటపడకుండా ఉన్నంతవరకే వాని నిశ్చయము. విషయ రూపమగు ఎలుక దగ్గరకు వచ్చెనా, వెంటనే కర్త, భోక్త అయి దాని ననుభవించితీరును.

ఒక మంచిసాధువు పంజాబు దేశములో ఒకానొక గ్రామమునందు ఒక యువతికి "విచారసాగరము" అను గ్రంథ మును చెప్పుచుండెను. ఇట్లు చెప్పుచూ చెప్పుచూ ఉండగా ఆ సాధువు మనస్సు ఆమెపైని లగ్నమయ్యెను. అంత నాతడు ఆమె తొడపై చేయినిడి మెల్లగా తడవ నారంభించెను. అప్పుడా యువతి "మహాత్మా! విషయభోగములు విషతుల్యములని తెలిసికొని విడిచిపెట్టవలయునని యిప్పుడే నాచేత చదివించితిరి గదా? మరల నిదియేమి? నా తొడపై చేయినిడి రాయు చున్నారు?" అని యడిగెను. అంత నాసాధువు "అమ్మాయీ! ఇట్లుచేయుట నేను కాముకుడనై కాదు. నిన్ను పరీక్షించుటకే. నీవు విచారసాగరమునంతయు చదివితివి. కాని నీకు దేహాధ్యాస

యింకను పోలేదు. ఇంకను దేహాభిమానమును కలిగియే యున్నావు.” అని యనెను. చూడుము, ఆ సాధువు స్వాయముగా తన దేహాధ్యాసమును తొలగించుకొనుటకు శక్తుడుగాక విషయలోలుపుడై పరస్త్రీని పట్టుకొనుటకు తయారగుచుండెను. ఈ యర్థమునే—

“రాగేచ్ఛా సుఖదుఃఖాది బుద్ధౌ సత్యాం ప్రవర్తతే।
సుషుప్తౌ నాస్తి తన్నాశా త్తస్మాద్బుద్ధేస్తు నాత్మనః॥”

అని శ్రీ శంకరాచార్యులవారు ఆత్మబోధయందు వచించిరి.

శ్లో॥ ఉచ్ఛృంఖలాప్యకృతికా స్థితిర్ధీరస్య రాజతే।
న తు సంస్పృహచిత్తస్య శాంతిర్మూఢస్య కృత్రిమా॥

టీక॥ ధీరస్య = జ్ఞానియొక్క, స్థితిః=స్థితి, ఉచ్ఛృంఖలా అపి = స్వేచ్ఛగలదియై శాంతిరహితమైనదివలె నున్నను, అకృతికా = స్వాభావికమైనదై (శాంతియుతమైనదై), రాజతే=ప్రకాశించుచున్నది, సంస్పృహచిత్తస్య = కోరికలతో నిండిన మనస్సుగల, మూఢస్య = మూఢుని యొక్క, శాంతిః = శాంతి, కృత్రిమా = కృత్రిమమైనదై, న రాజతే = ప్రకాశించదు.

తా॥ తాను చేయుపనులయందు నిస్పృహుడై, నిరాడంబరుడై విహరించుచు లోకదృష్టికి శాంతిలేనివానివలె నగపడుచున్నను జ్ఞాని పరబ్రహ్మస్వరూపుడై ప్రకాశించును. కపటవృత్తిగలవాడై పైకి శాంతునివలె నటించినను మూఢుడు జ్ఞానివలె శోభిల్లడు.

అవ॥ సంకల్పశూన్యుడగు జ్ఞాని భోగముల ననుభవించుచున్నను ఆతనికి కర్తృత్వాధ్యాసముండదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ విలసంతి మహాభోగై ర్విశంతి గిరిగహ్వరాన్ ।
నిరస్తకల్పనా ధీరా అబద్ధా ముక్తబుద్ధయః ॥ 53

టీక॥ నిరస్తకల్పనాః = సంకల్పరహితులును, అబద్ధాః = బంధనరహితులును, ముక్తబుద్ధయః = ముక్తబుద్ధులునగు, ధీరాః = జ్ఞానులు, కదాచిత్ = ఒకప్పుడు, (ప్రారబ్ధవశాత్ = ప్రారబ్ధవశమున), మహాభోగైః=మహాభోగములతో, విలసంతి = ఒప్పుచున్నారు, (కదాచిత్ = ఒకప్పుడు), గిరిగహ్వరాన్ = కొండగుహలయందు, విశంతి = ప్రవేశించుచున్నారు.

తా॥ సంకల్పరహితుడును బంధముక్తుడు నగు జ్ఞాని ఒకప్పుడు ప్రారబ్ధవశమున సమస్తభోగముల ననుభవించుచున్నాడు. ఒకప్పుడు అరణ్యములయందు సంచరించుచు గుహాలలో నివసించుచున్నాడు. ఆ మహాత్ము డెట్లున్నను కర్తృత్వాధ్యాసమే లేకుండా ఆసక్తిరహితుడై వృత్తిశూన్యుడై యుండును.

అవ॥ జ్ఞాని లౌకికవ్యాపారములు చేయుచున్నను సర్వదా నిర్లిప్తుడై, నిర్వికారుడై యుండునని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ శ్రోత్రియం దేవతాం తీర్థమంగనాం భూపతిం ప్రియం ।
దృష్ట్వా సంపూజ్య ధీరస్య న కాపి హృది వాసనా ॥ 54

టీక॥ శ్రోత్రియం = పండితుని, దేవతాం = దేవతను, తీర్థం = తీర్థమును, సంపూజ్య = పూజించి, చ = మరియు, అంగనాం = స్త్రీని,

భూపతిం = రాజును, ప్రియం = ప్రియులైనపుత్రాదులను, దృష్ట్వా = చూచి, ధీరస్య = జ్ఞానియొక్క, హృది = హృదయమునందు, కా అపి = ఎటువంటిదియు, వాసనా = వాసనయు, న భవతి = కలుగదు.

తా॥ ఓ శిష్యా! జ్ఞానియగు జీవన్ముక్తునకు శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణుడు, ఇంద్రాదిదేవతలు, గంగాదితీర్థములు వీటిని పూజింపవలెననెడి కోరిక కలుగదు. ఒకప్పుడు పూజించును. ఎందుకనగా అతడు నిష్కామి. మరియు సుందరులగు స్త్రీలను, పుత్రాదులను, రాజు మొదలగు వారలను చూచునప్పుడును మనస్సునందు యెట్టి వాసనయు కలుగవు. ఎందుకనగా జ్ఞాని సర్వత్ర సమబుద్ధియు, సమదర్శనమును గలవాడు.

శ్లో॥ భృత్యైః పుత్రైః కళత్రైశ్చ దౌహిత్రైశ్చాపి గోత్రజైః।
విహస్య ధిక్కృతో యోగీ న యాతి వికృతిం మనాక్॥

టీక॥ భృత్యైః = సేవకులచేతను, పుత్రైశ్చ = పుత్రులచేతను, దౌహిత్రైః = మనుమలచేతను, గోత్రజైరపి = దాయాదులచేతను, విహస్య = నవ్వి, ధిక్కృతః = ధిక్కరింపబడినవాడైనప్పటికినీ, యోగీ = జ్ఞాని, మనాక్ = కొంచముగూడ, వికృతిం = వికారమును (క్షోభను), న యాతి = పొందడు.

తా॥ ఓ శిష్యా! జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞానియొక్క చిత్తము భృత్యులు అనగా సేవకులచేతగాని, పుత్రులచేతగాని, పౌత్రుల చేతగాని, స్త్రీలచేతగాని, బంధువులచేతగాని తిరస్కరింపబడినను

యించుకయు చలించదు. మరియు వారిచేత సత్కరింపబడినను సంతసించదు. రాగద్వేషహేతువగు మోహమే లేనప్పు డిక వానికి హర్ష మెక్కడ? సంతోష మెక్కడ?

అవ॥ జ్ఞానులజాడలు జ్ఞానులకే తెలియునని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ సంతుష్టోఽపి న సంతుష్టః ఖిన్నోఽపి న చ ఖిద్యతే।
తస్యాశ్చర్యదశాం తాం తాం తాదృశా ఏవ జానతే॥ 56

టీక॥ జ్ఞానీ = జ్ఞానియగువాడు, లోకదృష్టితో, సంతుష్టః అపి = సంతుష్టుడై నప్పటికినీ, న చ సంతుష్టః = సంతుష్టుడు కాడు, ఖిన్నః అపి = దుఃఖమును పొందినవాడైనప్పటికీ, న చ ఖిద్యతే=దుఃఖించడు, తస్య= అతనియొక్క, తాంతాం=ఆయా, ఆశ్చర్యదశాం = ఆశ్చర్యదశలను, తాదృశా ఏవ = అటువంటివారే, జానతే = తెలిసికొనుచున్నారు.

తా॥ ఓ శిష్యా! లోకదృష్టితో ఖేదమును పొందినవాని వలెయున్నను జీవన్ముక్తుడు ఖేదమును పొందడు. లోకదృష్టికి హర్షమును పొందినవానివలె గన్పించినను హర్షమును పొందడు. ఇట్టి ఆశ్చర్యకరములగు జ్ఞానియొక్క లీలలను జ్ఞానియే తెలిసికొనగలుగును. ఇతరుడు తెలిసికొనజాలడు.

"విద్వానేవ విజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమమ్।"
పాముజాడలు పాములకే యెరుకగదా?

అవ॥ సంసారకారణమగు కర్తృత్వాభిమానము జ్ఞాని కెన్నడూ కలుగదని నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ కర్తవ్యతైవ సంసారో న తాం పశ్యంతి సూరయః ।
శూన్యాకారా నిరాకారా నిర్వికారా నిరామయాః ॥ 57

టీక॥ కర్తవ్యతా ఏవ = కర్తృత్వబుద్ధియే, సంసారః = సంసారము, తాం = ఆ కర్తృత్వబుద్ధిని, శూన్యాకారాః = శూన్యాకారులును, నిరాకారాః = నిరాకారులును, నిర్వికారాః = సంకల్పరహితులును, నిరామయాః = దుఃఖరహితులును (అగు), సూరయః = జ్ఞానులు, న పశ్యంతి = చూడరు.

తా॥ "ఇది నేను చేయవలెను" అను కర్తవ్యతాబుద్ధియే సంసారహేతువగుచున్నది. అందువలన జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని ఆ కర్తవ్యతాబుద్ధినే విడిచిపెట్టుచున్నాడు. మరియు నతడు యెట్టి సంకల్పములను చేయుడు. శూన్యాకారుడును, ఆకారరహితుడును, వికారరహితుడును, మానసిక రోగాదిరహితుడునై యున్నాడు.

శ్లో॥ అకుర్వన్నపి సంక్షోభాద్వ్యగ్రస్సర్వత్ర మూఢధీః ।
కుర్వన్నపి తు కృత్యాని కుశలో హి నిరాకులః ॥ 58

టీక॥ మూఢధీః = అజ్ఞాని, అకుర్వన్ అపి = కర్మలను చేయనివాడైనప్పటికినీ, సర్వత్ర = అంతటు, సంక్షోభాత్ = సంకల్పవికల్పరూపసంక్షోభకారణమువలన, వ్యగ్రః = వ్యాకులుడుగా, (భవతి = అగుచున్నాడు) కుశలః = నేర్పరియగు జ్ఞాని, కృత్యాని = కర్మలను, కుర్వన్ అపి = చేయుచున్నవాడైనను, తు = మరేమనగా, నిరాకులః = ఆకులము, లేనివాడుగా, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ ఓ జనకా! అజ్ఞానియగు మూఢుడు శూన్య మందిరములలో, అరణ్యములలో, పర్వతాదిగుహలలో యేకాంతముగా కూర్చొని సమస్తకర్మములను అనగా శరీరేంద్రియ వ్యాపారములను విడిచిపెట్టినవాడై నప్పటికినీ సంకల్పములు గలవాడగుచున్నందున వ్యాకులచిత్తముగలవాడగుచున్నాడు. జ్ఞానియగువాడు అంతట అన్నిపనులు చేయుచున్నవాడైనను, సంకల్పాదులు లేనివాడగుటచేత వ్యాకులమును పొందలేదు.

గీతయందీవిషయ మొకచో ప్రతిపాదింపబడినది —

"కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్మరన్ ।
ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా మిథ్యాచారస్స ఉచ్యతే॥"

శ్లో॥ సుఖమాస్తే సుఖం శేతే సుఖమాయాతి యాతి చ ।
సుఖం వక్తి సుఖం భుంక్తే వ్యవహారేఽపి శాంతధీః॥

టీక॥ వ్యవహారేఽపి = ప్రపంచవ్యవహారమునందు, శాంతధీః = శాంతచిత్తముగలవాడై, సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆస్తే = ఉంటున్నాడు, సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, ఆయాతి = వచ్చుచున్నాడు, చ = మరియు, యాతి = పోవుచున్నాడు, సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, వక్తి = మాట్లాడుచున్నాడు, సుఖం = సుఖపూర్వకముగా, భుంక్తే = భోజనము చేయుచున్నాడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని సమస్తవ్యవహారములను జేయుచు శాంతచిత్తుడై ఆత్మానందముతో నుండును. లేచు

నప్పుడు, కూర్చున్నప్పుడు, అన్నపానాదులు చేయుచు, శయనించుచు నిరంతరము శాంతచిత్తుడై యుండును.

శ్లో॥ స్వభావాద్యస్య నైవార్తిర్లోకవద్వ్యవహారిణః ।
మహాహ్రద ఇవాక్షోభ్యో గతక్లేశస్సుశోభతే ॥ 60

టీక॥ వ్యవహారిణః = వ్యవహారమును చేయుచున్నను (సమస్తక్రియలను చేయుచున్నను), యస్య = ఏజ్ఞానికి, స్వభావాత్ = ఆత్మజ్ఞానస్వభావమువలన, లోకవత్ = లోకమువలె (పామరునివలె), ఆర్తిః = భేదము, న ఏవ = ఉండదో, సః = అట్టివాడు, గతక్లేశః = క్లేశరహితుడై, మహాహ్రద ఇవ = గొప్ప తటాకమువలె, అక్షోభ్యః = క్షోభారహితుడై, సుశోభతే = శోభాయమానుడగుచున్నాడు.

తా॥ ఆత్మసాక్షాత్కారముగల జ్ఞాని నిరంతరము సంసారమునందు వ్యవహరించుచున్నను, పామరునివలె సంసారక్లేశములను పొందడు. అందువల్లనే అతడు అగాధమై గొప్పదగు తటాకమువలె చలింపడు. నిర్వికారుడై, క్షోభారహితుడై, సర్వదా ఆత్మారాముడై శోభిల్లును.

శ్లో॥ నివృత్తిరపి మూఢస్య ప్రవృత్తిరుపజాయతే ।
ప్రవృత్తిరపి ధీరస్య నివృత్తిఫలభాగినీ ॥ 61

టీక॥ మూఢస్య = మూఢుని (అజ్ఞాని) యొక్క, నివృత్తిః అపి = నివృత్తిగూడ, ప్రవృత్తిః = ప్రవృత్తిగా, ఉపజాయతే = అగుచున్నది, చ = మరియు, ధీరస్య = జ్ఞానియొక్క, ప్రవృత్తిః అపి = ప్రవృత్తి అయినను, నివృత్తిఫలభాగినీ = నివృత్తిఫలమును పొందించునదిగా, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ అహంకార మమకారములు తొలంగని మూఢుడు లోకప్రతీతికై బాహ్యేంద్రియవ్యాపారములేకుండ నివృత్తునివలె చేష్టారహితుడై యుండినను, వాని చిత్తవృత్తి (ఇంద్రియ నిరోధాదులయందే లక్ష్యముండుటచేత) ప్రవృత్తిస్వరూపము గానే యుండును. జ్ఞాని ప్రారబ్ధవశమున కర్మలజేయుచు లోక దృష్టికి ప్రవృత్తునివలె గనిపించినప్పటికి నతనికి కర్తృత్వాధ్యాసము లేదు. కనుక ఆతని ప్రవృత్తి నివృత్తియేయై ముక్తికారణ మగును. (వేచబడిన గింజ కంకురము నశించిన విధమున అహం మమతలు నశించిన జ్ఞానికి పునర్భవము గలుగదని భావము.

శ్లో॥ పరిగ్రహేషు వైరాగ్యం ప్రాయో మూఢస్య దృశ్యతే।
దేహే విగళితాశస్య క్వ రాగః క్వ విరాగతా ॥ 62

టీక॥ పరిగ్రహేషు = గృహారామాదులయందు, ప్రాయః = తరచుగా, వైరాగ్యం = వైరాగ్యము, మూఢస్య = మూఢునకు, దృశ్యతే = కనబడుచున్నది, పరం తు = అయితే, దేహే = దేహమునందు, విగళితాశస్య = నశించిన ఆశగల జ్ఞానికి, రాగః = రాగము, క్వ = ఎక్కడ, విరాగతా = వైరాగ్యము, క్వ = ఎక్కడ.

తా॥ దేహాభిమానము గల మూఢునకు ధనారామ గృహాదులయందున్న రాగమువలెనే ఒకప్పుడు వైరాగ్యము గూడ గలుగవచ్చును. అట్టి వైరాగ్యము సంసారబాధవలన గలుగు విరాగమేగాని, జ్ఞానజన్యవిరాగము గాదు. దేహవాసన గలిగియుండుటచేత నట్టి యువాంతరవిరక్తి ఒకప్పుడు అనురక్తిగా

మారవచ్చును. దేహవాసనయే (దేహాభిమానమే) లేని జ్ఞానికి దేహసంబంధమగు పుత్రమిత్రకళత్రాదులయం దభిమానమే గలుగదు. శత్రువ్యాఘ్రాదులయందు విరక్తియు గలుగదు. దేహాభిమానమున్నవానికే రాగవిరాగాదు లుండునుగాని అది లేనివానికి రాగవిరాగాదు లెక్కడివి? ఉండనే ఉండవు.

శ్లో॥ భావనాభావనాసక్తా దృష్టిర్మూఢస్య సర్వదా ।
భావ్యభావనయా సా తు స్వస్థస్యాదృష్టిరూపిణీ ॥ 63

టీక॥ మూఢస్య = మూఢునియొక్క, దృష్టిః = దృష్టి, సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, భావనాభావనాసక్తా = భావనయందును అభావనయందును ఆసక్తమైనదిగా (ఉండును), స్వస్థస్య = స్వస్థచిత్తుడగు జ్ఞానియొక్క, సా = ఆ దృష్టి, భావ్యభావనయా = భావింపదగినదానిని భావించినదగుటవలన, అదృష్టిరూపిణీ = దృశ్యదర్శనరహిత రూపముగలదిగా, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ అజ్ఞానిదృష్టి సర్వదా భావనయందుగాని, అభావనయందుగాని సక్తమైయుండును. ఎందుకనగా వాడు "నేను భావన చేయుచున్నాను" లేదా "నేను భావనచేయుటలే"దనెడి యహంకారము కలిగియుండును. అనగా వాని చిత్తము ఆత్మేతరమగు భావనాభావనాదులయందు లగ్నమైయుండునుగాని స్వస్వరూపాత్మయందు సక్తమైయుండదు. ఆత్మనిష్ఠగల జ్ఞానియొక్క దృష్టి భావనాభావనారహితమైనదై సర్వదా ఆత్మ

యందే లగ్నమైయుండును. నిరంతరము స్వస్వరూపానుసంధానము గలిగియుండుటచేత నితరమేమియు వానికి గోచరించదు.

శ్లో॥ సర్వారంభేషు నిష్కామో యశ్చరేద్బాలవన్మునిః ।
న లోపస్తస్య శుద్ధస్య క్రియమాణేఽపి కర్మణి॥ 64

టీక॥ యః = ఏ, మునిః = ముని (జ్ఞాని), బాలవత్ = బాలునివలె, నిష్కామః = కామనారహితుడై, సర్వారంభేషు = సర్వక్రియారంభములయందు, చరేత్ = చరించునో, తస్య = అటువంటి, శుద్ధస్య = పరిశుద్ధస్వరూపునకు, కర్మణి = కర్మ, క్రియమాణే=చేయబడుచున్నదైనప్పటికిని, లోపః = లోపము, న భవతి = కలుగదు.

తా॥ ఏ విద్వాంసుడు బాలునివలె కామనారహితుడై పూర్వజన్మ కర్మవశుడై అనగా ప్రారబ్ధమువలన సర్వక్రియారంభములయందు చరించునో వాడు వాస్తవమునకు యేక్రియయు చేసినవాడు కాడు. ఎందుకనగా వాడు అహంకారరూపమలరహితుడు గాన వానియందు కర్తృత్వభావము లేదు.

శ్లో॥ స ఏవ ధన్య ఆత్మజ్ఞస్సర్వభావేషు యస్సమః ।
పశ్యఞ్ఛృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్నశ్నన్నిస్తర్షమానసః॥

టీక॥ యః = ఎవడు, పశ్యన్ = చూచుచు, శృణ్వన్ = వినుచు, స్పృశన్= తాకుచు, జిఘ్రన్ = వాసనచూచుచు, అశ్నన్ = తినుచు, సర్వభావేషు = సమస్తభావములయందును, సమః = సముడై, నిస్తర్షమానసః =ఆశారహితుడో, సః ఏవ = వాడే, ధన్యః = ధన్యుడు, ఆత్మజ్ఞః = ఆత్మజ్ఞుడు.

తా॥ ఎవడు సర్వప్రాణులయందును ఆత్మను దర్శించుచు సమభావము గలిగియుండునో అతడే ధన్యుడు. అతడే ఆత్మజ్ఞుడు. అట్టి మహాసీయుడు తృష్ణారహితుడై చూచుచు, వినుచు, తాకుచు, వాసనజూచుచు, తినుచు నిరంతరము బ్రహ్మావలోకనపరుడై అహంతామమతారహితుడై యుండును.

శ్లో॥ క్వ సంసారః క్వ చాభాసః క్వ సాధ్యం క్వ చ సాధనం।
ఆకాశస్యేవ ధీరస్య నిర్వికల్పస్య సర్వదా॥ 66

టీక॥ సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, ఆకాశస్యేవ = ఆకాశమునకువలె, నిర్వికల్పస్య = సంకల్పరహితుడగు, ధీరస్య = ధీరుడగు జ్ఞానికి, సంసారః = సంసారము, క్వ = ఎక్కడ, ఆభాసః = దానియొక్క భానము, క్వ = ఎక్కడ, సాధ్యం = సాధ్యములయిన స్వర్గాదులు, క్వ = ఎక్కడ?, సాధనం = సాధనములైన యజ్ఞాదులు, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ జ్ఞాని యెల్లప్పుడు సంకల్పవికల్పరహితు డగుటవలన అతని దృష్టియందు ప్రపంచమెక్కడ? స్వర్గాదులెక్కడ? ఎప్పుడైతే అతనిదృష్టియందు స్వర్గాదులులేవో వాటికి సాధనభూతములగు యజ్ఞాదిసాధనలతో నిమిత్తమేమి?అతనికి యోగాదులతో పనేమి? ఆత్మవేత్తయగు జీవన్ముక్తుని దృష్టియందు నిరంతరము సర్వత్ర ఆత్మయే ప్రతిభాసించుచున్నందునను, రెండవవస్తు వేదియు గోచరించనందునను అట్టి ఆత్మైకస్వరూపునికి స్వర్గనరకములతో పనియేమున్నది?

శ్లో॥ స జయత్యర్థసన్న్యాసీ పూర్ణస్వరసవిగ్రహః ।
అకృత్రిమోఽనవచ్ఛిన్నో సమాధిర్యస్య వర్తతే॥ 67

టీక॥ యస్య = ఎవనికి, అకృత్రిమః = స్వాభావికమైన, సమాధిః = సమాధి, అనవచ్ఛిన్నే = (తనయొక్క) పూర్ణస్వరూపమునందు, వర్తతే = ఉంటున్నదో, సః = అటువంటి, అర్థసన్న్యాసీ = అర్థయుక్తుడగు సర్వసంగపరిత్యాగి, పూర్ణస్వరసవిగ్రహః = పూర్ణానంద స్వరూపుడగు జ్ఞాని, జయతి = సర్వోత్కృష్టుడగుచున్నాడు.

తా॥ జ్ఞాని దృష్టాదృష్ట (ఇహలోకపరలోకసంబంధమగు) ఫలకామనారహితుడై నందువలన అర్థసన్న్యాసియనియు, పరిపూర్ణభావమే స్వరూపముగా గలవాడగుటవలన పూర్ణస్వరస విగ్రహుడనియు చెప్పబడును. తన స్వరూపమునందే నిరంతరము ఎవనికి పూర్ణసమాధిస్థితి కలుగుచున్నదో, అట్టివాడు సర్వోత్కృష్టుడగుచున్నాడు. (జ్ఞాని ప్రపంచస్ఫురణము లేక అనవచ్ఛిన్న నిత్యపరిపూర్ణుడై జీవన్ముక్తుడగునని భావము.)

అవ॥ సర్వత్ర ఆశారహితుడై యుండుటే తత్త్వజ్ఞాని లక్షణమని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ బహునాఽత్ర కిముక్తేన జ్ఞాతతత్త్వో మహాశయః ।
భోగమోక్షనిరాకాంక్షీ సదా సర్వత్ర నీరసః ॥ 68

టీక॥ అత్ర = ఈ విషయమై, బహునా = పెక్కువిధములుగా, ఉక్తేన = చెప్పుటచేత, కిం=ఏమిప్రయోజనము, జ్ఞాతతత్త్వః = తత్త్వము నెరింగినట్టియు, భోగమోక్షనిరాకాంక్షీ = భోగమోక్షముల ఆశనువిడిచిపెట్టి

నటువంటి, మహాశయః = జ్ఞాని, సదా = ఎల్లప్పుడు, సర్వత్ర = ఎల్లయెడల, నీరసః=రాగద్వేషరహితుడై, (వర్తతే = ఉంటున్నాడు.)

తా॥ ఆత్మతత్త్వము నెరింగినవానికి జ్ఞాతతత్త్వుడని పేరు. అట్టి మహనీయుడు భోగమును, మోక్షమును రెంటిని నిరసించిన వాడై ఆశారహితుడై యుండును. అనగా రెంటియందును రాగమునుగాని, విరాగమునుగాని గలిగియుండడు.

శ్లో॥ మహదాది జగద్ద్వైతం నామమాత్రవిజృంభితం।
విహాయ శుద్ధబోధస్య కిం కృత్యమవశిష్యతే॥ 69

టీక॥ మహదాది=మహత్తత్త్వము మొదలగు, ద్వైతం జగత్ = ద్వైతజగత్తు, నామమాత్ర విజృంభితం = నామమాత్ర భిన్నమైయున్నది, తత్ర = దానిలో, కల్పనాం = కల్పనను, విహాయ=విడిచిపెట్టి, శుద్ధబోధస్య= శుద్ధబుద్ధస్వరూపునికి, కిం=ఏమి, కృత్యం = కర్తవ్యము, అవశిష్యతే= మిగులుచున్నది.

తా॥ మహత్తు, అహంకారము, పంచతన్మాత్రలు, పంచమహాభూతములు మరియు వాటి కార్యరూపమగు జగత్తు అంతయు కేవల నామరూపమాత్రముచేతనే ఉత్పన్నమగుచు ఆత్మకంటె భిన్నమైనదిగా తోచుచున్నది. కాని వాస్తవమునందీ భేదమేమియు లేదు.

“వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ
సత్యమితి శ్రుతేః॥”

కడవలు, మూకుళ్లు, ముంతలు మొదలగునవెన్ని రూపనామ

ములతో నెంచబడినను అవన్నియు మృత్తికనుండియే కలిగినవి. కావున మృత్తికయే సత్యము. ఇవన్నియును వికారములును అసత్యములునై యున్నట్లు మహదాద్యహంకారాదిప్రకృతి సమస్త ప్రపంచమును మిథ్యయే; తదధిష్ఠానమగు బ్రహ్మమొక్కటియే సత్యము. ఇట్టి విచారణజ్ఞానముతో యీ సంపూర్ణ జగత్తు కల్పితమనియు, తదధిష్ఠానమొక్కటియే సత్యమనియు తెలిసికొన్న జ్ఞాని కేవలశుద్ధచైతన్యస్వరూపుడై యుంటున్నాడు. ఆతనికి చేయవలసిన దేదియు మిగిలియుండదు.

అవ॥ అయితే అనర్థనివారణకొరకైనను ప్రయత్నము చేయవలసి యున్నది గదా! యనినచో చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ భ్రమభూతమిదం సర్వం కిచిన్నాస్తీతి నిశ్చయీ।
అలక్ష్యస్స్ఫురణః శుద్ధః స్వభావేనైవ శామ్యతి ॥ 70

టీక॥ ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్తప్రపంచము, భ్రమభూతం = భ్రాంతిమూలము, కించిత్ = కొంచెమైనను నాస్తి = లేనిది, ఇతి = ఈ ప్రకారమగు, నిశ్చయీ = నిశ్చయముగలిగినటువంటివాన్ని, శుద్ధః = పరిశుద్ధుడైనటువంటి, అలక్ష్యస్ఫురణః = చైతన్యాత్మానుభవముగల జ్ఞాని, స్వభావేనైవ = స్వాభావికముగనే, శామ్యతి = శాంతిని పొందుచున్నాడు.

తా॥ అధిష్ఠానబ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలిగిన జ్ఞానికి యీ జగత్తంతయు కల్పితమని ప్రతీతమగును. వాస్తవముగా ప్రపంచసంబంధమగు యేవస్తువుగూడ సత్యమైనదని ఆతడు

తలంచడు. ఎవనికి యిట్టి జ్ఞానము కలిగినదో అట్టివాడు శాంతి కొరకు ప్రయత్నమును చేయడు. ఎందుకనగా ఆతడు స్వాభావికముగనే శాంతస్వరూపుడై యున్నాడు. మరల శాంతికొరకు అతడు చేయదగినదేమియు నుండదు.

శ్లో॥ శుద్ధస్ఫురణరూపస్య దృశ్యభావమపశ్యతః ।
క్వ విధిః క్వ చ వైరాగ్యం క్వ త్యాగః క్వ శమోఽపి వా॥

టీక॥ దృశ్యభావం = దృశ్యభావమును, అపశ్యతః = చూడనటువంటి, శుద్ధస్ఫురణరూపస్య = శుద్ధప్రకాశస్వరూపుడగు జ్ఞానికి, విధిః = విహితకర్మానుష్ఠానరూపవిధి, క్వ = ఎక్కడ?, వైరాగ్యం = వైరాగ్యము, క్వ = ఎక్కడ?, త్యాగః = త్యాగము, క్వ = ఎక్కడ?, శమోఽపి = శమముగూడ, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ శుద్ధస్వరూప స్వప్రకాశ చిద్రూపుడై ఆత్మయందు ఆత్మదర్శనమును జేయుచున్న జ్ఞాని యీ దృశ్యపదార్థమును జూడడు. దృశ్యపదార్థస్ఫురణయే లేనివానికి రాగమెక్కడ? విరాగమెక్కడ? విధినిషేధము లెక్కడ? "నిస్త్రైగుణ్యే పథి విచరతాం కో విధిః కో నిషేధః"

శ్లో॥ స్ఫురతోఽనంతరూపేణ ప్రకృతిం చ న పశ్యతః ।
క్వ బంధః క్వ చ వా మోక్షః క్వ హర్షః క్వ విషాదతా॥

టీక॥ అనంతరూపేణ = అనంతరూపములతో, స్ఫురతః = ప్రకాశించుచున్నప్పటికీ, ప్రకృతిం = మాయను, న పశ్యతః = చూడనటువంటి జ్ఞానికి, బంధః = బంధము, క్వ = ఎక్కడ?, మోక్షః = మోక్షము,

క్వ = ఎక్కడ?, హర్షః = సంతోషము, క్వ = ఎక్కడ?, విషా
దతా = దుఃఖము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ అనంతపరిపూర్ణ చిద్రూపుడై సర్వత్ర ప్రకాశించుచు ప్రకృతిస్ఫురణమే లేని జ్ఞానికి బంధమోక్షములు హర్ష విషాదములు నుండవు.

శ్లో॥ బుద్ధిపర్యంతసంసారే మాయామాత్రం వివర్తతే।
నిర్మమో నిరహంకారో నిష్కామః శోభతే బుధః ॥

టీక॥ బుద్ధిపర్యంతసంసారే = బుద్ధిపర్యంతసంసారమునందు, మాయా
మాత్రం = మాయావిశిష్టమగు చైతన్యము, (జగత్ = ప్రపంచమును),
వివర్తతే = కల్పనజేయుచున్నది, బుధః = జ్ఞాని, నిర్మమః = మమతా
రహితుడును, నిరహంకారః = అహంకారరహితుడును, నిష్కామః =
కామనారహితుడునునై, శోభతే = ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ ఆత్మజ్ఞానపర్యంతమేగదా సంసారము. అనగా ఆత్మజ్ఞానోత్పత్త్యనంతరము నశించిన యీ ప్రపంచము మాయా విశిష్టచైతన్యమువలన కల్పింపబడుచున్నది. ఆత్మజ్ఞానోదయా నంతరము జగత్తే నశించిపోవుచున్నది. ఇట్టి నిశ్చయజ్ఞానముగల మహాత్ముడు అహంకారమునుగాని, మమకారమునుగాని, కామనాభావమునుగాని గలిగియుండడు. అనగా యిది నా శరీరము, నేను, వీరు, నా పుత్రకళత్రాదులను అహంతా మమతలు గలిగియుండడు. ఈ వివర్తాది వాదములు మూడు విధములు.

వివర్తము: అసలు వస్తువునకు మార్పులేకయే మరియొక భిన్నవస్తువుగ దోచుట.

ఉదా: రజ్జువు సర్పముగ దోచుట.

పరిణామము: అసలు వస్తువు మఱియొకటిగ మారుట.

ఉదా: పాలు పెరుగగుట.

ఆరంభము: అత్యల్పవస్తువులుకలసి సజాతీయమగు నొక పెద్ద వస్తువగుట.

ఉదా: నూలు వస్త్రమగుట.

శ్లో॥ అక్షయం గతసంతాపమాత్మానం పశ్యతో మునేః ।
క్వ విద్యా చ క్వ వా విశ్వం క్వ దేహోఽహం మమేతి చ ॥

టీక॥ అక్షయం = నాశరహితమైనటువంటిన్ని, గతసంతాపం = సంతాపరహితమైనటువంటి, ఆత్మానం = ఆత్మను, పశ్యతః = చూచుచున్నటువంటి, మునేః = మునికి, విద్యా = శాస్త్రము, క్వ = ఎక్కడ?, విశ్వం = ప్రపంచము, క్వ = ఎక్కడ?, దేహః = దేహము, క్వ = ఎక్కడ?, అహం మమ ఇతి చ = నేను నాది యనెడి భావము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ నాశరహితమైనట్టియు, సంతాపరహితమైనట్టియు స్వాధిష్ఠానసచ్చిదానందపరమాత్మను దర్శించుచున్న జ్ఞానికి ఆత్మాతిరిక్తములగు శాస్త్రవిమర్శనము, ప్రపంచము, దేహము, అహంకారము, మమకారము మొదలగువానితో ప్రసక్తియే లేదు. ఆతడెల్లప్పుడు సాక్షిస్వరూపుడై ప్రకాశించును.

శ్లో॥ నిరోధాదీని కర్మాణి జహాతి జడధీర్యది ।
మనోరథాన్ ప్రలాపాంశ్చ కర్తుమాప్నోత్యతత్క్షణాత్ ॥

టీక॥ జడధీః = అజ్ఞాని, నిరోధాదీని=చిత్తనిరోధము మొదలగు, కర్మాణి = కర్మలను, జహాతి యది = విడిచిపెట్టుచున్నవాడైనప్పటికిని, అతత్క్షణాత్ = కొంతసేపటికి, మనోరథాన్ = కోరికలను, ప్రలాపాన్ = సంభాషణలను, కర్తుం = చేయుటకు, ఆప్నోతి = ప్రవృత్తుడగుచున్నాడు.

తా॥ మూఢుడగు అజ్ఞానిగూడ చిత్తనిరోధము మొదలగు కర్మలను విడిచిపెట్టినవాడైనప్పటికి మరల మనోరథములు నెరవేరుటకై తత్సంబంధమగు సకల కార్యములు జేయుచుండును. కావున అజ్ఞాని చిత్తనిరోధాదికర్మత్యాగము గజస్నానమువలె నిష్ప్రయోజనము.

శ్లో॥ మందః శ్రుత్వాఽపి తద్వస్తు న జహాతి విమూఢతాం।
నిర్వికల్పో బహిర్యత్నాదంతర్విషయలాలసః ॥ 76

టీక॥ మందః = మూర్ఖుడు, తద్వస్తు = ఆ యాత్మవస్తువును, శ్రుత్వా అపి= వినినప్పటికిని, విమూఢతాం = మూఢత్వమును, న జహాతి = విడిచిపెట్టడు, బహిః = వెలుపటిదైన, యత్నాత్ = యత్నమువలన, నిర్వికల్పః = సంకల్పరహితుడు, పరం తు = కాని, అంతః = లోపల, విషయలాలసః = విషయలాలసుడు, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ ఆత్మతత్త్వస్వరూపము యిట్టిదని వినియును మూర్ఖుడు తన మూఢత్వమును విడువలేడు. కావున మూఢుడు చిత్తనిరోధాదిక ప్రయత్నమును విడచి జ్ఞానివలె మెలగి నిర్వ్యాపారుడై యుండినను మనస్సులో విషయములను ధ్యానించుచునే యుండును.

శ్లో॥ జ్ఞానాద్గళితకర్మా యో లోకదృష్ట్యాఽపి కర్మకృత్ ।
నాప్నోత్యవసరం కర్తుం వక్తుమేవ న కించన ॥ 77

టీక॥ యః = ఎవడు, జ్ఞానాత్ = జ్ఞానమువలన, గళితకర్మా = నష్టమైన కర్మలుగలవాడై, లోకదృష్ట్యా = లోకదృష్టికి, కర్మకృత్ అపి = కర్మ చేయుచున్నవానివలె నున్నాడో, సః = అట్టివాడు, కించన = కొంచెముగూడ, కర్తుం = చేయుటకుగాని, వక్తుం = మాట్లాడుటకుగాని, అవసరం = అవసరమును, నాప్నోతి = పొందడు.

తా॥ జ్ఞానోదయమువలన సమస్తాధ్యాస కర్మలు నష్టమైపోయిన జ్ఞాని లోకదృష్టికి కర్మ చేయుచున్నవానివలె కనబడినను "నేనీ కర్మ చేయుచున్నాను. నేను దీని ననుభవించుచున్నా" ననెడి ధ్యాస లేనివాడగుటవలన నిర్లిప్తుడై నిరంతరబ్రహ్మానంద నిమగ్నుడై యుండును.

శ్లో॥ క్వ తమః క్వ ప్రకాశో వా హానం క్వ చ న కించన ।
నిర్వికారస్య ధీరస్య నిరాతంకస్య సర్వదా ॥ 78

టీక॥ సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, నిర్వికారస్య = వికారరహితుడును, నిరాతంకస్య = సంతాపభయాదిరహితుడును నగు, ధీరస్య = జ్ఞానికి, తమః = తమస్సు, క్వ = ఎక్కడ, ప్రకాశః = ప్రకాశము, క్వ = ఎక్కడ?, హానం = త్యాగము, న కించన = కొంచెముగూడలేదు, (విడిచిపెట్టవలసినదేమియు లేదు.)

తా॥ ఓ శిష్యా! మోహాదిరూప సమస్తవికారముల నుండి దూరుడైన జ్ఞానిదృష్టిలో అంధకార మెక్కడ? తమస్సే లేనప్పుడు ప్రకాశముతో పనియేమి? అనగా అజ్ఞానమే లేనప్పుడు జ్ఞానముతో పనియేమున్నది? ఈ రెండును సాపేక్షికములు. ఒకటి లేనప్పుడు రెండవదాని స్థితికే ఆస్కారము లేదు. లౌకిక దృష్టివలన గదా అంధకార ప్రకాశముల భానము. జ్ఞానదృష్టి వలన లౌకికదృష్టి నష్టమైన తరువాత అంధకార ప్రకాశముల ప్రసక్తే అచట ఉండదు. అందువలన జ్ఞానికి కాలాదిభయము కూడ లేదు. అతనికి హానిలేదు, వృద్ధిలేదు. ఒకనిపైని ద్వేషము లేదు, రాగము లేదు, గ్రహణము లేదు, త్యాగము లేదు. అతడు సదా సచ్చిదానందస్వరూపుడు.

శ్లో॥ క్వ ధైర్యం క్వ వివేకిత్వం క్వ నిరాతంకతాఽపి వా।
అనిర్వాచ్యస్వభావస్య నిస్స్వభావస్య యోగినః ॥ 79

టీక॥ అనిర్వాచ్యస్వభావస్య = అనిర్వాచ్యస్వభావము గలిగినటువంటిన్ని, నిస్స్వభావస్య = స్వభావరహితుడైనటువంటి, యోగినః = యోగికి, ధైర్యం = ధీరత, క్వ = ఎక్కడ?, వివేకిత్వం = వివేకిత్వము, క్వ = ఎక్కడ?, నిరాతంకతా అపి = నిర్భయత్వముకూడ, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ ఎట్టి స్వభావమునులేక అనిర్వాచ్య (యెన్నశక్యము గాని) స్వభావముగల జ్ఞానికి, ధైర్య వివేక నిర్భయతాది ధర్మ ములు సయితము లేవు. సదానందరూప సచ్చిదాత్మునకు యీ ధర్మములతో నిమిత్తమేమి?

శ్లో॥ న స్వర్గో నైవ నరకో జీవన్ముక్తిర్న చైవ హి।
బహునాఽత్ర కిముక్తేన యోగదృష్ట్యా న కించన॥ 80

టీక॥ జ్ఞానినః = జ్ఞానికి, న స్వర్గః = స్వర్గము లేదు, నైవ నరకః = నరకము లేదు, జీవన్ముక్తిః ఏవ = జీవన్ముక్తియు, న = లేదు, అత్ర = ఈ విషయమై, బహునా = అనేకము, ఉక్తేన = చెప్పుటచేత, కిం = ఏమి ప్రయోజనము, (యోగినః = యోగికి), యోగదృష్ట్యా = యోగ దృష్టిచేత, న కించన = యేమియు లేదు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు ఆత్మజ్ఞాని దృష్టిలో స్వర్గమూ లేదు; నరకమూ లేదు.

ప్రశ్న॥ అయితే నాస్తికులుగూడ స్వర్గనరకములు లేవని చెప్పుచున్నారు. అందువలన జీవన్ముక్తునకు నాస్తికునకు మరి భేదమే లేదన్నమాట.

ఉ॥ నాస్తికుని దృష్టిలో యీ లోకమున్నది, పరలోకము లేదు. మరియు అతని దృష్టిలో ఆత్మగూడ లేదు. అతడంతయు శూన్యమనే తలంచుచున్నాడు. మరి జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని దృష్టిలో ఇహలోకము, పరలోకము రెండూలేవు. మరేమనగా సర్వత్ర పరిపూర్ణ పరమాత్మయే వ్యాపకమై యున్నది. జ్ఞానిదృష్టిలో ఆత్మకంటె అతిరిక్తమైన మరియొక వస్తువేదియును లేదు.

అవ॥ జ్ఞాని నిరంతరము పరమానంద పరిపూర్ణుడై యుండుటచేత దేహ ధారణకై యితరులను ప్రార్థింపడు; ఏదియును దొరకనియెడల పరితపింపడు అని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ నైవ ప్రార్థయతే లాభం నాలాభేనానుశోచతి।
ధీరస్య శీతలం చిత్తమమృతేనైవ పూరితమ్ ॥ 81

టీక॥ ధీరస్య = జ్ఞానియొక్క, చిత్తం = చిత్తము, అమృతేన ఏవ = అమృతముచేత, పూరితం = నిండింపబడినదై, శీతలం = చల్లనైనది, (అత ఏవ = గనుకనే), సః = ఆ జ్ఞాని, లాభం = లాభమును, న ప్రార్థయతే = కోరడు, చ = మరియు, అలాభేన = లాభము లేకపోవుటచేత, న అనుశోచతి = దుఃఖింపడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని లాభము రావలయునని ప్రార్థింపడు. కానిచో 'రాలేదే' యని ఖేదపడడు. ఆతని చిత్తము నిరంతరము పరమానందామృతముద్వారా తృప్తినొందినదై తన్మయీభావము నొందును.

శ్లో॥ న శాంతం స్తౌతి నిష్కామో న దుష్టమపి నిందతి।
సమదుఃఖసుఖస్తృప్తః కించిత్ కృత్యం న పశ్యతి॥82

టీక॥ నిష్కామః = కామనారహితుడగు జ్ఞాని, శాంతం = శాంతపురుషుని, న స్తౌతి = స్తుతించడు, దుష్టమపి = దుష్టునైనను, న నిందతి = నిందించడు, సమదుఃఖసుఖః = సుఖదుఃఖములను సమానముగా చూచుచున్నవాడై, తృప్తః = ఆనందుడై, కించిత్ = కొంచెమైనను, కృత్యం = ఇది చేయదగినదని, న పశ్యతి = చూడడు.

తా॥ నిష్కాముడగు జ్ఞాని శాంత్యాదిశుద్ధసత్వగుణాధికులను జూచి వారలను స్తుతింపడు. దుష్టులగువారు తనను నిష్ఠురములాడి హింసించినను వారలను నిందింపడు. నిత్యతృప్తుడై

ఆనందాబ్ధిలో నిమగ్నుడై సుఖదుఃఖముల రెండింటిని సమాన ముగ జూచును. మరియు,

"నిఃస్తుతిర్నిర్నమస్కారో నిఃస్వధాకార ఏవ చ।
చలాచలానికేతశ్చ యతిర్యాదృచ్ఛికో భవేత్॥"

దీని అర్థము పైని వివరించినదే.

శ్లో॥ ధీరో న ద్వేష్టి సంసారమాత్మానం న దిదృక్షతి।
హర్షామర్షవినిర్ముక్తో న మృతో న చ జీవతి॥ 83

టీక॥ ధీరః = జ్ఞాని, సంసారం = సంసారమును (ప్రపంచమును), న ద్వేష్టి= ద్వేషింపడు, న దిదృక్షతి = చూచుటకైన యిచ్ఛయింపడు, హర్షామర్షవినిర్ముక్తః = సంతోష రోషములులేనివాడు గనుకనే, (సః = అతడు), న మృతః = చచ్చినవాడుగాడు, న జీవతి = జీవించువాడును గాడు (అనగా జననమరణ రహితుడని భావము.)

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని సంసారమును (ప్రపంచమును) ద్వేషింపడు. ఎందుకనగా నతడు నిరంతరము ఆత్మద్రష్ట అయి నందున దీనిని చూచుటకే అతడు యిచ్ఛచేయడు. ఒకవేళ ప్రపంచమును చూచినట్లయితే బాధితానువృత్తిద్వారా చూచు చున్నాడు. అందువలన నతడు సంసారమును ద్వేషింపడు. పరి పక్వావస్థయందు జ్ఞాని ఆత్మనుగూడ చూడడని చెప్పవలసి యున్నది. ఎందుకనగా స్వయముగా తానే ఆత్మయై యున్న ప్పుడు మరి చూడబడువస్తువు వేరే యెక్కడున్నది? ఆ కారణము

వలన నతడు హర్షశోకాది రహితుడును జననమరణరహితుడునై యున్నాడు.

శ్లో॥ నిస్స్నేహః పుత్రదారాదౌ నిష్కామో విషయేషు చ।
నిశ్చింతః స్వశరీరేఽపి నిరాశః శోభతే బుధః ॥ 84

టీక॥ పుత్రదారాదౌ=భార్యాబిడ్డలయందు, నిఃస్నేహః = స్నేహరహితుడై, విషయేషు = విషయములయందు, నిష్కామః = కామనారహితుడై, అపి చ = మరియు, స్వశరీరే = స్వశరీరమునందు, నిశ్చింతః=చింతారహితుడై, బుధః = జ్ఞాని, శోభతే = ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని భార్యాపుత్రులయందు వ్యామోహము నొందడు. మరియు భోగాదులయందు ఆసక్తి గలిగియుండడు. తన శరీరపోషణమునకై భోజనాది కృత్యముల విషయమున చింతించడు. కావుననే అతడు సర్వత్ర ప్రకాశ స్వరూపుడై వెలుగొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ తుష్టిస్సర్వత్ర ధీరస్య యథాపతితవర్తినః।
స్వచ్ఛందం చరతో దేశాన్యత్రాస్తమితశాయినః ॥ 85

టీక॥ యత్ర = ఎచ్చట, అస్తమితశాయినః = సూర్యుడస్తమించుచున్నాడో అచట పండుకొనుచున్నటువంటిన్ని, స్వచ్ఛందం = ఇచ్ఛానుసారముగా, దేశాన్ = దేశములను, చరతః = తిరుగుచున్నటువంటిన్ని, యథాపతితవర్తినః = ప్రారబ్ధానుసారముగా వచ్చినవాటితో తృప్తుడైనటువంటి, ధీరస్య = జ్ఞానికి, సర్వత్ర = అంతటా, తుష్టిః = తృప్తి, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని ప్రారబ్ధవశమున నేయే పదార్థములు ప్రాప్తించుచున్నవో, ఆయా పదార్థములతో నాయా విధముల సంతుష్టుడగుచున్నవాడై మరియు స్వచ్ఛందముగా నానాప్రకారములు దేశములయందును, అడవులయందును, నగరాదులయందును సంచరించుచు నిరంతరము సంతుష్టుడై ఉంటున్నాడు.

శ్లో॥ పతతూదేతు వా దేహో నాస్య చింతా మహాత్మనః ।
స్వభావభూమివిశ్రాంతివిస్మృతాశేషసంసృతేః ॥ 86

టీక॥ స్వభావభూమివిశ్రాంతి = స్వభావమనే భూమియందు విశ్రమించుచున్నటువంటిన్ని, విస్మృతాశేషసంసృతేః = సమస్తసంస్కారములను మరచినటువంటి, అస్య = ఈ జీవన్ముక్తుడగు, మహాత్మనః = మహాత్మునకు, దేహః = దేహము, ఉదేతు = ఉండునుగాక, వా = లేక, పతతు = నాశనమగుగాక, చింతా = చింత, న = లేదు, (ఉండదు.)

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞానికి నిజస్వరూపమే అధిష్ఠానభూమి. అదియే విశ్రాంతి స్థానము. ఎవడు తనస్వరూపమగు అధిష్ఠానమునందు విశ్రాంతిని బొందుచు సర్వమును విస్మరించుచున్నాడో, యీ దేహముండినను, నశించినను కొంచెముగూడ చింత ఎవనికుండదో, వాడే జీవన్ముక్తుడు. అతడే సంసారమునుండి విముక్తిని బొందినవాడు. (స్వభావభూమి యనగా అధిష్ఠానాత్మయని అర్థము.)

శ్లో॥ అకించనః కామచారో నిర్ద్వంద్వశ్ఛిన్నసంశయః।
అసక్తస్సర్వభావేషు కేవలో రమతే బుధః॥ 87

టీక॥ అకించనః = దీనభావరహితుడై, కామచారః = విధినిషేధ రహితుడై, నిర్ద్వంద్వః = ద్వంద్వభావరహితుడై, ఛిన్నసంశయః = సంశయ రహితుడై, సర్వభావేషు = సమస్తభావములయందును, అసక్తః = అసక్తిరహితుడై, బుధః = జ్ఞాని, కేవలః = ఎట్టివికారములు లేని వాడై, రమతే = విహరించుచున్నాడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడు నిర్వికారియై సంసారమునందు మెలగుచున్నాడు. ఆతనిదగ్గర యెట్టి సంచితమును ఉండదు. అతడు విధినిషేధములకు కింకరుడు గాడు. స్వచ్ఛందముగా తనయిచ్ఛాను సారము తిరుగును. సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వరహితుడును సమస్త సంశయరహితుడునై అతడు యే పదార్థమునందును ఆసక్తి నిడడు.

శ్లో॥ నిర్మమః శోభతే ధీరః సమలోష్టాశ్మకాంచనః।
సుభిన్నహృదయగ్రంథిర్వినిర్ధూతరజస్తమః॥ 88

టీక॥ నిర్మమః = మమతారహితుడును, సమలోష్టాశ్మకాంచనః = మట్టిపెల్లను, బంగారపుముద్దను సమానముగా చూచువాడును, సుభిన్నహృదయగ్రంథిః = బాగుగా భేదింపబడిన హృదయగ్రంథులు గలవాడును, నిర్ధూతరజస్తమః = ఎగురగొట్టబడిన రజస్తమోగుణములు గలవాడును నగు, ధీరః = జ్ఞాని, శోభతే = ప్రకాశించుచున్నాడు.

తా॥ మమతారహితుడగు జ్ఞాని ప్రకాశస్వరూపుడై

సర్వోత్కృష్టుడగుచున్నాడు. ఎందుకనగా ఆతనిదృష్టిలో మట్టి పెల్లయు, బంగారమును ఒకటియే. ఆత్మజ్ఞానబలమువలన ఆతని హృదయగ్రంథులు ఛిన్నాభిన్నములై రజస్తమోరూపమైన మలము మచ్చునకైనను కనుపించక మాయమై పోవుచున్నది.

శ్లో॥ సర్వత్రానవధానస్య న కించిద్వాసనా హృది ।
ముక్తాత్మనో వితృప్తస్య తులనా కేన జాయతే ॥ 89

టీక॥ సర్వత్ర = అన్ని విషయములయందు, అనవధానస్య = ఆసక్తిరహితుడైనటువంటియు, హృది = హృదయమునందు, కించిత్ = కొంచెమైనను, వాసనా = వాసన, న = లేనట్టియు, తృప్తస్య = నిత్యతృప్తుడైనట్టియు, మహాత్మనః = మహాత్ముడైన, ఈదృశస్య = ఇటువంటి జ్ఞానికి, కేన = ఎవనితో, తులనా = సాదృశ్యము, జాయతే = అగుచున్నది? (ఆతనికి సాటియెవ్వరును లేరనిభావము)

తా॥ ఏ విషయమునందును మనస్సులో నెవనికి అభిరుచి కలుగలేదో, అనగా విషయసుఖముల ననుభవింపవలెనను కోరిక లేదో, ఎవని హృదయమునందు వాసనాలేశము కొంచమైనను లేదో ఆతడే అధ్యాసరహితుడైన జ్ఞాని. అట్టి జ్ఞానిని ఎవనితో సాదృశ్యము చేయనగును? జ్ఞానికి జ్ఞానియే సాటి. వేరే సాదృశ్యము లేదు.

శ్లో॥ జానన్నపి న జానాతి పశ్యన్నపి న పశ్యతి ।
బ్రువన్నపి న చ బ్రూతే కోఽన్యో నిర్వాసనాదృతే॥ 90

టీక॥ జానన్ అపి = తెలిసికొనుచున్నవాడైనను, (యః = ఎవడు), న జానాతి = తెలిసికొనుటలేదో, పశ్యన్ అపి = చూచుచున్న వాడైనను, న పశ్యతి = చూచుటలేదో, బ్రువన్ అపి = మాట్లాడుచున్నవాడైనను, న బ్రూతే = మాట్లాడుటలేదో, సః = అట్టివాడు, నిర్వాసనాత్ ఋతే = వాసనారహిత పురుషునికంటె, అన్యః = ఇతరుడు, కః = ఎవడు?

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని పదార్థములను తెలుసుకొనుచున్నవానివలెనున్నను తెలిసికొనడు, చూచుచున్నట్లుండినను చూడడు, మాట్లాడుచున్నట్లుండినను మాట్లాడడు. లోకదృష్టికి మాట్లాడుచున్నట్లు, చూచుచున్నట్లు, తెలిసికొనుచున్నట్లు ఉండినను, పరమార్థదృష్టికి చూచుటలేదు, తెలిసికొనుటలేదు, మాట్లాడుట లేదు. వాసనారహితుడగు జ్ఞానికి తప్ప తక్కినవాని కెవనికిని అట్లు చేయుటకు సాధ్యపడదు.

శ్లో॥ భిక్షుర్వా భూపతిర్వాపి యో నిష్కామస్స శోభతే।
భావేషు గళితా యస్య శోభనాఽశోభనా మతిః॥ 91

టీక॥ యస్య = ఎవనియొక్క, శోభనా = శ్రేష్ఠమైనట్టిగాని, అశోభనా= అశ్రేష్ఠమైనట్టిగాని, మతిః = బుద్ధి, భావేషు = సమస్తభావముల విషయమై, గళితా = జారిపోయినదో (నశించినదో), సః = అట్టి, నిష్కామః = కామనారహితుడగువాడు, భూపతిః వా = రాజేయగుగాక!, వా = లేక, భిక్షుః వా = సన్న్యాసియే యగుగాక!, శోభతే = శోభాయమానుడగుచున్నాడు.

తా॥ ఉత్తమపదార్థములయందు యిచ్ఛగాని, అనుత్తమ పదార్థములయందు దోషబుద్ధిగాని లేనివాడే నిష్కామి. అట్టి నిష్కాముడగువాడు భిక్షువగుగాక ! లేక భూపతియగుగాక ! ప్రపంచమున నతడే సర్వోత్కృష్టుడగుచున్నాడు. రాజునై యుండి నిష్కాములైన జనకుడు, శ్రీరామచంద్రమూర్తి మొదలగు వారి యశస్సు యింతవరకు గానము చేయబడుచునే యున్నది. మరియు విరక్తులలో జడభరత, దత్తాత్రేయ, యాజ్ఞవల్క్యాది మహాపురుషుల పవిత్రచరిత్రము హస్తామలకమువలె అందరి దృష్టియందు తాండవమాడుచున్నది.

అవ॥ బ్రహ్మభావనచే నంతట సమభావముగల జ్ఞానికి కర్తృత్వాధ్యాసము లేనందున నియమములో పనిలేదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ క్వ స్వాచ్ఛంద్యం క్వ సంకోచః క్వ వా తత్త్వవినిశ్చయః।
నిర్వ్యాజార్జవభూతస్య చరితార్థస్య యోగినః ॥ 92

టీక॥ నిర్వ్యాజార్జవభూతస్య = నిష్కపట సరళరూపుడైనట్టియు, చరితార్థస్య = యథోచితప్రయోజనమును పొందినట్టియు, యోగినః = యోగికి, స్వాచ్ఛంద్యం = స్వచ్ఛందత, క్వ = ఎక్కడ?, సంకోచః = సంకోచము, క్వ = ఎక్కడ?, వా = లేక, తత్త్వవినిశ్చయః = తత్త్వనిశ్చయము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ నిష్కపటియు, నిర్మలుడును, సరళవర్తనుడును, స్వాత్మనిష్ఠాపరుడును, స్వచ్ఛందవిహారియు నగు జ్ఞానికి సంకోచ

మెక్కడ? వృత్త్యాది స్వేచ్ఛాసంచరణ మెక్కడ? పదార్థా ధ్యాసయే లేని వీనికి కర్తృత్వ మెక్కడ?

శ్లో॥ ఆత్మవిశ్రాంతితృప్తేన నిరాశేన గతార్తినా।
అంతర్యదనుభూయేత తత్కథం కస్య కథ్యతే॥ 93

టీక॥ ఆత్మవిశ్రాంతితృప్తేన = ఆత్మయందే విశ్రాంతిబొంది తృప్తుడైనట్టియు, నిరాశేన = ఆశారహితుడైనట్టియు, గతార్తినా = దుఃఖలేశమేలేని జ్ఞానిచేత, అంతః = లోపల, యత్ = ఏది, అనుభూయతే = అనుభవింపబడుచున్నదో, తత్ = దానిని, కస్య = ఎవనికి, కథం = ఎట్లు, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ ఆత్మారాముడై ఆత్మయందే తృప్తుడగువాడు శాంతపురుషుడు. అతడే సంసారరహితుడు. ఎవడు బ్రహ్మానందము ననుభవించుచున్నాడో, ఆ యానందము నతడు యితరులకు చెప్పజాలడు. ఎందుకనగా అది స్వసంవేద్యము, అనగా అనుభవైకవేద్యమేగాని 'ఇట్టిది' అని వచింప వలనుపడదు.

శ్లో॥ సుప్తోఽపి న సుషుప్తౌ చ స్వప్నేపి శయితో న చ।
జాగరేఽపి న జాగర్తి ధీరస్తృప్తః పదే పదే॥ 94

టీక॥ ధీరః = జ్ఞాని, సుషుప్తౌ అపి = సుషుప్తియందును, న సుప్తః = నిద్రించువాడు కాడు, స్వప్నే అపి = స్వప్నమునందును, న శయితః = పండుకొనువాడు కాడు, జాగరే అపి = జాగ్రదవస్థయందును, న జాగర్తి = మేలుకొనడు, అత ఏవ = ఈ ప్రకారముగానే,

సః = అతడు. పదే పదే = మాటిమాటికి, తృప్తః = తృప్తుడైయుం
చున్నాడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని సుషుప్తియందున్నవాడైనను, అతడు సుషుప్తిగలవాడు కాడు. మరియు స్వప్నావస్థను పొందినవాడైనను స్వప్నస్థితి లేనివాడు, జాగ్రదవస్థలో మేలుకొన్నవాడై నప్పటికి మేలుకొనువాడును గాడు. ఎందుకనగా యీ మూడవస్థలకు మూలమగు బుద్ధికిగూడ అతడు సాక్షియై దానికంటె విలక్షణుడై యున్నాడు.

శ్లో॥ జ్ఞః సచింతోఽపి నిశ్చింతః సేంద్రియోఽపి నిరింద్రియః।
సబుద్ధిరపి నిర్బుద్ధిః సాహంకారోఽనహంకృతిః ॥ ౯౫

టీక॥ జ్ఞః = జ్ఞాని, సచింతః అపి = చింతాసహితుడైనను, నిశ్చింతః = చింతారహితుడు, సేంద్రియః అపి = ఇంద్రియములతో కూడుకొన్న వాడైనను, నిరింద్రియః = ఇంద్రియములు లేనివాడును, సబుద్ధిః అపి = బుద్ధితో కూడుకొన్నవాడైనను, నిర్బుద్ధిః = బుద్ధిహీనుడు, సాహంకారః అపి = అహంకారయుక్తుడైనను, అనహంకృతిః = అహంకారరహితుడుగా, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ జ్ఞానియగు జీవన్ముక్తుడు లోకుల దృష్టిలో చింతాయుక్తునివలె తోచినను, వాస్తవమున కాతడు చింతావియుక్తుడే. లోకదృష్టిలో నతడు యింద్రియసహితునివలె గానుపించినను, నిజమున కతడు యింద్రియరహితుడే. అట్లే అతడు బుద్ధిసహితునివలెనున్నను బుద్ధి కతీతుడును, అహంకారయుతునివలెనున్నను అహంకారరహితుడై యున్నాడు. ఎందుకనగా

ఆతనికి సర్వత్ర ఆత్మదృష్టితప్ప వేరే దృష్టియే లేదు. స్వాత్మానంద నిమగ్నుడగువాడు యితరమును దేనిని చూడడు.

శ్లో॥ న సుఖీ న చ వా దుఃఖీ న విరక్తో న సంగవాన్ ।
న ముముక్షుర్న వా ముక్తో న కించిన్న చ కించన॥ 96

టీక॥ జ్ఞానీ = జ్ఞాని, సుఖీ = సుఖవంతుడు, న = కాడు, దుఃఖీ చ = దుఃఖితుడును, న = కాడు, విరక్తః = విరక్తుడును, న = కాడు, సంగవాన్ = సంగియు, న = కాడు, ముముక్షుః = ముముక్షువు, న = కాడు, ముక్తః = ముక్తుడును, న = కాడు, (తస్య = ఆతనికి) కించిత్ = ఏమియును, న = లేదు, కించన = ఏమియు, న = కాడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని లోకదృష్టికి విషయభోగముల ద్వారా గొప్ప సుఖవంతునివలె తోచుచున్నను, వాస్తవమున కాతడు విషయజన్యసుఖరహితుడు. మరియు శారీరికాది రోగముల దృష్ట్యా దుఃఖివలె తోచినను ఆత్మదృష్టికి అతడు రోగాదిరహితుడే. ఎందుకనగా అంతఃకరణాదులతో నాతని కధ్యాసయే లేదు.

ప్రశ్న॥ అధ్యాసయని దేనికి పేరు?

ఉ॥ "సత్యానృతవస్త్వభేదప్రతీతిరధ్యాసః"

సత్యవస్తువునకును మిథ్యావస్తువునకును యెచ్చట అభేదము తోచుచున్నదో అదియే అధ్యాసమనబడును. అనగా సత్యవస్తువు ఆత్మ. మిథ్యావస్తువు అంతఃకరణము. ఈ రెండిం

టికి అభేదప్రతీతి అజ్ఞానికి కలుగుచున్నది. ఈ కారణమువలన అంతఃకరణధర్మములగు సుఖదుఃఖాదులను ఆత్మస్వరూపుడగు తనయం దారోపించుకొనుచున్నాడు. కావుననే అతడు సుఖిగను, దుఃఖిగను భావించుచున్నాడు. జ్ఞానికి అధ్యాస ఉండదు. ఆ కారణమున నతడు సుఖదుఃఖములు అంతఃకరణధర్మములని తలంచునేగాని స్వస్వరూపమగు ఆత్మధర్మములని తలంచడు. ఇందువలన నతడు సుఖదుఃఖరహితుడై స్వరూపస్థితుడై యుంటు న్నాడు. ఇటువంటి జీవన్ముక్తునకు విషయములయందు ద్వేషబుద్ధి లేనికారణమున విరక్తితో పనిలేదు. మరియు మొదటినుండియు నతడు బంధరహితుడైనందున ముముక్షుత్వముతో నిమిత్తము లేదు. బద్ధుడైన వాడుగదా ముక్తుడు కావలసియున్నది?

శ్లో॥ విక్షేపేఽపి న విక్షిప్తస్సమాధౌ న సమాధిమాన్ ।
జాడ్యేఽపి న జడో ధన్యః పాండిత్యేఽపి న పండితః॥

టీక॥ ధన్యః = ధన్యుడగు జ్ఞాని, విక్షేపే అపి = విక్షేపము కలిగినదగు చుండగా, న విక్షిప్తః = విక్షిప్తుడు కాడు, సమాధౌ = సమాధి యందున్నను, న సమాధిమాన్ = సమాధిగలవాడు కాడు, జాడ్యే అపి = జడత్వమునందును, న జడః = జడుడు కాడు. పాండిత్యే అపి = పాండిత్యము గలవాడైనను, న పండితః = పండితుడు కాడు.

తా॥ ప్రపంచమునందు జ్ఞాని మిగుల ధన్యుడు. ఎందు కనగా లోకదృష్టికి అతనికి విక్షేపము కలిగినట్లుండినను, స్వప్ర కాశాత్మానుభవమునందుండుటచేత నతడు విక్షిప్తుడు కాడు.

లోకదృష్టికి అతడు సమాధియందున్నట్లున్నను కర్తృత్వాధ్యాస లేనివాడగుటచేత వాస్తవమునం దతడు సమాధియందుండుట లేదు. జడునివిధముగా సంచరించుటవలన లోకు లతనిని జడుడని భావింతురు. కాని వాస్తవముగా నతడు ఆత్మదృష్టిగలవాడగుటచేత జడుడుగాడు. లోకదృష్టి కతడు పండితుడైనను 'నేను పండితుడ'నను అభిమానము లేకపోవుటచేత నతడు పండితుడు గాడు. ఈ కారణములవలన జ్ఞాని ధన్యుడు.

శ్లో॥ ముక్తో యథాస్థితిస్స్వస్థః కృతకర్తవ్యనిర్వృతః ।
సమస్సర్వత్ర వైతృష్ణ్యాన్న స్మరత్యకృతం కృతమ్ ॥

టీక॥ ముక్తః = ముక్తుడగు జ్ఞాని, యథాస్థితి స్వస్థః = కర్మానుసారముగా ప్రాప్తవస్తు విషయమై స్వస్థచిత్తముగలవాడును, కృతకర్తవ్యనిర్వృతః = చేయబడినట్టియు, చేయదగినట్టియు కార్యముల విషయమై సంతుష్టి గలవాడును, సర్వత్ర = అంతటు, సమః = సముడునునై, వైతృష్ణ్యాత్ = తృష్ణారహితుడైనందువలన, అకృతం = చేయబడనట్టిగాని, కృతం = చేయబడినట్టిగాని, కర్మ = కర్మను, న స్మరతి = స్మరింపడు.

తా॥ జీవన్ముక్తునకు ప్రారబ్ధవశమువలన యేస్థితి సంభవించినను దానియందాతడు స్వస్థచిత్తుడుగనే యుండును. కొంచెమైనను ఉద్వేగమును బొందడు. మరియు పూర్వము చేయబడినట్టియు, పిదప చేయబడనున్నట్టియు కర్మల విషయమై అతడు సంతుష్టచిత్తుడై యుండును. వాటిని నేను చేసితిని, వీటిని నేను చేయలేదనిగాని, చేయవలయుననిగాని పట్టుదల అతని కెన్నడును

ఉండదు. అసలు చేయుబడినట్టిగాని, చేయబడకున్నట్టిగాని కర్మలస్మృతిగూడ వానికుండదు.

శ్లో॥ న ప్రీయతే వంద్యమానో నింద్యమానో న కుప్యతి।
నైవోద్విజతి మరణే జీవనే నాభినందతి ॥ 99

టీక॥ జ్ఞానీ = జ్ఞాని, వంద్యమానః = స్తుతింపబడినవాడై, న ప్రీయతే = సంతోషించడు, నింద్యమానః = నిందింపబడినవాడై, న కుప్యతి = కోపించడు, మరణే = మరణవిషయమై, న ఉద్విజతి = ఉద్వేగపడడు, జీవనే అపి = జీవించియున్నందుకు, న అభినందతి = అభినందించడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని యితరుల స్తోత్రములకు ఉప్పొంగడు. ఇతరులు దూషించినను కుపితుడుకాడు. మరియు మృత్యువు యెదురుగా వచ్చినను భయవిహ్వలుడు కాడు. ఎందుకనగా అతనికి ఆత్మ జననమరణరహితమైనదనియు నిత్యమైనదనియు తెలియును. జీవన్ముక్తునకు చిరకాలము జీవించవలెనని ఉండదు. మరణభయము ఉండదు. అతడు సదా ఏకరసాత్మమయుడై యుండును.

శ్లో॥ న ధావతి జనాకీర్ణం నారణ్యముపశాంతధీః।
యథా తథా యత్ర తత్ర సమ ఏవావతిష్ఠతే ॥ 100

టీక॥ ఉపశాంతధీః = ఉపశాంతచిత్తముగల జ్ఞాని, జనాకీర్ణం = జనములతో వ్యాప్తమైన ప్రదేశమును గూర్చిగాని, అరణ్యం = అడవినిగూర్చి

గాని, న ధావతి = పరుగిడదు, కింతు = మరేమనగా, యత్ర తత్ర = ఎక్కడో ఒకచోట, యథా తథా = ఏదో యొక విధముగా, సమ ఏవ = సమభావముగలవాడై, అవతిష్ఠతే = ఉంటున్నాడు.

తా॥ జీవన్ముక్తుడును, ఉపశమనశీలుడు నగు జ్ఞాని జనసమ్మర్దమగు పట్టణాది ప్రదేశములను విడచి అరణ్యములకు బోవ యత్నింపడు. లేక నిర్జనప్రదేశములను విడచి జనసమూహామునందుండుటకు కోరడు. జనసమ్మర్దము నందుండినను లేక నిర్జనారణ్యము నందుండినను సదా ఆత్మారాముడగుటచే స్వస్థచిత్తుడై యుండును.

ఇది పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

ఆత్మవిశ్రాంత్యష్టకము

అవ॥ ఈ విధముగా (శాంతిశతకము) తత్త్వజ్ఞానియొక్క శాంతి లక్షణమును గురుముఖమున వినినవాడై, శిష్యుడగు జనకుడు కృతార్థుడై తన గురువుగారితో ఆనందపూర్వకముగా నిట్లు తెలుపుచున్నాడు.

శ్లో॥ తత్త్వవిజ్ఞానసందంశమాదాయ హృదయోదరాత్ ।
నానావిధపరామర్శశల్యోద్ధారః కృతో మయా ॥ 1

టీక॥ భవతః = మీనుండి, తత్త్వవిజ్ఞానసందంశం = తత్త్వవిజ్ఞానమనే పట్టుకారును, ఆదాయ = పొంది, హృదయోదరాత్ = హృదయ గర్భమునుండి, నానావిధపరామర్శశల్యోద్ధారః = అనేక ప్రకారములగు సందేహ వివాద కంటకోద్ధరణము (తీసివేయుట), మయా = నాచేత, కృతః = చేయబడినది.

తా॥ ఓ సద్గురూ! నేను తమయొక్క అనుగ్రహము వలన తమ రిచ్చిన తత్త్వజ్ఞానరూప పట్టుకారుతో నా హృదయ కుహరములో గల సంకల్పవికల్పరూప సందేహ కంటకములను పీకి పారవేసితిని. ఇప్పుడు నా చిత్తమెంతో ప్రశాంతముగా నున్నది.

శ్లో॥ క్వ ధర్మః క్వ చ వా కామః క్వచార్థః క్వ వివేకితా।
క్వ ద్వైతం క్వ చ వాద్వైతం స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే॥

టీక॥ స్వమహిమ్ని = స్వకీయమహిమయందు, స్థితస్య = ఉంటున్న, మే = నాకు, ధర్మః = ధర్మము, క్వ = ఎక్కడ?, కామః = కామము, క్వ = ఎక్కడ?, అర్థః = అర్థము, క్వ = ఎక్కడ?, వివేకితా = వివేకముండుట, క్వ = ఎక్కడ?, ద్వైతం వా = ద్వైతముగాని, అద్వైతం = అద్వైతముగాని, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ గురుదేవా! వినాశశీలములగు ధర్మార్థకామమోక్షము లెక్కడ? వాటిని నా హృదయమునుండి దూరముగా నెట్టివేసితిని. ఇప్పుడు నేను నా స్వరూపస్థితియందే యుంటున్నాను. అందువలన నాకు వివేకముతో గూడ పనేమియు లేదు. మరియు చైతన్యాత్మయందే విశ్రాంతి నొందుచున్న నాకు ద్వైతాద్వైతములతో కొంచెమైనను ప్రయోజనము లేదు.

"ఉత్తీర్ణే తు గతే పారే నౌకాయాః కిం ప్రయోజనమ్:"
నదియొక్క ఆవలిదరికి చేరనపిదప ఓడతో ప్రయోజనమేమియు నుండదు. అట్లే ద్వైతమునకు ఆత్మజ్ఞానమువలన బాధగలిగిన పిదప అద్వైతముతో గూడ ప్రయోజనముండదు. ద్వైతము లేనప్పుడు అద్వైతముతో నేమిపని? కావున ద్వైతాద్వైతములు రెండును నాయందు లేవు.

శ్లో॥ క్వ భూతం క్వ భవిష్యద్వా వర్తమానమపి క్వ వా।
క్వ దేశః క్వ చ వా నిత్యం స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే॥

టీక॥ నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, స్వమహిమ్ని = తన మహిమయందే, స్థితస్య = ఉంటున్నటువంటి, మే = నాకు, భూతం = భూతకాలము, క్వ = ఎక్కడ?, భవిష్యత్ = భవిష్యత్కాలము, క్వ = ఎక్కడ?, వర్తమానం అపి వా = వర్తమాన కాలమైనను, క్వ = ఎక్కడ?, దేశః = దేశము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ గురుదేవా! కాలముయొక్క స్ఫురణకూడ నాకు లేదు. నా దృష్టిలో భూత భవిష్య ద్వర్తమానకాలము లేవియు లేవు. ఎందుకనగా నేను నిత్యము నా స్వకీయమహిమయందే స్థితుడనై యుంటున్నాను. నాకు అన్నిటియందును గనబడునది ఒక్క ఆత్మయే.

శ్లో॥ క్వ చాత్మా క్వ చ వా నాత్మా క్వ శుభం క్వాశుభం తథా ।
క్వ చింతా క్వ చ వాఽచింతా స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే॥ 4

టీక॥ స్వమహిమ్ని = నామహిమయందే, స్థితస్య = ఉంటున్నటువంటి, మే = నాకు, ఆత్మా = ఆత్మ, క్వ = ఎక్కడ?, వా = లేక, అనాత్మా = అనాత్మ, క్వ = ఎక్కడ?, శుభం = శుభము, క్వ = ఎక్కడ?, అశుభం = అశుభము, క్వ = ఎక్కడ?, చింతా = విచారము, క్వ = ఎక్కడ, అచింతా = అచింత, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ గురుదేవా! నాయొక్క స్వమహిమయందే స్థితుడనైయున్న నా దృష్టిలో ఆత్మ ఎక్కడ? అనాత్మ ఎక్కడ? ఆత్మానాత్మల వ్యవహారము అజ్ఞానియగు మూర్ఖుని దృష్టిలో గలుగును గాని జ్ఞాని దృష్టిలో గలుగదు. మరియు శుభము

గాని, అశుభముగాని, చింతగాని, నిశ్చింతగాని స్వమహిమ యందున్న నాకు లేనేలేవు.

శ్లో॥ క్వ స్వప్నః క్వ సుషుప్తిర్వా క్వ చ జాగరణం తథా ।
క్వ తురీయం భయం వాపి స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే॥

టీక॥ స్వమహిమ్ని = స్వకీయమహిమయందు, స్థితస్య = ఉంటున్న, మే = నాకు, స్వప్నః = స్వప్నము, క్వ = ఎక్కడ, సుషుప్తిః వా = సుషుప్తిగాని, క్వ = ఎక్కడ?, తథా = అట్లే, జాగరణం = జాగ్రదవస్థ, క్వ = ఎక్కడ, తురీయం అపి = తురీయముగాని, భయం = భయముగాని, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ ఓ సద్గురూ! నాదృష్టిలో జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలు మూడును లేవు. ఎందుకనగా యీ మూడవస్థలును బుద్ధిధర్మములై యున్నవి. ఆ బుద్ధిగూడ మిథ్యాస్వరూపమై యున్నది. మరియు అంతఃకరణధర్మములగు తురీయావస్థయు భయాభయములును నాకు లేవు. ఎందుకనగా ఆ యంతఃకరణము మిథ్యయే. నేను నిత్యముక్తబుద్ధస్వరూపుడను.

శ్లో॥ క్వ దూరం క్వ సమీపం వా బాహ్యం క్వాభ్యంతరం క్వ వా।
క్వ స్థూలం క్వ చ వా సూక్ష్మం స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే॥

టీక॥ స్వమహిమ్ని = స్వమహిమయందు, స్థితస్య = ఉంటున్నటువంటి, మే = నాకు, దూరం = దూరము, క్వ = ఎక్కడ?, సమీపం = సమీపము, క్వ = ఎక్కడ?, బాహ్యం = బాహ్యము, క్వ =

ఎక్కడ?, అభ్యంతరం = అభ్యంతరము, క్వ = ఎక్కడ?, స్థూలం= స్థూలము, క్వ = ఎక్కడ?, సూక్ష్మం = సూక్ష్మము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ సర్వత్ర పరిపూర్ణుడనై నిండియున్న నాకు దూర మెక్కడ? దగ్గరెక్కడ? బాహ్యమెక్కడ? అభ్యంతర మెక్కడ? స్థూల మెక్కడ? సూక్ష్మ మెక్కడ? ఇవేవియును నాయందు పొసగవు. నేను పరిపూర్ణుడను.

శ్లో॥ క్వ మృత్యుర్జీవితం వా క్వ లోకాః క్వాస్య క్వ లౌకికం।
క్వ లయః క్వ సమాధిర్వా స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే ॥

టీక॥ స్వమహిమ్ని = నా మహిమయందే, స్థితస్య = స్థితుడనైన, మే = నాకు, మృత్యుః = మృత్యువు, క్వ = ఎక్కడ?, జీవితం = జీవితము, క్వ = ఎక్కడ?, లోకాః = భూర్భువాది లోకములు, క్వ = ఎక్కడ, లౌకికం = లోకవ్యవహారము, క్వ = ఎక్కడ, లయః = లయము, క్వ = ఎక్కడ?, సమాధిః = సమాధి, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ నిరంతరము తన స్వస్వరూపస్థితియందున్న జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞానికి మృత్యువు, జీవనము, జననము, మరణము, లోకములు, లోకవ్యవహారములు, లయము, సమాధి యేవియునులేవు. త్రికాలాబాధ్యమై, ఏకరసమైయున్న ఆత్మకు యీ ధర్మములేలేవు.

శ్లో॥ అలం త్రివర్గకథయా యోగస్య కథయాఽప్యలం ।
అలం విజ్ఞానకథయా విశ్రాంతస్య మమాత్మని ॥ 8

టీక॥ ఆత్మని = ఆత్మయందు, విశ్రాంతస్య = విశ్రమించుచున్న, మమ = నాకు, త్రివర్గకథయా = ధర్మార్థకామముల వర్ణనముచేత, అలం = చాలును, యోగస్య = యోగముయొక్క, కథయా = కథనముచేత, అలం = చాలును, విజ్ఞానకథయా = విజ్ఞానకథనముచేత, అలం = చాలును.

తా॥ నిరంతరము ఆత్మయందే విశ్రమించుచున్న నాకు ధర్మార్థకామముల వర్ణనవలనను, యోగమును అభివర్ణించుట వలనను, విజ్ఞానమును గూర్చి చెప్పుటవలనను ప్రయోజన మేమి? ఈ ధర్మములకన్న భిన్నమైన ఆత్మస్థితియందున్న నాకు వీటితో పనియేమి? నేను వీటికి విలక్షణమగు ఆత్మస్వరూపుడను.

ఇది పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

ఓమ్

అష్టావక్రగీత

ఇరువదవ ప్రకరణము

జీవన్ముక్తి చతుర్దశకము

అవ॥ ఇదివరకు చెప్పిన ఆత్మవిశ్రాంతికి ఫలితమైన జ్ఞానికి స్వభావ సిద్ధమగు జీవన్ముక్తిదశను శిష్యుడిప్పుడు నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ క్వ భూతాని క్వ దేహో వా క్వేంద్రియాణి క్వ వా మనః।
క్వ శూన్యం క్వ చ నైరాశ్యం మత్స్వరూపే నిరంజనే ॥

టీక॥ నిరంజనే = సర్వోపాధిమలశూన్యమైన, మత్స్వరూపే = నాయొక్క స్వరూపమునందు, భూతాని = పంచభూతములు, క్వ = ఎక్కడ?, దేహః = దేహము, క్వ = ఎక్కడ?, ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, క్వ = ఎక్కడ?, మనః = మనస్సు, క్వ = ఎక్కడ?, శూన్యం = శూన్యమూ, క్వ = ఎక్కడ?, నైరాశ్యం = ఆశాభావము (ఆకాశాభావము), క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ గురుదేవా! సంపూర్ణోపాధి మలశూన్యుడను గావుననే నేను నిరంజనుడను. అట్టి నిరంజనమగు నా స్వరూపమునందు పృథివ్యాది పంచభూతము లెక్కడ? (అనగా అవి

నేను కానని భావము). సూక్ష్మభూతకార్యములగు యింద్రి యము లెక్కడ? మనస్సెక్కడ? శూన్యముకూడ నాయందు లేదు. ఎందుకనగా సద్రూపాత్మయందు శూన్యము త్రికాలముల యందును ఉండజాలదు. శూన్యము కల్పితము. అధిష్ఠానము లేనిదే శూన్యకల్పనకుగూడ అవకాశ మెక్కడ? ఈ సంపూర్ణ భూతేంద్రియాది కల్పితపదార్థములకు నేను సాక్షిభూతుడనై యున్నాను.

శ్లో॥ క్వ శాస్త్రం క్వాత్మవిజ్ఞానం క్వ వా నిర్విషయం మనః ।
క్వ తృప్తిః క్వ వితృష్ణత్వం గతద్వంద్వస్య మే సదా॥

టీక॥ సదా = ఎల్లప్పుడు, గతద్వంద్వస్య = ద్వంద్వరహితుడనగు, మే = నాకు, శాస్త్రం = శాస్త్రము, క్వ = ఎక్కడ, ఆత్మవిజ్ఞానం = ఆత్మవిజ్ఞానము, క్వ = ఎక్కడ, నిర్విషయం - విషయరహితమైన, మనః = మనస్సు, క్వ = ఎక్కడ?, తృప్తిః = తృప్తి, క్వ = ఎక్కడ?, వితృష్ణత్వం = తృష్ణారహితత్వము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ సద్గురూ ! ద్వంద్వాతీతుడనగు నాకు శాస్త్రముతో గాని, శాస్త్రజన్యమగు జ్ఞానముతోగాని ప్రయోజన మేమి? ఆత్మవిశ్రాంతివలనగూడ నాకు గల ప్రయోజనమేమి? సమస్త మును విడిచిపోయిన తరువాత నాకు విషయవాసన లెక్కడ? నిర్వాసనా లేదు, తృప్తీ లేదు. అతృప్తి అంతకంటె లేదు. తృష్ణా,ద్వంద్వము, నిర్ద్వంద్వము మొదలగునవి నాకు లేనే లేవు.

శ్లో॥ క్వ విద్యా క్వ చ వాఽవిద్యా క్వాహం క్వేదం మమ క్వ వా।
క్వ బంధః క్వ చ వా మోక్షః స్వరూపస్య క్వ రూపితా॥ 3

టీక॥ స్వరూపస్య = అద్వితీయచిన్మాత్ర స్వరూపుడనగు నాకు, రూపితా = రూపము గలిగియుండుట, క్వ = ఎక్కడ?, విద్యా = విద్య, క్వ = ఎక్కడ, అవిద్యా = అవిద్య, క్వ = ఎక్కడ?, అహం = అహంకారము, క్వ = ఎక్కడ?, ఇదం = ఈ బాహ్యప్రపంచము, క్వ = ఎక్కడ, బంధః = బంధము, క్వ = ఎక్కడ?, మోక్షః = మోక్షము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ అద్వితీయ చిన్మాత్రస్వరూపుడనగు నాకు రెండవ సంబంధము లేదు. కనుక మనోధర్మములగు విద్యావిద్యలును, అహంకారమమకారములును, బంధమోక్షములును లేవు. నాకు బాహ్యవస్తుసంబంధమేమియును లేదు. సంబంధము దేనితో? రెండవవస్తువుతో. అసలు రెండవవస్తువులేనిచో మరి సంబంధమెక్కడ?

శ్లో॥ క్వ ప్రారబ్ధాని కర్మాణి జీవన్ముక్తిరపి క్వ వా।
క్వ తద్విదేహకైవల్యం నిర్విశేషస్య సర్వదా॥ 4

టీక॥ సర్వదా = ఎల్లప్పుడును, నిర్విశేషస్య = విశేష (ధర్మాధర్మ) రహితుడనగు, మే = నాకు, ప్రారబ్ధాని = ప్రారబ్ధములైన, కర్మాణి = కర్మములు, క్వ=ఎక్కడ, జీవన్ముక్తిః = జీవన్ముక్తి, క్వ=ఎక్కడ?, తత్ = ఆ, విదేహకైవల్యం = విదేహముక్తి, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ గురుదేవా! నిర్విశేష, నిరాకార, నిరవయవ ఆత్మ స్వరూపుడనగు నాకు ప్రారబ్ధకర్మ మెక్కడ? జీవన్ముక్తి, విదేహ కైవల్యము మొదలగు (కల్పిత) ధర్మములు నాకు లేనేలేవు.

శ్లో॥ క్వ కర్తా క్వ చ వా భోక్తా నిష్క్రియం స్ఫురణం క్వ వా।
క్వాపరోక్షం ఫలం వా క్వ నిస్స్వభావస్య మే సదా॥ 5

టీక॥ నిస్స్వభావస్య = స్వభావరహితుడనైన, మే = నాకు, కర్తా = కర్తృత్వముగాని, భోక్తా వా = భోక్తృత్వముగాని, క్వ = ఎక్కడ?, నిష్క్రియం = క్రియారహితత్వము, క్వ = ఎక్కడ, స్ఫురణం వా = స్ఫురణముగాని, అపరోక్షం = ప్రత్యక్షజ్ఞానముగాని, ఫలం వా = ఫలము (విషయాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్న చేతనత్వము) గాని, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ ఏ స్వభావమును లేని నిర్వికార చిన్మాత్రస్వరూపుడ నగు నాకు కర్తృత్వ, భోక్తృత్వ, నిష్క్రియత్వ స్ఫురణములు లేవు. అపరోక్ష (వృత్తిరూప) జ్ఞానమును లేదు. విషయా వచ్ఛిన్నఫలమగు చైతన్యజ్ఞానమున్ను లేదు. ఎందుకనగా చిత్త స్ఫురణమువలన వృత్తిరూపజ్ఞాన ముత్పన్నమగుచున్నది. అట్టి చిత్తస్ఫురణముగూడ నాకు లేదు.

శ్లో॥ క్వ లోకః క్వ ముముక్షుర్వా క్వ యోగీ జ్ఞానవాన్ క్వ వా।
క్వ బద్ధః క్వ చ వా ముక్తః స్వస్వరూపేఽహమద్వయే॥

టీక॥ అహం = ఆత్మస్వరూపుడనగు నేను, అద్వయే = అద్వైతమైన, స్వస్వరూపే = స్వస్వరూపమునందున్న వాడ నగుచుండగా, లోకః=

లోకము, క్వ = ఎక్కడ?, ముముక్షుః = ముముక్షువు, క్వ = ఎక్కడ?, యోగీ = యోగి, క్వ = ఎక్కడ?, జ్ఞానవాన్ = జ్ఞానవంతుడు, క్వ = ఎక్కడ?, బద్ధః = బద్ధుడగుట, క్వ = ఎక్కడ?, ముక్తః = ముక్తుడగుట, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ అద్వైతాత్మస్వరూపుడనగు నాయందు భూర్భువాది లోకములు లేవు. లోకములే లేనప్పుడు ముముక్షువే లేడు. ముముక్షుత్వమే లేనిచో జ్ఞానవంతుడగు యోగియే లేడు. ఇట్లగుటవలన ముక్తుడు లేడు, బద్ధుడు లేడు; కేవల అద్వైత రూప ఆత్మయే యున్నది.

శ్లో॥ క్వ సృష్టిః క్వ చ సంహారః క్వ సాధ్యం క్వ చ సాధనం ।
క్వ సాధకః క్వ సిద్ధిర్వా స్వస్వరూపేఽహమద్వయే॥ 7

టీక॥ అహం = నేను, అద్వయే = అద్వయమైన, స్వస్వరూపే = నా నిజ స్వరూపమునందు (ఉండగా), సృష్టిః = సృష్టి, క్వ = ఎక్కడ?, సంహారః = సంహారము, క్వ = ఎక్కడ?, సాధ్యం = సాధ్యము, క్వ = ఎక్కడ?, సాధనం = సాధనము, సాధకః = సాధకుడు, క్వ = ఎక్కడ?, సిద్ధిర్వా = సిద్ధిఅయినను, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ సృష్టిగాని, ప్రళయముగాని, సాధ్యముగాని, సాధనముగాని, సాధకుడుగాని, సిద్ధిగాని యివేవియు అద్వైతరూపాత్మయందు లేవు. అది కేవలము నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్తస్వరూపము.

శ్లో॥ క్వ ప్రమాతా ప్రమాణం వా క్వ ప్రమేయం క్వ చ ప్రమా।
క్వ కించిత్క్వ న కించిద్వా సర్వదా విమలస్య మే ॥ 8

టీక॥ సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, విమలస్య = నిర్మలరూపుడనగు, మే = నాకు, ప్రమాతా = ప్రమాత, క్వ = ఎక్కడది?, ప్రమాణం = ప్రమాణము, క్వ = ఎక్కడది?, ప్రమేయం = ప్రమేయము, క్వ = ఎక్కడది?, ప్రమా = ప్రమాజ్ఞానము, క్వ = ఎక్కడది?, కించిత్ = కించిత్తు (కొంచెము), క్వ = ఎక్కడది?, న కించిత్ వా = అధికము ఎక్కడది?

తా॥ ఎవనికి ఒకప్పుడును ఉపాధిరూప మలదోషము లేదో, అనగా ఎవని కీఉపాధిభూతశరీరాదికము ఒకప్పుడును లేదో, అట్టి వానియందు ప్రమాతృత్వ మెక్కడ? ప్రమాణ మెక్కడ? ప్రమేయత్వ మెట్లు కలుగును? వాస్తవమునకు ప్రమాత, ప్రమాణము, ప్రమేయము యీ మూడును అజ్ఞాన కార్యములు. స్వప్రకాశచైతన్యమునందు అజ్ఞానముయొక్క సంభావనయే లేనప్పుడు అజ్ఞానజనితకార్యములయొక్క ఉనికియే పొసగదు. మరియు "ప్రమ" యనెడి వృత్తిజ్ఞానముకూడ దీని యందు లేదు. ఎందుకనగా వృత్తిజ్ఞాన మంతఃకరణధర్మము. అసలా యంతఃకరణమే ఆత్మయందు లేదు. ఇక వృత్తికి అవకాశ మెక్కడ?

శ్లో॥ క్వ విక్షేపః క్వ చైకాగ్ర్యం క్వ నిర్బోధః క్వ మూఢతా ।
క్వ హర్షః క్వ విషాదో వా సర్వదా నిష్క్రియస్య మే ॥

టీక॥ సర్వదా = ఎల్లప్పుడును, నిష్క్రియస్య = క్రియారహితుడనగు, మే = నాకు, విక్షేపః = విక్షేపము, క్వ = ఎక్కడది?, ఏకాగ్ర్యం = ఏకాగ్రత, క్వ = ఎక్కడది?, నిర్బోధః = జ్ఞానము, క్వ = ఎక్కడది?,

మూఢతా = మూఢత్వము, క్వ = ఎక్కడ?, హర్షః = సంతోషము, క్వ = ఎక్కడ?, విషాదః = దుఃఖము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ ఓ సద్గురూ! సర్వదా క్రియారహితమగు నా స్వరూపమునందు యేకాగ్రత ఎక్కడిది? మొదట విక్షేపమనునది ఒకటిఉన్నచో ఆ విక్షేపనివృత్తికి యేకాగ్రత అవసరమై యుండెడిది? అసలు విక్షేపమే లేనప్పుడు ఏకాగ్రతతో పనియేమున్నది? ఇక మూఢత్వమున్నప్పుడే గదా తన్నిర్మూలనమునకు జ్ఞానావశ్యకత? జ్ఞానస్వరూపమగు ఆత్మయందు త్రికాలములలోను మూఢత యనునది లేనేలేదు. ఇక జ్ఞానముతో పనియేమి? మరియు హర్ష విషాదములును నాయందు లేవు. ఎందుకనగా హర్ష విషాదములు అంతఃకరణధర్మములు. ఆ యంతఃకరణము క్రియాయుక్తమైనది. ఆత్మ క్రియారహితమైనది. ఆత్మయందు సంతోషవిషాదములు లేవు.

శ్లో॥ క్వ చైష వ్యవహారో వా క్వ చ సా పరమార్థతా।
క్వ సుఖం క్వ చ వా దుఃఖం నిర్విమర్శస్య మే సదా ॥

టీక॥ నిర్విమర్శస్య = దోషరహితుడనగు, మే = నాకు, ఏషః = ఈ, వ్యవహారః = వ్యవహారము, క్వ = ఎక్కడిది?, సా = ఆ, పరమార్థతా = పరమార్థత, క్వ = ఎక్కడ? సుఖం = సుఖము, క్వ = ఎక్కడ?, దుఃఖం = దుఃఖము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ నిరంతరము నిర్విశేషమగు అనగా వృత్తిజ్ఞానరహితమగు ఆత్మస్వరూపుడనగు నాయందు వ్యవహారము (వ్యావహారికపదార్థముల) యొక్క జ్ఞానమెక్కడ? మరియు పార

మార్థిక జ్ఞానమునకు మాత్రము అవకాశ మెక్కడ? ఎందుకనగా యీ వృత్తిజ్ఞాన, పారమార్థికజ్ఞానములు రెండును అంతఃకరణ ధర్మములై యున్నవి. సుఖదుఃఖములుగూడ అంతఃకరణ ధర్మములగుటవలన అవియును నాయందు లేవు. నేను నిత్య సచ్చిదానందస్వరూపుడను.

శ్లో॥ క్వ మాయా క్వ చ సంసారః క్వ ప్రీతిర్విరతిః క్వ వా ।
క్వ జీవః క్వ చ తద్బ్రహ్మ సర్వదా విమలస్య మే॥ 11

టీక॥ సర్వదా = నిరంతరము, విమలస్య = మలరహితుడనైన, మే=నాకు, మాయా = మాయ, క్వ = ఎక్కడ?, సంసారః = సంసారము, క్వ = ఎక్కడ?, ప్రీతిః వా = ప్రీతిగాని, విరతిర్వా = విరాగము గాని, క్వ = ఎక్కడ?, జీవః = జీవుడు, క్వ = ఎక్కడ?, తద్బ్రహ్మ = ఆ బ్రహ్మము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ ఓ సద్గురూ! సర్వదా నిర్మలస్వరూపుడను, ఉపాధి శూన్యుడనగు నాయందు మాయ ఎక్కడ? మాయయే లేనప్పుడు మాయాకార్యమగు జగత్తెక్కడ? ఆ జగత్తు మూడు కాలములయందును నాయందు లేదు. మరియు ప్రీతియు అదే విధముగా విరతియు నాయందు లేవు. మరియు జీవభావము, బ్రహ్మభావము గూడ నాయందు లేవు. ఎందుకనగా యీ రెండును మాయా, అవిద్యారూప ఉపాధులుగలవియని చెప్పబడుచున్నవి. ఏ ఉపాధియు లేనిది బ్రహ్మమని చెప్పబడుచున్నప్పుడు జీవభావమని బ్రహ్మభావమని చెప్పుటకే వలనుపడదు.

శ్లో॥ క్వ ప్రవృత్తిర్నివృత్తిర్వా క్వ ముక్తిః క్వ చ బంధనం।
కూటస్థనిర్విభాగస్య స్వస్థస్య మమ సర్వదా ॥ 12

టీక॥ సర్వదా = ఎల్లప్పుడు, స్వస్థస్య = స్థిరచిత్తము గలిగినటువంటినీన్ని, కూటస్థనిర్విభాగస్య = కూటస్థవిభాగరహితుడనైన, మమ = నాకు, ప్రవృత్తిః = ప్రవృత్తి, క్వ = ఎక్కడ?, నివృత్తిర్వా = నివృత్తియైనను, క్వ = ఎక్కడ?, ముక్తిః = ముక్తి, క్వ = ఎక్కడ?, బంధనం = బంధనము, క్వ = ఎక్కడ?

తా॥ కూటస్థవిభాగ రహితుడను, క్రియారహితుడ నగు నాయందు ప్రవృత్తి యెక్కడ? నివృత్తి యెక్కడ? ముక్తి యెక్కడ? బంధ మెక్కడ? ఇవన్నియును నిర్వికారాత్మయందు ఒకప్పుడును ఉన్నవని చెప్పుటకు వలనుపడదు.

శ్లో॥ క్వోపదేశః క్వ వా శాస్త్రం క్వ శిష్యః క్వ చ వా గురుః ।
క్వ చాస్తి పురుషార్థో వా నిరుపాధేః శివస్య మే ॥ 13

టీక॥ నిరుపాధేః = ఉపాధిరహితుడనైనట్టియు, శివస్య = మంగళకర రూపుడనైనట్టియు, మే = నాకు, ఉపదేశః = ఉపదేశము, క్వ = ఎక్కడ? శాస్త్రం = శాస్త్రము, క్వ=ఎక్కడ?, శిష్యః=శిష్యుడు, క్వ = ఎక్కడ?, గురుర్వా = గురువైనను, క్వ = ఎక్కడ?, పురుషార్థః = పురుషార్థము, క్వ = ఎక్కడ, అస్తి = ఉన్నది.

తా॥ శివస్వరూపుడను అనగా కల్యాణరూపుడను, ఉపాధిరహితుడనగు నాకు ఉపదేశ మెక్కడ? తనకంటె భిన్నమగు వ్యక్తిఉన్నచో ఉపదేశము చేయవచ్చును. రెండవవాడే లేనప్పు

డిక ఉపదేశ మెక్కడ? ఇందువలన శాస్త్ర గురుకృతోపదేశ మెన్నటికిని సంభవింపదు. అదేవిధముగా శిష్యభావ, గురుభావములుగూడ పొసగవు. ఎందుకనగా సమస్తభేదభావములు లేనిదే గదా పరబ్రహ్మము.

శ్లో॥ క్వ చాస్తి క్వ చ వా నాస్తి క్వాస్తి చైకం క్వ చ ద్వయం।
బహునాఽత్ర కిముక్తేన కించిన్నోత్తిష్ఠతే మమ॥ 14

టీక॥ అస్తి = అస్తిత్వము, క్వ = ఎక్కడ, నాస్తి = నాస్తిత్వము, క్వ = ఎక్కడ, ఏకం = ఏకము, క్వ = ఎక్కడ, అస్తి=ఉన్నది, ద్వయం = ద్వైతము, క్వ = ఎక్కడ?, అత్ర = ఈ విషయములో, బహునా = అధికముగా, ఉక్తేన = చెప్పుటచేత, కిం = ఏమి (ప్రయోజనము), మమ = నాకు (నన్ను), కించిత్ = ఏ వస్తువు గూడ, న ఉత్తిష్ఠతే = ప్రకాశింపజేయజాలదు. (నేనే అన్నిటిని ప్రకాశింపజేయువాడనని భావము).

తా॥ నాయందు అస్తిత్వ, నాస్తిత్వ స్ఫురణయే లేదు. ఎందుకనగా అసత్య అపేక్షవలన "అస్తిత్వ" వ్యవహారమున్ను, సత్యాపేక్షవలన నాస్తిత్వవ్యవహారమున్ను కలుగుచున్నది. ఆ వ్యవహారమే నాయందు లేనందువల్ల యీ రెండు నాయందు లేవు. ఏకత్వముగాని, ద్వైతముగాని నాయందు లేవు. ఎక్కువ చెప్పుటచేత ప్రయోజన మేమి? చైతన్యస్వరూపుడనగు నాయందు రెండవవస్తు వుండుటయే పొసగదు.

ఇది ఇరువదవ ప్రకరణము

సర్వము సమాప్తము

శ్రీవ్యాసాశ్రమములో దొరకు గ్రంథములు

			రూ. న.పై.
1.	శ్రీయోగవాసిష్ఠము (32_వేల శ్లోకములు తెలుగు తాత్పర్యముతో కూడిన 4 వాల్యములు)		50_00
2.	శ్రీ మహాభగవద్గీత (9 భాష్యసారములతో కూడినది)		14_00
3.	ఆత్మపురాణము మొదటిభాగము	...	5_00
4.	డిటో రెండవభాగము	...	3_00
5.	దాసబోధ	...	8_00
6.	శ్రీ భగవద్గీత (శ్రీ మలయాళస్వాములవారిచే వ్రాయబడినది)		6_00
7.	అనుభూతిప్రకాశము	...	6_00
8.	వివేకచూడామణి	...	6_00
9.	ఈశ్వరకృప	...	6_00
10.	శ్రీ పాతంజలయోగశాస్త్రము	...	5_00
11.	బుద్ధచర్య	...	5_00
12.	శ్రీబాలయోగిని	...	4_50
13.	లోకోద్ధారకము	...	4_50
14.	ధర్మసేతువు	...	4_00
15.	ఓంకారము _ ప్రణవోపాసన	...	3_00
16.	శ్రీ శుష్క_వేదాంత తమోభాస్కరము	...	3_00
17.	శ్రీ మలయాళయతీన్ద్రగీత	...	3_00
18.	మదాలసాచరిత్రము	...	2_00
19.	శ్రీ వేదాంతబాలబోధము	...	2_25
20.	ధర్మోపన్యాసములు	...	6_00
21.	నారదభక్తిసూత్రములు	...	2_00
22.	నిర్వాణనిలయము	...	2_00
23.	గృహస్థాశ్రమధర్మము (దివ్యజననము)	...	2_00

24. ఓంకారసత్రయాగము	...	2__00
26. స్వబోధసుధాకరము	...	1__50
27. ప్రశ్నోత్తరమాణిక్యమాల	...	2__00
28 ఉపదేశామృతము (4 భాగములు)	...	4__50
29. శ్రీభగవద్గీత (స్థూలాక్షర మూలము)	...	1__50
30. శ్రీభగవద్గీత (తాత్పర్యముతో కూడినది)	...	2__00
31. ముక్తిసోపాన దివ్యచర్య	...	1__62
32. జ్ఞానోదయడైరి	...	1__50
33. బ్రహ్మచర్యము	...	1__25
34 కర్మసిద్ధాంతము	...	1__00
35. నిర్విఘ్నయోగసిద్ధి	...	1__00
36. కఠోపనిషత్తు	...	1__00
37. నారదపరివ్రాజకోపనిషత్తు	...	1__25
38. శివయోగప్రదీపిక	...	1__00
39. ధర్మపదము (శ్రీ బుద్ధగీత)	...	1__00
40. పాతంజలయోగసుధాకరము	...	1__50
41. పరమార్థజడ్జిమెంటు	...	2__00
42. ముండకోపనిషత్తు	...	0__62
43. మాండూక్యోపనిషత్తు	...	0__62
44. మహామంత్రాతీతప్రభావము	...	0—75
45. గాయంత్రీమంత్రము	...	0__75
46. గుణత్రయము - గుణత్రయాతీతము	...	0__75
47. మాయను మాయము చేయుట	...	0__75

పలయువారు క్రిందివిలాసమునకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును:

మేనేజర్, శ్రీ వ్యాసాశ్రమం, వ్యాసాశ్రమం పోష్టు,

(వయా) ఏర్పేడు, చిత్తూరుజిల్లా (ఆంధ్రప్రదేశ్)